

Πανεπιστήμιο Αιγαίου
Σχολή Κοινωνικών Επιστημών.
Τμήμα Κοινωνιολογίας.

Πανεπιστήμιο Δυτ. Μακεδονίας
Σχολή Καλών Τεχνών. Τμήμα
Εικαστικών & Εφαρμοσμένων Τεχνών.

Διπλωματική Διατριβή

Σοφίας Κυριακού φοιτήτριας του διατμηματικού
Μεταπτυχιακού Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη

Τίτλος

fleVes. The eco art project. Οικολογική ευσυνειδησία In Situ στη Νήσο Φλέβες. Η δημιουργική προσέγγιση μίας εικαστικής ομάδας παρέμβασης σχετικά με τη βίαιη αλλαγή του τοπίου από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Παιδαγωγικές εφαρμογές.

fleVes. The eco art project. Eco conscientiousness In Situ at Fleves Island. The creative approach of a visual arts intervention group related to the violent landscape changes due to human activity. Pedagogical applications.

Επιβλέπων καθηγητής: Γιάννης Ζιώγας

Τριμελής συμβουλευτική επιτροπή

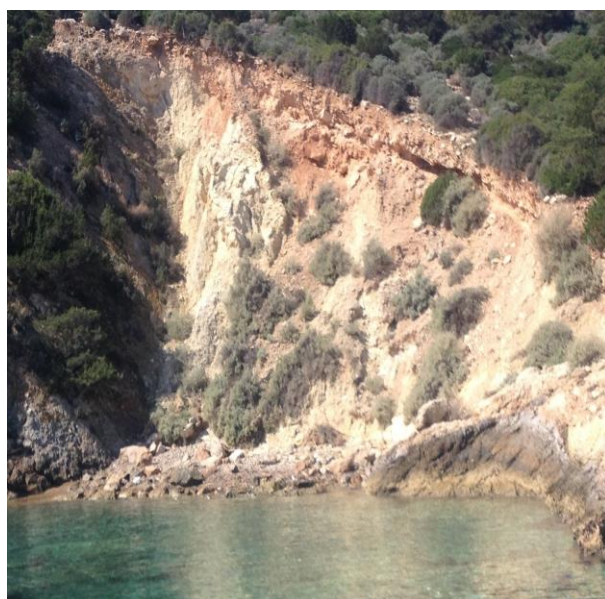
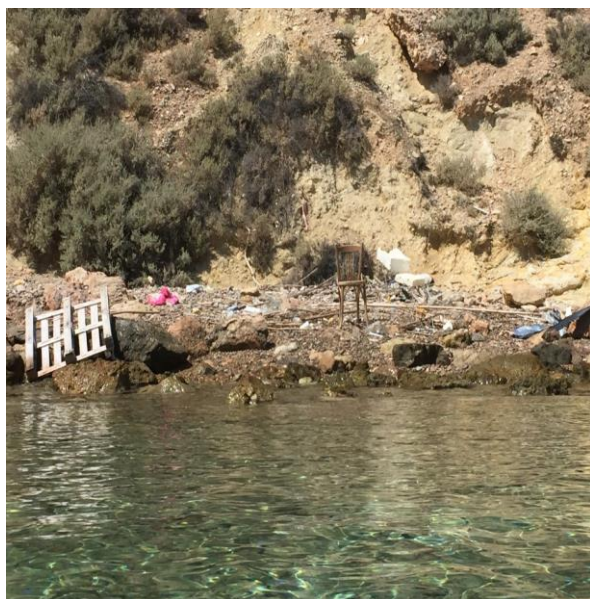
Χτούρης Σωτήρης	Καθηγητής Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
Ζήση Αναστασία	Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Ψυχικής Υγείας της Κοινότητας, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
Ζιώγας Γιάννης	Αναπληρωτής Καθηγητής Ζωγραφικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Σεπτέμβριος, 2019

Η δηλούσα Σοφία Κυριακού βεβαιώνω ότι το έργο εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία με τίτλο «fleVes. The eco art project. Πρόκειται για τη δημιουργική προσέγγιση μιας εικαστικής ομάδας παρέμβασης σχετικά με τη βίαιη αλλαγή του τοπίου από την ανθρώπινη δραστηριότητα και οι παιδαγωγικές εφαρμογές.» είναι αποκλειστικά ατομικές. Οι όποιες πληροφορίες έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, αναφέρονται στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή, αμέσως ο τίτλος.

30 Αυγούστου 2019

Σοφία Κυριακού

Πριν και μετά την παρέμβαση καθαρισμού ακτής της Νήσου Φλέβες που βρίσκεται απέναντι από τις παραλίες της Αττικής.

Περιεχόμενα

Περίληψη / Abstract.....	6
Ερευνητικό ερώτημα.....	9
Εισαγωγή.....	9
Κεφάλαιο 1: Σχέδιο έρευνας - Research design.....	11
Κεφάλαιο 2: Θεωρίες / Έννοιες.....	12
2.1. Θεωρίες.....	12
2.2. Έννοιες.....	16
2.3. Η ταυτότητα του τόπου	17
2.4. Η έννοια της Νήσου / Σώματος / Τόπου.	18
2.5. Η Κοινωνική εμπειρία του έργου τέχνης.....	20
Κεφάλαιο 3: Σκοπός / Ερευνητικοί στόχοι.....	21
3.1. Σκοπός.....	21
3.2. Ερευνητικοί στόχοι.....	22
Κεφάλαιο 4: Χαρακτηριστικά της ομάδας παρέμβασης.....	23
Κεφάλαιο 5: Παρέμβαση.....	22
5.1. Ημερολόγιο δράσεων.....	22
5.2. Διαδικασία παρέμβασης.....	23
5.2.1. Βήμα 1 ^ο / In situ δράση καθαρισμού.....	23
5.2.2 Βήμα 2 ^ο / Οι εικαστικοί ταξινόμησαν τα απορρίμματα σε μικρές συλλογές.....	25
5.3. Παρέμβαση στη Ναυταθλητική Μαρίνα του Δήμου Καλλιθέας.....	27
5.4. Η φωνή του έργου τέχνης.....	29
5.4.1. Βήμα 3 ^ο	37
5.5. Εκπαιδευτικό εργαστήριο.....	38
5.5.1. Περιγραφή εργαστηρίου.....	40
5.5.2. Φωτογραφίες εκπαιδευτικού εργαστηρίου.....	41

Κεφάλαιο 6: Ποιοτική Μεθοδολογία και Σχέδιο Δράσης.....	42
6.1. Σχέδιο Συνεντεύξεων.....	42
6.2. Συνεργατική και συμμετοχική κοινωνική έρευνα.....	43
6.3. Συμμετοχική παρατήρηση.....	44
Κεφάλαιο 7: Οδηγός Συνέντευξης.....	44
7.1. Θεματικές.....	45
7.2. Ερωτήσεις.....	46
Κεφάλαιο 8: Αιτιολόγηση επιλογής της σειράς έργων του Cezanne "The Bathers" στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.....	56
Κεφάλαιο 9: Ιστορικά στοιχεία / Εικαστικών ομάδων παρέμβασης και ιδεολογιών για τη φύση.....	58
Κεφάλαιο 10. Παραδείγματα / Καλές πρακτικές / Δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στο χώρο της τέχνης.....	62
Κεφάλαιο 11. Συνεντεύξεις.....	69
Συνέντευξη 1.....	69
Συνέντευξη 2.....	93
Συνέντευξη 3.....	122
Συνέντευξη 4.....	147
Συνέντευξη 5.....	168
Συνέντευξη 6.....	182
Συνέντευξη 7.....	199
Κεφάλαιο 12. Συμπεράσματα.....	211
12.1. Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς.....	211
12.2. Αίτια.....	214
12.3. Στάσεις / Αντιλήψεις.....	216
12.4. Κοινωνικές αναπαραστάσεις / Οικολογικό άγχος.....	218

12.5. Αλλοιώσεις / Ανθρώπινες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον.....	220
12.6. Ο ρόλος της τέχνης.....	221
12.7. Η φωνή του έργου τέχνης, από του Λουόμενους του Cezanne, στους Λουόμενους στο Lithuanian Venice Biennale Pavilion 2019.....	224
Κεφάλαιο 13 Προτάσεις.....	227
Βιβλιογραφία.....	229

Λέξεις κλειδιά

Τοπίο, οικολογική συνείδηση, συνεργασία, επικείμενη περιβαλλοντική δυστοπία, Ανθρωπόκαινος εποχή, διερεύνηση της ανθρώπινης κακοποιητικής συμπεριφοράς, νήσος, αναθεώρηση οικολογικών πρακτικών, βιωσιμότητα, πειραματισμός, οικολογικό άγχος, ανθρώπινο αποτύπωμα, σημειολογία του περιβαλλοντικού αποτυπώματος στον τόπο και στο έργο τέχνης, επαναπροσδιορισμός του απορρίμματος, αναστοχασμός του εικαστικού αντικειμένου.

Key words

Landscape, ecological consciousness, collaboration, impending environmental dystopia, Anthropocene period, investigation of human harmful behavior, island, review of ecological practices, sustainability, experimentation, ecological stress, human footprint, semiotic environmental footprint in land and in the artwork, redefining of human waste, reflection on a visual arts object.

Περίληψη

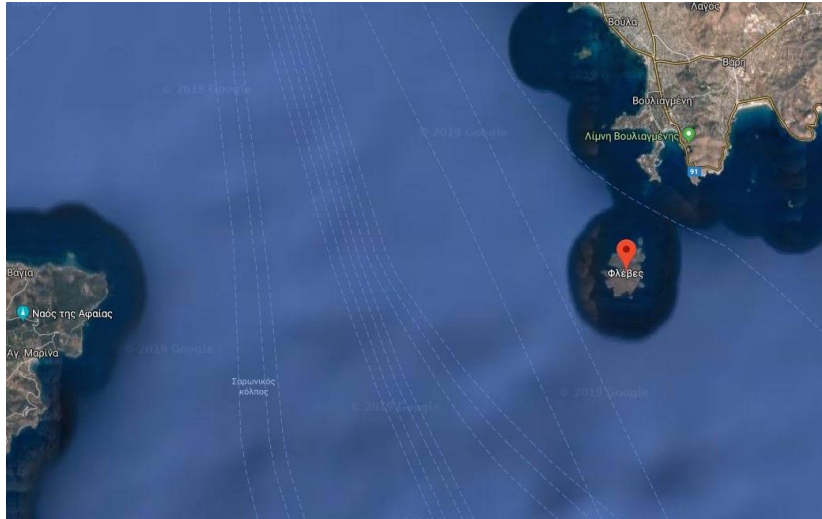
Η παρέμβαση με τίτλο **fleVes** είναι μία πρόταση οικολογικής ευσυνειδησίας που προσεγγίζεται συλλογικά από εικαστική ομάδα παρέμβασης ως μία σχεσιακή διαδικασία της τέχνης με το περιβάλλον. Συνδέεται με τη δημιουργική προσέγγιση της εικαστικής κοινότητας σχετικά με τη βίαιη αλλαγή του τοπίου από την ανθρώπινη δραστηριότητα, με τη διερεύνηση της οικολογικής διάστασης του και αντικείμενο τις εικόνες που φανερώνουν το ανθρώπινο αποτύπωμα στο τοπίο που αλλάζει ραγδαία και ορίζεται ως μετατοπίο. Η εξουσιαστική σχέση του ανθρώπου προς το περιβάλλον του, ιδιαιτέρως τα τελευταία χρόνια, ήταν η αφορμή της συμβολικής δράσης παρέμβασης στη νήσο Φλέβες, που βρίσκεται απέναντι από την Αττική και του καθαρισμού των ακτών της, από τα απορρίμματα που μετέφερε η θάλασσα ως εκεί. Στοιχεύοντας στην αξιοποίηση τους για τη δημιουργία εικαστικών έργων, με σκοπό την εκπαίδευση και την ενίσχυση της οικολογικής συνείδησης.

Abstract

The intervention titled **fleVes**, is an ecological conscientiousness proposal which is approached collectively by a visual art intervention group, in terms of a relational process of art and environment. It is associated with the creative approach of the visual art community in regards to the violent landscape changes due to human activity, with the investigation of the ecological perspective and having as subject the images which reveal the human footprint on the landscape which changes rapidly and is defined as post – landscape. The dominant relationship of human beings over their environment, particularly in recent years, was the incentive for the symbolic intervention at Fleves island, located opposite Attiki and the cleaning of coasts, of waste carried up by the sea, the aim was to use them for the creation of visual arts objects, for educational proposes and enhancement of eco consciousness.

Ο χάρτης που ορίζει γεωγραφικά τη νήσο Φλέβες. Πηγή: google maps.

Ερευνητικό ερώτημα

Πώς μπορεί μία συμβολική δράση καθαρισμού των ακτών της νήσου Φλέβες, από μια ομάδα παρέμβασης της εικαστικής κοινότητας, να ενισχύσει τη διαμόρφωση της οικολογικής συνείδησης, να αποτελέσει μια νέα οπτική συλλογικής δράσης και ενεργοποίησης μίας νέας αντίληψης για τις θεμελιώδεις και ζωτικής σημασίας αξίες του φυσικού περιβάλλοντος;

Εισαγωγή

Στην παρούσα έρευνα εξετάζονται παραδείγματα της εξουσιαστικής σχέσης ανθρώπου - περιβάλλοντος, διερευνάται ο χώρος της *eco* και της *sustainable art* σε σχέση με την παρέμβαση καθαρισμού, από ομάδα εικαστικών, των παράκτιων περιοχών που βρίσκονται στο νησί Φλέβες και το πώς αυτή η δράση-παρέμβαση μπορεί να έχει αποτελεσματικό χαρακτήρα στην ευαισθητοποίηση και στην αλλαγή στάσης, ως καθημερινή πρακτική, του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του. Αυτή η αλλαγή βασίζεται στη βιωματική επαφή που προσφέρει η τέχνη για τη συνειδητοποίηση της παγκόσμιας εικόνας σχετικά με τα αποτελέσματα που επιφέρει: α) η αλόγιστη παραγωγή προϊόντων και β) η αλόγιστη χρήση φυσικών πόρων.

Στα παρακάτω κεφάλαια αναπτύσσονται οι θεματικές ενός ευέλικτου σχεδίου ποιοτικής έρευνας για τη συλλογή δεδομένων με τη συμμετοχική δράση της ερευνήτριας και οι έννοιες στις οποίες βασίζεται η διαδικασία. Η μελέτη προσεγγίζεται από τη σκοπιά της **συμμετοχικής και συνεργατικής κοινωνικής έρευνας** με τη λήψη δεδομένων από την κοινότητα και από τις πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις για τη συγγραφή της ερευνητικής έκθεσης. Τα δεδομένα αναλύονται μέσα από πολλαπλές αναφορές σε ευρύτερα θέματα ή οπτικές, τη διαστρωμάτωση από το ειδικό στο γενικό που αντικατοπτρίζει με ακρίβεια την πολυπλοκότητα της πραγματικής ζωής (Robson C. 2010, σελ.196).

Η μελέτη της περιβαλλοντικής και σχεσιακής τέχνης προσεγγίζεται ως πρακτική ευαισθητοποίησης με στόχο την ομαλή και λειτουργική αμφίδρομη σχέση με το φυσικό και το ανθρώπινο περιβάλλον. Η πρακτική της σχεσιακής τέχνης συμβάλλει στο να καθιερωθούν νέες καλλιτεχνικές συλλογικότητες και συνεργασίες που εξετάζουν το περιβάλλον από την οπτική του πεδίου κατανόησης κοινωνικών και περιβαλλοντικών θεμάτων μέσω της σωματικής εμπειρίας. Η εμπειρία αυτή δεν ταυτίζεται αναγκαστικά με μία καινούρια οπτική αλλά με τον μετασχηματισμό του τρόπου αντίληψης των συμβάντων (Ζιώγας Γ. 2009).

Η ομάδα παρέμβασης των εικαστικών διερευνά την κακοποιητική συμπεριφορά του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον σε ένα ερημονήσι. Σε έναν τόπο ιδωμένο με τη μορφή του ιδεατού, όπως προσεγγίστηκε το φυσικό τοπίο στα έργα τέχνης, για παράδειγμα την περίοδο του Ρομαντισμού από τον Rousseau ή τον Watteau. Στη συγκεκριμένη παρέμβαση ο ιδεατός αυτός τόπος εκπροσωπείται από το νησί που πραγματοποιήθηκε η δράση καθαρισμού. Η εικόνα του ιδεατού τόπου έρχεται σε ρήξη με την εικόνα των απορριμμάτων στη θάλασσα και στις παράκτιες περιοχές. Ξεκινώντας από αυτή την εσωτερική ρήξη οι εικαστικοί προσέγγισαν το θέμα της παρέμβασης σχετικά με το πώς θα σταματήσει τις ανεπανόρθωτες καταστροφές που έχει προκαλέσει ο άνθρωπος στο φυσικό περιβάλλον. Ετυμολογικά η λέξη περί - βάλλον περιγράφει ο,τιδήποτε περι - βάλλει μία οντότητα, τέτοια οντότητα είναι ο άνθρωπος και τα παράγωγα του ή η φύση και τα παράγωγα της. Το περιβάλλον εν γένει, ανανεώνει το ιστορικό του αρχείο το οποίο αποτελεί για τον εικαστικό, μέσο επαφής και ανάλυσης με σκοπό την ενίσχυση της συνειδητοποίησης φαινομένων, έτσι ώστε να δημιουργηθούν οι κατάλληλες συνθήκες αντιμετώπισης προβληματικών περιβαλλοντικών θεμάτων.

Κεφάλαιο 1: Σχέδιο έρευνας - Research design

Η στρατηγική που ακολουθήθηκε στη διαδικασία της έρευνας είναι η ανάπτυξη ενός ευέλικτου σχεδίου ποιοτικής μεθοδολογίας με την προσέγγιση του θέματος ως μελέτη περίπτωσης (case study) που εξετάζει πολλαπλές μεθόδους συλλογής δεδομένων μέσα στο πραγματικό πλαίσιο της ζωής χρησιμοποιώντας πολλαπλές πηγές απόδειξης (Robson, 2000, σελ.211) όπως:

- 1) η **συγκριτική μεθοδολογία** της τοπιογραφίας του σύγχρονου φωτορεπορτάζ, αναφορικά με την καταγραφή του τοπίου έναν αιώνα πριν, σχετικά με τη βίαιη αλλαγή του και με το πώς αυτή παρουσιάζεται στο έργο του Cezanne τον 19ο αιώνα σε σχέση με σήμερα (Χτούρης 2017),
- 2) η **έρευνα πεδίου** και **δράσης** της εικαστικής ομάδας,
- 3) η **παρατήρηση**, γεγονότων, αντιλήψεων, στάσεων του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του, αστικό και φυσικό,
- 4) η **εμπειρία του βιώματος**, ο βιωματικός χαρακτήρας της τέχνης αναφορικά με την έκταση του οικολογικού προβλήματος,
- 5) η συλλογή και επεξεργασία υλικού και η διερεύνηση ποιοτικών δεδομένων από τις **συνεντεύξεις**.
- 6) ο **εκπαιδευτικός χαρακτήρας** της παρέμβασης και ο σχεδιασμός ενός εικαστικού βιωματικού εκπαιδευτικού εργαστηρίου.
- 7) η έρευνα μέσα από παραδείγματα και **καλές πρακτικές**.

Ο σχεδιασμός, η εκτέλεση και η ανάλυση του εμπειρικού υλικού έχει ως κύριο στόχο τη ζωντανή διάδραση των εικαστικών με την εκάστοτε κοινότητα που σχετίζονται, μέσω της παρουσίασης του υλικού που συλλέχθηκε και παράχθηκε. Η έρευνα κινείται πάνω σε δύο άξονες α) τον **διερευνητικό**, με στόχο την αποκάλυψη γεγονότων και φαινομένων και β) τον **δημιουργικό και εκπαιδευτικό**, για την ενεργό δράση και συνειδητοποίηση.

Η σημαντική **διαφορά** της παρέμβασης είναι η από κοινού δράση και η βιωματική συμμετοχικότητα σε σχέση με το οικολογικό φαινόμενο. Η **συνοχή** της ομάδας παρέμβασης αποκτήθηκε με: 1) με τη συμμετοχική έρευνα πεδίου, 2) τη συλλογή υλικού, 3) την παραγωγή έργων και 4) τη διάδραση με άλλες κοινότητες. Η **σχεσιακή τέχνη** που αναπτύσσεται μεταξύ εικαστικού και καλλιτεχνικού χώρου είναι η διαδικασία που προκύπτει από τη διάδραση τέχνης - περιβάλλοντος (Ζιώγας Γ. pp.2018). Κατά τη διαδικασία ανάπτυξης αυτής της σχέσης ως εικαστικός χώρος ορίζεται η νήσος Φλέβες και υλικό το αποτέλεσμα, δηλαδή η παρατήρηση της εξέλιξης του οικολογικού φαινομένου και η συνειδητοποίηση του. Τα απορρίμματα που η κοινωνία , "δεν θέλει να βλέπει πια" είναι τα υλικά που εξιστορούν την τακτική της κοινωνίας για την αλόγιστη παραγωγή προϊόντων, τη ρύπανση του περιβάλλοντος, την κλιματική αλλαγή, την απομάκρυνση από το φυσικό περιβάλλον, την αλόγιστη χρήση ενέργειας με τις καταστροφικές συνέπειες για τη γη και τον άνθρωπο που έντονα πλέον εκδηλώνονται. Ο **αναστοχασμός** (reflexion) αυτής της τακτικής έχει στοιχεία θεραπευτικού χαρακτήρα (Ζήση Α. p.p.2018) ενώ η σχέση που αναπτύσσεται με το περιβάλλον και με το τί τελικά συμβαίνει σ' αυτό είναι μία **διαλεκτική σχέση αποκάλυψης** όπου η αιτία αποτελεί και την αφορμή για την παρέμβαση.

Η εικαστική ομάδα προσέγγισε το θέμα ποικιλόμορφα, με εικαστικά εκφραστικά μέσα όπως η ζωγραφική, το σχέδιο, η εγκατάσταση, το κολλάζ, το βίντεο, η γλυπτική και το πλέξιμο ετερόκλητων στοιχείων που αποτελούν τα απορρίμματα της σύγχρονης κοινωνίας. Τα αντικείμενα που χρησιμοποίησε ο κάθε εικαστικός επιλέχθηκαν μέσα από τη διαδικασία συλλογής και της αναδιαμόρφωσης τους σε ένα αυτόνομο δημιούργημα. Από το συλλογικό πέρασε στο ατομικό και μετά πάλι στο συλλογικό για τη διάδραση και την ευαισθητοποίηση του κοινού.

Κεφάλαιο 2: Θεωρίες / Έννοιες

2.1. Θεωρίες

Ο θεωρητικός κánaβος πάνω στον οποίο στηρίζεται η έρευνα αναπτύσσεται στο κομμάτι της οικολογίας, της κοινωνίας, του φυσικού περιβάλλοντος και της τέχνης. Η οικολογία αποτελεί το

επίκεντρο πολλών σημαντικών αποφάσεων που έχει να αντιμετωπίσει η ανθρωπότητα σήμερα. Η καταγωγή αυτής της εξαιρετικά σημαντικής επιστήμης από τις πρώτες ιδέες του Ηρόδοτου και του Πλάτωνα ως εκείνων που ενέπνευσαν την οικολογία του νεολογισμού του 19ου αιώνα όπως του Ernst Haeckel, ο οποίος έθεσε τον ορισμό της οικολογίας, που είναι "όλη η επιστήμη της σχέσης, του οργανισμού με το περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένων, υπό την ευρεία έννοια, τις «Συνθήκες Ύπαρξης». Οι οποίες είναι εν μέρει οργανικές, εν μέρει ανόργανες και έχουν μεγάλη σημασία για τη μορφή των οργανισμών, διότι τους αναγκάζουν να προσαρμοστούν." (Egerton N. F. 2012).

Οι περιβαλλοντολόγοι ωστόσο συμβάλλουν με τη στάση τους στις απόψεις και στις επαληθεύσιμες πληροφορίες που τους παρέχουν οι οικολόγοι. Έχουν την ελευθερία να σχετίζονται με τα συστήματα της Γης, να θεραπεύουν τις πληγές της, με τη διαχείριση των πόρων της και με πολλές εναλλακτικές λύσεις που προκαλεί η ανθρώπινη σκέψη. Η πολυπλοκότητα των θεμάτων της οικολογικής τέχνης περιλαμβάνει μία μεγάλη γκάμα θεμάτων που έχουν ρίζες σε πραγματικές συνθήκες, όπως: Η εξάρτηση από τα ορυκτά καύσιμα, η χρήση γης, η εναλλακτική ενέργεια, η αποδόσωση, η εξαφάνιση πράσινων εκτάσεων, τα πρωτόκολλα κατασκευής, εξόρυξης και διάβρωσης περιοχών, της διαχείρισης αποβλήτων, των φυτοφαρμάκων, των γενετικώς τροποποιημένων καλλιεργειών, των πετρελαιοκηλίδων, της υπερβολικής συγκομιδής, της αποστράγγισης υγροτόπων, του υπερπληθυσμού, του ομαλισμού, των μονοκαλλιεργειών, των τοξικών αποβλήτων, των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα, της συσσώρευσης βαρέων μετάλλων, της μόλυνσης των υδάτων, της αλλαγής του κλίματος, του νέφους, της εξαφάνισης των ειδών, της ιδιωτικοποίησης φυσικών πόρων, των δικαιωμάτων των αυτοχθόνων πληθυσμών, της κυκλοφοριακής συμφόρησης, της υπερθέρμανσης του πλανήτη, της βιοτεχνολογίας, των ραδιενεργών αποβλήτων, της ανακύκλωσης, των μεταλλάξεων, της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, της πράσινης αρχιτεκτονικής, της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, της υδροπονικής, της αστικής κηπουρικής και του αγροτο-πολιτισμού, είναι μερικά από τα θέματα που έχουν απασχολήσει σοβαρά την κοινότητα της τέχνης που είναι απόρροια του πραγματικού κόσμου και έχουν συνήθως καταστροφικά αποτελέσματα (Weintraub L. 2012). Στις παρακάτω ενότητες αναλύονται οι θεωρίες που αφορούν την τέχνη, την οικολογία, την κοινωνία και το περιβάλλον .

1) Η Θεωρία της **Eco Art** η οποία ορίζεται ως η τέχνη που αφορά τον τομέα αυτόν που επί του παρόντος διερευνάται από ιστορικούς τέχνης, καλλιτέχνες, επιμελητές, έχει κοινά χαρακτηριστικά με τα έργα τέχνης που είναι διαχρονικά, έχουν καινοτόμα χαρακτηριστικά και σχετίζονται με τις αλλαγές που συμβαίνουν στην κοινωνία την εκάστοτε εποχή. Οι καινοτομίες της eco art συνδέονται με την αβέβαιη πορεία του πλανήτη Γη σήμερα (Weintraub L. 2012) και με την εξουσιαστική σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον, ιδιαίτερος τα τελευταία χρόνια.

2) Η Θεωρία της **Βιώσιμης Τέχνης - Sustainable Art** αφορά τις προτάσεις βιωσιμότητας και κατά βάση, διαχείρισης του οικολογικού προβλήματος. Μπορεί να ενταχθεί στον καθημερινό βίο και να αποτελέσει μία καθημερινή πρακτική που αφορά το ανθρώπινο οικολογικό αποτύπωμα στον πλανήτη. Η ιδέα του οικολογικού αποτυπώματος αναπτύχθηκε το 1990 από τους Mathis Wackernagel και William Rees του University of British Columbia ενώ σήμερα αναγνωρίζεται και εφαρμόζεται από επιστήμονες, επιχειρήσεις, κυβερνήσεις, ιδιώτες και οργανισμούς που διερευνούν την οικολογική χρήση των φυσικών πόρων και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης (Global Footprint Network, 2005). Αυτή η θεωρία έχει εφαρμογές τόσο στην τέχνη και στον τομέα της ανακύκλωσης όσο και στον τομέα της παραγωγής με φιλικά προς το περιβάλλον υλικά.

3) Η Θεωρία της **Ανθρωπόκαινου - Anthropocene** εποχής η οποία χαρακτηρίζεται ως η εποχή που αφορά τις γεωλογικές και κλιματικές μεταβολές που επιφέρει η ανθρώπινη δραστηριότητα στη γη. Οι αλλαγές αυτές θεωρούνται μόνιμες, αποτελούν τα μέρη της Ανθρωπόκαινου εποχής και αφορούν τη νέα γεωλογική περίοδο του πλανήτη η οποία έχει διαδεχθεί την εποχή του Ολόκαινου που ξεκίνησε από την εποχή των παγετώνων. Θέτοντας τον άνθρωπο ως το πρώτο είδος που έχει επιρροή σε πλανητική κλίμακα με επίγνωση της πραγματικότητας. Τον Φεβρουάριο του 2001 σε μία διάσκεψη του Διεθνούς Προγράμματος Γεώσφαιρας - Βιόσφαιρας που διεξήχθη στο Μεξικό φιλοξένησε μια έντονη συζήτηση για την ένταση των ανθρωπίνων επιπτώσεων στον πλανήτη. Ο Paul Crutzen χημικός και νικητής του βραβείου Νόμπελ για την εργασία του στο στρώμα του όζοντος υποστήριξε: "No! We're no longer in the Holocene but in the Anthropocene!". Αυτή η δήλωση αποτελεί τη γέννηση μιας νέας λέξης και πάνω από όλα μίας νέας γεωλογικής εποχής. Δύο χρόνια αργότερα ανέπτυξε τον ισχυρισμό του σε άρθρο του σε επιστημονικό περιοδικό για τη φύση " Μετά το Πλειστόκαινο που ξεκίνησε 2,5 εκατομμύρια

χρόνια πριν και το Ολόκαινο το οποίο άρχισε πριν από 11.500 χρόνια, φαίνεται σκόπιμο να ανατεθεί ο όρος Ανθρωπόκαινο για την γεωλογική εποχή που κυριαρχείται από ανθρώπους" (Boneuil C., Fressoz J.B. 2016).

4) Η Θεωρία του **οικολογικού άγχους** είναι η εμπειρία σε σχέση με το μεταβαλλόμενο κλίμα, όπως το τραύμα της απώλειας ενός σπιτιού ή ενός αγαπημένου προσώπου σε μια φωτιά ή μία πλημμύρα ή ενός τυφώνα που μπορεί να έχει ξαφνικές και σοβαρές ψυχικές συνέπειες . Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι μετά τον τυφώνα *Κατρίνα*, οι αυτοκτονίες των κατοίκων των περιοχών που επλήγησαν από την καταστροφή υπερδιπλασιάστηκαν, σύμφωνα με έρευνα της Ιατρικής Σχολής του Χάρβαρντ, ενώ ένας στους έξι πληρούσε τα κριτήρια ψυχολογικού άγχους. Αυξημένα επίπεδα κατάθλιψης και άγχους έχουν επίσης διαπιστωθεί σε ανθρώπους που επιβιώνουν καταστροφών από πυρκαγιές και ακραίες καταιγίδες και μερικές φορές διαρκούν αρκετά χρόνια (Schlanger Z. 2017). Η αλλαγή του κλίματος δεν είναι μόνο κακή για τον πλανήτη αλλά και για το σώμα. Σύμφωνα με μια έκθεση της Αμερικανικής Ψυχολογικής Εταιρείας, « Climate for Health, ecoAmerica», η αλλαγή του κλίματος είναι κακή και για την ψυχική υγεία. "Παρατηρούμε έναν αυξανόμενο αριθμό καταστροφών που σχετίζονται με το κλίμα και έχουν αντίκτυπο στην ψυχική υγεία", λέει ο συγγραφέας της μελέτης Meighen Speiser, επικεφαλής της «ecoAmerica». Η ιατρική εταιρεία «The Medical Society Consortium on Climate and Health» εξέδωσε έκθεση όπου αναλύονται λεπτομερώς οι αρνητικές επιπτώσεις της αλλαγής του κλίματος στην ανθρώπινη υγεία και ευημερία. Αυτό που κάνει την συγκεκριμένη έκθεση μοναδική είναι η στενή εστίαση στην ψυχική υγεία που βασίζεται σε δύο άξονες: α) στις οξείες επιπτώσεις, όπως αυτές που προέρχονται από διαταραχές που σχετίζονται με το κλίμα (πυρκαγιές, πλημμύρες και καταιγίδες) και β) στις χρόνιες και πιο βαθιές διαταραχές όπου η κλιματική αλλαγή ή η ρύπανση επηρεάζει την ανθρώπινη ευημερία (Kendra P.-L. 2017).

5) Η Θεωρία για την **κοινωνική παθογένεια** που αφορά το περιβάλλον και την απομάκρυνση του ανθρώπου από τις φυσικό - περιβαλλοντικές λειτουργίες σε σωματικό και ψυχικό επίπεδο. Καθώς οι άνθρωποι έχουν μια έμφυτη συγγένεια με το φυσικό κόσμο, ως μια εσωτερική βιολογική ανάγκη που είναι χρήσιμη για την ανάπτυξή τους. Η προστασία του όμως δεν είναι προτεραιότητα της κοινωνίας ενώ οι οικολογικές πρωτοβουλίες έπαψαν να απασχολούν την κοινή γνώμη γιατί απαξιώθηκαν, με αποτέλεσμα οι ανθρώπινες πρακτικές να αντικατοπτρίζονται στο φυσικό περιβάλλον χωρίς να υπάρχει ουσιαστική λύση.

6) Η Θεωρία του **οικοβιοκεντρισμού, ecocentrism** η οποία εισήλθε στην αγγλική γλώσσα τη δεκαετία του 1970 διακηρύσσει ότι τα δικαιώματα ανήκουν σε όλα τα είδη, όχι μόνο στον άνθρωπο, ως συστατικά των διασυνδεδεμένων συστημάτων. Μειονότητες καλλιτεχνών υποστήριζαν αυτή την ιδέα τον 20ο αιώνα καθώς οι περισσότεροι είχαν ενταχθεί σε ένα ανθρωποκεντρικό αποτύπωμα που όριζε και τον πολιτισμικό κανόνα (Weintraub L. 2012, σελ.56).

7) Η Θεωρία της **σχεσιακής τέχνης** με το περιβάλλον αλλά και μεταξύ των μελών μίας κοινότητας αλλά και της καθοριστικής σημασίας της τέχνης ορίζει τη δράση της στην εύρεση ουσιαστικών λύσεων αλλά και στην ενεργοποίηση βιωματικών διεργασιών οι οποίες αναπτύσσονται υπό το πρίσμα της τέχνης. Μέσω σύγχρονων προσεγγίσεων σχετικά με αυτή την αντίληψη εξελίχθηκε στο σημαντικότερο κίνημα της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα. Σύμφωνα με τον Bourriaud, πρόκειται για την "καλλιτεχνική δραστηριότητα της οποίας οι φόρμες, τα μοτίβα και οι λειτουργίες αναπτύσσονται σύμφωνα με τις περιόδους και το κοινωνικό τους περιεχόμενο." (Ξεπαπαδάκου Α., Ζιώγας Γ. 2012-13). Η προσέγγιση της κοινότητας στο πεδίο για την τεκμηρίωση του ερωτήματος αφορά την εφαρμογή αυτής της θεωρίας, καθώς ενισχύει τη βιωματική σχέση με το πρόβλημα. Η σχεσιακή τέχνη αναπτύσσεται μεταξύ του ατόμου με το περιβάλλον του μέσα από διαφορετικές οπτικές.

2.2. Έννοιες

Οι έννοιες που θα διερευνηθούν είναι οι ακόλουθες:

- 1) Η **εξουσιαστική σχέση ανθρώπου - φυσικού περιβάλλοντος** σε σχέση με τη θεωρία της κοινωνικής και περιβαλλοντικής παθολογίας με αναφορές στις πρόσφατες πλημμύρες στη Μάνδρα και στις πυρκαγιές στο Μάτι Αττικής,
- 2) η έννοια του **δίπολου ανθρώπου - φύσης** και η προσέγγιση του με τη θεωρία της κριτικής ανάλυσης,
- 3) έννοιες που αφορούν **ζητήματα ταυτότητας** σε σχέση με την περιβαλλοντική αλλοτρίωση και την αλόγιστη χρήση καταναλωτικών πόρων,
- 4) η έννοια της **οικολογικής συνείδησης** και το τι σημαίνει και η προσέγγιση της μέσα από την οπτική των κοινωνικών αναπαραστάσεων,

5) η διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν στην έννοια του **οικολογικού άγχους** ως ύστερης ανησυχίας που έπεται της βίαιης δράσης, η οποία εκδηλώνεται από το ανθρώπινο αποτύπωμα .

6) Η έννοια της **Νήσου** ως πεδίου διερεύνησης. Ως ιδανικού τόπου ιδωμένου από την ποιητική σκοπιά του ανέγγιχτου τόπου, του έρημου τόπου, του φανταστικού, του παρθένου ανεξερευνήτου τόπου.

7) Η έννοια της **ταυτότητας του τόπου**. Τί εκπροσωπεί, εν τέλει, ο τόπος, ποια είναι η φαινομενολογική προσέγγιση του μέσα από τους χαρακτηρισμούς του, ευτοπία, δυστοπία, ουτοπία ή ατοπία.

8) Η έννοια της **ταυτότητας του καλλιτέχνη**. Είναι χαρακτηριστικό της φύσης του καλλιτέχνη, να διακρίνεται από χαρακτηριστικά ενσυναίσθησης, συμμετοχικότητας, ποιητικού λόγου, διερευνητικής ματιάς, περιβαλλοντικής και οικολογικής συνείδησης, να είναι συλλέκτης συμβάντων και να γίνεται μέτοχος επαναχρησιμοποίησης και μεταποίησης των υλικών που συλλέγει, έχοντας το αισθητήριο με το οποίο αντιλαμβάνεται τις αλλαγές.

2.3. Η ταυτότητα του τόπου

Η περιγραφή του παραπάνω ανθρώπινου αποτυπώματος συρρικνώνεται στον τόπο αναδεικνύοντας το εύρος του προβλήματος. Η Νήσος Φλέβες δεν είναι από τα πιο μολυσμένα σημεία της Αττικής, ωστόσο βρίσκεται κοντά στις παραλίες της Αττικής σχετικά κοντά στο λιμάνι του Πειραιά και στις εκβολές του ποταμού Κηφισού στη θάλασσα. Ανάλογα με τον καιρό κάποια από τα απορρίμματα των παραπάνω περιοχών καταλήγουν στις παραλίες του νησιού, το οποίο είναι ακατοίκητο και χρησιμοποιείται μόνο για ασκήσεις του στρατού. Αποτελεί πόλο έλξης καθώς βρίσκεται πολύ κοντά στην Αττική με μικρούς κολπίσκους ιδανικούς για την προσάραξη σκαφών και ψαροκάικων. Η απόφαση για τον καθαρισμό του νησιού αποτελεί συμβολική δράση με ουσιαστικό στόχο τη διερεύνηση ενός ιδεατού τόπου όπως είναι ο τόπος του νησιού που αποκαλύπτει το ανθρώπινο αποτύπωμα σε μάκρο κοινωνικό επίπεδο και το πώς αυτό ενσωματώνεται στο συγκεκριμένο περιβάλλον.

Η στάση απέναντι σε ένα κοινωνικό φαινόμενο εξαρτάται από το πλαίσιο μέσα στο οποίο αυτό έχει αναπτυχθεί. Το πλαίσιο στη νήσο Φλέβες είναι ο τόπος που ορίζει το οικολογικό φαινόμενο:

α) ως ουδέτερο **αναστοχαστικό έδαφος**,

β) ως ο τόπος που η δράση καθαρισμού των ακτών του **δεν θίγουν κάποιον Δήμο, Κοινότητα ή Ιδιώτη**,

γ) ως ένα **παρατηρητήριο** παρακολούθησης (του οικολογικού φαινομένου),

δ) ως **συμβολικός τόπος παρέμβασης**

ε) ως **τόπος παραδείγματος με θετικό πρόσημο**

στ) ως **συμμετοχικός χώρος**

Τα μέλη της ομάδας παρέμβασης πήγαν ως τις Φλέβες, καθάρισαν τις ακτές, συμμετείχαν από κοινού σε μία συλλογική προσπάθεια ανάγνωσης ενός κοινωνικού και περιβαλλοντικού φαινομένου σε έναν ουδέτερο τόπο. Αυτή η σωματική, συμβολική πράξη καθιστά την παρέμβαση καθαρισμού ως μία δράση στα όρια του ακτιβισμού και της επί τόπου έρευνας.

Στη νήσο συλλέχθηκαν από τα πιο μικρά υπολείμματα ρύπανσης τα οποία είχε σμιλέψει η θάλασσα όπως σμιλεύει τα βράχια και τα βότσαλα, όπως: πλαστικά, φελιζόλ, καλαμάκια, γυαλιά, παιχνίδια, ρούχα, φουσκωτά, σωσίβια, προϊόντα μίας χρήσης, καπάκια, ξύλινες παλέτες, μία καρέκλα και μία ρόδα αυτοκινήτου ανάμεσα σε κοχύλια, πέτρες, ξύλα. Οι εικαστικοί παράλληλα με τον καθαρισμό των ακτών διερεύνησαν το υλικό με το οποίο πραγματοποίησαν τα έργα τους μετέπειτα στο εργαστήριο. Υπάγοντάς το σε μία **βιοματική ακολουθία** η οποία σχετίζεται με το πρωταρχικό υλικό και η οποία καθορίζεται από την ιδιοσυγκρασιακή σχέση του εικαστικού με το έργο του. Η διαδικασία καθαρισμού και διαλογής των σκουπιδιών ως πρωταρχικού υλικού των έργων που προκύπτουν από τη διαδικασία, μπορεί να χαρακτηριστεί ως συλλογικό έργο παρέμβασης. Η αιτιολόγηση αυτής της πρακτικής έγκειται στο γεγονός ότι όταν ο εικαστικός παρεμβαίνει με οποιοδήποτε τρόπο στο περιβάλλον του (φυσικό, αστικό, κοινωνικό), διαμορφώνοντας μία κατάσταση, παρεμβαίνει ταυτόχρονα και στις κοινωνικές σχέσεις παράγοντας μία μορφή πληροφόρησης ή γνώσης γι' αυτές (Ρίκου Ε., Πουρκός Μ., 2015).

2.4. Η έννοια της Νήσου / Σώματος – Τόπου

Το ανθρώπινο σώμα κινείται και λειτουργεί ως τόπος, ως μία κινούμενη πλατφόρμα πληροφοριών. Είναι ένας τόπος που αναζητεί τόπους, όπως το Floating Island του Robert Smithson, αναζητά νέες εμπειρίες, νέες διαδρομές, (Ζιώγας 2009). Το τοπίο γίνεται φύση μόνον για εκείνον που βγαίνει έξω ως οδοιπόρος, γίνεται ο ίδιος υποκείμενο του τοπίου (Ritter J. σελ.77). Το τοπίο ενός ακατοίκητου νησιού αποτελεί έναν ιδανικό τόπο παρατήρησης, εσωτερικής και εξωτερικής θέασης. Γιατί για να περιγράψει κανείς τη φύση δεν πρέπει να

εστιάζει μόνο στα εξωτερικά φαινόμενα, η φύση πρέπει να παρουσιάζεται επίσης όπως καθρεφτίζεται στον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων (Χούμπολντ). Ο Cezanne αναφέρει ότι ζωγραφίζοντας χάνεται ο ίδιος ως "οπτικό όργανο" μέσα της, "να βλαστήσω μαζί της όπως αυτή, να έχω τις ιδιάζουσες αποχρώσεις των βράχων, το λογικό πείσμα των βουνών, τη ρευστότητα του αέρα, τη ζέση του ήλιου" (Ritter J. σελ.68). Ένας φυσικός τόπος απομόνωσης σε βοηθάει να αφουγκραστείς τι συμβαίνει πραγματικά. Η έννοια του νησιού λειτουργεί ως ένας τόπος ουδέτερος, ως τόπος αναστοχασμού, ως τόπος έξω από το κοινωνικό γίνεσθαι αλλά ταυτόχρονα και καθρέφτης του.

Επαναπροσδιορίζεται η σχέση περιβάλλοντος με την σωματικότητα, του εικαστικού ως ακτιβιστή ο οποίος επιθυμεί μικρές ανατροπές για τη σκέψη στο καθημερινό βίο (de Certeau, 2010, Ντάφλος σελ.166). Το σώμα του καλλιτέχνη στο τοπίο της νήσου Φλέβες δηλώνει τη σχεσιακή επαφή της τέχνης με το οικολογικό τοπίο. Η διαδικασία του καθαρισμού της ακτής είναι ταυτόχρονα και μία επιτελεστική δράση προσέγγισης του σώματος στο τοπίο. Το σώμα εντάσσεται στο κέντρο της χωρικής δράσης όπου ο οικείος σωματικός χώρος μετατρέπεται σε μέσο προσέγγισης και παραγωγής χωρικής εμπειρίας (Ντάφλος 2010 σελ.171), που για να περιγραφεί δεν επιτρέπεται να σταθεί κανείς στα εξωτερικά φαινόμενα αλλά στο πως καθρεφτίζεται στον εσωτερικό κόσμο των ανθρώπων (Ritter J. 2004 σελ.67).

Τα αποτελέσματα της ανθρώπινης εσωτερικότητας γίνονται εμφανή στο εξωτερικό περιβάλλον. Η επίδραση της αλόγιστης παραγωγής προϊόντων δημιουργούν ένα άλλο σύμπαν παράλληλο με το φυσικό, μία άλλη φύση μέσα στη φύση. Το παράδειγμα ενός νησιού από απορρίμματα 79.000 τόνων στον Ειρηνικό Ωκεανό που η έκταση του εκτιμάται στα 1,6 τετραγωνικά χιλιόμετρα, όσο δύο φορές η Γαλλία αποδεικνύει την επίδραση του σύγχρονου ανθρώπου στο περιβάλλον (<https://abcnews.go.com/International/great-pacific-garbage-patch-massive-floating-island-plastic/story?id=53962147>)

Το σώμα είναι αυτό που έχει μεσολαβήσει για να επέλθουν αυτά τα αποτελέσματα, είναι αυτό που συνδέει το υποκείμενο με το κοινωνικό του περιβάλλον. Η Amelia Johnes υποστηρίζει ότι ο ύστερος καπιταλισμός ζητάει από τα σώματα, σε πλανητικό επίπεδο, να υποταχθούν στην παραγωγή, στην κατανάλωση και στην τάξη. Το υποκείμενο ορίζεται ως αντικείμενο προς θέαση μέσα σε ένα σενάριο οπτικής ευχαρίστησης σε μία "παγκόσμια εικόνα" όπως την περιγράφει ο Heidegger (Ρηγοπούλου Π.2003, σελ.451). Ένα άλλο σώμα είναι το «νέο νησί» που δημιουργήθηκε στον Ειρηνικό Ωκεανό ως απόρροια του κοινωνικού. Η ανθρωπότητα παράγει κοινωνικά σώματα τα οποία απορρίπτει γιατί δεν υπάγονται σ' αυτή την εικόνα της "οπτικής ευχαρίστησης" κι έτσι απορρίπτει αυτό που την απειλεί προς χάριν του αισθητικού φαινομένου. Το νησί από σκουπίδια στον Ειρηνικό Ωκεανό αποτελεί μνημείο της σύγχρονης ανθρώπινης δραστηριότητας.

2.5. Η κοινωνική εμπειρία του έργου τέχνης

Τα έργα τέχνης ως προϊόντα της κοινωνικής εργασίας περιέχουν την κοινωνική εμπειρία ως φόρμα (Χτούρης 2017). Πολλές φορές αναδεικνύουν τον ανθρώπινο πόνο. Τα έργα αλλά και οι πρακτικές που αφορούν την περιβαλλοντική τέχνη εντάσσονται σ' αυτήν με γνώμονα τις παρατηρήσεις και τις πληροφορίες οι οποίες πηγάζουν από το ίδιο περιβάλλον. Γιατί η εμπειρία του τόπου μεταλλάσσεται από την πρώτη στιγμή που κάποιος τη γεύεται/βιώνει(;) σε μιαν οντολογική παρουσία, αποκτά μιαν υπόσταση συνολική. (Ζιώγας Γ. 2015). Ενώ παράλληλα με τη συνειδητοποίηση ότι οι δραστηριότητες του ανθρώπινου είδους έχουν μια σημαντική επίδραση στους μηχανισμούς που σχηματίζουν τη ζωή στον πλανήτη, γίνεται αισθητή και στους ίδιους τους δημιουργούς μια τρομακτική ευθύνη που οι ίδιοι φέρουν για τα έργα τους. Καθώς

οι τέχνες σήμερα οφείλουν να συμμετέχουν στην συλλογική διάδραση, ώστε να βρεθούν ουσιαστικές λύσεις (Gilbert B. 2015). Η ανοιχτότητα του καλλιτέχνη είναι αυτή που τον κάνει να σκεφθεί, χωρίς ταμπού και προκαταλήψεις, θέματα δύσκολα στην επίλυση τους. Να εμβαθύνει στην έννοια της διάδρασης, με δεδομένη τη διαλεκτική διάσταση μίας σχέσης ανάμεσα στον καλλιτέχνη, στο περιβάλλον, στα καταστροφικά συμβάντα και στο έργο τέχνης. Το πεδίο της τέχνης και το πεδίο της οικολογίας και του περιβάλλοντος έρχονται σε ρήξη και δημιουργούν έτσι μία νέα ποιότητα αλλά και μια νέα αισθητική (Χτούρης 2017). Επιπλέον το σώμα του καλλιτέχνη αναδεικνύεται σε βασικό συστατικό της ταυτότητας και της συναίσθησης του εαυτού του. Ζητήματα σχετικά με την ταυτότητα αποκτούν ενδιαφέρον καθώς τα υποκείμενα βρίσκονται σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό περίγυρο, σε διαρκώς μεταβαλλόμενα περιβάλλοντα και σε σχήματα αποσταθεροποίησης που δημιουργούν συνθήκες ανασφάλειας και αμηχανίας με αποτέλεσμα να δημιουργείται η επιτακτική ανάγκη αναπροσαρμογής και αναδιαμόρφωσης (Ζήκα Φ. 2013). Το άτομο που διερευνά με το σώμα του το περιβάλλον αποκτά ταυτόχρονα και την εμπειρία του, γίνεται τόπος και ταυτόχρονα ο τόπος γίνεται σώμα. Η σχέση αυτή είναι ουσιαστική γιατί εμπεριέχει αντικειμενικά στοιχεία συνειδητοποίησης. Το σώμα του καλλιτέχνη γίνεται πάσχων, γίνεται διεισδυτικό, διερευνητικό, συμπάσχει και διερευνά. Συναισθάνεται τις αλλαγές και προσπαθεί να τις επικοινωνήσει, μεταφράζοντας αυτό που δεν φαίνεται ή αγνοείται. Η φύση στη σύγχρονη θέαση είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη παρέμβαση, με τάσεις ανταγωνισμού και εξουσίας στο φυσικό περιβάλλον που αφορούν αποκλειστικά την κυριαρχία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Σκοπός / Ερευνητικοί στόχοι

3.1. Σκοπός

Ο σκοπός της παρέμβασης έχει συμβολικό χαρακτήρα και είναι βασισμένος στο όνομα της νήσου **fleVes+Φλέβες**, στην οποία έγινε ο καθαρισμός των ακτών της, που παραπέμπει στην οργανικότητα του ανθρώπινου σώματος και στην προέκτασή του ως μέρους του φυσικού περιβάλλοντος. Σκοπός είναι η δημιουργία μίας νέας και λειτουργικής αναστοχαστικής αντιμετώπισης φαινομένων κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου προς το περιβάλλον του.

Η όψη των ακτών στη νήσο Φλέβες Αττικής, στις 7 Οκτωβρίου 2018.

3.2. Ερευνητικοί στόχοι

Οι ερευνητικοί στόχοι οι οποίοι εξετάζονται, καταγράφονται και σχεδιάζονται είναι:

- 1) Οι **νόρμες της αλόγιστης χρήσης πόρων**,
- 2) Οι **προτάσεις παρέμβασης** από την εικαστική κοινότητα,
- 3) Οι **παρατηρήσεις κοινωνικών αναπαραστάσεων και φαινομένων** εξουσιαστικής σχέσης ανθρώπου - περιβάλλοντος,
- 4) Οι προτάσεις μιας συνειδητής **οικολογικής εκπαιδευτικής σκέψης και πρακτικών εφαρμογών** για την αλλαγή παγιωμένων αντιλήψεων.
- 5) Οι **εναλλακτικές προτάσεις παρέμβασης** οικολογικού χαρακτήρα,
- 6) **Εκπαιδευτικά εργαστήρια** ευαισθητοποίησης και δράσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Χαρακτηριστικά της ομάδας παρέμβασης

- 1) Η κοινή πρακτική και η συλλογική δράση παρέμβασης ως ενοποιητικός παράγοντας της ομάδας, 2) η τέχνη ως κοινός τόπος, 3) η συμβολική συγκρότηση της ομάδας, 4) οι κοινές ρίζες, 5) η ενότητα και η αίσθηση του συνανήκειν, 6) ο κοινός σκοπός η δημιουργία μίας νέας οπτικής

που θα επιφέρει αλλαγή στάσης και συνείδησης, τα ίδια τα έργα τέχνης που προέκυψαν από τη διαδικασία και δημιουργούν κάτι νέο, μία νέα οντότητα [οντολογία] (Ζήση Α. 2018).

Η εικαστική ομάδα οργανώθηκε κάτω από την ομπρέλα του θεσμικού ρόλου που έχει η ΑΜΚΕ Tidal Flow Art, η οποία αποτελείται από τρία κύρια μέλη τις Τζέννυ Τσουμπρή, Πηνελόπη Κουβαρά και Σοφία Κυριακού. Δραστηριοποιείται από το 2017 με θεματικές που αφορούν το στοιχείο του νερού ως δημιουργικού και συνδεδετικού υλικού (<http://tidalflowart.com>). Η αναζήτηση κοινωνικού περιεχομένου με ακτιβιστικές προεκτάσεις στις θεματικές που σχετίζονταν με το νερό ήταν κοινός τόπος της ομάδας. Η πρόταση προήλθε από μέλος της το οποίο είχε περάσει από τη νήσο Φλέβες κατά τους καλοκαιρινούς μήνες και μετέφερε στα υπόλοιπα την κατάσταση που αντίκρισε εκεί. Η σύσταση των μελών της έγινε σύμφωνα με την ιδιοσυγκρασία, το προσωπικό έργο των εικαστικών, την κοινωνική δράση, το ενδιαφέρον του θέματος αλλά και ένα κοινό πλαίσιο αναζήτησης θεματικών παρέμβασης, έτσι ώστε να οργανωθεί μία συλλογικότητα που θα παρεμβαίνει σε ζητήματα που αφορούν την κοινωνία, το περιβάλλον και την τέχνη. Με το σκεπτικό ότι η προσέγγιση του κοινού, σε ένα τέτοιο θέμα, πρέπει να συμβαίνει με έναν διαφορετικό τρόπο, καθώς η ενασχόληση με τις τέχνες και μόνο δεν ανταποκρίνεται στην ευρύτητα και τις πραγματικές παραμέτρους της έννοιας του πολιτισμού. Επομένως μία κοινότητα πολιτισμικού και κοινωνικού περιεχομένου μπορεί να αφορά την αντίληψη και την κατανόηση της ανθρώπινης ανάπτυξης μέσα σε ένα ευρύ πλέγμα συνηθειών, πεποιθήσεων, αντιλήψεων και μορφών συμπεριφοράς που απαρτίζουν τον συνεκτικό ιστό της κοινωνίας. (Ξεπαπαδάκου Α., Ζιώγας Γ. 2012-13). Οι εικαστικοί επικεντρώθηκαν στο θέμα της κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου απέναντι στο φυσικό περιβάλλον. Προσέθεσαν μίαν άλλη οπτική πεδίου, με το να καθαρίσουν το νησί οι ίδιοι, ασπαζόμενοι τον ακτιβισμό από διαφορετικές σκοπιές. Γιατί η δράση τους δεν σταμάτησε στον καθαρισμό. Η πράξη τους μετουσιώθηκε σε ακτιβιστικά αντικείμενα τέχνης που *μιλούν* για τη διαδικασία και την προβληματική της σύγχρονης κοινωνικής συμπεριφοράς. Τον Οκτώβριο του 2018 έγινε η παρέμβαση στη Νήσο Φλέβες καθαρίζοντας τις παραλίες από τα σκουπίδια και φτιάχνοντας έργα με αυτά. Το συνεκτικό υλικό της ήταν η θέση δράσης, η ανάπτυξη της διαδικασίας και η διερεύνηση της αποτελεσματικότητάς της.

Οι εικαστικοί της ομάδας παρέμβασης με τίτλο **fleVes** είναι οι : Πέννυ Γκέκα, Ανθή Ζάχου, Πηνελόπη Κουβαρά, Σοφία Κυριακού, Μανώλης Μεραμπελιώτης, Απόστολος Παπαγεωργίου, Εύα Ρέντζου, Χρύσα Σκορδάκη, Πωλίνα Κυριτσοπούλου, Σταυρούλα Καζιάλε, Λυδία

Μαργαρώνη, Μαρία Αντωνάτου, Θωμάς Γαλάτος, Τζέννυ Τσουμπρή (επιμελήτρια εκθέσεων), SPY (grafiti). Στη συνέχεια των δράσεων και των εκθέσεων της ομάδας προστέθηκαν οι εικαστικοί, Annette Luycx, Eileen Botsford και Μανίνα Κουντούνη. Όλοι προέρχονται από το πεδίο των εικαστικών τεχνών, είναι ενεργοί καλλιτέχνες, ορισμένοι από τον ακαδημαϊκό χώρο και ευαισθητοποιημένοι σε θέματα που αφορούν την κοινωνία και το περιβάλλον. Κατέθεσαν τις ιδέες τους και ανέπτυξαν μια δημιουργική σχέση με την οικολογική ευσυνειδησία. Στην πραγματικότητα επανασυνδέθηκαν με τον τρόπο του σκέπτεσθαι και του οράν αναδημιουργώντας αυτό που είχε συγκαλυφθεί ή εξαφανιστεί έκαναν το απόν παρόν και το ασυνήθιστο σύνηθες με τον τρόπο που οι κοινωνικοί αναπαραστατικοί μηχανισμοί αποδομούν το άμεσα προφανές και επαναφέρουν την ενότητα του κόσμου μέσα στα χαλάσματα των απομονωμένων και ξεχασμένων κόσμων (Moscovici S.1999). Το πεδίο δράσης έδωσε τη δυνατότητα του αντικατοπτρισμού, της δήλωσης της "συγκάλυψης" ώστε να γίνει συνειδητή αυτή η τακτική και να οδηγήσει στα προ - απαιτούμενα του ερευνητικού σχεδιασμού για κοινωνική αλλαγή με τη δημιουργία μίας νέας πραγματικότητας και ενός νέου μηνύματος.

Τα χαρακτηριστικά που συνδέουν τα μέλη της κοινότητας είναι: α) Η ανάγκη για **ανάληψη κοινωνικής δράσης**, β) η συνειδητοποίηση μίας **ανάγκης για κοινωνική αλληλεπίδραση**, γ) ο κοινός **σκοπός**, το κοινό **όραμα**, δ) ο κοινός χαρακτήρας της **συμμετοχής** και το πώς αυτός προκύπτει ε) το **μοίρασμα** και ο κοινός χρόνος για να αναπτυχθούν οι ιδέες και οι θεωρίες που οργανώνουν την πρόταση παρέμβασης αλλά και την αποτελεσματικότητα της διάδρασης μεταξύ των μελών της εικαστικής κοινότητας (Ζήση Α. 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Παρέμβαση

5.1. Ημερολόγιο δράσεων

7/10/2018	Καθαρισμός των παραλιών της Νήσου Φλέβες. https://www.youtube.com/watch?v=-aV81NuxDAM
21/10/2018	Διαλογή των απορριμμάτων. https://www.youtube.com/watch?v=CAa2YfWZ404

21-19/2019	Δημιουργία έργων // Φωτογράφιση της διαδικασίας.
20/1/2019	Έκθεση εικαστικών έργων που προέκυψαν από τη διαδικασία στη Ναυταθλητική Μαρίνα του Δήμου Καλλιθέας. http://tidalflowart.com/fleves-eco-project-eng/
20/1/2019	Πραγματοποίηση εικαστικού εκπαιδευτικού εργαστηρίου από την ερευνήτρια με τίτλο "Πώς προτιμάς την παραλία;" στη Ναυταθλητική Μαρίνα του Δήμου Καλλιθέας.
21/3/2019	Πραγματοποίηση εικαστικού και ποιητικού event σε συνεργασία με ποιητές για την εαρινή ισημερία και για τη διάχυση και τη στήριξη της δράσης με τον τίτλο «Ποιητική Οικολογία». (http://blog.coco-mat.com/ekdilosi-eco-project-fleves-kolonaki/) , (https://www.facebook.com/events/432696854224915/) .
16-19/5/2019	Παρουσίαση της ομάδας και της δράσης της στο Platforms project στον εκθεσιακό χώρο Νίκος Κεσσανλής της ΑΣΚΤ. http://tidalflowart.com/flevesplatforms-eng/
8/5/2019 - 30/5/2019	Παρουσίαση της δράσης ως πρακτική άσκηση και του εκπαιδευτικού εργαστηρίου "Πώς προτιμάς την παραλία;" στα σχολεία του Δήμου Διονύσου ως πρόγραμμα του Δήμου για την προστασία του περιβάλλοντος.
17/5/2019	Παρουσίαση του project στην εφημερίδα «Κοινή Γνώμη» με τον τίτλο «Εκπροσώπηση της Σύρου στην εικαστική έκθεση Platforms Project» https://www.koinignomi.gr/news/politismos/eikastika/2019/05/17/ekprosopisi-tis-syroy-stin-eikastiki-ekthesi-platforms-project.html
21/6/2019	Παρουσίαση της δράσης στο διαδικτυακό περιοδικό “Vegan Times” με τη δημοσίευση της συνέντευξης έρευνας από την Αναστασία Ψειρίδου, με τίτλο

	<p>«Η Τέχνη εναντίον της κακοποίησης του περιβάλλοντος».</p> <p>https://www.vegantimes.gr/kyriakou-pseiridou-texni-enantion-kakopoiishs-perivallontos/?fbclid=IwAR3g4IS9_Etcbjhe5Xl4Fp2vTkS-mARyFWXcA9GOhjsl7CUIDnCG_IdGBwE</p>
4/6/2019	<p>Συνέντευξη των Τζέννυ Τσουμπρή και Σοφίας Κυριακού στο διαδικτυακό ραδιόφωνο Beton radio στο πλαίσιο της διοργάνωσης Platforms Project.</p> <p>https://audiomack.com/search?q=TIDAL%20FLOW%20ART</p>

5.2. Διαδικασία Παρέμβασης

5.2.1. Βήμα 1^ο / In situ δράση καθαρισμού

Το πρώτο βήμα ήταν ο καθαρισμός των ακτών προς την πλευρά της Αττικής στη Νήσο Φλέβες. Ακολουθεί φωτογραφικό υλικό και links με τα βίντεο.

Το **fleVes eco art** project είναι μία πρόταση οικολογικής ευσυνειδησίας που έλαβε χώρα συλλογικά από την εικαστική ομάδα παρέμβασης. Θέτοντας ως στόχο μία νέα βιωματική οπτική οικολογικής ευαισθητοποίησης. Αφορά τη δημιουργική προσέγγιση της εικαστικής κοινότητας σχετικά με τη βίαιη αλλαγή του τοπίου από την ανθρώπινη δραστηριότητα. Είναι μία διερεύνηση της οικολογικής διάστασής του, με αντικείμενο τις εικόνες που φανερώνουν το ανθρώπινο αποτύπωμα στο τοπίο, το οποίο αλλάζει ραγδαία και ορίζεται ως μετατοπίο. Η εξουσιαστική σχέση του ανθρώπου προς το περιβάλλον, ιδιαιτέρως τα τελευταία χρόνια, ήταν η αφορμή της συμβολικής δράσης παρέμβασης στη νήσο Φλέβες που διοικητικά ανήκει στο δήμο Βάρης Βούλας Βουλιαγμένης και του καθαρισμού των παραλιών της από τα απορρίμματα που μετέφερε η θάλασσα ως εκεί. Χρησιμοποιήθηκε το όνομα **fleVes+Φλέβες** το οποίο παραπέμπει στην εσωτερική οργανικότητα του ανθρώπινου σώματος και στην προέκτασή του ως μέρους του φυσικού περιβάλλοντος. Το αντικείμενο της παρέμβασης είναι τα ίδια τα σκουπίδια, τα οποία συλλέχθηκαν από τη νήσο τον Οκτώβριο του 2018 και αξιοποιήθηκαν από τους εικαστικούς για

να εκτεθούν αρχικά στο κτίριο της Ναυταθλητικής Μαρίνας του Δήμου Καλλιθέας στις 20 Ιανουαρίου 2019, ώστε να ακολουθήσει μία σειρά παρουσιάσεων, εικαστικών εκδηλώσεων και εργαστηρίων που έχουν σκοπό την ενίσχυση της οικολογικής συνείδησης του κοινού.

<https://www.youtube.com/watch?v=-aV81NuxDAM>

<https://www.youtube.com/watch?v=CAa2YfWZ404>

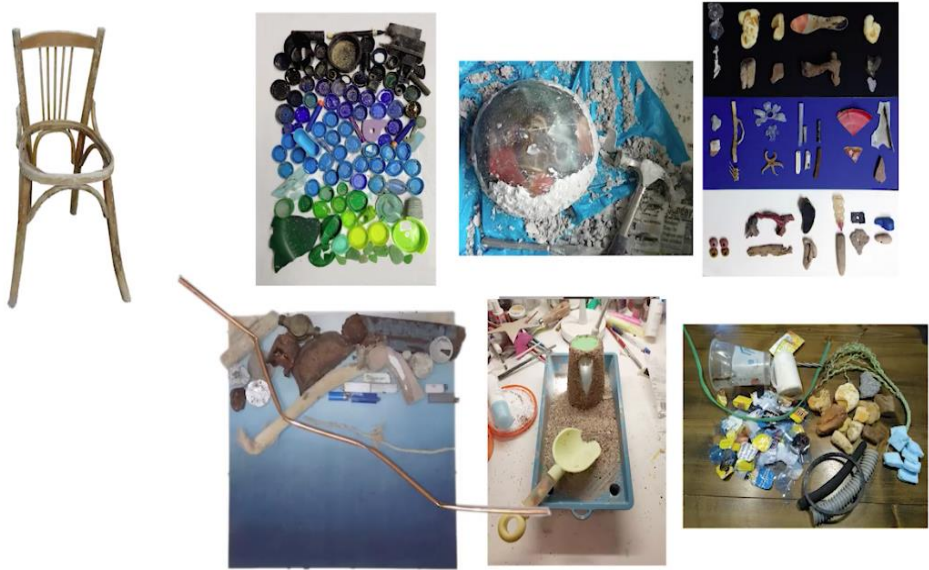
<https://www.youtube.com/watch?v=R5CNQVtLnSM>

5.2.2. Βήμα 2^ο / Οι εικαστικοί ταξινόμησαν τα απορρίμματα σε μικρές συλλογές

Μετά τον καθαρισμό της νήσου ακολούθησε η διαλογή των υλικών - απορριμμάτων που χρειαζόταν ο κάθε εικαστικός για το έργο του. Οι προτάσεις που προέκυψαν από τη δημιουργική διαδικασία αφορούσαν τη συμμετοχική δράση, την αλληλεπίδραση με την κοινότητα (κατοίκων, σχολείων) αλλά και τη δημιουργία δικτύου με άλλες καλλιτεχνικές ομάδες, συλλόγους, οργανισμούς, ατομικές πρωτοβουλίες, για μελλοντικά plána παρέμβασης. Για τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της παρέμβασης σχεδιάστηκε ένα εκπαιδευτικό εργαστήριο για παιδιά και ενήλικες το οποίο πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της έκθεσης της δράσης και των έργων που παράχθηκαν κατά τη διαδικασία.

Συλλογές απορριμμάτων από τη Νήσο Φλέβες

5.3. Παρουσίαση παρέμβασης στη Ναυταθλητική Μαρίνα του Δήμου Καλλιθέας

Θέτοντας το ερώτημα τι μας συμβαίνει εσωτερικά και η εικόνα του τοπίου άλλαξε;
Η εικαστική ομάδα παρέμβασης και η «**Tidal Flow Art**» (AMKE για τις τέχνες) που έχει θεσμικό και συντονιστικό χαρακτήρα, κατέθεσαν ιδέες, δημιούργησαν έργα, ήρθαν σε επαφή με το κοινό, οργάνωσαν εκπαιδευτικά εργαστήρια σε μία συλλογική διαδικασία για τη διερεύνηση της οικολογικής συνείδησης. Με τα εξής ερωτήματα: Τί μας συμβαίνει; Τί μπορούμε να αλλάξουμε; Από πού μπορούμε να ξεκινήσουμε, έτσι ώστε να είμαστε ουσιαστικοί σχετικά με τη στάση μας προς το περιβάλλον μέσα στο οποίο υπάρχουμε; Πώς μπορεί η τέχνη να βοηθήσει σ' αυτό και να γίνει φορέας επικοινωνίας με ουσιαστικά αποτελέσματα; Τα ερωτήματα αυτά δημιούργησαν τους άξονες πάνω στους οποίους κινήθηκαν οι εικαστικοί. Καθώς ο σκοπός είναι κοινωνικός. Βασίζεται στη συλλογή ποιοτικών δεδομένων με συγκεκριμένα αποτελέσματα, τα οποία αξιολογήθηκαν και αξιοποιήθηκαν από την ομάδα για τη χρήση της τέχνης ως μεθοδολογικό εργαλείο παρέμβασης στη δημιουργία μιας θεματικής η οποία θα έχει διάρκεια και θα αφορά την οικολογία, την κοινωνία και την εκπαίδευση. Η δράση της ομάδας περιλαμβάνει καθαρισμούς ακτών, εκπαιδευτικά προγράμματα για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, δράσεις ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης για την προστασία της θάλασσας και

των ακτών, έκθεση των έργων που έχουν δημιουργηθεί από τους εικαστικούς από τα συλλεχθέντα απορρίμματα. Το «fleVes, The eco art project» είναι μία οικολογική πρόταση που γίνεται με τη συντονισμένη προσπάθεια της εικαστικής ομάδας παρέμβασης, για να δώσει μια νέα οπτική στην ευαισθητοποίηση και στη συνειδητή στάση του ανθρώπου απέναντι στο φυσικό περιβάλλον.

5.4. Η φωνή του έργου τέχνης

5.4.1. Βήμα 3ο.

Το έργο τέχνης αποτελεί μία μορφή δυναμοποίησης της σχέσης του ατόμου με το πραγματικό, και προσφέρει τη δυνατότητα μίας «συμπυκνωμένης ανάγνωσης» της πραγματικότητας. Επικοινωνεί την κοινωνική εμπειρία στον αναγνώστη (θεατή) την οποία αυτός έχει αρχικά «απαρνηθεί», για να είναι σε θέση ο καλλιτέχνης να ανασυντάξει και να συνθέσει ένα νέο όλο με το δικό του ύφος και τη φόρμα που έχει επιλέξει (Χτούρης Σ. pp. 2017). Η συμπυκνωμένη αναγνώριση της διάστασης της πραγματικότητας της κατάληξης των απορριμμάτων στον υδροφόρο ορίζοντα όπως την απέδωσαν οι εικαστικοί στα παρακάτω έργα επικοινωνεί το οικολογικό πρόβλημα και την μετουσίωση του σε έργο τέχνης με κοινωνικό περιεχόμενο και περιβαλλοντικό μήνυμα:

1. Πωλίνα Κυριτσοπούλου.

Τίτλος: ORBUCULUM.

Το Orbuculum ήταν μια κρυστάλλινη σφαίρα που προέβλεπε το μέλλον και πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τους Κέλτες πριν πολλούς αιώνες. Για το μέλλον του πλανήτη μας έχουν γίνει προβλέψεις, βασισμένες σε επιστημονικά δεδομένα και είναι δυσοίωνες. Η μοίρα μας είναι η προδιαγεγραμμένη, σταδιακή καταστροφή του περιβάλλοντος ή μπορούμε να αναλάβουμε δράση και να την αποτρέψουμε;

2. Πηνελόπη Κουβαρά

Τίτλος: Φλεβικό δίκτυο.

Ύφανση από αλιευτικό δίχτυ και σχοινιά, που συλλέχθηκαν από τον βυθό της θάλασσας.

Τα ανεπιθύμητα αντικείμενα που σκορπίζουμε χωρίς συνείδηση στο περιβάλλον, είναι υλικότητες που δεν ενοχλούν όσο παραμένουν έξω από το οπτικό μας πεδίο. Η τέχνη, που κι αυτή παραμένει κρυμμένη στις κοινωνίες σε κρίση ανασύρει και αναπλάθει αυτά τα σκουπίδια στοχαζόμενη τις αξίες και την απαξίωση της σύγχρονης ύπαρξης.

3. Σταυρούλα Καζιάλε.
Τίτλος: Η Άδεια Καρέκλα.

Η καρέκλα που βρέθηκε στην ακτή των Φλεβών και βήματα μεταμόρφωσης της σε έργο τέχνης.

Πάντα μια άδεια καρέκλα μου δημιουργεί ανάμικτα συναισθήματα με κυρίαρχο αυτό της νοσταλγίας. Κατέχοντας νευραλγικό ρόλο στην καθημερινότητα των ανθρώπων, βοηθώντας τους να καθορίσουν τον ατομικό τους χώρο, κουβαλάει στοιχεία από τις κινήσεις και τις σκέψεις τους αποκτώντας έτσι δική της ανθρώπινη οντότητα.

Δίνοντάς τους την ευκαιρία να ξεκουράσουν το σώμα τους, να συγκεντρώσουν το μυαλό τους και να οργανώσουν τις σκέψεις τους, γίνεται σιωπηλός αφηγητής της ιστορίας τους. Μια τέτοια άδεια καρέκλα ήταν το πρώτο πράγμα που αντίκρυσε η ομάδα μας φτάνοντας στη νήσο Φλέβες. Περίμενε εκεί άδεια, σμιλεμένη από το αλάτι και τον ήλιο, κατοικημένη από τα αποτυπώματα που είχαν αφήσει πίσω τους οι άνθρωποι που πέρασαν. Νοστάλγησα τη θάλασσα των παιδικών μου χρόνων. Τη μύρισα, θαμπώθηκα από την παλέτα των χρωμάτων της. Η άδεια καρέκλα με έντονη την αίσθηση της παρουσίας και της απουσίας, δήλωνε την παροδικότητα αλλά και την επίγνωση ότι είναι εκτεθειμένη στην πάροδο του χρόνου και των καταστάσεων, όπως κι οι άνθρωποι με τους οποίους συνυπήρξε.

Τώρα προσπαθεί να κατανοήσει το δικό της χώρο και να τον νιώσει οικείο, να ενσωματωθεί με αυτόν. Γίνεται καταφύγιο για θαλάσσιους οργανισμούς, που αναπτύσσονται στην παράκτια ζώνη, τους επιτρέπει να πάρουν το ρόλο των ανθρώπων και προσπαθούν να επιβιώσουν μαζί. Όμως το κουφάρι της δεν αντέχει την επίθεση του πλαστικού και το στόμα της, που καλεί σε βοήθεια γίνεται μια τρύπα που καταπίνει την ελπίδα και τη ζωή. Το πλαστικό σκάβει τα θεμέλια του οικοσυστήματος και της ζωής μας και οδηγεί τη γη σε αδιέξοδο.

Επιμένω να ελπίζω...

Κάποια από αυτά τα πλάσματα επιμένουν κι αυτά να επιβιώνουν γαντζωμένα στο ξύλο της και περιμένουν... Περιμένουν εμάς να αφουγκραστούμε το

ρυθμό του περιβάλλοντος και να συνειδητοποιήσουμε ότι ο κύκλος της ζωής είναι δεδομένος και οι δράσεις μας πρέπει να έχουν θετικό αντίκτυπο μετά από το δικό μας κύκλο, ότι δεν είμαστε οι μόνοι κάτοικοι του πλανήτη που μας φιλοξενεί.

4. Λυδία Μαργαρόνη
Τίτλος: Anthropocene.
Σύνθεση που αφηγείται τις νέες γεωλογικές στρώσεις που δημιουργεί η κατανάλωση του σημερινού ανθρώπου. Φτιαγμένη εξ ολοκλήρου από απορρίμματα που βρέθηκαν στις Φλέβες.

5. Μανίνα Κουδούνη.
Διαδραστική performance με ζαχαρωτά μπουκάλια νερού.

6. Annete Luycx. Με ειρωνική διάθεση η εικαστικός Annete Luycx, εμπνευσμένη από τον Ivan Chermayeff δημιούργησε έξη αγιογραφίες, που θα προσκυνά ο μελλοντικός άνθρωπος ο HOMO POLUTANS ή ο «Μολύνων άνθρωπος». Πρόκειται για τον άνθρωπο που τον έχει καταφάει το πλαστικό. Είναι αυτός που πετώντας πλαστικά απορρίμματα στο περιβάλλον καταστρέφει την δική του τη ζωή, μεταμορφώνοντας το ίδιο του το είναι σε ένα μολυσμένο αλλοτριωμένο ον. Τα χαρακτηριστικά του... πλαστικά σκουπίδια από τις Ελληνικές θάλασσες

7. Πέννυ Γκέκα / Υφαντό.

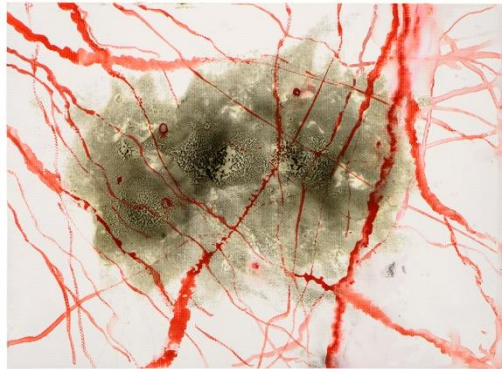

8. Μανώλης Μαραμπελιώτης.

Εγκατάσταση με απορρίμματα που βρέθηκαν στη θαλάσσια περιοχή της Νήσου Φλέβες.

9. Απόστολος Παπαγεωργίου / Λάβαρο.

10. Σοφία Κυριακού

Η εγκατάσταση της εικαστικού αποτελείται από κομμάτια πειραματισμών με διάφορα μέσα, όπως σχέδιο, ζωγραφική, μικρογλυπτική, συναρμογές. Σε όλα τα επιμέρους κομμάτια έχουν χρησιμοποιηθεί απορρίμματα που συλλέχθηκαν από τη νήσο Φλέβες και η τελική εικόνα τους θυμίζει νησί ή χάρτη. «Αναφέρομαι στο φανταστικό, ιδεατό νησί που μοιάζει ονειρικό, πολύτιμο, ειδυλλιακό, όμως είναι φτιαγμένο από πλαστικά καλαμάκια, πλαστικά θραύσματα, απορρίμματα σε συνδυασμό με φυσικά υλικά όπως βότσαλα, κοχύλια, φύκια, ακόμα και νησιά από λάδια αυτοκινήτου. «Στα σχέδια μου απεικονίζονται νησιά που δηλώνουν την ερημιά τους. Μοιάζουν με χάρτες που τα κομμάτια στεριάς φαντάζουν καμένα, ερειπωμένα, σαν να απέχουν κατά πολύ από τα στοιχεία ενός γεωφυσικού χάρτη». Ορίζονται ως μετά-νησιά και είναι έκδηλη η αναφορά τους σε πραγματικά νησιά χωρίς όμως να είναι. Μοιάζουν με νησιά φαντάσματα που στερούνται την ανθρώπινη παρουσία, στερούνται όμως και οποιαδήποτε μορφή ζωής».

9. Χρύσα Σκορδάκη

Σαν αρχαία ευρήματα μελλοντικής ανασκαφής, στο έργο μου αυτό, επικαλύπτω με θαλασσινή άμμο τὰ πλαστικά σκουπίδια, με την ελπίδα τής μετουσίωσης...

10. Eileen Bostford – Βελισσαροπούλου.

Τίτλος: «Treasure Hunt»

Με έμφαση σε μικρούς θησαυρούς, όχι σκουπίδια, αλλά φυσικά στοιχεία, όπως κόκαλα από σουπιές, πέτρες ξύλα και κοχύλια, η Eileen Bostford-Βελισσαροπούλου δημιούργησε ένα site specific intervention σε παραλία της Σύρου, μετατρέποντας τα φυσικά αυτά στοιχεία σε κοσμήματα, κυρίως σε χρυσό το οποίο έχει και συμβολική αξία, σε μια προσπάθεια να στρέψουμε το ενδιαφέρον μας σε αυτό που χάνουμε, αυτό που αξίζει. Μέρος της εγκατάστασης αυτής μεταφέρθηκε στην έκθεση Platforms Project. «Γεμίσαμε με πράγματα, όπου και να δούμε έχουμε πράγματα. Γεμίσαμε και τη φύση με πράγματα. Ώρα να ξαναπροσδιορίσουμε τις αξίες μας, ώρα να ξαναδούμε τι αξίζει».

11. Εύα Ρέντζου.

Απόσπασμα από το ημερολόγιο ενός αρχαιολόγου.

"Ένα θρυμματισμένο πήλινο δοχείο, ένα πλαστικό ποτήρι, σχεδόν άθικτο και σελίδες ενός χειρόγραφου. Ημερολόγιο μάλλον. Όλο το χρονικό της έρευνας. Και μια φωτογραφία. Θολή, αλλά το τοπίο αναγνωρίσιμο. Δεν είχαν αλλάξει και πολλά. Ο αρχαιολόγος ανακάλυψε στην άμμο τα ευρήματα ενός άλλου αρχαιολόγου. Κι είχε μια παράξενη αίσθηση όλο αυτό. Σα να ήταν η μεγαλύτερη μπάμπουσκα πάνω από τη μικρότερη. Κι ο χρόνος επίπεδος, χωρίς βάθος, χωρίς παρόν και παρελθόν... "

12. Θωμάς Γαλάτος.

"Τοπίο". Φτιαγμένο με αναπτήρες που βρέθηκαν στο νησί Φλέβες.

13. Ανθή Ζάχου.

Μπούστο από κομμάτια αφρολέξ, σχοινιά, πλαστικό δίκτυ, και ψαροκόκκαλο.

14. Graffiti από τον Spy.

15. Video Art και επιμέλεια web site Πηνελόπη Κουβαρά και Τζέννυ Τσουμπρή.

5.5. Εκπαιδευτικό εργαστήριο

Στην εποχή μίας παγκόσμιας περιβαλλοντικής κατάρρευσης, ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας αντιμετώπισης των νέων συνθηκών πρέπει να ενέχει ευελιξία, επινοητικότητα, δημιουργικότητα. Οι τέχνες, ως συμβολικά και πανανθρώπινα συστήματα επικοινωνίας μπορούν να λειτουργήσουν σαν όπλα του σύγχρονου ανθρώπου, ευνοώντας τόσο την ανάπτυξη, όσο και την ποιοτική αναβάθμιση της κοινωνίας για την αντιμετώπιση βασικών προβλημάτων που την αφορούν (Ξεπαπαδάκου Α., Ζιώγας Γ. 2012,13).

Το εικαστικό εκπαιδευτικό υλικό που προτείνεται σε εργαστήρια τέχνης ή σε σχολεία για θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την εκπαίδευση αφορά συνήθως μορφές ανακύκλωσης

και βιώσιμης ανάπτυξης. Η διαφορετική προσέγγιση στην παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού μέσα στο πλαίσιο της ίδιας της διαδικασίας όπως η παρέμβαση της εικαστικής ομάδας παρέμβασης στην περίπτωση των Φλεβών, στηρίζεται στα οφέλη της διαδικασίας και του αποτελέσματος. Το εκπαιδευτικό εργαστήριο πραγματοποιείται με υλικό τη διαδικασία καθαρισμού των ακτών του νησιού, την επιλογή των σκουπιδιών από τους εικαστικούς και τη δημιουργία εικαστικών έργων με το ίδιο υλικό. Η αφήγηση της διαδικασίας στο εκπαιδευόμενο κοινό εμπεριέχει περιβαλλοντικής εκπαίδευσης χαρακτηριστικά όπως: 1) αποτελεί παράδειγμα 2) δίνει το έναυσμα για πρωτοβουλία και δράση, 3) αλλάζει την εκπαιδευτική διαδικασία με δράσεις in situ 4) ενισχύει τον εθελοντισμό, 5) συμβάλλει βιωματικά στην προστασία του περιβάλλοντος, δ) ενισχύει τη συμμετοχική διαδικασία, 6) ενισχύει τη διαδικασία της επανάληψης, 7) ενισχύει την ιδέα της αειφόρου διαδικασίας. Τα χαρακτηριστικά της ανακύκλωσης και της βιωσιμότητας υπάρχουν ήδη στην αναπτυξιακή πορεία της παρέμβασης. Η εκπαιδευτική προσέγγιση βασίζεται στον εκπαιδευτικό και ακτιβιστικό χαρακτήρα της χρήσης αυτού του υλικού, και στην κατά μέτωπο δημιουργική αντιμετώπιση του. Το οποίο παρουσιάζεται στην αρχή της εφαρμογής του εργαστηρίου. Αρχικά γίνονται παρατηρήσεις που σκοπό έχουν την ολιστική προσέγγιση της σχέσης εκπαιδευτή και εκπαιδευόμενου και βασίζονται στις παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ερευνητική διαδικασία ζητημάτων που αφορούν: α) τη σχέση ανθρώπου περιβάλλοντος, β) την προσέγγιση του περιβαλλοντικού προβλήματος ως απόρροια του κοινωνικού, γ) την ενεργοποίηση της συνείδησης, δ) την ενεργό δράση, ε) την άμεση αντιμετώπιση του προβλήματος, ζ) στα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρατήρηση καθημερινών πρακτικών που αφορούν την κοινωνία.

5.5.1 Περιγραφή εργαστηρίου

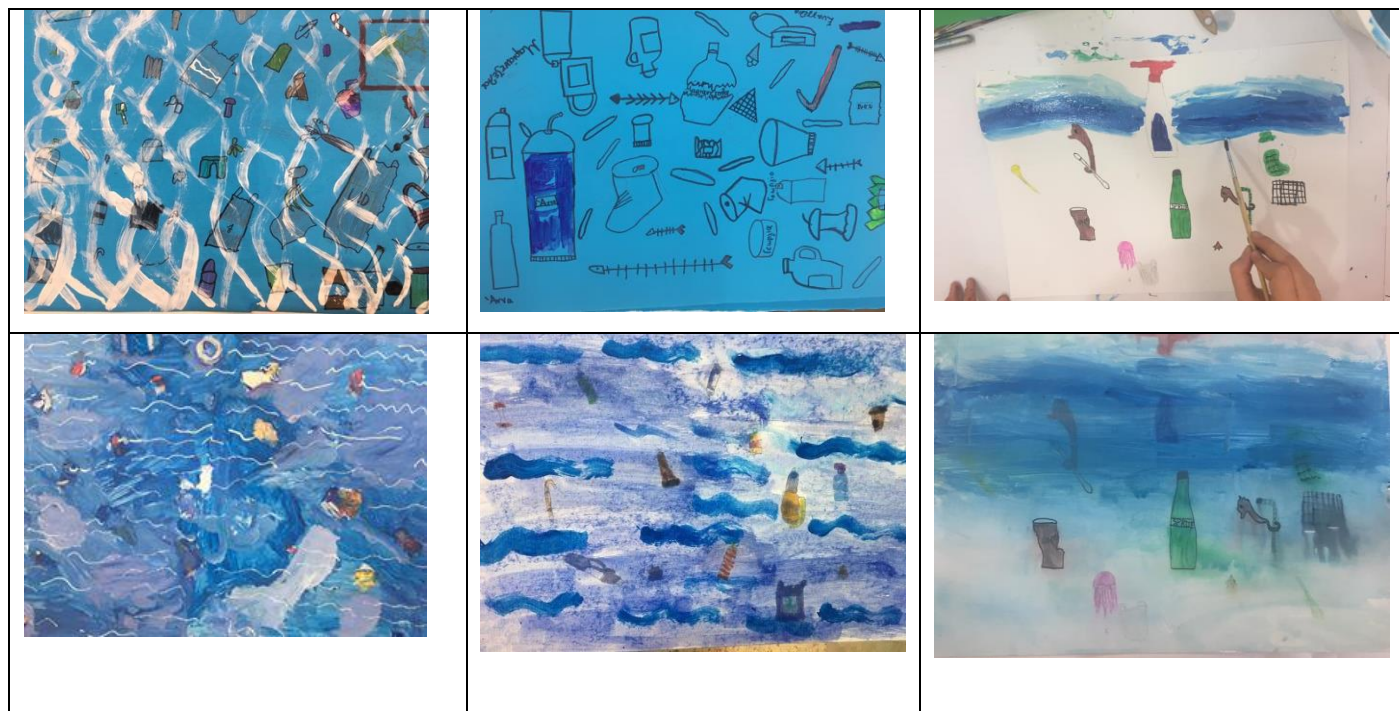
Στο πλαίσιο της έκθεσης των έργων, πραγματοποιήθηκε δίωρο εικαστικό εργαστήριο από την ερευνήτρια με τίτλο "Πως προτιμάς την παραλία;" βασισμένο στη δράση καθαρισμού των ακτών των Φλεβών. Τα παιδιά αποτύπωσαν στο χαρτί αντανάκλασεις του νερού με αναφορές στο έργο του D. Hockney, ενώ λίγο πριν είχαν σχεδιάσει και ζωγραφίσει απορρίμματα. Με αφορμή τα απορρίμματα που υπήρχαν διάσπαρτα στο χώρο με τα οποία μπορούσαν να επεξεργαστούν και να έρθουν σε επαφή. Σκοπός του εργαστηρίου ήταν η βιωματική εμπειρία και προσέγγιση η οποία διαμορφώνεται με τη νέα θέαση της διαδικασίας της παρέμβασης και του εικαστικού λόγου. Να αφουγκραστούν και να μάθουν τα νεαρά άτομα, το μήνυμα της παρέμβασης, ότι η προστασία του περιβάλλοντος είναι μία συνειδητή καθημερινή πρακτική η οποία αφορά κάθε κομμάτι του κοινωνικού – περιβαλλοντικού συνόλου καθώς τα μέρη του είναι αποσπάσματα της συνολικής ύπαρξης.

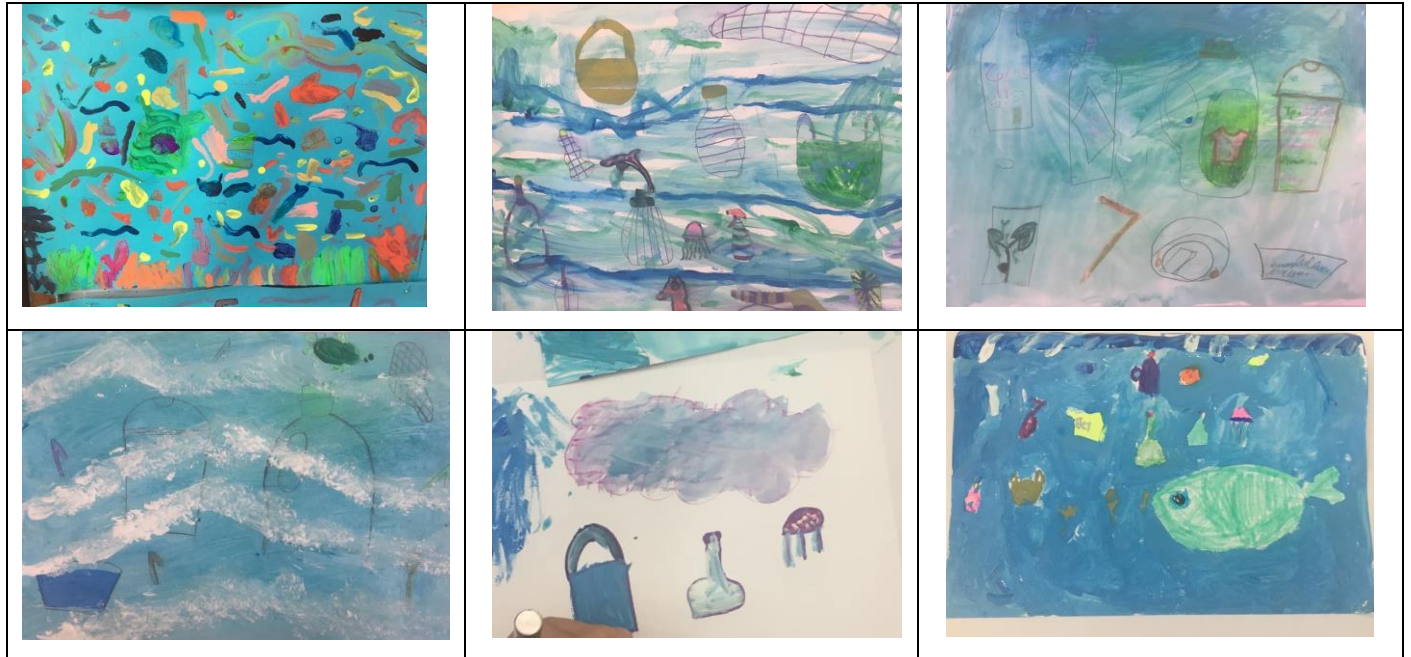
Αρχικά με στοιχεία αφήγησης, παρουσιάστηκε το υλικό της παρέμβασης, η δράση, η συγκέντρωση των απορριμμάτων και η διαδικασία της δημιουργίας των έργων. Η διαδικασία της παρουσίασης πλαισιώθηκε με εικόνες από το διαδίκτυο και με υλικό που εστίαζε στο περιβαλλοντικό αποτύπωμα του ανθρώπου, που αναπτύσσεται αυτή τη στιγμή στον πλανήτη. Παράλληλα τα παιδιά έρχονταν σε επαφή με πραγματικά, πλαστικά κυρίως απορρίμματα μίας χρήσης όπως καλαμάκια, ποτήρια καφέ και χυμών, κουτάκια αναψυκτικών, μπουκάλια νερού, μπουκάλια γάλακτος, συσκευασίες παγωτού, συσκευασίες ταχυφαγίων, συσκευασίες απορρυπαντικών, αντηλιακών κλπ. Συνοδευμένα με εικόνες που αυτά τα υλικά επηρεάζουν τα

έμβια όντα και το περιβάλλον. Οι συμμετέχοντες έκαναν παρατηρήσεις και αναπτύχθηκε ένας γόνιμος διάλογος με το έργο τέχνης και τη στάση που πρέπει να υιοθετήσει ο άνθρωπος ως προς τον τρόπο σκέψης και τον τρόπο ζωής. Μέσα από έναν ανοιχτό και γόνιμο διάλογο επικοινωνήθηκαν οι αλλαγές που πρέπει να γίνουν στη συμπεριφορά του ανθρώπου: 1) στις παραλίες το καλοκαίρι, 2) ποια προϊόντα πρέπει να αποφεύγει, 3) ποια πρέπει να είναι η στάση του ως λουόμενου, 4) ποιες οι υποχρεώσεις και οι δεσμεύσεις της καθημερινότητας του.

Το τελικό αποτέλεσμα αποτελεί έργο μνημείο για την καθημερινή αλλαγή στάσης της κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου στο περιβάλλον. Ακολουθεί φωτογραφικό υλικό από την εφαρμογή του εργαστηρίου στη Ναυταθλητική μαρίνα του Δήμου Καλλιθέας.

5.5.2. Φωτογραφίες εκπαιδευτικού εργαστηρίου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Ποιοτική Μεθοδολογία και Σχέδιο Δράσης

Η μεθοδολογία που επιλέχθηκε, σύμφωνα με το ερευνητικό ερώτημα είναι η ευέλικτη, ποιοτική έρευνα. Στη συλλογή δεδομένων έγινε με : α) με **ανοιχτές συνεντεύξεις** από τους συμμετέχοντες εικαστικούς, από ειδικούς σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον και την περιβαλλοντική εκπαίδευση και από άτομα που σχετίζονται και έχουν ενεργό δράση σχετικά με την προστασία του, τα εικαστικά και τις τέχνες, β) τη **συνεργατική και συμμετοχική έρευνα** μεταξύ των μελών, φορέων και κοινοτήτων, γ) τη **συμμετοχική παρατήρηση** της ερευνήτριας ως ενεργού μέλους της κοινότητας (Robson 2010).

6.1. Σχέδιο Συνεντεύξεων

Οι πρόσωπο με πρόσωπο συνεντεύξεις είναι **ημιδομημένες** και **μη δομημένες** βασίζονται σε έναν διερευνητικό οδηγό συνέντευξης ο οποίος έχει προκαθορισμένες ερωτήσεις και μπορούν να τροποποιηθούν ανάλογα με την αντίληψη του συνεντευκτή, σχετικά με το ότι φαίνεται καταλληλότερο, ώστε να οδηγηθεί στη συλλογή περισσότερων δεδομένων. Η διατύπωση της ερώτησης μπορεί να αλλάξει και μπορεί να προστεθούν ή να παραλειφθούν πρόσθετες

ερωτήσεις και κάποιες από τις συνεντεύξεις να είναι πλήρως άτυπες (Robson 2010). Οι συνεντεύξεις που έχουν καταγραφεί προέρχονται από το ερευνητικό πεδίο και αφορούν τα ενεργά μέλη της ομάδας παρέμβασης και άτομα που σχετίζονται με το ερευνητικό θέμα. Για το σφαιρικό αποτέλεσμα των δεδομένων επιλέχθηκαν άτομα που προέρχονται από το χώρο των εικαστικών, των οικονομικών, της Ιστορίας της τέχνης, του ακτιβισμού όπως αναλυτικά αναφέρονται παρακάτω:

1. Αναστασία Ψειρίδου, Επίκουρη Καθηγήτρια Οικονομίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο.
2. Παύλος Ευμορφίδης, Ιδιοκτήτης και Ιδρυτής εταιρίας που σχετίζεται με την οικολογία και την παραγωγή οικολογικών προϊόντων.
3. Annette Luysch, Ανθρωπολόγος - Εικαστικός, μέλος της ομάδας.
4. Φαίη Τζανετουλάκου, Ιστορικός Τέχνης, Ακτιβίστρια.
5. Τζένυ Τσουμπρή, Επιμελήτρια Εκθέσεων, μέλος της ομάδας.
6. Σταυρούλα Καζιάλε, Εικαστικός, μέλος της ομάδας.
7. Λήδα Καζαντζάκη, Ιστορικός Τέχνης.

6.2. Συνεργατική και συμμετοχική κοινωνική έρευνα

Οι εμπλεκόμενοι στη συνεργατική έρευνα ενεργούν ως ρυθμιστές και συμπαραγωγοί σε συμμετοχικούς ρόλους ενορχηστρώσεων στο περιεχόμενο της εξέλιξης του κοινωνικού φαινομένου στον τόπο των Φλεβών. Ο αναστοχασμός του οικολογικού περιβαλλοντικού προβλήματος και η συμμετοχική διαδικασία ισχυροποιούν το βίωμα και ενεργοποιούν τη συνειδητή δράση για συμμετοχή. Η διατήρηση του ονόματος της νήσου ως τίτλου της έρευνας συμβολοποιεί την σωματικότητα του ανθρώπου και της ανθρώπινης παρουσίας η οποία ορίζει το οικολογικό αποτύπωμα. Η "οργανικότητα" του Cezanne (γίνεται εκτενής αναφορά πιο κάτω, σελ.31) ταυτίζεται με τη βιολογική ενότητα των μερών ενός συνόλου και σύμφωνα μ' αυτή την "οργανικότητα" ο τρόπος του σκέπτεσθαι και του πράττειν στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα κατοπτρίζεται στον καθρέφτη του φυσικού περιβάλλοντος. Η κατανόηση του πράττειν ενσωματώνει τα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης πράξης και τους ατομικούς και κοινωνικούς παράγοντες που την καθορίζουν (Χτούρης Σ. p.p.2017). Γιατί τα συνεργατικά μοντέλα παραμένουν, κατά τη γνώμη μου, σήμερα μοναδικές και αποκλειστικές παραγωγικές διέξοδοι, όπου σχεδιάζονται νέες μορφές κοινωνικού πολιτισμού. Εισάγουν τη διαπραγμάτευση

ως «αγωγοί» ενημέρωσης, ευαισθητοποίησης ή παροχής τεχνογνωσίας προς την κοινότητα, πάνω στις ιδέες της ανοικτής πληροφορίας, του ενεργού αρχείου (Ντάφλος Κ. 2015). Δημιουργούν δεσμούς με τη μνήμη του απορρίμματος, τη μνημιακότητά του, την παρελθοντική χρήση του δημιουργώντας στον κοινό τόπο συνάντησης των εικαστικών. Αναδεικνύουν τις κοινές ρίζες εμπειριών πληροφόρησης και κατανάλωσης. Εντοπίζουν βιωματικά τη συνυπευθυνότητα του περιβαλλοντικού ζητήματος αλλά και την αλήθεια που σχετίζεται με την πολυπλοκότητα της ανθρώπινης ύπαρξης.

6.3. Συμμετοχική παρατήρηση

Η ερευνήτρια, μέλος της ομάδας, συμμετείχε ως παρατηρήτρια των δράσεών της και των χαρακτηριστικών των μελών της που διαμορφώθηκαν ως συνδεδετικός της κρίκος και μέσα από τη συνεργασία της με άλλες ομάδες-κοινότητες, της προσαρμοστικότητας των μελών της σε δράσεις και παρεμβάσεις σχετικές με το περιβάλλον που αναπτύχθηκαν διαχρονικά χάρις στην ευελιξία τους, ανέδειξαν με τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της δράσης τους την τέχνη σε βιωματικό εργαλείο παρέμβασης και προβληματισμού σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον. Η συμμετοχική παρατήρηση της ερευνήτριας δηλώνει ταυτόχρονα τη διερεύνηση του εικαστικού χώρου ενδοσκοπικά, προσεγγίζοντας διαύλους και δεσμούς που αφορούν την ίδια ως εικαστικό αλλά και την εικαστική κοινότητα γενικότερα, με στοιχεία που σχετίζονται με την ιστορία της τέχνης και τη διερεύνηση σχημάτων που συνυπάρχουν και συμπορεύονται για τον ίδιο κοινό στόχο. Η δράση παρέμβασης των εικαστικών στη νήσο Φλέβες επικοινωνήσε με άλλα κοινωνικά δίκτυα, με την εκπαίδευση, με την κοινότητα (βλ. με τους κατοίκους του Δήμου Καλλιθέας), με παιδιά και σχολικούς φορείς, με διαδικτυακά και κοινωνικά μέσα ενημέρωσης, με άλλες ομάδες – πλατφόρμες (platforms project), με έργα τέχνης, με την ιστορικότητα και την πορεία των ομάδων παρέμβασης μέσα από την ιστορία της τέχνης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Οδηγός συνέντευξης

Με τις συνεντεύξεις προσεγγίστηκαν τα εξής θέματα: Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των δρώντων υποκειμένων σε σχέση με το περιβάλλον, οι συνήθειες, οι αντιλήψεις, η σημασία της

τέχνης σε θέματα περιβαλλοντικού περιεχομένου, η αποτελεσματικότητα του ακτιβισμού και των συνεργασιών, η αναγκαιότητα της εύρεσης λύσεων, η πολυπλοκότητα του θέματος, οι ψυχολογικές προεκτάσεις, οι καλές πρακτικές, οι προτάσεις αντιμετώπισης, η συνειδητοποίηση της ραγδαίας αλλαγής του τοπίου και οι επιπτώσεις της εξουσιαστικής σχέσης ανθρώπου - περιβάλλοντος.

7.1. Θεματικές

1) Καταγραφή καθημερινών παρατηρήσεων κακοποιητικής συμπεριφοράς ανθρώπου προς το περιβάλλον του και η σημασία της τέχνης για αλλαγή στάσης.

Παρατηρήσεις καθημερινών πρακτικών που αποτελούν τη βάση του περιβαλλοντικού ζητήματος. Η καταγραφή αυτή θα βοηθήσει την έρευνα ως προς τη συνειδητοποίηση καθημερινών πρακτικών που η προσεκτική μελέτη τους, αποκαλύπτει στάσεις, στερεότυπα, κοινωνικές αναπαραστάσεις του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του. Ταυτόχρονα θα διερευνηθεί η σημασία της τέχνης για μια αλλαγή της οπτικής του ζωτικού χώρου που μας περιβάλλει και στάσης για την προστασία του περιβάλλοντος.

2) Στάσεις / αντιλήψεις. Ανάλυση του ερωτήματος σχετικά με το αν η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον άνθρωπο σχετικά με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

Αντιλήψεις του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του, συνήθειες, καθιερωμένες σκέψεις, και στάση ζωής. Ανάλυση του ερωτήματος σχετικά με το αν η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον άνθρωπο σχετικά με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Η βιωματική προσέγγιση, με εργαλείο την τέχνη, περιβαλλοντικών αδιέξοδων προβλημάτων και παγιωμένων αντιλήψεων. Η τέχνη ως εργαλείο έρευνας της συλλογής, ανάλυσης και ερμηνείας των δεδομένων.

3) Κοινωνικές αναπαραστάσεις εξουσιαστικής σχέσης ανθρώπου - περιβάλλοντος.

Πώς εκδηλώνεται η κακοποιητική συμπεριφορά του ανθρώπου στο περιβάλλον του. Καταγραφή της αλόγιστης χρήσης πόρων. Η εξουσία των πολυεθνικών και το αέναο παιχνίδι του κέρδους. Ιδιοκτησίες, οικονομικό, πολιτικό, κοινωνικό κεφάλαιο, νόρμες και κοινωνικές κατασκευές, η ανάπτυξη μίας άλλης "λογικής" που διαμορφώνει το περιβάλλον φυσικό και τεχνητό.

4) Καταγραφή σκέψεων για μία επικείμενη περιβαλλοντική δυστοπία και στοιχείων οικολογικού άγχους.

Θα διερευνηθούν οι σύγχρονες ασφυκτικές κοινωνίες, στοιχεία περιβαλλοντικής δυστοπίας και το οικολογικό άγχος.

5) Καταγραφή επιπτώσεων της αλόγιστης χρήσης πόρων.

Θα συλλεχθούν στοιχεία σχετικά με τη γνώμη των ερωτηθέντων σχετικά με τα αίτια της αλόγιστης χρήσης πόρων για να διερευνηθεί η κοινή γνώμη σχετικά με το αποτέλεσμα του οικολογικού προβλήματος.

6) Διερεύνηση καλών πρακτικών στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Διερεύνηση καλών πρακτικών, συνεργασιών, ατομικών και συλλογικών δικτύων, προσπάθειες με αποτελεσματική δράση. Διερεύνηση του πεδίου της τέχνης με οικολογικό περιεχόμενο στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, πρωτοβουλίες, συλλογικότητες, εκθέσεις με θέμα την εξουσιαστική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον.

7) Προτάσεις εικαστικών παρεμβάσεων για την κοινωνική αλλαγή.

Προτάσεις οικολογικής ευαισθητοποίησης για την κοινωνική αλλαγή με εργαλείο την τέχνη. Ιδέες που λειτουργούν στο παρόν, σύγχρονες εκπαιδευτικές πρακτικές. Διερεύνηση του πεδίου των πρωτοβουλιών γειτονιάς, μικρών ομάδων παρέμβασης, νέων ιδεών.

8) Τοπίο και έργο τέχνης, συγκριτικές διαφοροποιήσεις με τη σύγχρονη οικολογική τοπιογραφία.

Διερεύνηση του ενσώματου βιώματος, σχεσιακή διερεύνηση ανθρώπου - περιβάλλοντος, τέχνης - περιβάλλοντος, εντοπισμός διαφορών παρόντος - παρελθόντος, εξουσιαστική σχέση, εναρμόνιση, στοιχεία συμφιλίωσης της ταυτότητας εαυτού και περιβάλλοντος.

7.2. Ερωτήσεις

1) Καταγραφή καθημερινών παρατηρήσεων κακοποιητικής συμπεριφοράς ανθρώπου προς το περιβάλλον του και η σημασία της τέχνης για αλλαγή στάσης και οπτικής.

- 1) Ποιά πιστεύετε ότι είναι η στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;
- 2) Τί έχει αλλάξει με την πάροδο των χρόνων;
- 3) Πώς θα μπορούσε η εικαστική κοινότητα να ευαισθητοποιήσει το κοινό στη υιοθέτηση μιας οικολογικής συνείδησης, ως καθημερινής πρακτικής;

2) Στάσεις / αντιλήψεις. Ανάλυση του ερωτήματος σχετικά με το αν η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον άνθρωπο σχετικά με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος.

- 1) Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά ως προς στο περιβάλλον του;
- 2) Ποιά είναι η δική σας άποψη σχετικά με τη στάση που θα έπρεπε να έχει ο άνθρωπος για το περιβάλλον σήμερα;
- 3) Ποιά πιστεύετε ότι είναι η καλύτερη δυνατή λύση για την αλλαγή της οπτικής του;
- 4) Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά για τη φύση στις πρόσφατες καταστροφές από τις πλημμύρες και τις φωτιές στη Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής; Αν ναι ποιές είναι αυτές;
- 5) Μπορεί η τέχνη να δημιουργήσει μία βιωματική σχέση στην προστασία του περιβάλλοντος και στη συνετή χρήση καταναλωτικών προϊόντων;
- 6) Ο Olafur Eliasson έστησε έξω από την Tate Modern 24 κομμάτια κομμάτια πάγου από το φιόρντ Nuup Kangerlua της Γροιλανδίας για να δηλώσει τη σημαντικότητα του θέματος της κλιματικής αλλαγής. Πιστεύετε ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για θέματα σχετικά με το περιβάλλον όπως το παράδειγμα του Eliasson; Τι νέο φέρνει η τέχνη σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό;

Τι νέο φέρνει η τέχνη σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό;

3) Κοινωνικές αναπαραστάσεις εξουσιαστικής σχέσης ανθρώπου - περιβάλλοντος.

- 1) Η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων που επηρεάζει τον άνθρωπο, πιστεύετε ότι μπορεί τώρα να σταματήσει;
- 2) Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο ανθρωπόκαινο από το 1950 στην περίοδο που διανύουμε, ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το στίγμα του ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός πιστεύετε ότι σ' αυτό το φαινόμενο θα είμαστε θεατές της εξέλιξής του;

3) Το παγκόσμιο οικοσύστημα αλλάζει και είμαστε υπεύθυνοι, μπορείτε να αναφέρετε κάποιες από τις αλλαγές που έχετε ακούσει ή παρατηρήσει;

4) Καταγραφή σκέψεων για επικείμενη περιβαλλοντική δυστοπία καταγραφή στοιχείων οικολογικού άγχους.

- 1) Μπορεί να έρθει μία μέρα που θα υπάρξει περιβαλλοντική δυσφορία;
- 2) Τι χαρακτηρίζετε εσείς ως περιβαλλοντική δυσφορία;
- 3) Πιστεύετε ότι η αυτή η μέρα ανήκει στο μακρινό μέλλον;
- 4) Υπάρχουν τόποι από τους οποίους έχετε περάσει και νιώσατε ασφυκτικά ή τους νιώσατε αφιλόξενους; Αν ναι ποιοί είναι αυτοί και γιατί πιστεύετε ότι προκαλούν δυσφορία;
- 5) Τι θα ορίζατε ως οικολογική τοπιογραφία;

5) Καταγραφή επιπτώσεων της αλόγιστης χρήσης πόρων.

- 1) Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και τα super market, πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες ή τις συσκευασίες μίας χρήσης;
- 2) Η άναρχη δόμηση σε ποτάμια, παραλίες και βουνά των προηγούμενων δεκαετιών έχουν καταστροφικές συνέπειες σήμερα, πιστεύετε ότι αυτές οι συνέπειες μπορεί να είναι η αιτία κάποιας αλλαγής σε σχέση με την στάση του ανθρώπου προς το περιβάλλον του; Τι νέο θα μπορούσε να φέρει η τέχνη σ' αυτή την αλλαγή;

6) Διερεύνηση καλών πρακτικών στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

- 1) Υπάρχει κάποιο παράδειγμα που έχετε ακούσει ή διαβάσει που θα ήταν βοηθητικό για την έρευνα;
- 2) Υπάρχουν κάποιες καλές πρακτικές που γνωρίζετε και είναι σχετικές με τον πολιτισμό και την τέχνη;

7) Προτάσεις εικαστικών παρεμβάσεων για την κοινωνική αλλαγή.

- 1) Στην τέχνη υπάρχει ο όρος οικολογική τοπιογραφία. Ποιον χώρο ή τόπο θα ορίζατε ως τέτοιο;
- 2) Υπάρχει κάποια εικαστική παρέμβαση που θα μπορούσε να γίνει και σε ποιόν χώρο;

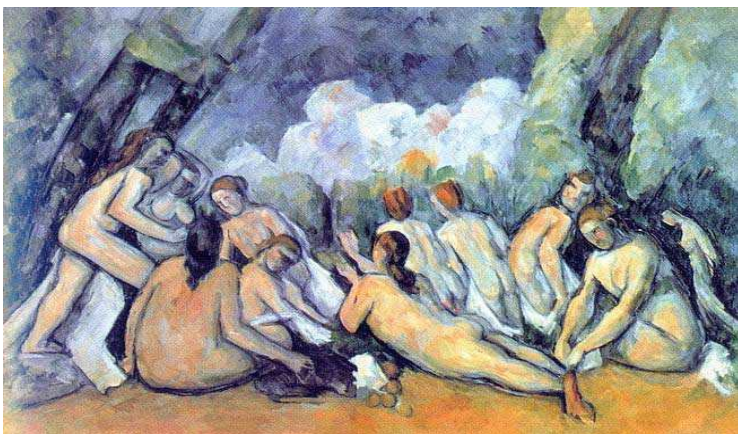
3) Θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί εκπαιδευτικό εργαστήριο σε χώρους ή σε σχολεία που βρίσκονται κοντά σε περιοχές που έχουν έντονα οικολογικά προβλήματα; Αν ναι μπορείτε να αναφέρετε μερικά παραδείγματα;

8) Τοπίο και έργο τέχνης, συγκριτικές διαφοροποιήσεις με τη σύγχρονη οικολογική τοπιογραφία.

(Με την χρήση φωτογραφιών από τη σειρά έργων του Cezanne "The Bathers" σε σύγκριση με φωτογραφίες σύγχρονης οικολογικής τοπιογραφίας).

The Bathers, P. Cezanne, 1898-1905,
Philadelphia Museum of Art.

The Bathers, 1894-1905, National Gallery,
London.

The Bathers, 1898, Pushkin Museum, Moscow, Russia.

Study of Bathers, 1900-1902, Private collection.

Bathers, 1900-1905, Art Institute of Chicago.

Three Bathers, Paul Cezanne, 1874-1875, Museum of Art, New York City.

Seven Bathers, 1900, Foundation Beyeler.

Αργυρή Ακτή Ραφήνας. Από τη φονική φωτιά στο Μάτι Αττικής, 23 Ιουλίου 2018, φωτογραφία από το διαδίκτυο.

John Liakos, 2017. Πλημμύρα στη Μάνδρα Αττικής, 15 Νοεμβρίου 2017.

John Liakos, 2017. Πλημμύρα στη Μάνδρα Αττικής, 15 Νοεμβρίου 2017.

Φωτογραφία του John Liakos, 2017. Μόλυνση από πετρελαιοκηλίδα στις παραλίες της Αττικής μετά τη βύθιση του δεξαμενόπλοιου «Αγ. Ζώνη II», 10 Σεπτεμβρίου 2017.

Φωτογραφία του John Liakos, 2017.
Πλημμύρα στη Μάνδρα Αττικής, 15
Νοεμβρίου 2017.

Φωτογραφία του John Liakos, 2017.
Μόλυνση από πετρελαιοκηλίδα στις
παραλίες της Αττικής μετά τη βύθιση
του δεξαμενόπλοιου «Αγ. Ζώνη II»,
10 Σεπτεμβρίου 2017.

Εθελοντές καθαρίζουν παραλία,
φωτογραφία από το διαδίκτυο.

Αργυρή Ακτή Ραφήνας 2018. Από τη φονική φωτιά στο Μάτι Αττικής, 23 Ιουλίου 2018, φωτογραφία από το διαδίκτυο.

John Liakos, 2017. Μόλυνση από πετρελαιοκηλίδα στις παραλίες της Αττικής μετά τη βύθιση του δεξαμενόπλοιου «Αγ. Ζώνη II», 10 Σεπτεμβρίου 2017.

Αργυρή Ακτή Ραφήνας. Από τη φονική φωτιά στο Μάτι Αττικής, 23 Ιουλίου 2018, φωτογραφία από το διαδίκτυο.

Συγκρίνετε τις εικόνες από το έργο *Bathers* του Cezanne με τις εικόνες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ οικολογικών καταστροφών στον Ελλαδικό περιβαλλοντικό χώρο και περιγράψτε μου τις παρατηρήσεις σας.

10) Προτάσεις.

Πώς θα μπορούσε να συνδυαστεί η δράση στις Φλέβες με βιωματικά και εκπαιδευτικά εργαστήρια;

Μπορείτε να προτείνετε ένα τουλάχιστον εκπαιδευτικό εργαστήριο για παιδιά;

Μπορείτε να μου προτείνετε ένα σχέδιο υλοποίησής του;

Θα θέλατε να μας προτείνετε κάποιες δράσεις που θα μπορούσε να πραγματοποιήσει η εικαστική ομάδα στο μέλλον;

Κεφάλαιο 8: Αιτιολόγηση της επιλογής του έργου του Cezanne, "The Bathers" στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.

Το μέλλον δεν είναι δεδομένο, ωστόσο η ανθρώπινη δραστηριότητα, η δημιουργική και η καινοτόμος δεν είναι ξένη προς τη φύση. Μπορεί να θεωρηθεί ως ενίσχυση και τόνωση των χαρακτηριστικών που ήδη υπάρχουν στον φυσικό κόσμο. Ο Richard Tarnas αναφέρει: Το βαθύτερο πάθος του δυτικού πνεύματος συνίστατο στο να ξαναβρούμε την ενότητα μας με τις ρίζες του είναι μας. Αυτό το πάθος οδήγησε στην προμηθεϊκή επιβεβαίωση υπερίσχυσης της λογικής, αλλά ταυτίστηκε επίσης με το δράμα της αλλοτρίωσης με μία άρνηση εκείνου που δίνει στη ζωή τη σημασία και την αξία της (Prigogine I. 2003, σελ.210). Στην εξέλιξη της συλλογιστικής πάνω στο ερευνητικό ερώτημα ενεργοποιήθηκε η ιδέα της διερεύνησης του βαθύτερου πάθους του δυτικού πνεύματος για να ξαναβρεί τη χαμένη του ενότητα με τη φύση μέσα από το έργο του Cezanne "The Bathers". Η προσπάθεια συνομιλίας και συγκρότησης μιας σχέσης αμοιβαιότητας με το έργο τέχνης αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα διερεύνησης της αισθητικής αντίληψης και της κοινωνικής συνείδησης δύο διαφορετικών χρονικά περιόδων (Χτούρης Σ. 2018).

Στον Cezanne υπάρχει το στοιχείο της εμβάθυνσης της εσωτερικής αντανάκλασης. "Το τοπίο αποκτά ανθρώπινη ουσία, αντανakλάται και ζει μέσα μου", λέει ο Cezanne ο οποίος μελετά με σχολαστικότητα τη φύση, γιατί θέλει να γνωρίσει τα μυστικά της: "Για να ζωγραφίσω καλά ένα

τοπίο πρέπει προηγουμένως να ανακαλύψω τα γεωλογικά του χαρακτηριστικά" (Ντε Μικέλι Μ.1998). Ποιά θέση θα είχε αυτή η άποψη του Cezanne στην Ανθρωπόκαινο εποχή; Αυτό είναι ένα αρχικό ερώτημα που δίνει ταυτόχρονα και την απάντηση, το τοπίο έχει αλλάξει εφόσον έχει αλλάξει η γεωλογική του δομή. Επίσης ο Cezanne γνωρίζει ότι το έργο ζει μέσα από την γενίκευση του όλου καλλιτεχνικού δυναμικού του πραγματικού κόσμου "κάθε πινελιά που βάζω είναι όπως λίγο αίμα μου ανακατεμένο με λίγο αίμα του μοντέλου μου μέσα στον ήλιο, στο φως, στο χρώμα. Πρέπει το μοντέλο μου, τα χρώματα μου κι εγώ να ζούμε με ισορροπία". Ίσως να μπορούμε να πούμε εδώ ότι ο Cezanne είναι ένας οργανικός ζωγράφος (Ντε Μικέλι Μ.1998), μπορεί να διακρίνει την ενότητα του ίδιου με το έργο τέχνης, με το μοντέλο και τη φύση, αντιλαμβάνεται μέσα από την καλλιτεχνική πρακτική την οργανικότητα της φύσης. Ακόμα και το χρώμα γι' αυτόν αποτελεί μία φυσική ενέργεια. Το σχέδιο υπάρχει ήδη μέσα στην πληρότητα της μορφής. Οι σημαίνουσες λέξεις που αναφέρει ο Cezanne είναι οι λέξεις "ισορροπία" και "οργανικότητα" οι έννοιες αυτές αναζητούνται στις φωτογραφίες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ. Ένα ερώτημα που προκύπτει στον παρατηρητή τους είναι αν διακρίνει τις έννοιες αυτές στα στιγμιότυπα που εικονίζονται, που μπορούν να εντοπιστούν στη σύνθεση, στην ομοιογένεια, στην αρμονία των μερών σε σχέση με το περιβάλλον τους. Στα έργα του Cezanne διαφαίνεται η ισορροπία στη δίνη της πινελιάς, στη δίνη του σχεδίου, των χρωμάτων, αναδεικνύεται η εσωτερική δομή της φύσης που βασίζεται στην εσωτερική ενότητα του συνόλου και στην ισορροπία των μορφών, της σύνθεσης, της δομής, των χρωμάτων. Αυτή η κοσμοθεωρία που διακρίνεται στα έργα του Cezanne αναζητάται στις φωτογραφίες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ στους "Λουόμενους" στις παραλίες της Αττικής μετά τη βύθιση του Πλοίου Αγ. Ζώνη, στο Μάτι Αττικής όσων προσπάθησαν να σωθούν από τη φωτιά και κατέφυγαν στην παραλία Κόκκινο Λιμανάκι, στη Μάνδρα Αττικής όταν μετά από ισχυρή βροχόπτωση ο οικισμός γέμισε με νερό και ως άλλοι τραγικοί «Λουόμενοι» οι κάτοικοι προσπάθησαν να επαναφέρουν την κανονικότητα στην περιοχή τους. Μέσα σ' αυτές τις εικόνες αναζητάται η ισορροπία, η οργανικότητα και η ενότητα με τη φύση. Τι άλλαξε από την περίοδο 1859-1861 που έγιναν οι πίνακες του Cezanne έως σήμερα; Όταν ο Cezanne ζωγραφίζει έχει μία οπτική παράσταση του ίδιου και του τοπίου το οποίο ζωγραφίζει. Ο Cezanne αναφέρει σε μία συζήτηση με τον Gasquet (στο J. Gasquet, Cezanne, P. II, Παρίσι 1926, Ce qu' il m' a dit [Αυτό που μου είπε], σελ.145). "Αμφέβαλλα μερικές φορές αν οι αγρότες ξέρουν τί είναι τοπίο, τί είναι δέντρο... Ο αγρότης που θέλει να πουλήσει τις πατάτες του στην αγορά δεν είδε ποτέ το [βουνό] Σαντ - Βικτουάρ... Ξέρει

τι σπέρνουν εδώ, κατά μήκος του δρόμου, πώς θα είναι ο καιρός αύριο... αλλά ότι τα δέντρα είναι πράσινα και ότι αυτό το πράσινο είναι το δέντρο, ότι αυτό το χρώμα είναι κόκκινο και ότι αυτός ο κόκκινος σωρός προσχωμάτων είναι λόφοι, νομίζω πραγματικά ότι οι περισσότεροι δεν το αισθάνονται ότι δεν το ξέρουν. Έχουν μόνο την ασυνείδητη αίσθηση του τι είναι ωφέλιμο" (Ritter J. 2004, σελ.47). Τα λεγόμενα του Cezanne σ' αυτό το απόσπασμα απαντούν στα ζητούμενα της συνέντευξης και κατ' επέκταση αιτιολογούν την επιλογή των έργων του και την διαλεκτική σχέση που έχουν με τα σύγχρονα στιγμιότυπα. α) Στην πρώτη φράση "Αμφέβαλλα μερικές φορές αν οι αγρότες γνωρίζουν τί είναι τοπίο, τί είναι δέντρο..." γίνεται αναφορά στο κομμάτι της διέγερσης της συνείδησης του τί είναι δέντρο, ως μία συνειδητή παραδοχή, β) στην επερχόμενη ανάλυση "τα δέντρα είναι πράσινα και αυτό το πράσινο είναι δέντρο" όπως και "το χρώμα είναι κόκκινο και αυτός ο κόκκινος σωρός προσχωμάτων είναι λόφοι" προκύπτει ότι η προσέγγιση του δέντρου και του χρώματος μέσω της τέχνης μπορεί να φέρει το άτομο πιο κοντά στο τι πραγματικά είναι δέντρο ή χρώμα, να αποκτήσει μία βιωματική σχέση ενσυναίσθησης στο ερώτημα του τι είναι φύση, γ) ωστόσο δείχνει και την πλευρά των κοινωνικών αναπαραστάσεων σε σχέση με την παραγωγή και την οικονομία, τους αγρότες και την οπτική τους σε θέματα που αφορούν τη φύση "Ο αγρότης που θέλει να πουλήσει τις πατάτες του στην αγορά δεν είδε ποτέ το [βουνό] Σαντ - Βικτουάρ... Ξέρει τί σπέρνουν εδώ, κατά μήκος του δρόμου, πώς θα είναι ο καιρός αύριο..." και "Έχουν μόνο την ασυνείδητη αίσθηση του τί είναι ωφέλιμο" (Ritter J. 2004). Εδώ η θεώρηση του κόσμου σε σχέση με σήμερα προσεγγίζεται ιστορικά. Η λέξη "ωφέλιμο" και η σχέση του ανθρώπου με την εκμετάλλευση της φύσης η οποία γίνεται αποδεκτή από την ωφελιμότητα της αναδεικνύει την ιστορικότητα αυτής της ιδέας. Οι κοινωνίες έχουν διαμορφωθεί σύμφωνα με αυτή τη σχέση, σύμφωνα με την ωφελιμότητα της φύσης και όχι με το τί είναι φύση και ποιά η σύνδεση της με την ανθρώπινη υπόσταση. Αυτές οι τρεις προσεγγίσεις όσον αφορά τη διέγερση της συνείδησης, της βιωματικής σχέσης της τέχνης και της εκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος στην οπτική του Cezanne διερευνήθηκαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας.

Κεφάλαιο 9. Ιστορικά στοιχεία / Εικαστικών ομάδων παρέμβασης και ιδεολογιών για τη φύση

Η αντίληψη της φύσης αρχίζει να αλλάζει και να διαμορφώνεται τον 18^ο αιώνα με τις ιδέες παραγωγής πλούτου που συνδέονται με την εκμετάλλευση της γης και των μεθόδων καλλιέργειάς της. Με την προσέγγιση των φυσιοκρατών που εμπνέονται από τη ζωή στην ύπαιθρο και τις αγροτικές δραστηριότητες. Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται οικονομιστές (économistes). Όμως ο όρος φυσιοκράτες τους ταιριάζει καλύτερα γιατί προέρχεται από την ελληνική λέξη φυσιοκρατία, δηλαδή «κυριαρχία πάνω στη φύση» (Μουμτζίδου Φ. 2009). Παράλληλα με αυτό το μοντέλο σκέψης οι ζωγράφοι άρχισαν να προσεγγίζουν τη φύση θέτοντας διαφορετικούς κάθε φορά στόχους. Το 1830 στη Γαλλία δημιουργείται η τοπιογραφική Σχολή Barbizon (École de Barbizon) από το όνομα ενός χωριού στο δάσος του Fontainebleau όπου μία ομάδα νεαρών ζωγράφων είχε αποτραβηχτεί με επικεφαλής τον Theodore Rousseau, για να ανανεώσουν τη ζωγραφική του τοπίου, ζώντας στην εξοχή και να μελετήσουν τις μεταβαλλόμενες όψεις της φύσης. Ο Rousseau προσδιορίζει ότι χρειάζεται η γνώση της φύσης για να υπάρξει μία βαθιά εξοικείωση μαζί της η οποία δεν αποκτάται με το να την κοιτάζει κανείς σαν ένα ωραίο θέαμα αλλά με το να ζει μέσα της (Αργκάν Τζ. Κ. 1998). Η εποχή που ακολουθεί τη διάδοση των ιδεών του Rousseau, βρίσκει τους Ευρωπαίους ζωγράφους να προσεγγίζουν με πρωτότυπους τρόπους τη φύση, σύμφωνα με τα δικά τους, εικαστικά μέσα. Την απεικονίζουν «άλλοτε ως εξιδανικευμένη μεταφορά της επίγειας ευτυχίας, άλλοτε ως υπερβατικό τόπο συνειδητοποίησης της ασημαντότητας του ανθρώπου και άλλοτε ως ειδυλλιακό περιβάλλον περιπάτου και περισυλλογής» (Μουμτζίδου Φ. 2009). Η ζωή στην ύπαιθρο όπως διαμορφώθηκε από τους φυσιοκράτες επηρέασε τους ζωγράφους του 19^ο αιώνα, οι οποίοι ενδιαφέρθηκαν για τη ζωή των χωρικών και άρχισαν να καταγράφουν στα έργα τους στιγμές από την αγροτική ζωή και τις αγροτικές εργασίες, όπως αυτό είναι φανερό στα έργα του Millet και του Courbet. Λίγο αργότερα ο Cezanne θέλοντας να καταγράψει την εσωτερική δομή της φύσης έγινε ο προάγγελος του κυβισμού πάνω στον οποίο οι Picasso και Braque εργάστηκαν μαζί με κανόνες συλλογικής έρευνας σχετικά με μία έκφραση του Cezanne που αποδίδεται σ' ένα από τα γράμματα του, για τη συμβουλή του σε έναν νέο ζωγράφο «να βλέπει τη φύση σαν ένα σύνολο από σφαίρες, κώνους και κυλίνδρους» (Combrich E.H.1994). Οι κριτικοί διακρίνουν δύο βασικές περιόδους στην ιστορία του Κυβισμού την Αναλυτική και τη Συνθετική. Ο Αναλυτικός Κυβισμός αποδίδεται στον Picasso και τον Braque και ο Συνθετικός στον Gris. Η περίοδος του Αναλυτικού Κυβισμού διακρίνεται από δύο φάσεις διαμόρφωσης, την πρώτη που είναι φανερά επηρεασμένη από τον Cezanne και την Αφρικανική τέχνη και τη δεύτερη στην

οποία ο Picasso και ο Braque συνεργάστηκαν στενά για περίπου δύο χρόνια, από τα μέσα του 1910 έως το τέλος του 1912. Η συνεργασία αυτή αποδίδεται με τέτοιο τρόπο που κάθε ατομική επινόηση θεωρείται απόρροια αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας υποκίνησης τεχνικών και καινοτόμων υφολογιών που απ' ό,τι φαίνεται είχαν μάλλον τις ρίζες τους στο έργο του Braque (Golding J. 2015).

Οι καλλιτέχνες της Ρώσικης Πρωτοπορίας δημιούργησαν στους κόλπους της Ρωσικής Επανάστασης συλλογικότητες οι οποίες συμβάδιζαν με τις απαιτήσεις της επαναστατικής κουλτούρας, πέρα από κάθε ατομικότητα. Η ομάδα του Mayakovski που οργανώθηκε στο Lef στην οποία ήταν συγκεντρωμένοι εκτός από τους Φουτουριστές και τους Κονστρουκτιβιστές, άνθρωποι του κινηματογράφου όπως ο Eisenstein, σκηνοθέτες όπως ο Meyerhold και συγγραφείς όπως ο Babel. Στο Φουτουριστικό σχήμα του Lef προσπαθούσαν να συμφωνήσουν όλοι μαζί, ομάδες συγγραφέων, με ομάδες εργατών (πρώην Proletkult). Οι καλλιτέχνες ήθελαν να εκφράσουν τις αξίες της επανάστασης από το βήμα της διαλεκτικής της τέχνης τους, αναπτύσσοντας νέες εκφράσεις και αξίες. Για το Lef έγραφε ο Eisenstein: “ Το Lef αγωνίζονταν για να εξαφανιστεί καθετί που είχε νικηθεί από τη ζωή... ». Το επαναστατικό καθήκον χαρακτήριζε τους καλλιτέχνες που ήταν ενταγμένοι σ' αυτό (De Micheli M.1998), οι Κονστρουκτιβιστές επεδίωκαν την ενότητα της τέχνης και της κοινωνίας, γι' αυτούς δεν υπήρχε η υπεροχή των καλών τεχνών έναντι των πρακτικών ή εφαρμοσμένων τεχνών με αποτέλεσμα να μπλέκονται με περισσότερα πεδία (Scharf A. 2015). Ο Σουπρεματισμός ήταν ενάντια σε οποιαδήποτε μορφή τέχνης η οποία βρισκόταν στην υπηρεσία οποιασδήποτε κοινωνικής οργάνωσης (De Micheli M.1998). Όμως η βασική διαφορά αυτών των δύο κινημάτων, η οποία επηρέασε μεταγενέστερα κινήματα ήταν η αντικειμενικότητα και η πνευματική μη αντικειμενικότητα. Μερικές από τις σημαντικότερες ομάδες της Ρωσίας τα χρόνια που ακολούθησαν ήταν: η “Association of Artists of Revolutionary Russia (AKhRR)”, το “Four Arts Group”, η “The Society of Easel Painters (OST)”, η “Oktiabr and the group Thirteen” και η ένωση “Union of Artists and Poets, Art/Life” η οποία δημιουργήθηκε στη Μόσχα το 1921. Ανάμεσα στους καλλιτέχνες που οργάνωσαν την ομάδα αυτή ήταν οι Vassily Sherkrygin, Nikolai Tchernychov, Vera Pestel, Sergey Romanovich, Sergey Gerasimov, Levjegin (Chekhtel), Alexander Shevchenko και άλλοι (Kovtun E. 1975). Οι περισσότερες ήταν εφήμερες ομάδες οι οποίες κράτησαν ως το 1932, μετά από αυτή τη χρονολογία έκλεισαν όλες οι ομάδες. Η ομάδα που κράτησε ζωντανό δεσμό με τη φύση ήταν η “Union of the Youth” στην οποία ο Mikhail

Matyushkin, μέλος της ομάδας, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι «Η φύση μας λείπει δημιουργήστε μόνοι σας, μάθετε να δημιουργείτε σαν κι εμένα.» (Kovtun E. 1975, σελ.67).

Το 1916 οι Hugo Ball και τον Ricard Huelsenbeck ξεφυλλίζοντας ένα λεξικό (Ades D. 2015) βρήκαν το όνομα για το Dada το οποίο προέκυψε από μία ανάγκη ανεξαρτησίας, μέσα από μία δυσπιστία απέναντι στην κοινότητα και τις τυποποιημένες ιδέες (De Micheli M.1998). Πολλοί από τους καλλιτέχνες του Dada προσχώρησαν μετέπειτα στον Σουρεαλισμό, γιατί κατά κάποιο τρόπο ο Σουρεαλισμός ήρθε για να αντικαταστήσει το Dada. Πέρασαν δύο χρόνια (1922-1924) μέχρι ο Σουρεαλισμός να πάρει τη μορφή κινήματος. Ο Breton, ο Eluard, ο Aragon, ο Crevel κ.α. πειραματίζονταν αυτά τα δύο χρόνια με τον αυτοματισμό και τα όνειρα με την προσφυγή όμως στον υπνωτισμό και τις εξαρτητικές ουσίες. Στο πρώτο «Μανιφέστο των Σουρεαλιστών» ο Breton απορρίπτει τα βοηθητικά μέσα, εξαιρώντας τον Σουρεαλισμό με τον χαρακτηρισμό του καθαρού ψυχικού αυτοματισμού, ως μία κατεξοχήν φυσική δραστηριότητα (Ades D. 2015). Από αυτή τη περίοδο και μετά αναπτύσσονται και διερευνώνται πρακτικές σύνδεσης της τέχνης με το ασυνείδητο. Ο πειραματισμός και η εσωτερική οικειότητα καλλιτεχνών από διαφορετικά πεδία χαρακτήριζε και το κίνημα Fluxus τη δεκαετία του '60. Η αναζήτηση μίας πιο ενεργητικής και κοινωνικά ενταγμένης πρακτικής οδήγησε στις ρίζες της τέχνης η οποία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τελετουργικές πρακτικές όπως η θρησκεία, η μαγεία και η θεραπεία αποσκοπώντας να υπερβεί το όριο μεταξύ φύσης, ζωής και υπερφυσικών δυνάμεων. Ο καλλιτέχνης φοβούμενος την περιθωριοποίηση προτάσσει το ίδιο του το σώμα για να είναι παρόν και δρών μέσα στο έργο, αναιρώντας τη συμβολική θανάτωση του (Ζήκα Φ. 2013). Οι πρακτικές εκπαιδευτικών κοινοτήτων των αρχών του 20^{ου} αιώνα όπως του Bauhaus, της Μονμάρτης, του Vitebsk Practical Art School αποτελούν παραδείγματα όπου οι εικαστικές μορφές τέχνης μετατράπηκαν σε κοινότητες όπου η εκπαίδευση προσεγγίζονταν σφαιρικά και βιωματικά με νέες πρακτικές (Ζιώγας Γ. 2018).

Η ακαδημαϊκή κοινότητα της Αμερικής στο Black Mountain College το οποίο ιδρύθηκε το 1933 από τους John Andrew Rice, Theodore Dreier και άλλα πρώην μέλη ΔΕΠ από το Rollins College, αποτελεί ενδιαφέρουσα περίπτωση κοινότητας η οποία αναπτύχθηκε στο φυσικό περιβάλλον του Black Mountain στη Βόρεια Καρολίνα. Η αποστολή τους ήταν να παρέχουν μια φιλελεύθερη παιδεία τέχνης που θα ανέπτυξε το φοιτητή στο σύνολό του. Οι μαθητές και οι καθηγητές ζούσαν και δούλευαν μαζί στην πανεπιστημιούπολη. Πολλοί καλλιτέχνες πρόσφυγες

βρήκαν εκεί στέγη, σε ένα ανοιχτό και ασφαλές περιβάλλον (blackmountain.org). Μεταξύ των διάσημων καθηγητών και φοιτητών του κολλεγίου ήταν οι Anni και Josef Albers, Eric Bentley, Ilya Bolotowsky, Robert Creeley, Willem de Kooning, Robert Duncan, Lyonel Feininger, Paul Goodman, Walter Gropius, Franz Kline, Robert Motherwell, Charles Olson, Ruth Asawa, John Chamberlain, Francine du Plessix Gray, Kenneth Noland, Arthur Penn, Robert Rauschenberg, Kenneth Snelson, Cy Twombly, Stan Vanderbeek, Jose Yglesias (Harris E.H. 2002).

Όταν το 1933, οι Ναζί έκλεισαν το Bauhaus στη Γερμανία και πολλοί καλλιτέχνες άφησαν την Ευρώπη για να εγκατασταθούν στις ΗΠΑ, με το ενδιαφέρον τους να στρέφεται σε παρόμοια προοδευτικά συστήματα τα οποία βασίζονταν στην τέχνη. Αρκετοί ήταν αυτοί που εγκαταστάθηκαν στο Black Mountain, κυρίως ο Josef Albers, ο οποίος επιλέχθηκε για να εκτελέσει το πρόγραμμα της τέχνης και η σύζυγός του Anni Albers, η οποία δίδαξε ύφασμα (blackmountain.org). Οι John Dewey, ο Thornton Wilder, ο Henry Miller, ενδιαφέρθηκαν επίσης για το «πείραμα» στο Black Mountain. Το 1937, το κολλέγιο μεταφέρθηκε στη Λίμνη Eden και ο καθηγητής A. Lawrence Kocher κλήθηκε να σχεδιάσει το νέο κτίριο. Αυτήν τη περίοδο των εργασιών τα μαθήματα γίνονταν μόνο πρωί ώστε οι φοιτητές μπορούσαν να πηγαίνουν στη λίμνη Eden και να δουλεύουν. Η ιστορία του BMC υφαίνεται εν μέσω τέχνης και διαφόρων δραστηριοτήτων όπως η φροντίδα ζώων, γεωργικών εργασιών, της συγκομιδής, της καλλιέργειας της γης. (Chesky S., Heather S.2014). Το 1957 έκλεισε και ενώ λειτούργησε μόνο για 23 χρόνια άφησε ανεξίτηλο το σημάδι του στην Αμερικανική σκηνή της Τέχνης. Μερικοί από τους σημαντικότερους Αμερικανούς καλλιτέχνες του 20^{ου} αιώνα αποφοίτησαν ή δίδαξαν στο BMC. Όπως επισημαίνει η ιστορικός τέχνης Mary Emma Harris, το Black Mountain προέβλεψε επίσης πολλές από τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν τα πανεπιστήμια στη δεκαετία του 1960, "όπως η συμμετοχή των φοιτητών και των διδασκόντων στη διοικητική διαδικασία και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, το σύστημα pass / fail, για ένα πιο ευέλικτο πρόγραμμα σπουδών. " Το παράδειγμα του χρησίμευσε επίσης ως πρότυπο για τις μελλοντικές κοινότητες που προωθούν ένα συνεταιριστικό τρόπο ζωής και τέχνης (<https://www.theartstory.org/movement/black-mountain-college/history-and-concepts/>).

Κεφάλαιο 10: Παραδείγματα / Καλές πρακτικές / Δράσεις περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στο χώρο της τέχνης.

Σ' αυτή την ενότητα αναλύονται συνεργατικές καλές πρακτικές εικαστικών, κολεκτίβων, συλλογικοτήτων, κοινοτήτων και δικτύων σχετικά με ζητήματα που προκύπτουν σε παγκόσμια κλίμακα και αφορούν την περιβαλλοντική τέχνη. Η βιωσιμότητα, η πολυμορφία, η διεπιστημονικότητα, ο χώρος των τεχνών στην κοινωνία, οι συνδέσεις της τεχνολογίας με τη γνώση και το περιβαλλοντικό κοινό έδαφος είναι ο τόπος συνάντησης ανθρώπων, τεχνών, μεθόδων, πρακτικών, ακτιβιστικών δράσεων και σκέψεων για μια γόνιμη επαφή παρατηρήσεων και κινητοποιήσεων για την αλλαγή στάσεων και οπτικών. Ωστόσο, η δύναμη των εξελίξεων σε θέματα περιβαλλοντικών φαινομένων είναι κάτι που δεν μπορεί να προβλεφθεί. Η δυναμική και η ανθεκτικότητα όμως αυτών των ιδεών είναι ότι παρουσιάζονται και δοκιμάζονται σε έναν κοινό χώρο όπου οι σκέψεις, τα κοινωνικά φαινόμενα και οι εμπειρίες μπορούν να συναντήσουν και να συνδέσουν δημιουργικές προοπτικές, εμπειρίας, βάσεις γνώσεων και δεδομένων, μεθοδολογίας, γεωγραφικών και περιβαλλοντικών μεταβολών πολιτισμικής προέλευσης. Εστιάζοντας σε ειδικά θέματα που διερευνώνται και αποτελούν έναν συνεχώς αυξανόμενο κατάλογο ατόμων, ομάδων, δημιουργών.

Όπως επίσης στον εκπαιδευτικό και τεκμηριωμένο χαρακτήρα τέτοιων δράσεων οι οποίες αποτελούν πεδίο έρευνας και συμμετοχικής δράσης κοινοτήτων, ή έχουν διαδραστικό χαρακτήρα με τον θεατή και τη φύση, αποτελούν ειδικές θεματικές εκθέσεων οι οποίες συμπεριλαμβάνουν εκπαιδευτικά εργαστήρια ειδικά διαμορφωμένα για το κοινό. Στην έκθεση με τίτλο *"Till it' s gone" An Exhibition on Nature and Sustainability*, με επιμελητές τους *Çelenk Bafra* και *Paolo Colombo*, το *Τμήμα Σύγχρονης Εκπαίδευσης και Κοινωνικών Προγραμμάτων της Κωνσταντινούπολης* διοργάνωσε για το κοινό εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τίτλο *"Nature - Friendly workshops"* και συνομιλίες με καλλιτέχνες, παρουσιάσεις ομάδων, συντονιστών και ατόμων που εργάζονται για την ευαισθητοποίηση του περιβάλλοντος. Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της τέχνης σε τέτοιες διοργανώσεις, σύμφωνα με τα λεγόμενα των επιμελητών, αποτελεί την ουσιαστική διαφορά με άλλες πρακτικές οι οποίες έχουν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα. Η *Çelenk Bafra*, αναφέρει σχετικά με αυτή την οπτική *"We need artists to turn upside down our relationship with nature and the superficial and insincere views on its preservation."* (*Bafra Ç., Colombo P., 2016*) και ο συν επιμελητής της έκθεσης *Paulo Colombo* προσθέτει *"...Our exhibition is but a drop in the ocean of a new awareness that is gradually expanding and that hopefully will become the behavioral norm in years to come."*

Ο *Bill Gilbert* στο βιβλίο «*Arts programming for the Anthropocene*» συγκεντρώνει την εμπειρία πέντε εικαστικών ακαδημαϊκών προγραμμάτων από τις ΗΠΑ, Αυστραλία και Ελλάδα και διαμορφώνει ένα παιδαγωγικό πεδίο τεχνών των τελευταίων 20 χρόνων που λειτουργεί σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών και περιβαλλοντικών συνθηκών που συμβάλλουν στην ενίσχυση της πολιτιστικής ανθεκτικότητας ενόψει των ραγδαίων περιβαλλοντικών αλλαγών. Η διασταύρωση και η ανάπτυξη προγραμμάτων μεταξύ των φοιτητών των πέντε ακαδημαϊκών κοινοτήτων έχουν ωφελήσει τα δημιουργούμενα μεταξύ τους δίκτυα, ενώ οι κοινές συνεργασίες τους αποκάλυψαν ομοιότητες και διαφοροποιήσεις στα κοινωνικά και περιβαλλοντικά πλαίσια των προγραμμάτων που αναπτύσσονται στα τρία ημισφαίρια του πλανήτη, στην προσπάθεια παροχής συγκεκριμένων πληροφοριών που απαιτούνται για τη διαμόρφωση και λειτουργία ενός προγράμματος πεδίου, με σκοπό να δημιουργηθεί μια υπόθεση για τον προγραμματισμό στον τομέα των τεχνών ως ένα σημαντικό συστατικό της σύγχρονης παιδαγωγικής τέχνης. Τα ακαδημαϊκά προγράμματα που μετέχουν σ' αυτή την προσπάθεια είναι τα προγράμματα: *The Land Arts of the American West (LAAW) program at the University of New Mexico (UNM)*, το *Field Studies program (FS)* και *Balawan Elective program (BE)* στο *Australia National University (ANU)*, *Landmarks of Art (LMoA)* στη *Mira Costa College (MCC)*, *Place Appalachia (PA)* στο *West Virginia University (WVU)*, *Art and Environment (A&E)* στο *Colorado State University, Fort Collins* και *The Visual March to Prespes (VTMP) at Western Macedonia University (WMU)* (Gilbert B., Cox A., 2019.). Τα προγράμματα αυτά συνδέονται με μια σειρά άμεσων προγραμματικών δεσμών που αποτελούν μια διεθνή κοινότητα προγραμμάτων στον τομέα των τεχνών. Η συμμετοχή της πανεπιστημιακής ακαδημαϊκής κοινότητας του *Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας*, σ' αυτό το ερευνητικό δίκτυο αναπτύσσει νέες προεκτάσεις του προγράμματος της *Εικαστικής Πορείας προς τις Πρέσπες*. Η οποία είναι μία περιπατητική διαδικασία βίωσης του τοπίου, νομαδικής και σχεσιακής τέχνης με κοινωνικές και καλλιτεχνικές προεκτάσεις η οποία έχει ξεκινήσει να διοργανώνεται στην περιοχή των Πρεσπών με σκοπό να αναδείξει την περιοχή σε ένα ανοιχτό εργαστήριο ιδεών και ανθρώπων. Ο νομαδικός χαρακτήρας της διαδικασίας υποστηρίζεται με την ανίχνευση των διαφοροποιήσεων στις ανθρώπινες εγγραφές και στις γεωγραφικές διαμορφώσεις για τον ορισμό μιας καλλιτεχνικής εγγραφής. Η διαδικασία που πραγματοποιείται από το 2007 στην περιοχή των Πρεσπών, προσεγγίζει μία σχεσιακή περιπατητική διαδικασία στην περιοχή πέρα από τα αντικειμενικά ερεθίσματα, θέλοντας να εμβαθύνει στη γεωγραφία του τόπου, και στη σωματικότητα μέσα στο

τοπίο το οποίο αντιμετωπίζεται ως *field* εξερεύνησης, αποθησαυρίζοντας εμπειρίες που λειτουργούν ως ενδιάμεσο μεταξύ σώματος και τοπίου. (Ζιώγας Γ. 2015).

Η περιπατητική διαδικασία έχει περιβαλλοντικές και οικολογικές προεκτάσεις οι οποίες πολλές φορές προκύπτουν από την ιστορικότητα μίας περιοχής εντοπίζονται και σε άλλα παραδείγματα όπως αυτή των *Guillermo Galindo* και ο *Richard Misrach* οι οποίοι από το 2012 άρχισαν μία συνεργατική θεματική που οδήγησε σε ένα οδοιπορικό κατά μήκος των συνόρων που χωρίζουν το Μεξικό από τις Ηνωμένες Πολιτείες, μία από τις πλέον στρατιωτικοποιημένες περιοχές της Βόρειας Αμερικής. Με σκοπό τη συλλογή άχρηστων αντικειμένων που στη συνέχεια μετέτρεπαν σε μουσικά όργανα. Η συλλογή των απορριμμάτων στην αρχή ήταν εστιασμένη σε μικρά σε μέγεθος αντικείμενα όπως μία τσατσάρα, χρησιμοποιημένα μπουκάλια νερού, κόκαλα ζώων και στη συνέχεια μεγαλύτερα όπως λάστιχα αυτοκινήτων, κομμάτια λαμαρίνας, αλυσίδες και άλλα αντικείμενα που σάπιζαν στη ζέστη του ήλιου της ερήμου. Αυτά τα απομεινάρια αντανakλούσαν το παρελθόν της ζωής των ανθρώπων στους οποίους κάποτε ανήκαν. Ο Gallindo τους έδωσε μία νέα ζωή φτιάχνοντας μουσικά όργανα από αυτά, ώστε παράγοντας ήχο να εξιστορούν την πορεία τους όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ίδιος «Όταν σχεδιάζω όργανα... επιτρέπω στα υλικά να τραγουδήσουν με τη δική τους φωνή» (Documenta 14, 2017).

Στις παρακάτω διαδικτυακές δ/νσεις υπάρχουν καταγεγραμμένοι ήχοι που παράγουν τα απορρίμματα των *Gullermo Galino* και *Richard Misrach*:

<http://bordercantos.com>

<https://vimeo.com/154679167>

<https://vimeo.com/154679124>

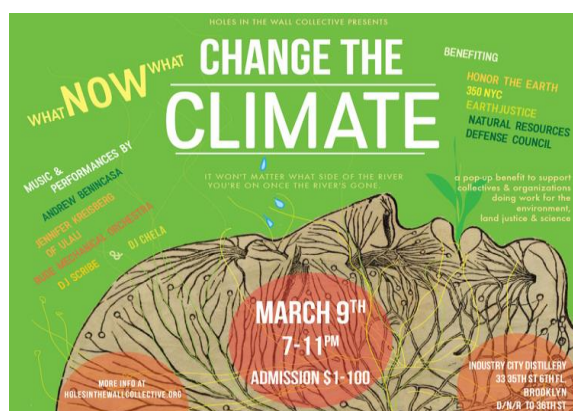
<https://vimeo.com/154680246>

<https://vimeo.com/152331983>

Οι δράσεις που εστιάζουν στην ομαδική εργασία και στην νομαδική πρακτική στο φυσικό περιβάλλον ή την ενθύμηση του είναι πιο ουσιαστικές και προσεγγίζουν θεματικές από διαφορετικές οπτικές.

Η «*Holes in the Wall Collective*» είναι μία κολεκτίβα η οποία δραστηριοποιείται στο Brooklyn και διοργανώνει δράσεις για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σχετικά με το περιβάλλον

δίνοντας έμφαση στην αξία της τέχνης και στη δημιουργική εργασία σε όλους τους τομείς. Στηρίζονται στα χαρακτηριστικά της επικοινωνιακής τέχνης μέσα στο φυσικό περιβάλλον και υποστηρίζουν ότι η επανάσταση μπορεί να δημιουργηθεί φτιάχνοντας και στηρίζοντας μία νέα οπτική, όπως αναφέρουν: "Η τέχνη επικοινωνεί σε πολλαπλά επίπεδα και είναι ανεκτίμητη για να περιπλέξει και να διευρύνει τις αντιλήψεις μας. Βλέπουμε στην τέχνη την τεράστια αξία της για την ενσωμάτωση και την αναγκαιότητα της καλλιτεχνικής πρακτικής σύμφωνα με την ανάγκη για δημιουργική εργασία σε όλα τα πεδία - ενθαρρύνοντας μια κοινή ταυτότητα του να είσαι δημιουργικός".(<https://www.holesinthewallcollective.org/mission-method>)

Επικοινωνιακό υλικό για τη δράσης της Holles in the Wall Collective για την Κλιματική Αλλαγή.

Το στοιχείο της παρατήρησης της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε σχέση με το περιβάλλον εντοπίζεται και σε ατομικές περιπτώσεις μεμονωμένων προσπαθειών διερεύνησης της ανθρώπινης επιρροής, όπως αυτό συμβαίνει στις φωτογραφίες του *Andrea Gursky* όπου συνυπάρχει το στοιχείο του ατομικού, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί μέρος ενός συνόλου όπου η ατομικότητα χάνεται. Πολλές είναι οι φωτογραφίες του που απεικονίζουν σκουπίδια ή σκουπιδότοπους όπως στα έργα «*Ohne Titel XIII (Mexiko)*2002» και «*El Ejido 2017*» που αντιπροσωπεύουν τον μαζικό καταναλωτισμό και τον αποικισμό στο φυσικό περιβάλλον. Η ανθρωπότητα μέσα στα έργα του *Gursky* δείχνει να έχει οδηγηθεί σε ένα μετά αστικό μίγμα μεγαλοπρέπειας που υπάρχει παντού και έχει παγιδευτεί σε αυτό (Atopia 2010). Αυτό το πολύ ενδιαφέρον στοιχείο του αποικισμού του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον είναι η πιο ειλικρινής τοποθέτηση για την περιγραφή της πραγματικότητας.

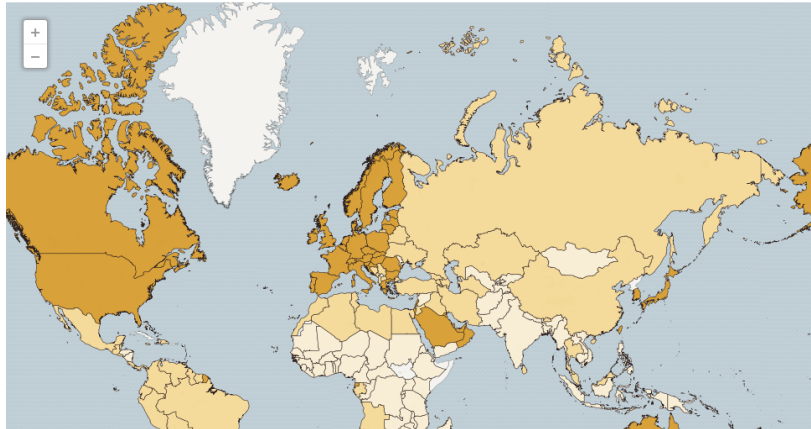

El Ejido, 2017, φωτογραφία από αυτοκινητόδρομο της Ισπανίας.

Μέχρι τώρα στην ανθρώπινη εξουσία υπάρχουν αναστρέψιμες επιπτώσεις, υπάρχουν όμως και μη αναστρέψιμες όπως όταν δύο συστατικά αναμειγνύονται και δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε την αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή τον διαχωρισμό ενός μίγματος. Μία τέτοια διαδικασία είναι μία μη αναστρέψιμη διαδικασία, σήμερα υπάρχει παντού ο ρόλος τού μη αναστρέψιμου. Αυτό που ενδιαφέρει τους κοινωνιολόγους, τους περιβαλλοντολόγους και τους ανθρωπολόγους είναι η αλλαγή στάσης της ανθρώπινης εξουσιαστικής σχέσης με το περιβάλλον ώστε να σταματήσει η πιθανότητα της μη αναστρέψιμης διαδικασίας (Prigogine I., Stengers I. 2017). Τα έργα τέχνης έχουν την τάση να οδηγούν σε μια νέα μορφή βίωσης της σχέσης ανθρώπου φύσης και στην ενσυναίσθηση της θέσης μας στον κόσμο των βιολογικών όντων, της υλικής και υπερβατικής μας βάσης, προσφέρει ερμηνείες των υλικών μας δεσμών και της ηθικής τους αναγκαιότητας (Χτούρης 2017 p.p.) .

Σήμερα αναπτύσσονται δυναμικές οι οποίες δεν έχουν εξεταστεί σωστά και δεν μπορούν να ελεγχθούν από την ανθρωπότητα. Πάνω από 40 εκατομμύρια τόνοι, ηλεκτρικών και ηλεκτρονικών σκουπιδιών παράγονται κάθε χρόνο σε όλο τον κόσμο (Ottaviani J. 2018).

E-waste production in the world

<https://interactive.aljazeera.com/aje/2015/ewaste/index.html>

«*Welcome to Sodom*» είναι ο τίτλος του ραπ τραγουδιού που ακούγεται στην ταινία που παρουσιάζει την Αφρικανική τοποθεσία *Agbogbloshie* που βρίσκεται στην Γκάνα, μία περιοχή που ονομάζεται *e-waste Republic*, καθώς αποτελεί μία αρκετά μεγάλη περιοχή στην οποία καταλήγουν, παράνομα περίπου 250.000 τόνοι επεξεργασμένων υπολογιστών και *smart phones* του δυτικού κόσμου. Οι εργαζόμενοι παρουσιάζουν την τοξική καθημερινότητά των περίπου έξι χιλιάδων γυναικών, ανδρών και παιδιών που ζουν και εργάζονται στο *Agbogbloshie*, οι οποίοι έδωσαν το δικό τους όνομα για την περιοχή, την ονόμασαν *Sodom*. Οι Αυστριακοί σκηνοθέτες *Florian Weigensamer* και *Christian Krönes* δημιούργησαν μια ταινία για επείγουσα έκκληση και δράση κάθε ευαισθητοποιημένου πολίτη γύρω από τη χρήση του περιβάλλοντος και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Zoldner A. 2018).

Όπως εξηγείται στην τελευταία έκθεση του Πανεπιστημίου των Ηνωμένων Εθνών, τα ηλεκτρονικά απόβλητα είναι μία τεράστια «τοξική βόμβα» που κρύβει έναν κρυμμένο θησαυρό. Εκτός από τα τοξικά στοιχεία όπως ο μόλυβδος, ο υδράργυρος και το κάδμιο, τα ηλεκτρονικά απόβλητα που παράγονται το 2014 εκτιμάται ότι περιέχουν τα 48 δισεκατομμύρια ευρώ (περίπου 53 δισεκατομμύρια ευρώ) σε πλαστικά και πολύτιμα μέταλλα, συμπεριλαμβανομένων 300 τόνων χρυσού (Ottaviani J. 2018). Πέρα από την «τοξική βόμβα» και το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων που αναπτύσσουν τη ζωή τους εκεί η παραπάνω ανάλυση εστιάζει σε νούμερα και ποσοστά στο υλικό-οικονομικό κέρδος. Η καταστροφή του φυσικής εικόνας, της ανθρώπινης υγείας, της ποιότητας ζωής, έρχεται δεύτερη. Η οργανωμένη κοινωνία που αναπτύσσεται πάνω

στα αποκαΐδια του δυτικού κόσμου, ίσως να αποτελεί μοντέλο οργάνωσης των κοινωνιών που έπονται.

Κεφάλαιο 11: Συνεντεύξεις

Συνέντευξη 1

Συνέντευξη Αναστασίας Ψειρίδου Καθηγήτριας Μικροοικονομικής στο Πάντειο Πανεπιστήμιο / 23-5-2019

1. Κ. Ψειρίδου σας καλωσορίζω σ' αυτή τη συνέντευξη. Αρχικά θα ήθελα να κάνουμε μία κουβέντα γιατί γνωρίζω την ευαισθησία σας σε σχέση με το περιβάλλον και επίσης ότι είστε Vegan και έχετε διατηρήσει αυτή σας τη στάση με σθένος και στο οικογενειακό σας περιβάλλον αλλά και στη διδασκαλία σου στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, στη συνέχεια θα περάσουμε σε πιο στοχευμένες ερωτήσεις.

Ωραία.

2. Σε μία κουβέντα μας κάποια στιγμή μου είχατε αναφέρει ότι δεν χρειάζεται τόσο πλαστικό το σχολείο σήμερα, καθώς μετά δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί οποιοδήποτε οικολογικό πρόγραμμα, γιατί δεν είναι σε θέση να διδάξει οικολογική ευαισθητοποίηση, δίνοντας στα παιδιά στη σχολική λίστα τόσα υλικά από πλαστικό.

Ναι αυτό είναι αλήθεια. Παίρνεις τη σχολική λίστα και σου λέει τόσα πλαστικά ντοσιέ, τόσους μαρκαδόρους, τόσα τετράδια με πλαστικό απ' έξω. Όταν πήγαν οι μικρές μου κόρες σχολείο και τους είπαν να φέρουν το κόκκινο, το μπλε και το πράσινο τετράδιο, πήγα και πήρα κανονικά χάρτινα τετράδια και τις έβαλα να τα βάψουν. Επίσης θεωρώ απαράδεκτο ότι πρέπει να ντύνουν τα βιβλία με πλαστικό γιατί; Ας μου εξηγήσει κάποιος.

Πολύ σωστή τοποθέτηση.

Όμως το πιο σημαντικό είναι να περάσεις τον τρόπο σκέψης αυτό είναι το πιο δύσκολο, το πιο απλό είναι να πεις ότι πρέπει να κουβαλάνε το παγούρι τους για να πίνουν νερό και να το ξαναγεμίζουν αλλά ακόμα κι αυτό δύσκολο είναι. Γιατί για παράδειγμα το να μην τρως ζώα είναι πιο κοντά στη φύση ενός μικρού παιδιού, σου λέει βλάπτω τα ζώα, το δέχονται πιο εύκολα.

Το να του πεις όμως, μην τρως ζάχαρη, μην τρως επεξεργασμένα, μην πίνεις χυμούς σε κουτάκια, μην τρως πράγματα που έχουν συσκευασία, του βάζεις ένα φρένο, κατάλαβες; Χωρίς να μπορούν να συνειδητοποιήσουν το μέγεθος του προβλήματος. Νομίζω αυτό. Εγώ σου λέω για τα δικά μου παιδιά, έτσι; Που βλέπω τη δυσκολία τους. Η δυσκολία τους είναι στο junk και όχι στο vegan. Θέλουν να καταναλώνουν Junk αλλά vegan κατάλαβες;

3. Είναι τόσο εκτεθειμένα τα παιδιά στη διαφήμιση, μαθαίνουν σ' αυτές τις συμπεριφορές από την τηλεόραση ή από το διαδίκτυο.

Ακριβώς. Και δεν υπάρχει η πληροφορία ότι παράγουμε σκουπίδια. Πραγματικά είναι ταμπού το να μιλήσεις στα παιδιά για το που'σαι μην αγοράζεις κάτι με συσκευασία. Δεν μας αρέσει να το βλέπουμε το πρόβλημα, δεν μας αρέσει όχι... Έχω δείξει στα παιδιά, σε φωτογραφίες, τους τόνους τα ρούχα που παράγουμε, τους έχω δείξει τα πλαστικά στη θάλασσα, ξέρουν γι'αυτά αλλά τους είναι πολύ μακριά τους.

4. Είμαστε δεσμευμένοι στην πληροφορία της εικόνας και θέλουμε η πληροφορία να είναι όμορφη, με ό,τι σημαίνει αυτό και δεν μας αρέσει να βλέπουμε πίσω από την εικόνα.

Ναι. Εγώ σκεφτόμουν τώρα... μ' έχεις βάλει σε σκέψεις μ' αυτό που κάνεις και σκεφτόμουν το εξής: Αυτή τη στιγμή, αυτά που κάνουμε για ανακύκλωση και η ανακύκλωση των απορριμμάτων είναι υποτυπώδης σαν κοινωνίες. Όταν λέμε υποτυπώδης... τι εννοώ; Ανακυκλώνουμε μόνο συσκευασίες, λευκοσίδηρο, χαρτί, ε κι αυτό... όχι όλα τα κομμάτια χαρτιού, πλαστικό και γυαλί, αυτά ανακυκλώνουμε. Αν θέλεις να ανακυκλώσεις CD, μελάνια από τόνερ, πλαστικά παιχνίδια, lego, ρούχα, γι' αυτά δεν υπάρχουν λύσεις... VHS ταινίες, κασέτες παλιές, δεν υπάρχουν λύσεις ακόμα και αυτά, και για τα περισσότερα. Ή λύσεις που να είναι κοντά σου ξέρω γω. Και πρέπει να πάμε στη δράση και για να πάμε στη δράση πρέπει να υπάρχουν λύσεις. Και οι λύσεις δεν υπάρχουν. Φαντάσου, τόσες και τόσες επιχειρήσεις βγάλαν χρήματα από τις κασέτες τις μαγνητικές και τις βιντεοκασέτες και αυτή τη στιγμή δεν υπάρχει ένα project για την ανακύκλωση τους. Ό,τι έχει παραχθεί καταλήγει κάπου στις χωματερές. Μια τεχνολογία που έχει φύγει δεν την χρησιμοποιούμε πια, κάποιες επιχειρήσεις βγάλαν χρήματα απ' αυτό. Δεν υπάρχει ένα fund να ψάξει να βρει ας πούμε λύσεις γι' αυτό. Όλοι έχουμε στα σπίτια μας, που έχουν μέσα πλαστικό, έχουν μέσα μαγνητικό που δεν ξέρω τι είναι αυτό... Έχουν μέσα τρία, τέσσερα, πέντε διαφορετικά υλικά. Στην Αμερική πρέπει να πληρώσεις για να δώσεις

πράγματα για ανακύκλωση, είναι τόσο ακριβά το να τα ανακυκλώσεις και αυτή η απόσπαση των υλικών που...

5. Την πληροφορία αυτή μου την έδωσε και ο ιδιοκτήτης μίας μεγάλης Ελληνικής εταιρείας από τον οποίο πήρα συνέντευξη. Ο οποίος μου είπε ότι είναι πιο ακριβό το να ανακυκλώσεις από το να παράξεις.

Σαν κοινωνίες λοιπόν παράγουμε προϊόντα για τα οποία δεν ξέρουμε τι θα γίνουν στο τέλος της ζωής τους. Αυτό είναι δηλαδή ότι η ανακύκλωση, κακώς λέμε ανακύκλωση αλλά η επανάχρηση των στοιχείων αυτών θα έπρεπε να είναι ενσωματωμένος με τον αρχικό σχεδιασμό τότε θα έπρεπε να δίνεται άδεια για κυκλοφορία. Θα πρέπει κάποτε να το κάνουμε αυτό. Δηλαδή όταν εγώ αγοράζω μία τοστιέρα η οποία πεθαίνει μέσα σε έναν μήνα και την πας πίσω, αυτή η τοστιέρα αναρωτιέμαι θα φτιαχτεί, αν δεν φτιαχτεί θα πάρουμε τα συστατικά της πίσω για να τα επαναχρησιμοποιήσουμε και σε ποιο βαθμό;

6. Αυτή τη στιγμή η ΑΓΕΤ στον Βόλο ανέλαβε την καύση σκουπιδιών τα οποία έρχονται από Ιταλία, Ε.Ε., το γεγονός αυτό επίσης πρέπει να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο γιατί μπορεί να μην βλέπουμε πλέον τα σκουπίδια, ωστόσο τα εισπνέουμε.

Σίγουρα! Μισό λεπτό όμως... δεν θα έπρεπε να το αναπνέουμε αφού εμείς το παράγουμε; Δες το σαν ένα παγκόσμιο χωριό, δηλαδή όταν έρθει δίπλα μας και το κάψουμε δίπλα μας τότε μας ενοχλεί. Όταν το παράγουμε και μέσα σ' ένα σπίτι μέσα σε μία μέρα παράγουμε δύο σακούλες και μικτά κιόλας που έχουμε πλαστικά που έχουμε έτσι, έχουμε αλλιώς. Δεν μας πειράζει! Εγώ πάω σε σπίτια φίλων και φεύγω με σακούλες, με καθαρά ανακυκλώσιμα, διότι τα πετάνε στα κανονικά σκουπίδια και εγώ δεν μπορώ να τα βλέπω. Και δεν μπορώ να σου πω και τίποτα... και λέω παιδιά συγγνώμη μια που ήρθα, εγώ αυτά εδώ θα τα πάω ανακύκλωση, εδώ έξω είναι η ανακύκλωση, και τα μαζεύω εγώ και τα βάζω σε μία δικά μου σακούλα, αλλά είναι άνθρωποι που απλά τα πετάνε τα πλαστικά μαζί με τα υπόλοιπα στις σακούλες αυτοί λοιπόν είναι οι πρώτοι που θα πουν δεν θέλω να καίγονται τα σκουπίδια δίπλα μου, δεν έχουν το δικαίωμα, καταλαβαίνεις τι εννοώ; Σαν κοινωνία δεν έχουμε το δικαίωμα να το κάνουμε. Να λέμε δεν θέλουμε χωματερές δίπλα μας ή το ένα ή το άλλο, μάθε να μην δημιουργείς σκουπίδια πρώτα

γιατί σε ένα μεγάλο βαθμό εσύ ευθύνεσαι. Δηλαδή είναι απαράδεκτο να υπάρχει έστω και ένα μπουκάλι νερού. Από τη στιγμή που μπορείς να πάρεις ένα παγούρι μαζί σου και το Καλοκαίρι υπάρχει τόσο μεγάλη κατανάλωση. Μάθε λοιπόν να ζεις με επαναχρησιμοποιούμενα μικρά πράγματα και μετά έλα να μου πεις να μην καίει η ΑΓΕΤ σκουπίδια. Έβλεπες για μία νέα χωματερή να γίνονται διαδηλώσεις και τους έβλεπες όλους με τα μπουκαλάκια τους τα πλαστικά, κανένας με παγούρι. Έβλεπες λοιπόν σκηνές κόσμου που είχε πάει εκεί πέρα για να διαμαρτυρηθεί με πλαστικό μπουκάλι στο χέρι.

7. Ας περάσουμε τώρα σε κάποιες ερωτήσεις που έχω ετοιμάσει για την έρευνα μου. Σύμφωνα λοιπόν με όλα αυτά που προαναφέραμε, ποιά πιστεύετε ότι είναι η στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;

Πιστεύω ότι δεν υπάρχει πια "φυσικό" περιβάλλον εδώ που ζούμε. Είναι δομημένο και τεχνητό. Και οι ελάχιστοι θύλακες που έχουν απομείνει ή είναι μικροί για να υποστηρίξουν την αρχική βιοποικιλότητα του πλανήτη ή είναι αρκετά μακριά από την άγρια μορφή τους. Για παράδειγμα, φτιάχνουμε μονοπάτια και βάζουμε σήμανση για να απολαμβάνουμε τους περιπάτους μας εκεί που θα έπρεπε να μην πατάμε ποτέ. Επίσης υπάρχει αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον. Ο σημερινός άνθρωπος βλέπει το τεχνητό περιβάλλον και δυσκολεύεται να δει τι υπήρχε πριν από αυτό. Για παράδειγμα, στη γειτονιά μου υπήρχε δάσος και λύκοι το 1950. Το έχω ακούσει από αφηγήσεις. Τώρα υπάρχουν κατοικίες με καλλωπισμένους κήπους. Ο σημερινός άνθρωπος βλέπει μια τέτοια κατοικία ως δείγμα προόδου και ευημερίας ενώ θα έπρεπε, αντί για αυτό, να βλέπει την τεράστια εξάπλωση του ανθρώπινου πληθυσμού και των αναγκών του που κυριολεκτικά καταπίνουν το φυσικό περιβάλλον και τους άλλους κατοίκους του πλανήτη.

8. Τί έχει αλλάξει με την πάροδο των χρόνων;

Έχει αυξηθεί η επίπτωση της ανθρωπότητας στο περιβάλλον. Λόγω του υπερπληθυσμού και της υπερκατανάλωσης. Απόδειξη γι' αυτό είναι το αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα της ανθρωπότητας και το οικολογικό έλλειμμα στο οποίο βρισκόμαστε από το 1971 και μετά. Και

να σημειωθεί ότι το οικολογικό αποτύπωμα ΔΕΝ μετρά τη χρήση μη ανανεώσιμων πόρων (ορυκτά καύσιμα, μέταλλα) που χρησιμοποιούμε για τις ανάγκες μας, οι οποίοι όλοι γνωρίζουμε, ότι θα τελειώσουν μέσα στις επόμενες λίγες δεκαετίες. Τα στοιχεία αυτά μπορείς να τα δεις και στο <https://www.footprintnetwork.org/>

9. Πώς θα μπορούσε η εικαστική κοινότητα να ευαισθητοποιήσει το κοινό στη υιοθέτηση μιας οικολογικής συνείδησης, ως καθημερινής πρακτικής;

Η τέχνη μπορεί γενικά να συγκινήσει. Η τέχνη επιδρά στο συναίσθημα. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί μπορεί να αποτελέσει την κινητήρια δύναμη για αλλαγές. Όμως δεν νομίζω ότι το συναίσθημα από μόνο του αρκεί για να οδηγήσει τον αποδέκτη στο να ξεφύγει από τον παθητική αποδοχή της πληροφορίας και προς την ανάληψη λογικής, συνειδητής, και συνειδητοποιημένης δράσης. Χρειάζεται, κατά τη γνώμη μου, η τέχνη να συνδυαστεί με επιπλέον στοιχεία ώστε το συναίσθημα και ο προβληματισμός να μεταφραστεί σε συγκεκριμένη δράση και μάλιστα αποτελεσματική δράση. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να συνδυαστεί, πρώτον με σαφή και στοχευμένο στην ανθρώπινη συμπεριφορά ορισμό, διατύπωση του προβλήματος... για παράδειγμα το πρόβλημα δεν είναι τα καλαμάκια που εμφανίζονται μόνα τους, αλλά η ανθρώπινη συμπεριφορά που δημιουργεί σκουπίδια μίας χρήσης, που χρησιμοποιεί πλαστικό, που χρησιμοποιεί μη ανανεώσιμους πόρους, που χρησιμοποιεί ανανεώσιμους πόρους περισσότερους από όσους μπορεί να αναγεννήσει η γη, κ.λπ., δεύτερον στην παροχή δεδομένων σχετικά με την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος και όσους πληθυσμούς, ανθρώπων και άλλων ζώων, πλήττονται από το πρόβλημα. Αυτό θα συνεισφέρει, νομίζω, στο να ξεφύγει ο νους από το να θεωρεί την επίδραση του ανθρώπου στο περιβάλλον ως αποκλειστικά αισθητικό θέμα και να το δει όπως πραγματικά είναι: ουσιαστικό θέμα... κατάλαβες; Που απειλεί, την ανθρώπινη επιβίωση. Επίσης πρέπει να γίνει σύνδεση της τέχνης ως καθημερινής ατομικής συμπεριφοράς μας με το πρόβλημα π.χ. ότι χωρίς χρήση καλαμακιού δεν θα υπήρχαν καλαμάκια στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση πανών / μπατονετών / αναδευτήρων / κυπέλλων καφέ, δεν θα υπήρχαν αυτά στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση ψαριών δεν θα υπήρχαν τα ghost nets κλπ.

Αλλά ακόμα και με την παροχή συγκεκριμένων τρόπων δράσης που να σκοπεύουν στην αντικατάσταση της συμπεριφοράς και όχι στη μείωση της εμφάνισής της, για παράδειγμα... μπορείς και χωρίς καλαμάκι ή προβολή εναλλακτικών λύσεων. Όπως για παράδειγμα υπάρχει

καλαμάκι από αλουμίνιο, ή σιτάρι, ή μακαρόνι το ξέρεις φαντάζομαι. Δεδομένου ότι πάντοτε υπάρχουν reducers και non doers, θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στο να δημιουργήσουμε doers που εξαλείφουν συμπεριφορές. Αυτοί με τη σειρά τους θα λειτουργήσουν ως aspirational figures και θα παρασύρουν τους reducers και τους non doers. Αν απεναντίας προωθήσουμε την έννοια της μείωσης, τότε κάθε επίπεδο μείωσης θα φαίνεται επιθυμητό στο άτομο και έτσι πιστεύω θα μειωθεί συνολικά κατά πολύ το κίνητρο των ανθρώπων για πραγματοποίηση σοβαρών αλλαγών.

Επίσης με την παροχή δεδομένων σύγκρισης δύο ή περισσότερων διαφορετικών δράσεων σε σχέση με το αποτέλεσμα. Επίσης βοηθά, εκτός από το να συγκρίνουμε, να οδηγούμαστε προς τη μεγάλη εικόνα. Για παράδειγμα: Τα καλαμάκια αποτελούν μόνο το 0,5% του πλαστικού που βρίσκεται στον ωκεανό. Τα δίχτυα ψαρέματος το 10-50%, σύμφωνα με διαφορετικές πηγές. Και υπάρχουν πολλά άλλα πεταμένα υλικά στη θάλασσα. Το να εστιάζουμε μόνο στα καλαμάκια αφαιρεί χρόνο και διάθεση από το να εστιάσουμε ΚΑΙ σε άλλα θέματα π.χ. στην υποκατάσταση της μπατονέτας, της σερβιέτας, της βρεφικής πάνας, της... της κατανάλωσης ψαριών, που κάτι τέτοιο θα βοηθούσε τους θαλάσσιους πληθυσμούς να ανακάμψουν. Ένας άνθρωπος που θα ευαισθητοποιηθεί για τα καλαμάκια θα πρέπει να ευαισθητοποιηθεί για τη μεγάλη εικόνα και να έχει στοιχεία δράσης για περισσότερα συνδεδεμένα θέματα φεύγοντας από ένα εικαστικό δρώμενο ευαισθητοποίησης.

10. Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του;

Είναι συνδυασμός άγνοιας και εγωκεντρισμού. Δηλαδή το άτομο δεν γνωρίζει ότι η X συμπεριφορά δημιουργεί πρόβλημα και, αν το γνωρίζει, θεωρεί ότι έχει δικαίωμα στην ευκολία και στη συνήθειά του, ακόμα και αν αυτές βλάπτουν άλλους, άλλους ανθρώπους, άλλα ζώα, τις επόμενες γενιές.

11. Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά για τη φύση στις πρόσφατες καταστροφές από τις πλημμύρες και τις φωτιές στη Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής; Αν ναι ποιές είναι αυτές;

Η εγκατάσταση ανθρώπων σε πρώην φυσικές περιοχές απαιτεί κρατικό σχεδιασμό και υποδομές. Αν αυτές δεν υπάρχουν, τότε η αντίδραση σε περίπτωση φυσικών καταστροφών γίνεται δύσκολη και η προστασία των πολιτών επαφίεται στην τύχη.

Σίγουρα μέρος των ακραίων καιρικών φαινομένων οφείλεται στην κλιματική αλλαγή, και αυτή είναι ανθρωπογενής. Ο σημερινός άνθρωπος δεν μπορεί να κάνει τη σύνδεση μεταξύ της συμπεριφοράς του για παράδειγμα τι τρώει σήμερα, πώς μετακινείται, τι αγοράζει και της κλιματικής αλλαγής. Και έτσι γίνεται έρμαιο των επιπτώσεων της συμπεριφοράς του. Για να αναζητήσουμε ευθύνες θα πρέπει να κοιτάξουμε τις αγορές μας τι υλικά αγοράζουμε; τι προϊόντα; πόσο επιβαρύνουν το περιβάλλον από την παραγωγή έως και μετά το τέλος της ζωής τους; Παράλληλα με το τί δεν κάνει το κράτος για να μας προστατεύσει.

12. Προσδίδει η τέχνη βιωματική σχέση στην προστασία του περιβάλλοντος και στη συνετή χρήση καταναλωτικών προϊόντων;

Δεν είμαι τόσο ενημερωμένη για τα εικαστικά δρώμενα, αλλά θα επαναλάβω ότι νομίζω πως η τέχνη δεν μπορεί να οδηγήσει από μόνη της στην συνετή χρήση. Η τέχνη προσφέρει ευαισθητοποίηση, χρειάζεται όμως ταυτόχρονη παροχή εκπαίδευσης για να διοχετευθεί η ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά επωφελή χρήση. Με άλλα λόγια, όταν κάποιος φεύγει συγκλονισμένος και κινητοποιημένος από ένα εικαστικό δρώμενο, θα πρέπει να φεύγει με πρακτικές και ουσιαστικές λύσεις για να τις εφαρμόσει, και με την ενδυνάμωση που χρειάζεται για να νιώσει ότι αποτελεί σημαντικό μέρος της λύσης. Όπως σε πολλά άλλα θέματα, χρειάζονται διεπιστημονικές ομάδες για να δώσουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σε μια εικαστική δράση.

13. Ο Olafur Eliasson έστησε έξω από την Tate Modern κομμάτια από παγόβουνα της Γροιλανδίας για να δηλώσει την σημαντικότητα του θέματος της κλιματικής αλλαγής, πιστεύετε ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο σε θέματα σχετικά με το περιβάλλον όπως το παράδειγμα του Eliasson; Τί νέο φέρνει η τέχνη σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό;

Δεν έχω δει φωτογραφίες. Από την περιγραφή, νομίζω ότι ο κόσμος ευαισθητοποιείται τόσο όσο, όταν και με παρόμοιο τρόπο όπως, όταν του δείχνεις ένα κλουβί εκτροφής ζώων. Αναφέρω αυτό το παράδειγμα διότι έχω εμπειρία πρακτική και ερευνητική σ' αυτό. Ενώ ο στόχος σου μπορεί να είναι να πάψει ο άνθρωπος να χρησιμοποιεί ζώα για τροφή και ένδυση, το να δει ένα κλουβί μπορεί να τον κάνει να πληρώνει περισσότερα χρήματα, έτσι δείχνουν οι έρευνες, για προϊόντα υψηλότερης ευημερίας τύπου μεγαλύτερα κλουβιά, ελευθέρως βοσκής, ή εμείς τα αγαπάμε τα ζώα μας, τους τραγουδάμε νανουρίσματα όταν τα σφάζουμε. Με λίγα λόγια, οι τύψεις που μπορεί να δημιουργήσει ένα δρώμενο μπορεί να οδηγήσουν σε συνεχιζόμενες κακές ή χειρότερες συμπεριφορές αν το δρώμενο δεν συνδυαστεί με σοβαρή ενημέρωση. Για παράδειγμα, μπορεί ένα άνθρωπος να συνεχίζει να τρώει όπως τρώει, να μετακινείται με αεροπλάνο κ.λπ. αλλά να κάνει δωρεές σε άλλους, βλέπε greenpeace, για να σώσουν αυτοί τον κόσμο για λογαριασμό του. Αλλά ο κόσμος δεν σώζεται με δωρεές ούτε με χρήματα αν δεν πάψει το άτομο τις συμπεριφορές που επιβαρύνουν.

Τέλος, το να φέρεις ένα κομμάτι πάγο από παγόβουνα μου φαίνεται εξίσου αστείο όσο το να σκοτώσεις ένα ζώο για να το δείξεις και να πεις «κοίτα τι κάνουμε στα ζώα, δεν είναι ωραίο να σκοτώνουμε». Δεν ξέρω. Έχω mixed feelings για το αν έχουμε δικαίωμα να καταστρέφουμε κάτι, ακόμα και άψυχο, για να ενημερώσουμε τον κόσμο...

14. Η αλόγιστη χρήση των φυσικών πόρων που επηρεάζει τον άνθρωπο, πιστεύετε ότι μπορεί τώρα να σταματήσει;

Ναι, φυσικά μπορεί. Αν ξεχάσουμε τον εγωκεντρισμό μας και πάρουμε στα σοβαρά τα πορίσματα της επιστημονικής κοινότητας. Αυτό σημαίνει αλλαγές στον ρυθμό αύξησης της κατανάλωσης και στον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, και με παγκόσμια συμφωνία. Η κατανάλωση φυσικών πόρων πρέπει να μειωθεί, όπως και ο πληθυσμός να μειωθεί ή να σταθεροποιηθεί. Οι αλλαγές είναι εφικτές, αρκεί να το θελήσουμε, ατομικά και συλλογικά.

15. Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο ανθρωπόκαινο από το 1950 στην περίοδο που διανύουμε, ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το στίγμα του

ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός πιστεύεις ότι σ' αυτό το φαινόμενο θα είμαστε θεατές της εξέλιξής του;

Μπορούμε να είμαστε θεατές ή να κάνουμε το καλύτερο που μπορούμε. Και το καλύτερο που μπορούμε, όπως δείχνει η επιστημονική κοινότητα, είναι να σταθεροποιήσουμε τον πληθυσμό της γης, να υιοθετήσουμε μια vegan διατροφή, και να αλλάξουμε τον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης σε όσο low impact γίνεται. Η vegan διατροφή έχει το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα από όλες τις άλλες, έχει τα μεγαλύτερα οφέλη στην δημόσια υγεία,¹¹ εκ. ανθρώπινες ζωές θα γλυτώνουν τον θάνατο το χρόνο, σύμφωνα με την ομάδα της Οξφόρδης, από όλες τις άλλες, 70% λιγότερες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου από όλες τις άλλες, (μου γράφει τον ιστότοπο <https://www.pnas.org/content/113/15/4146>) και αυτή είναι μία από πολλές επιστημονικές μελέτες που δείχνουν το ίδιο πράγμα.

Δεν έχουμε τον χρόνο και την πολυτέλεια, ως ανθρωπότητα να ασχολούμαστε με το πώς θα διατηρήσουμε τις τρέχουσες καταναλωτικές μας συνήθειες απλώς επειδή μας αρέσει η γεύση του γάλακτος και του κρέατος. Θα πρέπει να κάνουμε πράξη τις προτάσεις της επιστημονικής κοινότητας, τόσο οι καταναλωτές όσο και οι επιχειρήσεις.

16. Το παγκόσμιο οικοσύστημα αλλάζει και είμαστε υπεύθυνοι, μπορείτε να μου αναφέρετε κάποιες από τις αλλαγές που έχεις ακούσει ή παρατηρήσει;

Εξαφάνιση ειδών, μείωση βιοποικιλότητας, αύξηση θερμοκρασίας, περιβαλλοντική μετανάστευση, όξυνση (acidification) και ευτροφισμός και νεκρές θαλάσσιες ζώνες, ακραία καιρικά φαινόμενα, έλλειψη νερού σε πολλές περιοχές, εξάντληση εδαφών, κλπ

17. Τι θα χαρακτηρίζατε εσύ περιβαλλοντική δυσφορία;

Δεν γνωρίζω τον όρο «περιβαλλοντική δυσφορία». Παρόλα αυτά νομίζω πως ήδη την βιώνουν άνθρωποι και άγρια ζώα, συμπεριλαμβανομένων των πληθυσμών των εντόμων. Θα εξηγήσω γιατί. Ο άνθρωπος επιδρά στο περιβάλλον μέσω της κατανάλωσης πόρων και μέσω της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού του. Μέσα στα τελευταία 60 χρόνια ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει σχεδόν διπλασιαστεί ενώ ο πληθυσμός των άγριων ζώων έχει μειωθεί κατά 60%. Τα άγρια

ζώα δεν επιλέγουν να μειωθούν, απλώς λόγω της ανθρώπινης επέκτασης διαθέτουν όλο και λιγότερο ζωτικό χώρο για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών για τροφή και ασφάλεια.

Επίσης, η ικανοποίηση των αυξανόμενων αναγκών αυτού του αυξανόμενου ανθρώπινου πληθυσμού απαιτεί χώρο και πόρους. Μία άλλη σημερινή έκφραση αυτής της περιβαλλοντικής δυσφορίας μπορεί να είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε περιοχές απόρριψης σκουπιδιών και γύρω από εκτροφεία ζώων οι οποίες κατά κανόνα βρίσκονται κοντύτερα σε πληθυσμούς χαμηλού εισοδήματος, παρά υψηλού, βλέπε συζήτηση για περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Προσωπικά νιώθω δυσφορία όταν οδηγώ και βλέπω καλλιεργημένες εκτάσεις όσο πάει το μάτι εκεί παλιά υπήρχε δάσος και άγρια ζώα, όταν περνά δίπλα από κάδους απορριμμάτων, όταν βρίσκομαι σε παιδικά πάρτι και μαζεύουν τα σκουπίδια σε σακούλες, όταν μου φέρνουν τα παιδιά πλαστικά κουταλάκια μιας χρήσης από το σχολείο που τους τα δίνουν για να φάνε το γλυκό τους. Θεωρώ απαράδεκτο να έχουμε φτιάξει έναν πολιτισμό στον οποίον δημιουργούμε σκουπίδια και ρύπανση για να ζήσουμε και να διασκεδάσουμε, ειδικά όταν υπάρχουν εναλλακτικές όπως π.χ. τα γυάλινα ποτήρια, τα κανονικά μαχαιροπήρουνα.... Βιώνουμε μια πολύ μωπική αντίληψη του ευ ζην. Ως κοινωνίες, άτομα, επιχειρήσεις, θα πρέπει να επανασχεδιάσουμε τα πάντα (παραγωγή, προϊόντα, εκπαίδευση, αξίες) με γνώμονα όχι την ευχαρίστησή μας ή την άμεση ικανοποίηση των αναγκών μας, αλλά με γνώμονα την μηδενική επίπτωσή μας στο περιβάλλον.

18. Πιστεύετε ότι η αυτή η μέρα ανήκει στο μακρινό μέλλον;

Σαφώς όχι. Έχουμε 12 χρόνια (έως το 2030) για να δράσουμε. Αν δεν δράσουμε μέχρι τότε, θα υποστούμε πολλά δεινά και η ζωή μας και των παιδιών μας θα είναι πολύ διαφορετική και πολύ δύσκολη. <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/08/global-warming-must-not-exceed-15c-warns-landmark-un-report>

19. Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και τα super market. Θα μπορούσε, κατά τη γνώμη σας, να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες ή τις συσκευασίες μίας χρήσης;

Φυσικά. Οι άνθρωποι και οι επιχειρήσεις βρίσκουν εναλλακτικές μεσοπρόθεσμα για τα πάντα. Αν καταργηθούν οι πλαστικές συσκευασίες θα βρούμε τρόπο να επιβιώσουμε, τι λες;

20. Γνωρίζετε κάποια πρωτοβουλία σχετική με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;

Το Water Footprint Network. Εκτιμά το υδατικό αποτύπωμα προϊόντων, επιχειρήσεων, οργανισμών, κλπ. <https://waterfootprint.org/en/>.

Το Global Footprint Network. Εκτιμά το οικολογικό αποτύπωμα της κατανάλωσης.

<https://www.footprintnetwork.org/>

Το ντοκυμαντέρ Cowspiracy. Πολύ καλή συλλογή δεδομένων που μπορεί να αξιοποιηθεί εικαστικά. <http://www.cowspiracy.com/facts>.

Truth or Drought. Πολύ καλή και συνεχώς αυξανόμενη συλλογή δεδομένων.

<https://www.truthordrought.com/the-facts-overview>

Οι διάφορες πρωτοβουλίες zero waste κατανάλωσης ανά τον κόσμο δεξ Bea Johnson, Trash is for tossers, ομάδες στο facebook, κλπ.

Οι χειρότερες πηγές ενημέρωσης είναι η Greenpeace, η WWF, και άλλες γνωστές ΜΚΟ. Προκειμένου να μην χάσουν χρηματοδότες, ασχολούνται επιφανειακά με τα θέματα, δεν αναδεικνύουν σοβαρά θέματα, και δεν παροτρύνουν τον κόσμο σε ουσιαστικές καθημερινές δράσεις.

21. Θα μπορούσε να γίνει κάποια εικαστική παρέμβαση και σε ποιόν χώρο;

Στον χώρο του Παντείου, θα μπορούσε να οργανωθεί εικαστική παρέμβαση σε συνδυασμό με την προβολή του Cowspiracy ή του Plastic Ocean.

Ανάλυση Συνέντευξης 1.

Γεγονότα / Δεδομένα / Κοινωνικά Φαινόμενα

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Κωδ.1 / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον

1. **Γ1.** δεν θα έπρεπε να το αναπνέουμε αφού εμείς το παράγουμε;
2. **Γ2.** δεν υπάρχει πια "φυσικό" περιβάλλον εδώ που ζούμε. Είναι δομημένο και τεχνητό
3. **Γ3.** Απόδειξη γι' αυτό είναι το αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα της ανθρωπότητας και το οικολογικό έλλειμμα στο οποίο βρισκόμαστε από το 1971 και μετά. Και να σημειωθεί ότι το οικολογικό αποτύπωμα ΔΕΝ μετρά τη χρήση μη ανανεώσιμων πόρων (ορυκτά καύσιμα, μέταλλα) που χρησιμοποιούμε για τις ανάγκες μας, οι οποίοι, όλοι γνωρίζουμε ότι θα τελειώσουν μέσα στις επόμενες λίγες δεκαετίες. Τα στοιχεία αυτά μπορείς να τα δεις και στο <https://www.footprintnetwork.org/>
4. **Γ4** το πρόβλημα δεν είναι τα καλαμάκια που εμφανίζονται μόνα τους, αλλά η ανθρώπινη συμπεριφορά που δημιουργεί σκουπίδια μίας χρήσης, που χρησιμοποιεί πλαστικό, που χρησιμοποιεί μη ανανεώσιμους πόρους, που χρησιμοποιεί ανανεώσιμους πόρους περισσότερους από όσους μπορεί να αναγεννήσει η γη,
5. **Γ5.** Τα καλαμάκια αποτελούν μόνο το 0,5% του πλαστικού που βρίσκεται στον ωκεανό. Τα δίχτυα ψαρέματος το 10-50%, σύμφωνα με διαφορετικές πηγές. Και υπάρχουν πολλά άλλα πεταμένα υλικά στη θάλασσα.
6. **Γ6** Σίγουρα μέρος των ακραίων καιρικών φαινομένων οφείλεται στην κλιματική αλλαγή, και αυτή είναι ανθρωπογενής. Ο σημερινός άνθρωπος δεν μπορεί να κάνει τη σύνδεση μεταξύ της συμπεριφοράς του για παράδειγμα τι τρώει σήμερα, πώς μετακινείται, τι αγοράζει και της κλιματικής αλλαγής. Και έτσι γίνεται έρμαιο των επιπτώσεων της συμπεριφοράς του.
7. **Γ7.** όταν μου φέρνουν τα παιδιά πλαστικά κουταλάκια μιας χρήσης από το σχολείο που τους τα δίνουν για να φάνε το γλυκό τους

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2+Γ3=Δ1.** Εφόσον η κοινωνία παράγει σκουπίδια πρέπει να ανέχεται και τις επιπτώσεις.

Κωδ.1

2. **Γ2=Δ2** Διάβρωση του φυσικού περιβάλλοντος από τον άνθρωπο. Κωδ.1

3. $\Gamma3+\Gamma6=\Delta3$. Απόδειξη της αύξησης των επιπτώσεων είναι το αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα της ανθρωπότητας. Κωδ.1
4. $\Gamma4+\Gamma6=\Delta4$. Το πρόβλημα είναι η ανθρώπινη συμπεριφορά που δημιουργεί τα σκουπίδια. Κωδ.1
6. $\Gamma5+\Gamma6=\Delta5$. Η κλιματική αλλαγή είναι ανθρωπογενής, ο σύγχρονος άνθρωπος δεν τη συνδέει με τη συμπεριφορά του, με αποτέλεσμα να γίνεται έρμαιο της συμπεριφοράς του. Κωδ.1
7. $\Gamma4+\Gamma6=\Delta6$. Καθημερινές ανθρώπινες συμπεριφορές δείχνουν την αλόγιστη χρήση προϊόντων μιας χρήσης. Κωδ.1

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Gamma1+\Delta1=ΚΦ1$ Ο άνθρωπος δεν είναι εξοικειωμένος με τις επιπτώσεις και δεν είναι έτοιμος να τις αντιμετωπίσει. Κωδ.1
2. $\Gamma2+\Delta1=ΚΦ2$ Διάβρωση του φυσικού περιβάλλοντος και αστική κατοίκηση. Κωδ.1
3. $\Gamma3+\Gamma4+\Gamma5+\Delta3+\Delta5=ΚΦ3$ Οι επιπτώσεις προκύπτουν από το αυξανόμενο ανθρώπινο οικολογικό αποτύπωμα. Κωδ.1
4. $\Gamma5+\Gamma6+\Gamma4=ΚΦ4$ Αλόγιστη χρήση πόρων, $ΚΦ5=$ Φαινόμενο Ανθρωπόκαινου εποχής. Κωδ.1
5. $\Gamma5+\Gamma3+\Delta3+\Delta5=ΚΦ6$ Οι περισσότερες περιβαλλοντικές αλλαγές είναι ανθρωπογενείς. Κωδ.1
6. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma5+\Delta1+\Delta2+\Delta5=ΚΦ7$ Ο σύγχρονος άνθρωπος δεν συνδέει τις περιβαλλοντικές αλλαγές με τη συμπεριφορά του. Κωδ.1

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις

Γεγονότα

1. $\Gamma1$. Παίρνεις τη σχολική λίστα και σου λέει τόσα πλαστικά ντοσιέ, τόσους μαρκαδόρους, τόσα τετράδια με πλαστικό απ' έξω.
2. $\Gamma2$. θεωρώ απαράδεκτο ότι πρέπει να ντύνουν τα βιβλία με πλαστικό γιατί; Ας μου εξηγήσει κάποιος.
3. $\Gamma3$. το πιο σημαντικό είναι να περάσεις τον τρόπο σκέψης αυτό είναι το πιο δύσκολο, το πιο απλό είναι να πεις ότι πρέπει να κουβαλάνε το παγούρι τους για να πίνουν νερό και να το ξαναγεμίζουν αλλά ακόμα κι αυτό δύσκολο είναι.

4. **Γ4.** Δεν μας αρέσει να το βλέπουμε το πρόβλημα, δεν μας αρέσει όχι... Έχω δείξει στα παιδιά, σε φωτογραφίες, τους τόνους τα ρούχα που παράγουμε, τους έχω δείξει τα πλαστικά στη θάλασσα, ξέρουν γι' αυτά αλλά τους είναι πολύ μακριά τους.
5. **Γ5.** η ανακύκλωση των απορριμμάτων είναι υποτυπώδης στις κοινωνίες.
6. **Γ6.** Ανακυκλώνουμε μόνο συσκευασίες, λευκοσίδηρο, χαρτί, ε κι αυτό... όχι όλα τα κομμάτια χαρτιού, πλαστικό και γυαλί, αυτά ανακυκλώνουμε. Αν θέλεις να ανακυκλώσεις CD, μελάνια από τόνερ, πλαστικά παιχνίδια, lego, ρούχα, γι' αυτά δεν υπάρχουν λύσεις...
7. **Γ7.** Ότι έχει παραχθεί καταλήγει κάπου στις χωματερές.
8. **Γ8.** Μια τεχνολογία που έχει φύγει δεν την χρησιμοποιούμε πια
9. **Γ9.** Στην Αμερική πρέπει να πληρώσεις για να δώσεις πράγματα για ανακύκλωση, είναι τόσο ακριβά το να τα ανακυκλώσεις
10. **Γ10.** παράγουμε προϊόντα για τα οποία δεν ξέρουμε τι θα γίνουν στο τέλος της ζωής τους.
11. **Γ11.** η επανάχρηση των στοιχείων αυτών θα έπρεπε να είναι ενσωματωμένος με τον αρχικό σχεδιασμό τότε θα έπρεπε να δίνεται άδεια για κυκλοφορία.
12. **Γ12.** δηλαδή όταν έρθει δίπλα μας και το κάψουμε δίπλα μας τότε μας ενοχλεί
13. **Γ13.** σε σπίτια φίλων και φεύγω με σακούλες, με καθαρά ανακυκλώσιμα, διότι τα πετάνε στα κανονικά σκουπίδια και εγώ δεν μπορώ να τα βλέπω.
14. **Γ14.** είναι άνθρωποι που απλά τα πετάνε τα πλαστικά μαζί με τα υπόλοιπα στις σακούλες αυτοί λοιπόν είναι οι πρώτοι που θα πουν δεν θέλω να καίγονται τα σκουπίδια δίπλα μου, δεν έχουν το δικαίωμα
15. **Γ15.** Μάθε λοιπόν να ζεις με επαναχρησιμοποιούμενα μικρά πράγματα και μετά έλα να μου πεις να μην καίει η ΑΓΕΤ σκουπίδια.
16. **Γ16.** Έβλεπες για μία νέα χωματερή να γίνονται διαδηλώσεις και τους έβλεπες όλους με τα μπουκαλάκια τους τα πλαστικά, κανέναν με παγούρι.
17. **Γ17.** υπάρχει αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον. Ο σημερινός άνθρωπος βλέπει το τεχνητό περιβάλλον και δυσκολεύεται να δει τι υπήρχε πριν από αυτό.

18. **Γ18.** το άτομο δεν γνωρίζει ότι η X συμπεριφορά δημιουργεί πρόβλημα και, αν γνωρίζει, θεωρεί ότι έχει δικαίωμα στην ευκολία και στη συνήθειά του, ακόμα και αν αυτές βλάπτουν άλλους, άλλους ανθρώπους, άλλα ζώα, τις επόμενες γενιές
19. **Γ19.** Η εγκατάσταση ανθρώπων σε πρώην φυσικές περιοχές απαιτεί κρατικό σχεδιασμό και υποδομές. Αν αυτές δεν υπάρχουν, τότε η αντίδραση σε περίπτωση φυσικών καταστροφών γίνεται δύσκολη και η προστασία των πολιτών επαφίεται στην τύχη.
20. **Γ20.** θα πρέπει να κοιτάξουμε τις αγορές μας τι υλικά αγοράζουμε, πόσο επιβαρύνουν το περιβάλλον από την παραγωγή έως και μετά το τέλος της ζωής τους
21. **Γ21.** να έχουμε φτιάξει έναν πολιτισμό στον οποίον δημιουργούμε σκουπίδια και ρύπανση για να ζήσουμε και να διασκεδάσουμε, ειδικά όταν υπάρχουν εναλλακτικές όπως π.χ. τα γυάλινα ποτήρια, τα κανονικά μαχαιροπήρουνα.... Βιώνουμε μια πολύ μωπική αντίληψη του ευ ζην
22. **Γ22.** Οι άνθρωποι και οι επιχειρήσεις βρίσκουν εναλλακτικές μεσοπρόθεσμα για τα πάντα,

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2=Δ1.** Ο εκπαιδευτικός χώρος δίνει, πολλές φορές, λανθασμένα μηνύματα. Κωδ.2
2. **Γ1+Γ2=Δ2.** Ο εκπαιδευτικός χώρος δίνει, πολλές φορές, λανθασμένα μηνύματα. Κωδ.2
3. **Γ1+Γ2+Γ3+Γ4+Γ5...Γ22=Δ3.** Ο τρόπος σκέψης είναι αυτός που πρέπει να αλλάξει. Κωδ.2
4. **Δ1+Δ2+Δ3+Γ4...Γ22=Δ4.** Δεν αρέσει σε κανέναν να δει το πρόβλημα. Κωδ.2
5. **Γ5+Γ6+Γ7+Γ8+Γ10+Γ11+Γ13+Γ14+Γ15 =Δ5.** Δεν έχει δοθεί η απαραίτητη σημασία στην ανακύκλωση των απορριμμάτων. Κωδ.2
6. **Γ6=Δ6.** Η ανακύκλωση εστιάζει σε ένα μικρό ποσοστό καταναλωτικών υλικών, όπως λευκοσίδηρο και χαρτί. Κωδ.2
7. **Γ7+Γ8+Γ13+Γ14=Δ7** Ότι έχει παραχθεί τις περισσότερες φορές καταλήγει στις χωματερές. Κωδ.2
8. **Γ7+Γ8=Δ8.** Δεν υπάρχει υποδομή στην ανακύκλωση παρελθοντικών τεχνολογιών. Κωδ2
9. **Γ9=Δ9.** Στην Αμερική η ανακύκλωση πληρώνεται. Κωδ.2
10. **Γ10=Δ10.** Παράγονται προϊόντα χωρίς σχεδιασμό, σχετικά με το που θα καταλήξουν. Κωδ.2
11. **Γ8+Γ10+Γ11+Γ13=Δ11.** Η επανάχρηση των στοιχείων ενός προϊόντος θα έπρεπε να είναι

ενσωματωμένος στον αρχικό σχεδιασμό. Κωδ.2

12. $\Delta 8 + \Gamma 12 = \Delta 12$. Ο κόσμος ενοχλείται μόνο όταν έρθουν τα σκουπίδια δίπλα του. Κωδ.2

13. $\Gamma 13 = \Delta 13$. Οι περισσότερες οικογένειες στην Ελλάδα πετάνε την ανακύκλωση στα κανονικά σκουπίδια. Κωδ.2

14. $\Gamma 13 + \Gamma 14 = \Delta 14$ Τα ίδια άτομα που δεν κάνουν ανακύκλωση διαμαρτύρονται για τα σκουπίδια που καίγονται στη γειτονιά τους Κωδ.2

15. $\Gamma 15 = \Delta 15$. Όταν μάθει η κοινωνία να επαναχρησιμοποιεί τότε μόνο έχει δικαίωμα να διαμαρτύρεται. Κωδ.2

16. $\Gamma 15 + \Delta 15 = \Delta 16$. Σε διαδήλωση για μία νέα χωματερή όλοι ήταν με πλαστικό μπουκαλάκι νερού στο χέρι. Αυτή η εικόνα ήταν ενάντια στα αιτήματα τους. Φανερώνει όμως και τον τρόπο σκέψης τους. Κωδ.2

17. $\Gamma 17 = \Delta 17$ Αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.2

18. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 18 = \Delta 18$. Το άτομο δεν γνωρίζει ότι το πρόβλημα είναι η συμπεριφορά του ίδιου γιατί θεωρεί ότι έχει δικαίωμα στην ευκολία και στη συνήθεια του. Κωδ.2

19. $\Gamma 19 = \Delta 19$. Η αποίκηση του ανθρώπου σε πρώην φυσικές περιοχές προϋποθέτει κρατικό σχεδιασμό. Κωδ.2

20. $\Delta 20$. Θα πρέπει να τηρηθεί στάση υπεύθυνης κατανάλωσης σε σχέση με την αποτελεσματικότητα για την ελαχιστοποίηση του ανθρώπινου αποτυπώματος στο περιβάλλον. Κωδ.2

1. $\Delta 21$. Ο άνθρωπος βιώνει μια πολύ μυωπική αντίληψη του ευ ζην. Κωδ.2

2. $\Delta 22$. Οι άνθρωποι και οι επιχειρήσεις βρίσκουν εναλλακτικές μεσοπρόθεσμα μπορούν να βρουν και για τις συσκευασίες. Κωδ.2

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 = \mathbf{ΚΦ1}$ Αίτημα κοινωνικής αλλαγής. Κωδ.2

2. $\Delta 4 + \Delta 3 + \Delta 6 + \Delta 7 + \Delta 8 + \Delta 9 = \mathbf{ΚΦ2}$ Παθητική στάση του ανθρώπου απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα. Κωδ.2

3. $\Delta 5 + \Delta 4 + \Delta 13 + \Delta 14 = \mathbf{ΚΦ3}$ Ανύπαρκτο σύστημα ανακύκλωσης. Κωδ.2

4. $\Delta 11 + \Delta 10 + \Delta 14 = \mathbf{ΚΦ4}$ Αξιολόγηση και επαναπροσδιορισμός της παραγωγικής διαδικασίας. Κωδ.2

5. $\Delta 12 + \Delta 15 + \Delta 18 + \Delta 19 + \Delta 21 = \mathbf{ΚΦ5}$ Οπτικές - Στάσεις αποστασιοποίησης. Κωδ.2

6. $\Delta 16 + \Delta 17 + \Delta 18 + \Delta 19 = \mathbf{ΚΦ6}$ Δυσλειτουργικές στάσεις αντιμετώπισης. **Κωδ.2**

7. $\Delta 20 + \Delta 21 + \Delta 22 = \mathbf{ΚΦ7}$ Αλλαγή στάσης υπεύθυνης κατανάλωσης για την ελαχιστοποίηση του ανθρώπινου αποτυπώματος στον πλανήτη. **Κωδ.2**

Κωδ.3 / Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος.

Γεγονότα

1. **Γ1.** δεν υπάρχει η πληροφορία ότι παράγουμε σκουπίδια.
2. **Γ2.** Όταν το παράγουμε και μέσα σ' ένα σπίτι μέσα σε μία μέρα παράγουμε δύο σακούλες και μικτά κιάλας που έχουμε πλαστικά που έχουμε έτσι, έχουμε αλλιώς.
3. **Γ3.** Έχει αυξηθεί η επίπτωση της ανθρωπότητας στο περιβάλλον. Λόγω του υπερπληθυσμού και της υπερκατανάλωσης.
4. **Γ4.** Είναι συνδυασμός άγνοιας και εγωκεντρισμού

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Η ευθύνη βρίσκεται στα άτομα που δημιουργούν τα σκουπίδια. Κωδ.3
2. **Γ2=Δ2.** Κάθε νοικοκυριό παράγει μέσο όρο 2 σακούλες μικτά υλικά ημερησίως. Κωδ.3
3. **Γ3=Δ3.** Έχει αυξηθεί η επίπτωση της ανθρωπότητας, λόγω υπερπληθυσμού και υπερκατανάλωσης. Κωδ.3
4. **Γ4=Δ4.** Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του γιατί διακατέχεται από ένα κράμα άγνοιας και εγωκεντρισμού. Κωδ.3

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1= ΚΦ1** Παθογένεια στην παραγωγή και στην κατανάλωση. **Κωδ.3**
2. **Δ1+Δ2=ΚΦ2** Υπερκατανάλωση χωρίς υπεύθυνο σχεδιασμό. **Κωδ.3**
3. **Δ3+Δ2+Δ1= ΚΦ3** Καταναλωτικό αποτύπωμα / Ανθρωπόκαινος εποχή. **Κωδ.3**
4. **ΚΦ1+ΚΦ2=ΚΦ4** Κύρια αίτια κακοποιητικής συμπεριφοράς προς το φυσικό περιβάλλον είναι η άγνοια και ο εγωκεντρισμός. **Κωδ.3**

Κωδ.4 / Οικολογικό άγχος

1. **Γ1** Έχουμε 12 χρόνια (έως το 2030) για να δράσουμε. Αν δεν δράσουμε μέχρι τότε, θα υποστούμε πολλά δεινά και η ζωή μας και των παιδιών μας θα είναι πολύ διαφορετική και πολύ δύσκολη. <https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/08/global-warming-must-not-exceed-15c-warns-landmark-un-report> Κωδ.4
2. **Γ1=Δ1** Η ανθρωπότητα έχει ένα πολύ μικρό διάστημα για να δράσει. Κωδ.4
3. **Γ1+Δ1=Δ2** Αν δεν δράσει έγκαιρα η ανθρωπότητα θα έχει πολύ διαφορετική και δύσκολη εξέλιξη. Κωδ.4

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1+Δ2=ΚΦ1** Αίτημα ουσιαστικής και συλλογικής δράσης. **Κωδ.4**

Κωδ.5 Γαλάζιο/ Επιπτώσεις της αλόγιστης συμπεριφοράς.

Γεγονότα

1. **Γ1** οι ελάχιστοι θύλακες που έχουν απομείνει ή είναι μικροί για να υποστηρίξουν την αρχική βιοποικιλότητα του πλανήτη ή είναι αρκετά μακριά από την άγρια μορφή τους
2. **Γ2** φτιάχνουμε μονοπάτια και βάζουμε σήμανση για να απολαμβάνουμε τους περιπάτους μας εκεί που θα έπρεπε να μην πατάμε
3. **Γ3** στη γειτονιά μου υπήρχε δάσος και λύκοι το 1950. Το έχω ακούσει από αφηγήσεις. Τώρα υπάρχουν κατοικίες με καλλωπισμένους κήπους.
4. **Γ4** Ο σημερινός άνθρωπος βλέπει μια τέτοια κατοικία ως δείγμα προόδου και ευημερίας ενώ θα έπρεπε, αντί για αυτό, να βλέπει την τεράστια εξάπλωση του ανθρώπινου πληθυσμού και των αναγκών του που κυριολεκτικά καταπίνουν το φυσικό περιβάλλον και τους άλλους κατοίκους του πλανήτη.

5. **Γ5** Εξαφάνιση ειδών, μείωση βιοποικιλότητας, αύξηση θερμοκρασίας, περιβαλλοντική μετανάστευση, όξυνση (acidification) και ευτροφισμός και νεκρές θαλάσσιες ζώνες, ακραία καιρικά φαινόμενα, έλλειψη νερού σε πολλές περιοχές, εξάντληση εδαφών, κλπ.
6. **Γ6** ήδη την βιώνουν άνθρωποι και άγρια ζώα, περιλαμβανομένων των πληθυσμών των εντόμων.
7. **Γ7** Ο άνθρωπος επιδρά στο περιβάλλον μέσω της κατανάλωσης πόρων και μέσω της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού του. Μέσα στα τελευταία 60 χρόνια ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει σχεδόν διπλασιαστεί ενώ ο πληθυσμός των άγριων ζώων έχει μειωθεί κατά 60%. Τα άγρια ζώα δεν επιλέγουν να μειωθούν, απλώς λόγω της ανθρώπινης επέκτασης διαθέτουν όλο και λιγότερο ζωτικό χώρο για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών για τροφή και ασφάλεια.
8. **Γ8** δυσφορία όταν οδηγώ και βλέπω καλλιεργημένες εκτάσεις όσο πάει το μάτι εκεί παλιά υπήρχε δάσος και άγρια ζώα,
9. **Γ9** όταν περνά δίπλα από κάδους απορριμμάτων
10. **Γ10** όταν βρίσκομαι σε παιδικά πάρτι και μαζεύουν τα σκουπίδια σε σακούλες
- Γ11.** μπορεί να είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε περιοχές απόρριψης σκουπιδιών και γύρω από εκτροφεία ζώων οι οποίες κατά κανόνα βρίσκονται κοντύτερα σε πληθυσμούς χαμηλού εισοδήματος, παρά υψηλού, βλέπε συζήτηση για περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2... Γ11=Δ1** Αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος. Κωδ.5
2. **Γ2+Γ3+Γ4=Δ2** Διαμόρφωση ανθρώπινων περιβαλλόντων κατοίκησης. Κωδ.5
3. **Γ1+Γ3+Γ4=Δ3** Στοιχεία προσαρμογής στα νέα περιβαλλοντικά δεδομένα. Κωδ.5
4. **Γ2+Γ4+Γ10=Δ4** Στοιχεία αλλοίωσης του περιβάλλοντος για την ανθρώπινη αναψυχή σύμφωνα με την λανθασμένη εντύπωση του ευ ζην που έχει ο άνθρωπος σήμερα. Κωδ.5
5. **Γ1+Γ2...Γ10=Δ5** Οι επιπτώσεις της ανθρώπινης δραστηριότητας στο περιβάλλον. Κωδ.5
6. **Γ1+Γ11=Δ6** Στοιχεία για περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Κωδ.5

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 4 + \Delta 5 = \mathbf{K\Phi 1}$ Αλλοίωση του φυσικού τοπίου. Κωδ.5
2. $\Delta 2 + \Delta 3 = \mathbf{K\Phi 2}$ Φαινόμενα ανθρώπινης περιβαλλοντικής αποίκησης. Κωδ.5
3. $\Delta 6 = \mathbf{K\Phi 2}$ Περιβαλλοντική δικαιοσύνη. Κωδ.5
4. $\Delta 3 + \mathbf{K\Phi 3}$ Φαινόμενο προσαρμογής σε νέα περιβαλλοντικά δεδομένα. Κωδ.5

Γεγονότα

Κωδ.6 / Καλές πρακτικές

Γεγονότα

1. **Γ1.** Το Water Footprint Network. Εκτιμά το υδατικό αποτύπωμα προϊόντων, επιχειρήσεων, οργανισμών, κλπ. <https://waterfootprint.org/en/> Κωδ.6
2. **Γ2.** Το Global Footprint Network που εκτιμά το οικολογικό αποτύπωμα της κατανάλωσης. <https://www.footprintnetwork.org/> Κωδ.6
3. **Γ3.** Truth or Drought. Πολύ καλή και συνεχώς αυξανόμενη συλλογή δεδομένων <https://www.truthordrought.com/the-facts-overview> Κωδ.6
4. **Γ4.** Οι διάφορες πρωτοβουλίες zero waste κατανάλωσης ανά τον κόσμο (βλ. Bea Johnson, Trash is for tossers, ομάδες στο facebook, Πλαστικουργείο κλπ). Κωδ.6

Δεδομένα

1. $\Gamma 3 = \Delta 1$ Συλλογή δεδομένων από διαδικτυακά site.
2. $\Gamma 1 + \Gamma 2 + \Gamma 3 + \Gamma 4 = \Delta 2$ Πρωτοβουλίες Zero waste από ομάδες.

Κοινωνικά Φαινόμενα

ΚΦ1= Γίνονται προσπάθειες αλλαγής και ενημέρωσης από ομάδες και διαδικτυακές κοινότητες.

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης

Γεγονότα

1. **Γ1.** Η τέχνη μπορεί γενικά να συγκινήσει. Η τέχνη επιδρά στο συναίσθημα. Και αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί μπορεί να αποτελέσει την κινητήρια δύναμη για αλλαγές.
2. **Γ2.** δεν νομίζω ότι το συναίσθημα από μόνο του αρκεί για να οδηγήσει τον αποδέκτη στο να ξεφύγει από τον παθητική αποδοχή της πληροφορίας και προς την ανάληψη λογικής, συνειδητής, και συνειδητοποιημένης δράσης.
3. **Γ3.** η τέχνη να συνδυαστεί με επιπλέον στοιχεία ώστε το συναίσθημα και ο προβληματισμός να μεταφραστεί σε συγκεκριμένη δράση και μάλιστα αποτελεσματική δράση.
4. **Γ4.** μπορεί να συνδυαστεί, 1ον με σαφή και στοχευμένο στην ανθρώπινη συμπεριφορά ορισμό, 2ον στην παροχή δεδομένων σχετικά με την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος και όσους πληθυσμούς, ανθρώπων και άλλων ζώων, πλήττονται από το πρόβλημα.
5. **Γ5.** 2ον στην παροχή δεδομένων σχετικά με την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος και όσους πληθυσμούς, ανθρώπων και άλλων ζώων, πλήττονται από το πρόβλημα.
6. **Γ6.** θα συνεισφέρει, νομίζω, στο να ξεφύγει ο νους από το να θεωρεί την επίδραση του ανθρώπου στο περιβάλλον ως αποκλειστικά αισθητικό θέμα και να το δει όπως πραγματικά είναι: ουσιαστικό θέμα...
7. **Γ7.** Επίσης την σύνδεση της τέχνης ως καθημερινής ατομικής συμπεριφοράς μας με το πρόβλημα π.χ. ότι χωρίς χρήση καλαμακιού δεν θα υπήρχαν καλαμάκια στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση πανών/μπατονετών/αναδευτήρων/κυπέλλων καφέ, δεν θα υπήρχαν αυτά στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση ψαριών δεν θα υπήρχαν τα ghost nets κλπ.
8. **Γ8.** Αλλά ακόμα και με την παροχή συγκεκριμένων τρόπων δράσης που να σκοπεύουν στην αντικατάσταση της συμπεριφοράς και όχι στη μείωση της εμφάνισής της, για παράδειγμα... μπορείς και χωρίς καλαμάκι ή προβολή εναλλακτικών λύσεων
9. **Γ9.** Δεδομένου ότι πάντοτε υπάρχουν reducers και non doers, θα πρέπει να δώσουμε έμφαση στο να δημιουργήσουμε doers που εξαλείφουν συμπεριφορές. Αυτοί με τη σειρά τους θα λειτουργήσουν ως aspirational figures και θα παρασύρουν τους reducers και τους non doers. Αν απεναντίας προωθήσουμε την έννοια της μείωσης, τότε κάθε επίπεδο μείωσης θα φαίνεται

επιθυμητό στο άτομο και έτσι πιστεύω θα μειωθεί συνολικά κατά πολύ το κίνητρο των ανθρώπων για πραγματοποίηση σοβαρών αλλαγών

10. **Γ10.** Επίσης με την παροχή δεδομένων σύγκρισης δύο ή περισσότερων διαφορετικών δράσεων σε σχέση με το αποτέλεσμα. Επίσης βοηθά, εκτός από το να συγκρίνουμε, να οδηγούμαστε προς τη μεγάλη εικόνα.

11. **Γ11.** νομίζω πως η τέχνη δεν μπορεί να οδηγήσει από μόνη της στην συνετή χρήση.

12. **Γ12.** Η τέχνη προσφέρει ευαισθητοποίηση, χρειάζεται όμως ταυτόχρονη παροχή εκπαίδευσης για να διοχετευθεί η ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά επωφελή χρήση

13. **Γ13.** όταν κάποιος φεύγει συγκλονισμένος και κινητοποιημένος από ένα εικαστικό δρώμενο, θα πρέπει να φεύγει με πρακτικές και ουσιαστικές λύσεις για να εφαρμόσει,

14. **Γ14.** Όπως σε πολλά άλλα θέματα, χρειάζονται δι-επιστημονικές ομάδες για να δώσουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σε μια εικαστική δράση.

15. **Γ15.** οι τύψεις που μπορεί να δημιουργήσει ένα δρώμενο μπορεί να οδηγήσουν σε συνεχιζόμενες κακές ή χειρότερες συμπεριφορές αν το δρώμενο δεν συνδυαστεί με σοβαρή ενημέρωση.

16. **Γ16.** Τέλος, το να φέρεις ένα κομμάτι πάγο από παγόβουνα μου φαίνεται εξίσου αστείο όσο το να σκοτώσεις ένα ζώο για να το δείξεις και να πεις «κοίτα τι κάνουμε στα ζώα, δεν είναι ωραίο να σκοτώνουμε». Δεν ξέρω. Έχω mixed feelings για το αν έχουμε δικαίωμα να καταστρέφουμε κάτι, ακόμα και άηχο, για να ενημερώσουμε τον κόσμο...

17. **Γ17.** Αν ξεχάσουμε τον εγωκεντρισμό μας και πάρουμε στα σοβαρά τα πορίσματα της επιστημονικής κοινότητας. Αυτό σημαίνει αλλαγές στον ρυθμό αύξησης της κατανάλωσης και στον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, και με παγκόσμια συμφωνία.

18. **Γ18.** Η κατανάλωση φυσικών πόρων πρέπει να μειωθεί, όπως και ο πληθυσμός να μειωθεί ή να σταθεροποιηθεί. Οι αλλαγές είναι εφικτές, αρκεί να το θελήσουμε, ατομικά και συλλογικά.

19. **Γ19.** το καλύτερο που μπορούμε, όπως δείχνει η επιστημονική κοινότητα, είναι να σταθεροποιήσουμε τον πληθυσμό της γης, να υιοθετήσουμε μια vegan διατροφή, και να αλλάξουμε τον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης σε όσο low impact γίνεται. Η vegan διατροφή έχει το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα από όλες τις άλλες, έχει τα μεγαλύτερα

οφέλη στην δημόσια υγεία, 11 εκ. ανθρώπινες ζωές θα γλυτώνουν τον θάνατο το χρόνο, σύμφωνα με την ομάδα της Οξφόρδης, από όλες τις άλλες, 70% λιγότερες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου από όλες τις άλλες, (μου γράφει τον ιστότοπο <https://www.pnas.org/content/113/15/4146>) και αυτή είναι μία από πολλές επιστημονικές μελέτες που δείχνουν το ίδιο πράγμα.

20. **Γ20.** θα πρέπει να επανασχεδιάσουμε τα πάντα (παραγωγή, προϊόντα, εκπαίδευση, αξίες) με γνώμονα όχι την ευχαρίστησή μας ή την άμεση ικανοποίηση των αναγκών μας, αλλά με γνώμονα την μηδενική επίπτωσή μας στο περιβάλλον.

21. **Γ21.** Το ντοκυμαντέρ Cowspiracy. Πολύ καλή συλλογή δεδομένων που μπορεί να αξιοποιηθεί εικαστικά. <http://www.cowspiracy.com/facts>.

22. **Γ22.** Στον χώρο του Παντείου, θα μπορούσε να οργανωθεί εικαστική παρέμβαση σε συνδυασμό με την προβολή του Cowspiracy ή του Plastic Ocean

Δεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma3+\Gamma5+\Gamma6+\Gamma7+\Gamma8+\Gamma9=\Delta1$ Η τέχνη μπορεί να είναι αποτελεσματική στην ευαισθητοποίηση και στην αλλαγή στάσης. Κωδ.7

2. $\Gamma3+\Gamma4+\Gamma9+\Gamma10=\Delta2$, Η τέχνη ως δίκτυο με άλλους ερευνητικούς φορείς. Κωδ.7

3. $\Gamma3=\Delta3$, Στοιχεία διαθεματικής προσέγγισης τέχνης και περιβάλλοντος. Κωδ.7

4. $\Gamma2+\Gamma10=\Delta4$ Αυτό σημαίνει 1^{ov} στοχευμένο ορισμό της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Κωδ.7

5. $\Delta1+\Delta2+\Delta3+\Delta4+\Gamma5=\Delta5$ 2^{ov} στην παροχή δεδομένων για την έκταση του προβλήματος και σε μειονότητες που απειλούνται ή πλήττονται από το πρόβλημα. Κωδ.7

6. $\Delta4+\Delta5+\Gamma6=\Delta6$ Οι δύο παραπάνω προτεινόμενοι παράμετροι αποκλείουν την αισθητικοποίηση του φαινομένου αλλά επιτρέπουν την ουσιαστική αντιμετώπιση του. Κωδ.7

7. $\Delta4+\Delta5+\Gamma7=\Delta7$ Σύνδεση της τέχνης με την καθημερινή ατομική συμπεριφορά. Κωδ.7

8. $\Gamma8=\Delta8$ Παροχή συγκεκριμένων τρόπων δράσης μέσα από την τέχνη που να στοχεύουν στην αντικατάσταση μίας συμπεριφοράς. Κωδ.7

9. $\Gamma9=\Delta9$ Πρέπει να δοθεί έμφαση σε doers που να εξαλείφουν συμπεριφορές. Κωδ.7

10. $\Delta2+\Delta3+\Delta6+\Delta7+\Gamma10+\Gamma11+\Gamma12=\Delta10$ Παροχή δύο ή περισσότερων δράσεων σε σχέση με το αποτέλεσμα. Όχι σύγκριση αλλά κατεύθυνση προς τη μεγάλη εικόνα. Κωδ.7

11. $\Delta 10 = \Delta 11$ Τα άτομα που θα ευαισθητοποιηθούν για μία θεματική δράσης, θα πρέπει να ευαισθητοποιηθούν και για τη μεγάλη εικόνα με ένα ή περισσότερα στοιχεία δράσης. Κωδ.7
12. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 4 + \Delta 5 + \Delta 10 + \Delta 11 + \Gamma 12 + \Gamma 13 + \Gamma 14 + \Gamma 16 = \Delta 12$ Η τέχνη δεν μπορεί να οδηγήσει από μόνη της σε αποτελέσματα αλλά με ταυτόχρονη παροχή εκπαίδευσης για στοχευμένη ευαισθητοποίηση. Κωδ.7
13. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \dots + \Delta 12 + \Gamma 13 + \Gamma 14 + \Gamma 16 + \Gamma 20 + \Gamma 16 + \Gamma 17 + \Gamma 21 = \Delta 13$ Να προσφέρει πρακτικές λύσεις. Κωδ.7
14. $\Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 9 + \Delta 10 + \Delta 12 + \Delta 13 + \Gamma 14 + \Gamma 15 + \Gamma 16 + \Gamma 22 = \Delta 14$ Σε συνεργασία με διεπιστημονικές ομάδες για το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Κωδ.7
15. $\Delta 14 = \Delta 15$ Η αποτελεσματικότητα δράσεων όπως αυτή του O. Eliasson μπορεί, αποδεδειγμένα, να οδηγήσει σε συνεχιζόμενες χειρότερες συμπεριφορές, αν δεν συνδυαστεί με σοβαρή ενημέρωση. Κωδ.7
16. $\Delta 14 + \Gamma 16 = \Delta 16$ Αντίθετα με την τέχνη οι διάφορες οργανώσεις, τύπου Greenpeace, αποτελούν μέσο εκτόνωσης, ως μέσο ανάθεσης του προβλήματος σε τρίτους. Κωδ.7
17. $\Delta 14 = \Delta 17$ Το παράδειγμα του Eliasson μπορεί να φανεί και αστείο όσο το να σκοτώσεις ένα ζώο δημοσία θέα για να δείξεις την κυριαρχία του ανθρώπου στα ζώα. Κωδ.7
18. $\Gamma 18 + \Gamma 19 + \Gamma 20 + \Gamma 21 + \Gamma 22 + \Gamma 23 = \Delta 18$ Η ανθρωπότητα πρέπει να λάβει σοβαρά τα αποτελέσματα της επιστημονικής κοινότητας. Με αλλαγές στον ρυθμό αύξησης της κατανάλωσης, και στον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού. Με συλλογικό συντονισμό. Κωδ.7
19. $\Delta 18 = \Delta 19$ Προτάσεις: α) σταθεροποίηση του πληθυσμού της γης, β) υιοθέτηση vegan διατροφής, γ) αλλαγή τρόπου παραγωγής και κατανάλωσης. Κωδ.7
20. $\Delta 18 + \Delta 19 = \Delta 20$ Θα πρέπει να κάνουμε πράξη τις προτάσεις της επιστημονικής κοινότητας. Κωδ.7
21. $\Delta 18 + \Delta 19 + \Delta 20 = \Delta 21$ Αλλαγή νοοτροπιών, επανασχεδιάζοντας τα πάντα (Παραγωγή προϊόντα εκπαίδευση, αξίες). Με γνώμονα την μηδενική επίπτωση στο περιβάλλον. Κωδ.7
22. $\Delta 20 = \Delta 22$ Το ντοκιμαντέρ Cowspiracy μπορεί να αξιοποιηθεί και εικαστικά. <http://www.cowspiracy.com/facts>. Κωδ.7
23. $\Gamma 23 = \Delta 23$ Σε πανεπιστημιακό χώρο θα μπορούσε να οργανωθεί εικαστική παρέμβαση σε συνδυασμό προβολής ντοκιμαντέρ. Κωδ.7

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 6+\Delta 7+\Delta 8+\Delta 9+\Delta 10+\Delta 11+\Delta 12+\Delta 13+\Delta 18+\Delta 19+\Delta 21+\Delta 22+\Delta 23=\mathbf{K\Phi 1}$ Αλλαγή στάσης μέσω της βιωματικής τέχνης. Κωδ.7
2. $\Delta 1+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 6+\Delta 7\dots\Delta 13+\Delta 18+\Delta 19+\Delta 20=\mathbf{K\Phi 2}$ Εξάλειψη νοοτροπιών, επανασχεδιάζοντας τα πάντα. Κωδ.7
3. $\Delta 2+\Delta 3+\Delta 10+\Delta 11+\Delta 12+\Delta 14+\Delta 19=\mathbf{K\Phi 3}$ Η τέχνη ως δίκτυο. Κωδ.7
4. $\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 6\dots\Delta 12+\Delta 14+\Delta 19+\Delta 20+\Delta 21+\Delta 22+\Delta 23=\mathbf{K\Phi 4}$ Διαθεματική προσέγγιση για αλλαγή παγιωμένων στάσεων-αντιλήψεων προς αντικατάσταση συμπεριφορών. Κωδ.7
5. $\Delta 15+\Delta 15+\Delta 17=\mathbf{K\Phi 5}$ Αρνητικά παραδείγματα παρεμβάσεων. Κωδ.7
6. $\Delta 1+\Delta 4+\Delta 5+\dots\Delta 14+\Delta 18+\Delta 19+\Delta 20+\Delta 21+\Delta 22+\Delta 23=\mathbf{K\Phi 6}$ Ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου με τη συμβολή της τέχνης. Κωδ.7

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία

Γεγονότα

1. **Γ1** μπορεί να είναι η υποβάθμιση του περιβάλλοντος σε περιοχές απόρριψης σκουπιδιών και γύρω από εκτροφεία ζώων οι οποίες κατά κανόνα βρίσκονται κοντύτερα σε πληθυσμούς χαμηλού εισοδήματος, παρά υψηλού, βλέπε συζήτηση για περιβαλλοντική δικαιοσύνη.

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Σε περιοχές χαμηλού εισοδήματος βρίσκονται περιοχές απόρριψης σκουπιδιών, εκτροφεία ζώων κλπ., με συζητήσεις περί περιβαλλοντικής δικαιοσύνης.

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Φαινόμενο περιβαλλοντικής δυσφορίας / δυστοπίας. **Κωδ.8**
2. **Δ1=ΚΦ2** Φαινόμενο υποβάθμισης περιοχών. **Κωδ.8**
3. **Γ1=ΚΦ3** Φαινόμενα περιβαλλοντικής δικαιοσύνης. **Κωδ.8**

Συνέντευξη 2.

Συνέντευξη από την Annette Luycx / Ανθρωπολόγου – Εικαστικού – Μέλους της ομάδας /

17-2-2019.

**1. Σας καλωσορίζω και σας ευχαριστώ πολύ για τη συμβολή σας στην έρευνα που κάνω.
Ποιά πιστεύετε ότι είναι η στάση του Ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον σήμερα;**

Δηλαδή όλων των ανθρώπων;

Ναι γενικά μιλάμε.

Νομίζω ότι ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση σήμερα. Εκτός από μία πολύ μικρή ομάδα που μπορεί να πάει και να περπατάει, περπατάει στη φύση προσέχει δηλαδή είναι σαν να είμαστε πολύ κακομαθημένοι και απλώς υπάρχει η φύση, πάντα υπήρχε για να μας δώσει πολλά πράγματα αλλά δεν την φροντίζουμε. Δεν ξέρω αν είναι αυτό που φταίει είναι η εκπαίδευση αλλά και να πας και μέσα στα βουνά άμεσα στις... Στη Γκιάνα ας πούμε να πας θα βρεις πλαστικά μπουκάλια, σακούλες με πλαστικά πιατάκια, κι αυτό είναι που μ' ενοχλεί πιο πολύ είναι ότι οι άνθρωποι αφήνουν παντού τα σκουπίδια, σκοτώνουν ζώα, εγώ το βλέπω ότι είναι, θα μιλήσουμε και αργότερα γι' αυτό, νομίζω ότι είναι η οικολογία της ψυχής. Δηλαδή δεν φροντίζουμε και τη φύση μέσα μας αρκετά, έτσι δεν φροντίζουμε και τη φύση έξω από εμάς, αλλά αυτό που βλέπω απλώς τώρα είναι ότι η κατανάλωση, έχει εξελιχθεί και σε σχέση με τη χρήση για τη φύση δηλαδή, θέλουμε να έχουμε καθαρή παραλία, θέλουμε το νερό να είναι καθαρό, θέλουμε το δάσος να είναι προσβάσιμο, θέλουμε να αφήσουμε και το αυτοκίνητο μας όπου θέλουμε. Δεν υπάρχει σεβασμός δηλαδή αυτό που βλέπουμε... δηλαδή στην Αμερική όπου πας θα πρέπει να πληρώσεις, για να μπει, για να παρκάρεις, για να κάνεις μια βόλτα, παντού πρέπει να πληρώσεις γιατί μ' αυτά τα λεφτά φροντίζουνε το περιβάλλον, πληρώνουν τον άνθρωπο που κάνει έλεγχο και λοιπά, εδώ δεν υπάρχει τίποτα. Υπάρχει αυτή η φανταστική λίμνη Μαραθώνα που θεωρητικά δεν μπορείς να μπεις επειδή είναι πόσιμο το νερό, όμως όλοι μπαίνουν να κάνουν ποδήλατο, να κάνουν μπάνιο, κάνουν μοτοσικλέτα, περπατάνε, ψαρεύουνε... και οι ψαράδες που έρχονται αφήνουν μπουκάλια μπίρας, πλαστικά πιάτα και λοιπά, τη στιγμή που αυτό το νερό είναι για το πόσιμο νερό. Δηλαδή δεν τους νοιάζει καθόλου!

2. Πώς θα μπορούσε η εικαστική κοινότητα να ευαισθητοποιήσει το κοινό στην υιοθέτηση οικολογικής συνείδησης ως καθημερινή πρακτική;

Ναι... εγώ πιστεύω ότι μπορεί να έχει απίστευτο ρόλο η τέχνη στην εκπαίδευση, στο σχολείο, γιατί η τέχνη δεν είναι μόνο οπτικοποίηση καταστάσεων αλλά και οπτικοποίηση σχέσεων. Είναι ο τρόπος που σκεφτόμαστε αυτός που οπτικοποιούμε, κατάλαβες; Οπότε αν ο μικρός άνθρωπος, και ο μεγάλος, ας πούμε, μαθαίνει να οπτικοποιεί τη σκέψη του για το περιβάλλον, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να βλέπει διάφορες εικόνες σε σχέση με το περιβάλλον, δηλαδή αν λες φύση, αν λες περιβάλλον τι βλέπεις στο μυαλό σου; Τι βλέπεις με την φαντασία σου, βλέπεις δάσος, βλέπεις θάλασσα και πως είναι αυτό και πώς θέλεις να είναι; Και πως θα πρέπει να είναι για δείξ' το μας! Για ζωγράφισέ το, για κάνε ένα κολλάζ, δηλαδή αν ο άνθρωπος ασχολείται μ' αυτόν τον τρόπο, με την τέχνη στο σχολείο, θα μπορούσε να ξεκινήσει τέτοια μαθήματα, θα είχε τελείως διαφορετική, θα μάθαινε να έχει τελείως διαφορετική θέση για τη φύση. Κι αυτό που κάνεις με το τέχνη και σκουπίδια, πρώτα απ' όλα το παιδί βλέπει πόσα πολλά σκουπίδια υπάρχουν και μετά τι μπορείς να κάνεις με τα πλαστικά, χωρίς να τα πετάς έτσι όπου θέλεις.

3. Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του;

Πιστεύω πως πρώτα απ' όλα δεν υπάρχει εκπαίδευση, δεύτερον η μόλυνση του περιβάλλοντος πήγε πάρα πολύ γρήγορα, δηλαδή όταν εγώ ήμουνα παιδί και ήμουνα στο σχολείο δεν το άκουγες πουθενά το 68 για μόλυνση του περιβάλλοντος, δεν υπήρχε αυτό το πράγμα δηλαδή ήταν κάτι που έγινε ξαφνικά σε 50 χρόνια, μολύναμε το περιβάλλον, δεν υπήρχε πιο πριν αυτό το πράγμα! Και τώρα είναι τόσο άσχημα που θα μας πνίξει αυτό το πράγμα. Υπάρχουν παντού πλαστικά, μολυσμένα νερά, φωτιές, αλλάζει το κλίμα, λιώνουν οι πάγοι, δηλαδή όλα αυτά έγιναν πάρα πολύ γρήγορα. Επίσης εδώ γύρω υπήρχε πάρα πολύ πυκνό δάσος το οποίο έχει καεί σε πάρα πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Έχει καεί και είναι γεμάτο παντού σκουπίδια, δηλαδή παντού υπάρχουν πλαστικά.

4. Στην περιοχή που μένετε υπάρχουν πάρα πολλά σκουπίδια, ενώ θεωρείται μια περιοχή που έχει πράσινο (η περιοχή των Αφιδνών Αττικής).

Ναι πάρα πολλά αφού μερικές φορές που πάω βόλτα λέω πω πω, να βάλω γάντια να αρχίσω να τα μαζεύω, έχει τόνους σκουπιδιών στο δρόμο.

5. Ποιά είναι η δική σας άποψη σχετικά με το ποιά στάση θα έπρεπε να έχει ο άνθρωπος σχετικά με το περιβάλλον σήμερα;

Ποια στάση; Θα πρέπει να έχει πολύ μεγαλύτερο σεβασμό, υπευθυνότητα. Δηλαδή πολλές φορές σκέφτηκα να ξεκινήσω έναν κίνημα να καθαρίσουμε την Ελλάδα. Δηλαδή να ακουστεί παντού και από παντού να έβγαιναν οι άνθρωποι από τα σπίτια τους με σακούλες και γάντια και να μαζευαν πλαστικά και σκουπίδια. Όμως κανείς δεν το κάνει γιατί όλοι πιστεύουν ότι είναι αρμοδιότητα κάποιου άλλου.

6. Θα μπορούσε η τέχνη να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για κάτι τέτοιο;

Ναι θα μπορούσε! Ίσως μαζί με τους δήμους με τα υπουργεία ποιος ξέρει; Να ξεκινήσουν δράσεις, διάφορες δράσεις, σε παραλίες, σε δάση, σε συνεργασία με άλλους βέβαια, με κάποιους φορείς. Και θα μπορούσαν να ζητήσουν και χρήματα, όχι για να βγάλει κάποιος χρήματα αλλά για να πληρώσουν τις βενζίνες των ανθρώπων που θα το προετοιμάσουν, που θα το οργανώσουν, ξέρεις λογικά πράγματα.

7. Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά για τη φύση στις πρόσφατες καταστροφές από τις πλημμύρες και τις φωτιές στη Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής; Αν ναι ποιές είναι αυτές;

Στην Μάνδρα οπωσδήποτε! Μπαζώσαν ρέματα. Και μπαζώσανε ρέματα γιατί σκέφτηκαν μόνο τον εαυτό τους. Και διάβασα ένα άρθρο σχετικά, που έλεγε ότι η αρχική λέξη της λέξης, στα αγγλικά idiot, δηλαδή βλάκας, έρχεται από την ελληνική λέξη ιδιώτης. Που στα αρχαία σημαίνει ότι κάποιος σκέφτεται μόνο για τον εαυτό του. Η σωστή λέξη ήταν ο πολίτης, ο πολίτης σκέφτοταν για το καλό της κοινότητας. Οπότε έχουμε γίνει idiots δηλαδή ο άνθρωπος θέλει να χτίσει ένα σπίτι εκεί που θέλει μπορεί να έχει ένα ρεύμα αλλά λέει, εντάξει εγώ θα το κτίσω. Θα το μπαζώσω για να κτίσω το σπίτι μου εκεί, δεν σκέφτεται καθόλου τι θα γίνει. Όλοι οι

άνθρωποι έχουν γίνει εγωιστές, σκέφτονται μόνο τον εαυτό τους. Εδώ βέβαια δεν λειτουργεί σωστά και το κράτος. Αν το κάνει στην Ολλανδία δεν υπάρχει περίπτωση να γίνει, υπάρχει έλεγχος, θα σε καρφώσουν. Βασικά υπάρχει έλεγχος, δεν θα μπορείς να το κάνεις γιατί δεν θα μπορείς να πάρεις άδεια. Δεν μπορείς να χτίσεις στην Ολλανδία χωρίς άδεια. Δεν υπάρχει περίπτωση. Και εδώ αλλάζεις τις άδειες, δηλαδή παίρνεις μία άδεια για κάτι συγκεκριμένο και μετά κάνεις κάτι άλλο. Δηλαδή φταίει και το κράτος. Βέβαια στην προκειμένη περίπτωση δεν μπορείς να πεις ότι τώρα φταίει το κράτος αυτές οι αποφάσεις έχουν παρθεί στο παρελθόν, τώρα βλέπουμε τα αποτελέσματα. Έχουν ξεκινήσει όλα από τον περασμένο αιώνα.

8. Μια που ήρθε η κουβέντα για την Ολλανδία θα ήθελα να σας ρωτήσω αν στην Ολλανδία υπάρχουν χωματερές ή αν η Ολλανδία στέλνει τα σκουπίδια της στην Κίνα και κάτι ακόμα κάπου διάβασα για ένα καράβι που μετέφερε τέτοια σκουπίδια, το οποίο βυθίστηκε κοντά στην Ολλανδία, με αποτέλεσμα απορρίμματά να έχουν μολύνει την ευρύτερη περιοχή των βορείων νησιών της Ολλανδίας έχετε ακούσει κάτι γι' αυτό;

Δεν το γνωρίζω αυτό που λες με τις χωματερές τώρα όσον αφορά το καράβι... το καράβι αυτό δεν μετέφερε ακριβώς σκουπίδια, ήταν φορτωμένο με κοντέινερ και μετέφερε προϊόντα, δηλαδή κούκλες, πλυντήρια, πλυντήρια πιάτων, ξέρω γω. Τώρα όσο αναφορά τα σκουπίδια πιστεύω ότι τα πουλάνε σε εταιρίες. Οι μεγαλύτερες χώρες της Ευρώπης το κάνουνε αυτό, το έχω διαβάσει. Γιατί οι εταιρίες έχουν μεγάλο πρόβλημα με τα σκουπίδια και αυτές είναι που διαχειρίζονται το που θα πάνε, αυτές οι πολύ μεγάλες εταιρίες το κανονίζουν αυτό. Και αυτό είναι ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα όντως, γιατί αυτή δεν είναι μία σωστή λύση. Και φυσικά πολλά από αυτά καταλήγουν στη θάλασσα το ξέρεις ότι υπάρχει ένα νησί όσο η Γαλλία που η είναι γεμάτο με απορρίμματα, φαντάσου σου όσο η Γαλλία πόσο μεγάλο πρέπει να είναι! Θεωρώ πάντως ότι σαν κοινωνία ό,τι θέλουμε χρήματα και θέλουμε να γίνει το δικό μας θεωρώ ότι έχουμε γίνει πάρα πολύ κακομαθημένοι. Και διαβρωμένοι από τον καπιταλισμό, και έτσι όπως το σκέφτομαι καλά να πάθουμε γιατί όλο αυτό είναι αποτέλεσμα των δικών μας ενεργειών. Και ενώ έχουν συμβεί κάποιες καταστροφές και θα μπορούσε να είχε πάρει η ανθρωπότητα το μήνυμα ακόμα και τώρα δεν έχει πάρει το μήνυμα ενώ βλέπει την κλιματική αλλαγή βλέπει διάφορα γεγονότα που έχουν συμβεί. Η ανθρωπότητα συνεχίζει να λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο. Δεν έχει πάρει το μήνυμα.

9. Πιστεύετε ωστόσο, η τέχνη, έχοντας το βιωματικό εκείνο στοιχείο, ότι μπορεί να προσφέρει κάτι διαφορετικό σε σχέση με τη συνειδητή διαχείριση καταναλωτικών προϊόντων; Είναι ωφέλιμο ένα άλλο σκεπτικό όσον αφορά την ανθρώπινη διαχείριση του φυσικού περιβάλλοντος;

Ναι το πιστεύω και αυτό που είπαμε πριν, πιστεύω ότι όχι μόνο για τα μικρά παιδάκια που είναι στο σχολείο. Ένα μέσο που θα μπορούσε να γίνει κάτι είναι η τηλεόραση αλλά η τηλεόραση δεν κάνει τίποτα. Δείχνει μόνο ωραίες κοπέλες που απλά μιλάνε χωρίς να λένε κάτι στην ουσία και ομάδες ανθρώπων που μιλάνε για την πολιτική. Αλλά δεν υπάρχουν ουσιαστικά πράγματα για το τι γίνεται, τι μπορεί να γίνει, για να αλλάξουν λίγο την κατάσταση, για να καθαρίσουν ας πούμε μια περιοχή, ξέρω κι εγώ; Διάφορες δράσεις που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν τους ανθρώπους. Μια τέτοια κίνηση θα ενεργοποιούσε τους ανθρώπους για να βοηθήσουν. Ή θα μπορούσαν να ρωτάνε πως θα ήθελες να είναι αυτή η παραλία ή πως θα ήθελες να είναι αυτό το δάσος, θέλεις να υπάρχουν ζώα και ποιος θα φροντίσει τα ζώα; Δηλαδή να κάνουν τέτοια πράγματα στην τηλεόραση για τους ενήλικες. Να σκέφτονται πως θέλουνε, πως θα μπορούσαν να βοηθήσουνε πως θα θέλανε να το δούνε;

Να οραματιστούνε δηλαδή.

Ναι να οραματιστούνε, γιατί αυτή τη στιγμή οι περισσότεροι άνθρωποι δουλεύουν όλη την ημέρα για να έχουν αρκετά χρήματα και όταν γυρίζουν σπίτι ανοίγουν την τηλεόραση και αυτό που βλέπουν θα το ρουφήξουν, γιατί είναι κουρασμένοι. Αν όμως έρθει ένα πρόγραμμα που λέει κάνουμε αυτή τη δράση ζωγραφίστε κάτι αρχίζει δηλαδή να παρακινεί κάπου τον κόσμο. Αν γίνει ένα μεγάλο project που να συμμετέχει και ο τηλεθεατής και να λες μετά θα γίνει μία έκθεση αν συμμετέχετε και εσείς και μου φτιάξτε το δικό σας σκίτσο, να υπάρχει δηλαδή ένα κίνητρο, αλλιώς κανείς δεν πρόκειται να ενδιαφερθεί. Αν όμως είναι κάτι ανοιχτό που να λέει ελάτε θα ακολουθήσει μία ανοιχτή συζήτηση και θέλουμε να ακούσουμε τη γνώμη σας κλπ. εγώ πιστεύω ότι ο κόσμος σ' ένα τέτοιο κάλεσμα θα πήγαινε. Γιατί ίδιος ο Έλληνας είναι πολύ κοινωνικός και του αρέσουν αυτά, θα του έδιναν τέτοιες κοινές δράσεις και ένα πολύ θετικό συναίσθημα.

10. Ο Olafur Eliasson έστησε έξω από την Tate Modern 24 κομμάτια κομμάτια πάγου από το φιόρντ Nuup Kangerlua της Γροιλανδίας για να δηλώσει τη σημαντικότητα του θέματος της κλιματικής αλλαγής. Πιστεύετε ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για θέματα σχετικά με το περιβάλλον όπως το παράδειγμα του Eliasson; Τι νέο φέρνει η τέχνη σύμφωνα με τον παραπάνω συλλογισμό;

Ναι ναι πιστεύω πως ναι. Το γνωρίζω καλά το έργο του Eliasson, μου αρέσει πάρα πολύ, έχω δει εκθέσεις του, είχε κάνει και καταρράκτες στη Νέα Υόρκη, είχε κτίσει μεγάλες κατασκευές από μέταλλο, και έπεφτε με δύναμη το νερό από πάνω προς τα κάτω και ήταν σαν καταρράκτες. Και όλοι οι άνθρωποι της Νέας Υόρκης πηγαίνουν κοντά στις ακτές και κάθονταν εκεί και βλέπανε στο βάθος στους καταρράκτες και έλεγα να πω πω, πως με ηρεμεί αυτό το πράγμα, αισθάνονταν ότι είναι στη φύση, και έλεγαν «τι όμορφο που είναι να βλέπουμε το νερό να τρέχει έτσι» και να βλέπουν τους καταρράκτες. Έχει κάνει και το άλλο το πολύ γνωστό installation στο Λονδίνο με τον ήλιο στην TATE. Ναι και αυτό, δηλαδή με αφορμή αυτά τα έργα έχω να πω ότι σαφώς είναι σημαντική η τέχνη, γιατί ακουμπάει άλλες εικόνες που υπάρχουν στον εγκέφαλο, που είναι συνδεδεμένες με σκέψεις. Που άλλες είναι πιο βαθιές, άλλες σκέψεις έχουν να κάνουν με τις αισθήσεις, με τις αναμνήσεις δηλαδή το οπτικό μέσο είναι πολύ σπουδαίο για να κινητοποιείς ανθρώπους.

11. Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο ανθρωπόκαινο από το 1950 στην περίοδο που διανύουμε, ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το στίγμα του ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός πιστεύετε ότι σ' αυτό το φαινόμενο θα είμαστε θεατές της εξέλιξης του;

Θεωρώ ότι μπορούμε να κάνουμε κάτι, βέβαια η γη θα κάνει πολύ χρόνο για να επανέλθει γιατί αυτή τη στιγμή, οι περισσότεροι άνθρωποι απλώς έχουν κατάθλιψη, επειδή βλέπουν ότι υπάρχει επειδή θα βλέπουν την κατάσταση που επικρατεί σε διάφορες περιοχές σε παραλίες τα δάση και επειδή είναι τέτοιο μαζικό, τεράστια η εξέλιξη του. Σαν άτομο σκέφτομαι ότι τι μπορώ να κάνω εγώ; Τίποτα! Ας πάρω άλλη μία Coca-Cola και να την πετάξω κάτω εφόσον δεν μπορώ να κάνω τίποτα. Δηλαδή η τέχνη πιστεύω ότι μπορεί να ενθαρρύνει τον άνθρωπο να πάρει και αυτός ευθύνη κάτι τέλος πάντων μια πολύ μικρή ευθύνη. Αν όλοι οι άνθρωποι μαζεύαμε λίγα

σκουπίδια, τρώγαμε πιο λίγο κρέας, να σκεφτόμασταν πόσο πολύ χρησιμοποιούμε το αυτοκίνητο, να μίλαγαν στα παιδιά για το περιβάλλον, δηλαδή αν κάθε άτομο έπαιρνε την ευθύνη του λίγο περισσότερο, θα ήταν πολύ μεγάλη η διαφορά ήδη. Αλλά είναι ένα ακόμα θέμα που δεν μιλάει κανείς δηλαδή είναι σαν ένας καρκίνος που υπονοβατεί που κανείς ότι δεν τον βλέπεις και ξαφνικά τον βλέπεις μπροστά σου.

Είναι σαν να κοιμάται η συνείδηση μας και δεν συνειδητοποιούμε την κατάσταση.

Πιστεύω ότι όλοι δε θέλουν να το δουν επειδή είναι ΤΟΣΟ μεγάλο το πρόβλημα. Είναι τόσο μεγάλο το πρόβλημα! Είναι όπως οι πόλεμοι στη Μέση Ανατολή. Σαν άτομο σκέφτεσαι «ας μην το σκεφτώ γιατί δεν μπορώ να κάνω τίποτα». Εγώ αυτό που προτείνω είναι ότι πρέπει να δράσουμε συλλογικά μέσα από τα σχολεία, την πολιτική, τα πανεπιστήμια, τα πολιτικά κόμματα, το ράδιο, η τηλεόραση... όλοι αυτοί σε συνεργασία με την τέχνη, εκεί θα μπορούσε η τέχνη να συμβάλλει και να κάνει κάτι. Δεν ξέρω τι περιμένουν όμως όλοι είναι σαν να περιμένουν κάποια εντολή, κάποια έμπνευση. Γιατί νιώθω ότι δε γίνονται και πάρα πολλά πράγματα ακόμα. Ένα ξαφνικό γίνεται είτε ένας άνθρωπος έχει μία έμπνευση ή κάτι άλλο γίνεται κρατάει για μια - δυο βδομάδες κι αυτό ήτανε. Δεν έχει μπει στην ατζέντα της ζωής των ανθρώπων. Ούτε στους Δήμους, ούτε πουθενά. Ίσως θα ήταν καλό να υπάρχει μία ομάδα που να ενεργεί ειδικά γι' αυτό το σκοπό σε κάθε δήμο και θα συντονίζει τέτοιες ενέργειες. Και εκεί χρειάζεται συνεργασία Δήμοι, σχολεία, εφημερίδες, να γίνει ένα δίκτυο όλων.

12. Υπάρχουν τόποι από τους οποίους έχετε περάσει και νιώσατε ασφυκτικά ή τους νιώσατε αφιλόξενους; Αν ναι ποιοι είναι αυτοί και γιατί πιστεύετε ότι προκαλούν δυσφορία;

Πιστεύω ότι πρέπει να υπάρχουν περιοχές τόσο μολυσμένες που πρέπει να είναι τρομακτικές όμως δεν έχει τύχει να περάσω από τέτοιες, όμως έχω δει κινέζους με τις μάσκες που φορούν, και φαντάζομαι ότι πολλοί απ' αυτούς μπορεί να περνάνε από πολύ δηλητηριασμένες περιοχές για να πάνε τα παιδιά τους στο σχολείο. Και δεν μπορούν να κάνουν αλλιώς γιατί εκεί είναι ο τόπος διαμονής τους και το παιδί τους θα πρέπει να πάει σχολείο και θα πρέπει να πηγαίνουν και στη δουλειά τους. Δηλαδή γίνεται ένας φαύλος κύκλος πρέπει να μένουν εκεί για να βγάζουν

χρήματα αλλά παράλληλα είναι ένας τόπος που είναι αφιλόξενος. Στις μεγάλες πόλεις έχει πολύ μόλυνση ο αέρας, το νερό μολύνετε όλο και περισσότερο, δηλαδή αν σκεφτείς το νερό που πίνουμε εδώ έχει χλώριο. Το νερό στην Αθήνα έχει χλώριο, είναι κακό το χλώριο δεν κάνει καλό να το πίνεις πολύ! Ναι πιστεύω ότι υπάρχει παντού, υπάρχει πάρα πολύ μόλυνση και στις παραλίες έχει πλαστικά παντού... όλες οι πόλεις είναι μολυσμένες. Και το δεχόμαστε γιατί τι άλλο να κάνουμε; Κανείς δεν θα σταματήσει την ζωή του για να πάει στη φύση για να μαζέψει ελιές και χόρτα κι έτσι να ζήσει. Είμαστε κακομαθημένοι δυστυχώς... Από το μπουμ που έγινε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο που ήρθαν όλα αυτά τα πράγματα και όλοι τα θέλανε και τώρα ας πούμε χαλάει το printer για να το φτιάξεις θέλεις 200 € για να πάρεις καινούργιο θέλεις 80 € θα πάρεις καινούργιο και θα πετάξεις το παλιό, δηλαδή χωρίς δεύτερη σκέψη. Έτσι δεν το σκεφτόμαστε δηλαδή τι μπορούμε να κάνουμε με το παλιό printer που δεν δουλεύει πια; τι μπορούμε να το κάνουμε; που μπορούμε να το πάμε για να το ανακυκλώσουμε; Από την άλλη δεν υπάρχει και που μπορείς να το πας!

13. Μερικά καταστήματα έχουν ανακύκλωση, το θέμα είναι που πηγαίνουν για να ανακυκλωθούν; Γιατί και η ανακύκλωση δεν είναι λύση, γιατί δεν γίνεται σωστά. Συνήθως οι χαλασμένες συσκευές πηγαίνουν σε τεράστιες χωματερές ανακυκλώσιμων συσκευών όπου αυτές οι περιοχές είναι πολύ μολυσμένες και πολλά από αυτά τα υλικά δεν ξανά χρησιμοποιούνται δεν γίνεται ανακύκλωση γιατί είναι πολύ ακριβή, καλύτερα συμφέρει τον παραγωγό να το ξανακατασκευάσει.

Ναι για αυτό πρέπει να έρθει μεγαλύτερη πληροφόρηση για αυτά τα πράγματα, αλλά και η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει από τα σχολεία, από τα πανεπιστήμια, από την τηλεόραση, από το ραδιόφωνο από τις εφημερίδες. Οι περισσότεροι δεν το θεωρούν ακόμα και τώρα τόσο σημαντικό. Ίσως επειδή δεν πουλάει ή ίσως επειδή έχει συνδυαστεί με φόβο για το περιβάλλον...

14. Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και τα super market, πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες ή τις συσκευασίες μίας χρήσης;

Ναι ξέρεις το πρόβλημα είναι ότι οι πλαστικές συσκευασίες, διευκόλυναν την παραγωγή τροφίμων, μαζικά με καλή υγιεινή. Με καλή συντήρηση ξέρεις, ότι όλα είναι καθαρά, χωρίς μικρόβια και λοιπά. Αλλά νομίζω ότι τώρα έχει βγει και οικολογικό πλαστικό, biodegradable ξέρεις... οπότε πρέπει οπωσδήποτε να αντικατασταθούν αυτά... επίσης έχουν βγει καλαμάκια από σιτάρι, τσάντες από καλαμπόκι, ή συσκευασίες που είναι φιλικές προς το περιβάλλον και έχουν μέσα σπόρους που όταν τις πετάξεις μπορούν να φυτρώσουν δέντρα και άλλα φυτά. Όλες αυτές οι ιδέες είναι πάρα πολύ ωραίες και έχουν ωραίες εφαρμογές, αλλά είναι πολύ περιορισμένες δεν τις χρησιμοποιούν τόσο πολύ.

15. Θα μπορούσε να συμβάλει η τέχνη στη διαμόρφωση αυτών των συσκευασιών;

Ναι θα μπορούσε! Θα μπορούσε να γίνονται παρουσιάσεις πως λύνεται δηλαδή ένα πρόβλημα και ποια είναι η πρόταση του καλλιτέχνη. Και να είναι και μία πρόκληση για τους καλλιτέχνες να μουν σε μία τέτοια παραγωγή. Θα ανοίξει νέους ορίζοντες σε κάτι πιο εφαρμοσμένο. Όμως δεν έχουμε καταλάβει ακόμα πόσο σημαντικά είναι αυτά τα πράγματα.

16. Γνωρίζετε κάποια πρωτοβουλία σχετική με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και την τέχνη; Ή κάποιες καλές πρακτικές που έχετε διαβάσει ή ακούσει;

Δεν μου έρχεται κάτι στο μυαλό τώρα. Όμως αυτό που έχω να προτείνω είναι ότι θα μπορούσαν να γίνουν δράσεις μέσα στη φύση ή στα σχολεία ή σε γειτονιές, παντού για να συμμετέχει ο κόσμος. Θα μπορούσε να γίνει μία δράση ή ένα εργαστήριο σε μία παραλία, που να έχει ζωγραφική, ή να παίζεις με την άμμο, να κάνεις γλυπτική, να κάνεις wood art να φτιάξεις πράγματα από φυσικά υλικά, αλλά και trash art... Αυτό βέβαια θα ήταν καλή ιδέα να γίνει πάνω στην παραλία ώστε οι άνθρωποι που θα έρχονται να απολαύσουν την παραλία να βλέπουν ή να συμμετέχουν. Δηλαδή εκεί που οι άνθρωποι φοβούνται πάρα πολύ γι' αυτό που γίνεται με τον πλανήτη, γιατί υπάρχει ένας φόβος, ζεσταίνεται, έχουμε global warming, ζεσταίνεται ο πλανήτης, περισσότερες φωτιές, περισσότερες πλημμύρες, έχει πάρα πολλά σκουπίδια. Υπάρχει γενικά φόβος και ο άνθρωπος πιθανότατα να μην θέλει να σκεφτεί την κατάσταση του πλανήτη αυτή τη στιγμή και βάζει το κεφάλι του στην άμμο γιατί λέει «Ααα αυτός ο φόβος με το περιβάλλον»... όπως η στρουθοκάμηλος, αν όμως του το κάνεις λίγο πιο light, και τους το

κάνεις λίγο πιο λαϊκά και τους το φέρεις όπως κάναν και παλιά στο Μεσαίωνα με κάποιο θέατρο του δρόμου ή κάτι τέτοιο... όπως παλιότερα που έκαναν θεατρικά δρώμενα, happenings... τι να πω μπορείς να βρεις ζογκλερικά που αντί για να κάνουν ζογκλερικά κόλπα με τις μπάλες να κάνουν με καρότα ξέρω γω! Οικολογικά χάπενινγκ και στην παραλία και στο δάσος, και να δείξει στους ανθρώπους τι μπορείς να κάνεις με τα σκουπίδια ότι μπορείς να κάνεις με την εξοικονόμηση ενέργειας, ή τι μπορείς να κάνεις με τα βιολογικά σκουπίδια. Στην Ολλανδία για παράδειγμα, εκεί που ήταν η κόρη μου στο Μάαστριχτ έπρεπε να πληρώσεις για την κάθε σακούλα σκουπιδιών. Έπρεπε να πληρώσεις αν είχες τρεις σακούλες να τοποθετήσεις στον κάδο σκουπιδιών έξω από το σπίτι σου ήταν 3 € τα σκουπίδια, 1 € η σακούλα. Μπορούσες να βάλεις τα σκουπίδια μόνο σε συγκεκριμένες σακούλες, γιατί αν έβαζες άλλες σακούλες θα έπρεπε να πληρώσεις πρόστιμο, και τις σακούλες που αγόραζες ήταν πολύ ακριβές να φανταστείς 10 σακούλες έπαιρνες για 30 €. Τώρα μιλάμε για σακούλες σκουπιδιών 10 σακούλες σκουπιδιών! Πλήρωνες 30 €, φαντάζεσαι; Η κόρη μου η Ρόζα έπαιρνε όλα τα πλαστικά και τα πήγαινε στα πλαστικά, τα χάρτινα τα πήγαινε στα χάρτινα, σε αυτά δεν πλήρωνε, ότι άλλο όμως είχε από σκουπίδια πήγαινε τη σακούλα, η οποία είχε 3 €! Αλλά επειδή ήταν ακριβή έπρεπε να σκεφτεί πως θα χώρισε τα σκουπίδια της ώστε σε αυτή τη σακούλα να βάλει αυτά που πραγματικά ήταν σκουπίδια. Και το έκανε μια ολόκληρη πόλη αυτό. Κι αυτή η διαδικασία είχε απίστευτα αποτελέσματα. Γιατί όλοι οι άνθρωποι αναγκαστικά άρχιζαν και πήγαιναν τα μπουκάλια τους στην ανακύκλωση κι εκεί που έπρεπε να πάει κάθε σκουπίδι. Σε διάφορα σημεία στην πόλη, άλλα σημεία ήταν τα μπουκάλια, άλλα σημεία ήταν για πλαστικά. Τα ανακυκλώσιμα μπορούσες να τα βάλεις σε οποιαδήποτε σακούλα δεν είχε σημασία για το που θα τα βάλεις γιατί δεν την πλήρωνες αυτή τη σακούλα, πίεςτηκαν και το έκαναν! Και αυτό θα μπορούσε να έρθει κι εδώ, αλλά εδώ θα το κάνει ο Έλληνας; Θα πάρει 10 σακούλες με 30 €; Ή θα τα πάρει και θα πάει να τα χώσει κάπου σε μία περιοχή που δεν υπάρχει έλεγχος ανάμεσα στα δέντρα;

17. Αυτό είναι ένα ερώτημα πράγματι!

Θα ήθελα να συγκρίνετε τις εικόνες από τη σειρά έργων “The Bathers” του Cezanne με τις εικόνες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ οικολογικών καταστροφών στον Ελληνικό περιβαλλοντικό χώρο και περιγράψετε μου τις παρατηρήσεις σας.

Όταν βλέπω τις εικόνες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ μου έρχεται πολύ θλίψη, πολύ στεναχώρια. Ενώ με τα έργα του Cezanne αισθάνομαι πολύ μεγάλη χαρά. Με γέμισε με χαρά, με ομορφιά και τέτοια. Και στις φωτογραφίες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ οι μολυσμένες παραλίες και οι άνθρωποι που κατέφυγαν για να σωθούν εκεί αλλά και τα πλημμυρισμένα σπίτια γέμισαν με πολύ θλίψη... και σκέφτομαι ότι το διάστημα που έχει περάσει από τότε που έγιναν τα έργα του Cezanne μέχρι σήμερα δεν είναι και πάρα πολύ μεγάλο. Βέβαια υπάρχουν ακόμα παραλίες σαν αυτές που ζωγραφίζει ο Cezanne, αυτή τη στιγμή, εντάξει; Δεν είναι όλες οι παραλίες έτσι! Και αυτό που φαντάζομαι ότι έφτιαξε ο Cezanne ενδεχομένως το έφτιαξε και πιο όμορφο από ότι το βλέπουμε στην πραγματικότητα. Ίσως έβαλε και πράγματα που δεν υπήρχαν δε το ξέρεις...

Αυτό που επίσης έχει ενδιαφέρον στο Cezanne και δημιουργεί ένα ερωτηματικό είναι γιατί τόση εμμονή με τις λουόμενες και τους λουόμενους;

Ε αυτοί όλοι ήταν 19^ο αιώνα δηλαδή όλα τα σεξουαλικά ήταν απίστευτα καταπιεσμένα.

Φαντάσου ότι ήταν πολύ διαφορετικά τα πράγματα τότε οι άντρες ήταν όπως είναι τώρα οι Ισλαμιστές, που οι γυναίκες τους είναι ντυμένες μέχρι εδώ. Οπότε φαντάσου πόσο καταπιεσμένες ήταν πρώτα απ' όλα οι γυναίκες που είχαν και κορσέδες.

Για αυτό και αργότερα στο Σουρεαλισμό κυρίως στους άνδρες που έκαναν τέχνη βγήκαν πολλά θέματα σεξουαλικά, στον Dali, στον Ernst. Αυτό το θέμα ακόμα και τώρα είναι πολύ σημαντικό για τους άνδρες, είναι τόσο σημαντικό που μπορεί να καταστρέψει έναν άντρα. Οι γυναίκες δεν το έχουν τόσο πολύ αυτό, δεν το έχουν σε τέτοιο βαθμό που το έχουν οι άνδρες. Και ζούμε σε μια κοινωνία που τα μικρά αγόρια μπορούν να κάνουν ότι θέλουν και πάλι μεγαλώνοντας πολλά πράγματα συγχωρούνται επειδή είναι αγόρια. Ίσως σε 200 χρόνια από τώρα να έχει γίνει η γυναίκα πιο ισχυρή απ' ότι είναι ακόμα και σήμερα και τότε μπορούμε να πούμε ότι μπορούν να αλλάξουν κάποια πράγματα. Οι γυναίκες είμαστε πιο κοντά στη φύση, επειδή έχουμε και τις εγκυμοσύνες, ξέρουμε ότι θα χρειαστεί χρόνο για να έρθει στον κόσμο ένα παιδί, επίσης ξέρουμε ότι θα χρειαστούν χρόνια για να μεγαλώσει ένα παιδί, μήνες για να γεννηθεί, μήνες για να αρχίσει να τρώει. Εμείς από το DNA μας είμαστε πιο κοντά στη φύση γιατί είμαστε πιο κοντά σ' αυτές τις proses, πορείες της φύσης, κατάλαβες; Και είμαστε πιο επικοινωνιακές, από τους άνδρες... Ο άνδρας αν δεν μπορεί να καταφέρει κάτι θα το καταστρέψει, θα παλέψει, θα κάνει

καυγά... ενώ οι γυναίκες προσπαθούν να φτιάξουν την κατάσταση για να παραμείνουν τα πράγματα λειτουργικά. Πιστεύω ότι αν όλοι όσοι ήταν στον κόσμο πρόεδροι κλπ. αν όλες ήταν γυναίκες και υπήρχε που και που κανένας άνδρας θα ήταν πολύ διαφορετικά τα πράγματα. Όλο αυτό τώρα με τα όπλα και τους πολέμους, από τη στιγμή που οι άνθρωποι δεν έχουν να φάνε, στην Υεμένη έχουν πεθάνει 60.000 παιδιά γιατί δεν είχαν να φάνε, δεν είχαν φάρμακα, αν ήταν γυναίκες στην πολιτική, παντού, θα λέγαν «πω, πω μα τα παιδιά δεν έχουν να φάνε, να κάτσουμε λίγο να λύσουμε το πρόβλημα μας;». Γιατί τώρα ακόμα και οι γυναίκες που μπαίνουν στην εξουσία αρχίζουν να συμπεριφέρονται ανδρικά για να μπορέσουν να επιβιώσουν, γιατί αυτό είναι το πατριαρχικό σύστημα. Όμως σιγά, σιγά θα αρχίσει να αλλάζει αυτό... Αυτά είχα να πω.

Σ' ευχαριστώ πολύ Αννέτ γι' αυτή τη συνέντευξη.

Ανάλυση Συνέντευξης 2

Γεγονότα / Δεδομένα / Κοινωνικά Φαινόμενα

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Κωδ.1 / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον.

Γεγονότα

1. **Γ1** ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση σήμερα
2. **Γ2** η κατανάλωση, έχει εξελιχθεί και σε σχέση με τη χρήση της φύση
3. **Γ3** η φανταστική λίμνη Μαραθώνα που θεωρητικά δεν μπορείς να πιεις επειδή είναι πόσιμο το νερό, όμως όλοι μπαίνουν να κάνουν ποδήλατο, να κάνουν μάνιο, κάνουν μοτοσικλέτα, περπατάνε, ψαρεύουνε... και οι ψαράδες που έρχονται αφήνουν μπουκάλια μπίρας, πλαστικά πιάτα και λοιπά, τη στιγμή που αυτό το νερό είναι για το πόσιμο νερό.
4. **Γ4** δεν υπάρχει εκπαίδευση, δεύτερον η μόλυνση του περιβάλλοντος πήγε πάρα πολύ γρήγορα, δηλαδή όταν εγώ ήμουνα παιδί και ήμουνα στο σχολείο δεν το άκουγες πουθενά το 68 για μόλυνση του περιβάλλοντος, δεν υπήρχε αυτό το πράγμα δηλαδή ήταν κάτι που έγινε ξαφνικά

5. **Γ5** Επίσης εδώ γύρω υπήρχε πάρα πολύ πυκνό δάσος το οποίο έχει καεί σε πάρα πολύ μικρό χρονικό διάστημα. Έχει καεί και είναι γεμάτο παντού σκουπίδια, δηλαδή παντού υπάρχουν πλαστικά
6. **Γ6** Μπαζώσαν ρέματα. Και μπαζώσανε ρέματα γιατί σκέφτηκαν μόνο τον εαυτό τους.
7. **Γ7** Οπότε έχουμε γίνει idiots δηλαδή ο άνθρωπος θέλει να χτίσει ένα σπίτι εκεί που θέλει μπορεί να έχει ένα ρεύμα αλλά λέει, εντάξει εγώ θα το κτίσω. Θα το μπαζώσω για να κτίσω το σπίτι μου εκεί, δεν σκέφτεται καθόλου τι θα γίνει.
8. **Γ8** φυσικά πολλά από αυτά καταλήγουν στη θάλασσα το ξέρεις ότι υπάρχει ένα νησί όσο η Γαλλία που η είναι γεμάτο με απορρίμματα, φαντάσου σου όσο η Γαλλία πόσο μεγάλο πρέπει να είναι!
9. **Γ9** χωρίς δεύτερη σκέψη. Έτσι δεν το σκεφτόμαστε δηλαδή τι μπορούμε να κάνουμε με το παλιό printer που δεν δουλεύει πια; τι μπορούμε να το κάνουμε; που μπορούμε να το πάμε για να το ανακυκλώσουμε;

Δεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2 = \Delta1$ Απομάκρυνση από τη φύση / διαχωρισμός ανθρώπου περιβάλλοντος. Κωδ. 1
2. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma5+\Gamma6+\Gamma8+\Gamma9=\Delta2$ Κατανάλωση φυσικών πόρων προς εξυπηρέτηση ανθρώπινων σκοπών. Κωδ.1
3. $\Delta1+\Delta2+\Gamma3=\Delta3$ Κακοποιητική συμπεριφορά ανθρώπου προς το περιβάλλον. Κωδ.1
4. $\Delta3+\Delta2+\Delta1+\Gamma10=\Delta4$ Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του λόγω έλλειψης εκπαίδευσης. Κωδ.1
5. $\Delta1+\Delta2+\Delta3+\Delta4+\Gamma5+\dots+\Gamma9=\Delta5$ Στοιχεία κακοποιητικής συμπεριφοράς. Κωδ.1
6. $\Delta1+\dots+\Delta5+\Gamma6+\dots+\Gamma9=\Delta6$ Ασυνείδητες ενέργειες και εγωιστική στάση του ανθρώπου. Κωδ.1
7. $\Delta1+\dots+\Delta6+\Gamma7+\dots+\Delta9=\Delta7$ Δείγμα κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου προς το περιβάλλον. Κωδ.1
8. $\Gamma8=\Delta8$ Όλα τα σκουπίδια καταλήγουν στη θάλασσα, αναφέρεται το παράδειγμα της δημιουργίας ενός νησιού από σκουπίδια στο μέγεθος της Γαλλίας. Κωδ.1
9. $\Delta5+\Delta6+\Delta8+\Gamma9=\Delta9$ Αλόγιστη κατανάλωση προϊόντων. Δεν υπάρχει συνειδητός λογισμός για το που καταλήγουν αυτά τα προϊόντα. Κωδ.1

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \dots + \Delta 9 = \text{ΚΦ1}$ Κακοποιητική συμπεριφορά του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.1
2. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \dots + \Delta 9 = \text{ΚΦ2}$ Διαχωρισμός ανθρώπου περιβάλλοντος. Κωδ.1
3. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 4 + \dots + \Delta 9 = \text{ΚΦ3}$ Αίτια της κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου προς το φυσικό περιβάλλον αναφέρονται τα εξής: έλλειψη εκπαίδευσης, σεβασμού, αλόγιστης κατανάλωσης προϊόντων, μη συνειδητής σκέψης, εγωιστικής συμπεριφοράς. Κωδ.1

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις.

Γεγονότα

1. **Γ1** μία πολύ μικρή ομάδα που μπορεί να πάει και να περπατάει, περπατάει στη φύση
2. **Γ2** είμαστε πολύ κακομαθημένοι
3. **Γ3** Δεν υπάρχει σεβασμός
4. **Γ4** Θα πρέπει να έχει πολύ μεγαλύτερο σεβασμό, υπευθυνότητα.
5. **Γ5** Όμως κανείς δεν το κάνει γιατί όλοι πιστεύουν ότι είναι αρμοδιότητα κάποιου άλλου.
6. **Γ6** Είναι τόσο μεγάλο το πρόβλημα! Είναι όπως οι πόλεμοι στη Μέση Ανατολή.
7. **Γ7** Δεν μπορείς να χτίσεις στην Ολλανδία χωρίς άδεια. Δεν υπάρχει περίπτωση. Και εδώ αλλάζεις τις άδειες, δηλαδή παίρνεις μία άδεια για κάτι συγκεκριμένο και μετά κάνεις κάτι άλλο.
8. **Γ8** αυτές οι αποφάσεις έχουν παρθεί στο παρελθόν, τώρα βλέπουμε τα αποτελέσματα.
9. **Γ9** τα σκουπίδια πιστεύω ότι τα πουλάνε σε εταιρίες. Οι μεγαλύτερες χώρες της Ευρώπης το κάνουνε αυτό, το έχω διαβάσει.
10. **Γ10** οι εταιρίες έχουν μεγάλο πρόβλημα με τα σκουπίδια και αυτές είναι που διαχειρίζονται το που θα πάνε, αυτές οι πολύ μεγάλες εταιρίες το κανονίζουν αυτό. Και αυτό είναι ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα όντως, γιατί αυτή δεν είναι μία σωστή λύση.
11. **Γ11** η ανθρωπότητα το μήνυμα ακόμα και τώρα δεν έχει πάρει το μήνυμα ενώ βλέπει την κλιματική αλλαγή βλέπει διάφορα γεγονότα που έχουν συμβεί. Η ανθρωπότητα συνεχίζει να λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο. Δεν έχει πάρει το μήνυμα.
12. **Γ12** θα μπορούσε να γίνει κάτι είναι η τηλεόραση
13. **Γ13** αλλά η τηλεόραση δεν κάνει τίποτα.
14. **Γ14** δεν υπάρχουν ουσιαστικά πράγματα για το τι γίνεται, τι μπορεί να γίνει, για να αλλάξουν λίγο την κατάσταση,

15. **Γ15** Σαν άτομο σκέφτομαι ότι τι μπορώ να κάνω εγώ; Τίποτα! Ας πάρω άλλη μία Coca-Cola και να την πετάξω κάτω εφόσον δεν μπορώ να κάνω τίποτα.
16. **Γ16** είναι ένα ακόμα θέμα που δεν μιλάει κάνεις
17. **Γ17** είναι σαν ένας καρκίνος που υπονοβατεί που κάνεις ότι δεν τον βλέπεις και ξαφνικά τον βλέπεις μπροστά σου.
18. **Γ18** Πιστεύω ότι όλοι δε θέλουν να το δουν επειδή είναι ΤΟΣΟ μεγάλο το πρόβλημα
19. **Γ19** Είναι τόσο μεγάλο το πρόβλημα! Είναι όπως οι πόλεμοι στη Μέση Ανατολή.
20. **Γ20** Δεν ξέρω τι περιμένουν όμως όλοι είναι σαν να περιμένουν κάποια εντολή, κάποια έμπνευση.
21. **Γ21** δε γίνονται και πάρα πολλά πράγματα ακόμα.
22. **Γ22** Δεν έχει μπει στην ατζέντα της ζωής των ανθρώπων.
23. **Γ23** Κανείς δεν θα σταματήσει την ζωή του για να πάει στη φύση για να μαζέψει ελιές και χόρτα κι έτσι να ζήσει.
24. **Γ24** Είμαστε κακομαθημένοι δυστυχώς... Από το μπουμ που έγινε μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο που ήρθαν όλα αυτά τα πράγματα
25. **Γ25** χαλάει το printer για να το φτιάξεις θέλεις 200 € για να πάρεις καινούργιο θέλεις 80 € θα πάρεις καινούργιο και θα πετάξεις το παλιό
26. **Γ26** πρέπει να έρθει μεγαλύτερη πληροφόρηση για αυτά τα πράγματα, αλλά και η εκπαίδευση πρέπει να ξεκινήσει από τα σχολεία, από τα πανεπιστήμια, από την τηλεόραση, από το ραδιόφωνο από τις εφημερίδες.
27. **Γ27** Οι περισσότεροι δεν το θεωρούν ακόμα και τώρα τόσο σημαντικό. Ίσως επειδή δεν πουλάει ή ίσως επειδή έχει συνδυαστεί με φόβο για το περιβάλλον...
28. **Γ28** Όλες αυτές οι ιδέες είναι πάρα πολύ ωραίες και έχουν ωραίες εφαρμογές, αλλά είναι πολύ περιορισμένες δεν τις χρησιμοποιούν τόσο πολύ.

Λεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma3=\Delta1$ Ένα μικρό ποσοστό έχει επαφή με τη φύση. Κωδ 2
2. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma5+\Gamma8+\Gamma11=\Delta2$ Ο άνθρωπος έχει μάθει σε συγκεκριμένες συμπεριφορές. Κωδ. 2
3. $\Gamma3=\Delta3$ Έλλειψη σεβασμού Κωδ.2
4. $\Gamma4=\Delta4$ Σεβασμός, υπευθυνότητα, θετικά στοιχεία ανθρώπινης επιθυμητής στάσης. Κωδ.2
5. $\Delta1+\Delta2+\Gamma5=\Delta5$ Όλοι πιστεύουν ότι το να μαζέψουν σκουπίδια είναι αρμοδιότητα κάποιου

άλλου. Η ανάθεση υπεύθυνης αρμοδιότητας σε τρίτους ως αρνητικό στοιχείο ανάληψης ευθύνης για δράση. Κωδ.2

6. $\Gamma 6+\Gamma 7=\Delta 6$ Δεν λειτουργεί σωστά το κράτος σε θέματα χορήγησης αδειών χρήσης γης. Κωδ.2

7. $\Delta 6+\Gamma 7=\Delta 7$ Το παράδειγμα της Ολλανδίας σε θέματα χρήσης γης σε σχέση με την Ελλάδα. Κωδ.2

8. $\Delta 1+\dots+\Delta 5+\Gamma 8+\Gamma 11=\Delta 8$ Λανθασμένες κινήσεις του παρελθόντος εκδηλώνονται τώρα. Οι επιπτώσεις χρόνιων λάθους ενεργειών σχετίζονται με αποτέλεσμα τις παρούσες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Κωδ.5Κωδ.2

9. $\Gamma 9+\Gamma 10=\Delta 9$ Τα σκουπίδια στην Ολλανδία και στις μεγαλύτερες χώρες της Ευρώπης τα πουλάνε σε εταιρίες. Κωδ.2

10. $\Delta 9+\Gamma 10=\Delta 10$ Οι μεγάλες εταιρείες έχουν μεγάλο πρόβλημα με τα σκουπίδια με αποτέλεσμα να τα πουλάνε σε εταιρίες οι οποίες δεν φαίνεται ότι το αντιμετωπίζουν σωστά. Κωδ.2

11. $\Delta 5+\Delta 8+\Gamma 11=\Delta 11$ Η ανθρωπότητα συνεχίζει να εθελotuφλεί στην ανάληψη ευθυνών σχετικά με τις ραγδαίες επιπτώσεις της συμπεριφοράς της με αντίκτυπο στο περιβάλλον. Κωδ.2

12. $\Gamma 12+\Gamma 13=\Delta 12$ Η τέχνη σε συνδυασμό με την προβολή της, μπορεί να φέρει αποτελέσματα. Κωδ.2

13. $\Gamma 13=\Delta 13$ Τα μέσα ενημέρωσης όμως δεν προβάλλουν τέτοια θέματα. Κωδ.2

14. $\Delta 13+\Gamma 14=\Delta 14$ Δεν υπάρχουν οργανωμένες δράσεις με στόχο την αλλαγή της κατάστασης. Κωδ.2

15. $\Delta 5+\Gamma 15=\Delta 15$ Η αποτροπή της σκέψης για ανάληψη δράσης είναι η στάση του υποκειμένου απέναντι στο πρόβλημα. Κωδ.2

16. $\Delta 15+\Gamma 16=\Delta 16$ Το περιβαλλοντικό πρόβλημα είναι ένα ακόμα θέμα για το οποίο δεν μιλάει κανείς. Κωδ.2

17. $\Gamma 17=\Delta 17$ Εδώ το πρόβλημα παρομοιάζεται με τον καρκίνο, ο οποίος εμφανίζεται ξαφνικά. Κωδ.2

18. $\Delta 17+\Gamma 18+\Gamma 19+\Gamma 20=\Delta 18$ Και όλοι δεν μπορούν να το αντιμετωπίσουν επειδή είναι τόσο μεγάλο. Κωδ.2

19. $\Gamma 19=\Delta 19$ Το πρόβλημα παρομοιάζεται με τους πολέμους στη Μ. Ανατολή. Κωδ.2

20. $\Delta 5+\Gamma 20=\Delta 20$ Όλοι περιμένουν μία εντολή, μία έμπνευση. Κωδ.2

21. $\Delta 20+\Gamma 21=\Delta 21$ Γιατί δεν γίνονται και πάρα πολλά πράγματα ακόμα. (Σύμφωνα με το μέγεθος του προβλήματος). Κωδ.2

22. $\Delta 20 + \Delta 21 + \Gamma 22 = \Delta 22$ Δεν έχει λειτουργήσει κάτι αποτελεσματικά ώστε να αλλάξει η στάση των υποκειμένων απέναντι στο περιβάλλον. Κωδ.2
23. $\Gamma 23 = \Delta 23$ Δεν είναι εύκολο να ακολουθήσει ο σύγχρονος άνθρωπος παλιές συνήθειες και δεδομένα. Κωδ.2
24. $\Gamma 23 = \Delta 23$ Η ανθρωπότητα έχει κακομάθει, μετά το 'β Παγκόσμιο πόλεμο και μετά κακόμαθε. Κωδ.2
25. $\Gamma 25 = \Delta 25$ Για την αλόγιστη κατανάλωση ευθύνεται η πληθώρα προϊόντων και οι πολύ προσιτές τιμές τους. Κωδ.2
26. $\Gamma 26 = \Delta 26$ Η πληροφόρηση και η εκπαίδευση γι' αυτά τα θέματα ξεκινάει από τα σχολεία, τα πανεπιστήμια και τα μέσα πληροφόρησης. Κωδ.2
27. $\Gamma 27 = \Delta 27$ Οι περισσότεροι δεν θεωρούν την προστασία του περιβάλλοντος τόσο σημαντική για δύο λόγους 1^{ον} επειδή δημιουργεί φόβο και 2^{ον} επειδή δεν πουλάει. Κωδ.2
28. $\Delta 25 + \Delta 26 = \Delta 28$ Όλες αυτές οι ιδέες είναι πάρα πολύ ωραίες και έχουν ωραίες εφαρμογές, αλλά είναι πολύ περιορισμένες δεν τις χρησιμοποιούν τόσο πολύ. Κωδ.2

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 11 + \Delta 12 + \Delta 13 + \Delta 14 + \Delta 16 + \Delta 20 + \Delta 21 + \Delta 22 + \Delta 26 + \Delta 27 + \Delta 28 = \mathbf{ΚΦ1}$ Περιορισμένη προβολή του Περιβαλλοντικού φαινομένου. Κωδ.2
2. $\Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 6 + \Delta 7 = \mathbf{ΚΦ2}$ Αλόγιστη κατανάλωση φυσικών πόρων. Κωδ.2
3. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 5 + \Delta 8 + \Delta 11 + \Delta 23 = \mathbf{ΚΦ3}$ Στοιχεία απομάκρυνσης από το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.2
4. $\Delta 4 + \Delta 7 + \Delta 12 + \Delta 26 = \mathbf{ΚΦ4}$ Στοιχεία επιθυμητής στάσης όπως σεβασμός και υπευθυνότητα. Κωδ.2
5. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 5 + \Delta 6 + \Delta 8 + \Delta 10 + \Delta 11 + \Delta 15 = \mathbf{ΚΦ5}$ Λανθασμένες παρελθοντικές κινήσεις έχουν επιπτώσεις στο παρόν. Κωδ.2
6. $\Delta 2 + \Delta 11 + \Delta 13 + \Delta 16 + \Delta 18 + \Delta 20 + \Delta 21 + \Delta 22 + \Delta 23 + \Delta 24 + \Delta 25 = \mathbf{ΚΦ6}$ Στάσιμη στάση των υποκειμένων απέναντι στο πρόβλημα λόγω συνήθειας. Κωδ.2
7. $\Delta 2 + \Delta 10 + \Delta 24 + \Delta 25 = \mathbf{ΚΦ7}$ Η οικονομία σχετίζεται με την ανακύκλωση και την επανάχρηση προϊόντων. Κωδ.2
8. $\Delta 11 + \Delta 25 = \mathbf{ΚΦ8}$ Φαινόμενα επίπλαστης ευημερίας. Κωδ.2

Κωδ.3/ Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος.

Γεγονότα

1. **Γ1.** ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση σήμερα
2. **Γ2.** φταίει η εκπαίδευση
3. **Γ3.** οι άνθρωποι αφήνουν παντού τα σκουπίδια, Σκοτώνουν ζώα,
4. **Γ4.** στην Αμερική όπου πας θα πρέπει να πληρώσεις, για να μπεις, για να παρκάρεις, για να κάνεις μια βόλτα, παντού πρέπει να πληρώσεις γιατί μ' αυτά τα λεφτά φροντίζουνε το περιβάλλον, πληρώνουν τον άνθρωπο που κάνει έλεγχο και λοιπά, εδώ δεν υπάρχει τίποτα.
5. **Γ5.** Δηλαδή δεν τους νοιάζει καθόλου
6. **Γ6.** σαν κοινωνία ό,τι θέλουμε χρήματα και θέλουμε να γίνει το δικό μας
7. **Γ7.** πάντως ότι σαν κοινωνία ό,τι θέλουμε χρήματα και θέλουμε να γίνει το δικό μας θεωρώ ότι έχουμε γίνει πάρα πολύ κακομαθημένοι. Και διαβρωμένοι από τον καπιταλισμό, και έτσι όπως το σκέφτομαι καλά να πάθουμε γιατί όλο αυτό είναι αποτέλεσμα των δικών μας ενεργειών.
8. **Γ8.** η γη θα κάνει πολύ χρόνο για να επανέλθει
9. **Γ9.** Και το δεχόμαστε γιατί τι άλλο να κάνουμε;
10. **Γ10.** . Οι γυναίκες είμαστε πιο κοντά στη φύση, επειδή έχουμε και τις εγκυμοσύνες, ξέρουμε ότι θα χρειαστεί χρόνο για να έρθει στον κόσμο ένα παιδί, επίσης ξέρουμε ότι θα χρειαστούν χρόνια για να μεγαλώσει ένα παιδί, μήνες για να γεννηθεί, μήνες για να αρχίσει να τρώει. Εμείς από το DNA μας είμαστε πιο κοντά στη φύση γιατί είμαστε πιο κοντά σ' αυτές τις processes, πορείες της φύσης, κατάλαβες; Και είμαστε πιο επικοινωνιακές, από τους άνδρες
11. **Γ11.** Ο άνδρας αν δεν μπορεί να καταφέρει κάτι θα το καταστρέψει, θα παλέψει, θα κάνει καυγά... ενώ οι γυναίκες προσπαθούν να φτιάξουν την κατάσταση για να παραμείνουν τα πράγματα λειτουργικά.
12. **Γ12.** Όλο αυτό τώρα με τα όπλα και τους πολέμους, από τη στιγμή που οι άνθρωποι δεν έχουν να φάνε, στην Υεμένη έχουν πεθάνει 60.000 παιδιά γιατί δεν είχαν να φάνε, δεν είχαν φάρμακα, αν ήταν γυναίκες στην πολιτική, παντού, θα λέγαν «πω, πω μα τα παιδιά δεν έχουν να φάνε, να κάτσουμε λίγο να λύσουμε το πρόβλημα μας;». Γιατί τώρα ακόμα και οι γυναίκες που

μπαίνουν στην εξουσία αρχίζουν να συμπεριφέρονται ανδρικά για να μπορέσουν να επιβιώσουν, γιατί αυτό είναι το πατριαρχικό σύστημα. Όμως σιγά, σιγά θα αρχίσει να αλλάζει αυτό

Λεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma3+\Gamma5+\Gamma6+\Gamma7+\Gamma8+\Gamma9=\Delta1$ Απομάκρυνση από τη φύση / διαχωρισμός ανθρώπου περιβάλλοντος. Κωδ. 1 Κωδ.3
2. $\Delta1+\Gamma2=\Delta2$ Η έλλειψη εκπαίδευσης ως στοιχείο άγνοιας. Κωδ.3
3. $\Delta2+\Delta2=\Delta3$ Στοιχεία κακοποιητικής συμπεριφοράς Ανθρώπου – Περιβάλλοντος. Κωδ.3
4. $\Gamma4=\Delta4$ Το χρήμα ως κίνητρο αλλαγής στάσης Κωδ.3
5. $\Delta1+\Delta2+\Delta3+\Delta4+\Gamma5+\Gamma9=\Delta5$ Αρνητική στάση καθημερινών πρακτικών. Κωδ.3
6. $\Gamma4+\Gamma6+\Gamma7=\Delta6$ Η διαμόρφωση των συμπεριφορών σχετίζεται με το χρήμα. Κωδ.3
7. $\Delta6+\Gamma7=\Delta7$ Η κοινωνία έχει γίνει κακομαθημένη και διαβρωμένη από τον Καπιταλισμό, με αποτέλεσμα την ενοχή του υποκειμένου. Κωδ.3
8. $\Gamma8=\Delta8$ Θα χρειαστούν χρόνια για να επανέλθει η γη. Κωδ.3
9. $\Gamma9=\Delta9$ Δεχόμαστε τη μόλυνση γιατί δεν έχουμε άλλη λύση. Κωδ.3
10. $\Gamma10+\Gamma11+\Gamma12=\Delta10$ Η γυναίκα είναι πιο κοντά στη φύση και θέλει τα πράγματα να παραμένουν λειτουργικά. Κωδ.3
11. $\Delta10+\Gamma11+\Gamma12=\Delta11$ Ο άνδρας αν δεν μπορεί να καταφέρει κάτι θα το καταστρέψει. Κωδ.3
12. $\Delta10+\Delta11=\Delta12$ Το πατριαρχικό σύστημα ευθύνεται για την κατάσταση. Σιγά, σιγά όμως αλλάζει αυτό. Κωδ.3

Κοινωνικά Φαινόμενα

- $\Delta2=\mathbf{K\Phi1}$ Έλλειψη εκπαίδευσης. Κωδ.3
- $\Delta6+\Delta7+\Delta9=\mathbf{K\Phi2}$ Παθητική αποδοχή της μόλυνσης του περιβάλλοντος. Κωδ.3
- $\Delta4+\Delta6+\Delta7+\Delta7=\mathbf{K\Phi3}$ Τα αίτια μόλυνσης του περιβάλλοντος σχετίζονται με το χρήμα, κατ' επέκταση με τον Καπιταλισμό. Κωδ.3
- $\Delta4=\mathbf{K\Phi4}$ Η αλλαγή στάσης και υπευθυνότητας σχετίζεται με το χρήμα. Κωδ.3
- $\Delta1+\Delta3+\Delta8=\mathbf{K\Phi5}$ Διαχωρισμός ανθρώπου – περιβάλλοντος. Κωδ.3
- $\Delta10+\Delta11+\Delta12=\mathbf{K\Phi6}$ Το πατριαρχικό σύστημα ευθύνεται για τη μόλυνση του περιβάλλοντος. Κωδ.3
- $\Delta10=\mathbf{K\Phi6}$ Η γυναικεία οπτική κάνει τα πράγματα πιο λειτουργικά. Κωδ.3

Κωδ.4 / Οικολογικό άγχος.

Γεγονότα

1. **Γ1.** σε 50 χρόνια, μολύναμε το περιβάλλον, δεν υπήρχε πιο πριν αυτό το πράγμα
2. **Γ2.** Και τώρα είναι τόσο άσχημα που θα μας πνίξει αυτό το πράγμα. Υπάρχουν παντού πλαστικά, μολυσμένα νερά, φωτιές, αλλάζει το κλίμα, λιώνουν οι πάγοι, δηλαδή όλα αυτά έγιναν πάρα πολύ γρήγορα.
3. **Γ3.** οι περισσότεροι άνθρωποι απλώς έχουν κατάθλιψη, επειδή βλέπουν ότι υπάρχει επειδή θα βλέπουν την κατάσταση που επικρατεί σε διάφορες περιοχές σε παραλίες τα δάση και επειδή είναι τέτοιο μαζικό, τεράστια η εξέλιξη του
4. **Γ4.** είναι σαν ένας καρκίνος που υπονοβατεί που κάνεις ότι δεν τον βλέπεις και ξαφνικά τον βλέπεις μπροστά σου.
5. **Γ5.** Είναι τόσο μεγάλο το πρόβλημα! Είναι όπως οι πόλεμοι στη μέση Ανατολή
6. **Γ6.** υπάρχουν περιοχές τόσο μολυσμένες που πρέπει να είναι τρομακτικές
7. **Γ7.** εκεί που οι άνθρωποι φοβούνται πάρα πολύ γι' αυτό που γίνεται με τον πλανήτη, γιατί υπάρχει ένας φόβος, ζεσταίνεται, έχουμε global warming, ζεσταίνεται ο πλανήτης, περισσότερες φωτιές, περισσότερες πλημμύρες, έχει πάρα πολλά σκουπίδια. Υπάρχει γενικά φόβος και ο άνθρωπος πιθανότατα να μην θέλει να σκεφτεί την κατάσταση του πλανήτη αυτή τη στιγμή και βάζει το κεφάλι του στην άμμο γιατί λέει «Ααα αυτός ο φόβος με το περιβάλλον»...

Λεδομένα

1. **Γ1+Γ2=Δ1** Η ραγδαία εξέλιξη της μόλυνσης του περιβάλλοντος έγινε τα τελευταία 50 χρόνια.
Κωδ.4
2. **Δ1+Γ3+Γ5+Γ6+Γ7=Δ2** Στοιχεία οικολογικού άγχους. Κωδ.4
3. **Δ1+Δ2+Γ2+Γ3+...Γ7=Δ3** Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν κατάθλιψη λόγω των περιβαλλοντικών μεταβολών. Κωδ.4
4. **Γ4=Δ4** Εδώ το πρόβλημα παρομοιάζεται με καρκίνο ο οποίος εμφανίζεται ξαφνικά. Κωδ.2
Κωδ.4
5. **Γ5=Δ5** Και όλοι δεν μπορούν να το αντιμετωπίσουν επειδή είναι τόσο μεγάλο. Κωδ.2,Κωδ.4
6. **Δ4+Γ6=Δ6** Οι πολύ μολυσμένες περιοχές είναι τρομακτικές Κωδ.4

7. $\Delta 5 + \Gamma 7 = \Delta 7$ Υπάρχει φόβος για ότι συμβαίνει στον πλανήτη. Ο άνθρωποι φοβούνται πολύ γι' αυτό που γίνεται στον πλανήτη. Κωδ.4

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 = \mathbf{K\Phi 1}$ Χρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική υγεία που εκδηλώνονται ως οικολογικό άγχος. Κωδ.4

2. $\Delta 2 + \Delta 3 = \mathbf{K\Phi 2}$ Οξείες επιπτώσεις που σχετίζονται με το κλίμα. Κωδ.4

3. $\Delta 4 + \Delta 5 + \Delta 6 + \Delta 7 = \mathbf{K\Phi 3}$ Στοιχεία Φόβου, αναγωγές σε οικείες φοβικές περιπτώσεις. Κωδ.4

Κωδ.5 Γαλάζιο/ Επιπτώσεις της αλόγιστης συμπεριφοράς.

Γεγονότα

1. **Γ1.** αυτές οι αποφάσεις έχουν παρθεί στο παρελθόν, τώρα βλέπουμε τα αποτελέσματα.

2. **Γ2.** γίνεται ένας φαύλος κύκλος πρέπει να μένουν εκεί για να βγάζουν χρήματα αλλά παράλληλα είναι ένας τόπος που είναι αφιλόξενος. Στις μεγάλες πόλεις έχει πολύ μόλυνση ο αέρας, το νερό μολύνετε όλο και περισσότερο, δηλαδή αν σκεφτείς το νερό που πίνουμε εδώ έχει χλώριο

3. **Γ3.** πιστεύω ότι υπάρχει παντού, υπάρχει πάρα πολύ μόλυνση και στις παραλίες έχει πλαστικά παντού... όλες οι πόλεις είναι μολυσμένες.

Δεδομένα

1. $\Gamma 1 = \Delta 1$ Λανθασμένες κινήσεις του παρελθόντος εκδηλώνονται τώρα. Οι επιπτώσεις χρόνιων λαθών σχετίζονται με αποτέλεσμα τις παρούσες περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Κωδ.5

Κωδ.2

2. $\Gamma 2 = \Delta 2$ Η επιβίωσή σε πολύ μολυσμένες περιοχές είναι δυσαρμονική. Χωρίς κατάλληλες συνθήκες ποιοτικής ζωής. Κωδ.5

3. $\Gamma 3 = \Delta 3$ Γενίκευση του προβλήματος της μόλυνσης σε πολλές περιοχές. Κωδ.5

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 = \text{ΚΦ1}$ Περιβαλλοντικές επιπτώσεις χρόνιων λαθών Κωδ.5
2. $\Delta 2 + \Delta 3 = \text{ΚΦ2}$ Δυσαρμονική επιβίωση σε επιβαρυνμένες, μολυσμένες περιοχές Κωδ.5

Κωδ.6 / Καλές πρακτικές.

1. **Γ1.** πηγαίνανε κοντά στις ακτές και κάθονταν εκεί και βλέπανε στο βάθος στους καταρράκτες και έλεγα να πω πω, πως με ηρεμεί αυτό το πράγμα, αισθάνονταν ότι είναι στη φύση, και έλεγαν «τι όμορφο που είναι να βλέπουμε το νερό να τρέχει έτσι» και να βλέπουν τους καταρράκτες. Έχει κάνει και το άλλο το πολύ γνωστό installation στο Λονδίνο με τον ήλιο στην TATE.
2. **Γ2.** τώρα έχει βγει και οικολογικό πλαστικό, biodegradable ξέρεις... οπότε πρέπει οπωσδήποτε να αντικατασταθούν αυτά... επίσης έχουν βγει καλαμάκια από σιτάρι, τσάντες από καλαμπόκι, ή συσκευασίες που είναι φιλικές προς το περιβάλλον και έχουν μέσα σπόρους που όταν τις πετάξεις μπορούν να φυτρώσουν δέντρα και άλλα φυτά.
3. **Γ3.** Στην Ολλανδία για παράδειγμα, εκεί που ήταν η κόρη μου στο Μάαστριχτ έπρεπε να πληρώσεις για την κάθε σακούλα σκουπιδιών. Έπρεπε να πληρώσεις αν είχες τρεις σακούλες να τοποθετήσεις στον κάδο σκουπιδιών έξω από το σπίτι σου ήταν 3 € τα σκουπίδια, 1 € η σακούλα. Μπορούσες να βάλεις τα σκουπίδια μόνο σε συγκεκριμένες σακούλες, γιατί αν έβαζες άλλες σακούλες θα έπρεπε να πληρώσεις πρόστιμο, και τις σακούλες που αγόραζες ήταν πολύ ακριβές να φανταστείς 10 σακούλες έπαιρνες για 30 €. Τώρα μιλάμε για σακούλες σκουπιδιών 10 σακούλες σκουπιδιών! Πλήρωνες 30 €, φαντάζεσαι; Η κόρη μου η Ρόζα έπαιρνε όλα τα πλαστικά και τα πήγαινε στα πλαστικά, τα χάρτινα τα πήγαινε στα χάρτινα, σε αυτά δεν πλήρωνε, ότι άλλο όμως είχε από σκουπίδια πήγαινε τη σακούλα, η οποία είχε 3 €! Αλλά επειδή ήταν ακριβή έπρεπε να σκεφτεί πως θα χώρισε τα σκουπίδια της ώστε σε αυτή τη σακούλα να βάλει αυτά που πραγματικά ήταν σκουπίδια.
4. **Γ5.** το έκανε μια ολόκληρη πόλη αυτό. Κι αυτή η διαδικασία είχε απίστευτα αποτελέσματα. Γιατί όλοι οι άνθρωποι αναγκαστικά άρχιζαν και πήγαιναν τα μπουκάλια τους στην ανακύκλωση κι εκεί που έπρεπε να πάει κάθε σκουπίδι. Σε διάφορα σημεία στην πόλη, άλλα σημεία ήταν τα μπουκάλια, άλλα σημεία ήταν για πλαστικά. Τα ανακυκλώσιμα μπορούσες να τα βάλεις σε οποιαδήποτε σακούλα δεν είχε σημασία για το που θα τα βάλεις γιατί δεν την πλήρωνες αυτή τη σακούλα, πιάστηκαν και το έκαναν!

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Αναφορά σε μεγάλα έργα του Eliasson για την ενεργοποίηση της ενθύμησης των στοιχείων της φύσης μέσα στο αστικό περιβάλλον. Κωδ.6
2. **Γ2=Δ2** Τώρα έχει βγει οικολογικό πλαστικό βιοδιασπώμενο Κωδ.6
3. **Γ3=Δ3** Στην Ολλανδία χρεώνεται ακριβά η σακούλα που θα πεταχτεί με τα συμβατικά σκουπίδια κι αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την οικονομία των απορριμμάτων. Κωδ.6
4. **Γ4=Δ4** Μία ολόκληρη πόλη πείστηκε και το έκανε. Κωδ.6

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ2=ΚΦ1** Επιτακτική ανάγκη νέων υλικών φιλικών προς το περιβάλλον. Κωδ.6
2. **Δ1+Δ3+Δ4=ΚΦ2** Καλές πρακτικές που σχετίζονται με την Τέχνη, την οικονομία και το περιβάλλον. Κωδ.6

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης.

1. **Γ1** εγώ πιστεύω ότι μπορεί να έχει απίστευτο ρόλο η τέχνη στην εκπαίδευση, στο σχολείο, γιατί η τέχνη δεν είναι μόνο οπτικοποίηση καταστάσεων αλλά και οπτικοποίηση σχέσεων.
2. **Γ2** ο τρόπος που σκεφτόμαστε αυτός που οπτικοποιούμε,
3. **Γ3** αν ο μικρός άνθρωπος, και ο μεγάλος, ας πούμε, μαθαίνει να οπτικοποιεί τη σκέψη του για το περιβάλλον, αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να βλέπει διάφορες εικόνες σε σχέση με το περιβάλλον, δηλαδή αν λες φύση, αν λες περιβάλλον τι βλέπεις στο μυαλό σου; Τι βλέπεις με την φαντασία σου, βλέπεις δάσος, βλέπεις θάλασσα και πως είναι αυτό και πως θέλεις να είναι; Και πως θα πρέπει να είναι για δείξ' το μας! Για ζωγράφισε το, για κάνε ένα κολλάζ, δηλαδή αν ο άνθρωπος ασχολείται μ' αυτόν τον τρόπο, με την τέχνη στο σχολείο, θα μπορούσε να ξεκινήσει τέτοια μαθήματα, θα είχε τελείως διαφορετική, θα μάθαινε να έχει τελείως διαφορετική θέση για τη φύση.
4. **Γ4** Κι αυτό που κάνεις με το τέχνη και σκουπίδια, πρώτα απ' όλα το παιδί βλέπει πόσα πολλά σκουπίδια υπάρχουν και μετά τι μπορείς να κάνεις με τα πλαστικά, χωρίς να τα πετάς έτσι όπου θέλεις.
5. **Γ5** Να ξεκινήσουν δράσεις, διάφορες δράσεις, σε παραλίες, σε δάση, σε συνεργασία με άλλους βέβαια, με κάποιους φορείς. Και θα μπορούσαν να ζητήσουν και χρήματα, όχι για να

βγάλει κάποιος χρήματα αλλά για να πληρώσουν τις βενζίνες των ανθρώπων που θα το προετοιμάσουν, που θα το οργανώσουν, ξέρεις λογικά πράγματα.

6. **Γ6** Ναι το πιστεύω και αυτό (απάντηση στην 9^η ερώτηση).

7. **Γ7** Διάφορες δράσεις που θα μπορούσαν να ενεργοποιήσουν τους ανθρώπους. Μια τέτοια κίνηση θα ενεργοποιούσε τους ανθρώπους για να βοηθήσουν.

8. **Γ8** Δηλαδή να κάνουν τέτοια πράγματα στην τηλεόραση για τους ενήλικες. Να σκέφτονται πως θέλουνε, πως θα μπορούσαν να βοηθήσουνε πως θα ήλανε να το δούνε;

9. **Γ9** να οραματιστούνε.

10. **Γ10** . Αν όμως έρθει ένα πρόγραμμα που λέει κάνουμε αυτή τη δράση ζωγραφίστε κάτι αρχίζει δηλαδή να παρακινεί κάπου τον κόσμο. Είναι γίνει ένα μεγάλο project που να συμμετέχει και ο τηλεθεατής και να λες μετά θα γίνει μία έκθεση αν συμμετέχετε και εσείς και μου φτιάξετε το δικό σας σκίτσο, να υπάρχει δηλαδή ένα κίνητρο, αλλιώς κανείς δεν πρόκειται να ενδιαφερθεί.

11. **Γ11** Αν όμως είναι κάτι ανοιχτό που να λέει ελάτε θα ακολουθήσει μία ανοιχτή συζήτηση και θέλουμε να ακούσουμε τη γνώμη σας κλπ.

12. **Γ12** ο Έλληνας είναι πολύ κοινωνικός και του αρέσουν αυτά, θα του έδιναν τέτοιες κοινές δράσεις και ένα πολύ θετικό συναίσθημα.

13. **Γ13** σαφώς είναι σημαντική η τέχνη, γιατί ακουμπάει άλλες εικόνες που υπάρχουν στον εγκέφαλο, που είναι συνδεδεμένες με σκέψεις. Που άλλες είναι πιο βαθιές άλλες σκέψεις έχουν να κάνουν με τις αισθήσεις, με τις αναμνήσεις

14. **Γ14** το οπτικό μέσο είναι πολύ σπουδαίο για να κινητοποιείς ανθρώπους.

15. **Γ15** η τέχνη πιστεύω ότι μπορεί να ενθαρρύνει τον άνθρωπο να πάρει και αυτός ευθύνη κάτι τέλος πάντων μια πολύ μικρή ευθύνη. Αν όλοι οι άνθρωποι μαζεύαμε λίγα σκουπίδια, τρώγαμε πιο λίγο κρέας, να σκεφτόμασταν πόσο πολύ χρησιμοποιούμε το αυτοκίνητο, να μίλαγαν στα παιδιά για το περιβάλλον,

16. **Γ16** Σαν άτομο σκέφτεσαι «ας μην το σκεφτώ γιατί δεν μπορώ να κάνω τίποτα». Εγώ αυτό που προτείνω είναι ότι πρέπει να δράσουμε συλλογικά

17. **Γ17** μέσα από τα σχολεία, την πολιτική, τα πανεπιστήμια, τα πολιτικά κόμματα, το ράδιο, η τηλεόραση... όλοι αυτοί σε συνεργασία με την τέχνη, εκεί θα μπορούσε η τέχνη να συμβάλλει και να κάνει κάτι.

18. **Γ18** θα ήταν καλό να υπάρχει μία ομάδα που να ενεργεί ειδικά γι' αυτό το σκοπό σε κάθε δήμο και θα συντονίζει τέτοιες ενέργειες.
19. **Γ19** χρειάζεται συνεργασία Δήμοι, σχολεία, εφημερίδες, να γίνει ένα δίκτυο όλων.
20. **Γ20** Θα μπορούσε να γίνονται παρουσιάσεις πως λύνεται δηλαδή ένα πρόβλημα και ποια είναι η πρόταση του καλλιτέχνη. Και να είναι και μία πρόκληση για τους καλλιτέχνες να μπουν σε μία τέτοια παραγωγή. Θα ανοίξει νέους ορίζοντες σε κάτι πιο εφαρμοσμένο.
21. **Γ21** Όμως δεν έχουμε καταλάβει ακόμα πόσο σημαντικά είναι αυτά τα πράγματα.
22. **Γ22** θα μπορούσαν να γίνουν δράσεις μέσα στη φύση ή στα σχολεία ή σε γειτονιές, παντού για να συμμετέχει ο κόσμος. Θα μπορούσε να γίνει μία δράση ή ένα εργαστήριο σε μία παραλία, που να έχει ζωγραφική, ή να παίζεις με την άμμο, να κάνεις γλυπτική, να κάνεις wood art να φτιάξεις πράγματα από φυσικά υλικά, αλλά και trash art...
23. **Γ23** θα ήταν καλή ιδέα να γίνει πάνω στην παραλία ώστε οι άνθρωποι που θα έρχονται να απολαύσουν την παραλία να βλέπουν ή να συμμετέχουν
24. **Γ24** αν όμως του το κάνεις λίγο πιο light, και τους το κάνεις λίγο πιο λαϊκά και τους το φέρεις όπως κάναν και παλιά στο Μεσαίωνα με κάποιο θέατρο του δρόμου ή κάτι τέτοιο... όπως παλιότερα που έκαναν θεατρικά δρώμενα, happenings... τι να πω μπορείς να βρεις ζογκλερικά που αντί για να κάνουν ζογκλερικά κόλπα με τις μπάλες να κάνουν με καρότα ξέρω γω! Οικολογικά χάπενινγκ και στην παραλία και στο δάσος, και να δείξει τους ανθρώπους στην μπορείς να κάνεις με τα σκουπίδια ότι μπορείς να κάνεις με την εξοικονόμηση ενέργειας, ή τι μπορείς να κάνεις με τα βιολογικά σκουπίδια.
25. **Γ25** Και αυτό θα μπορούσε να έρθει κι εδώ, αλλά εδώ θα το κάνει ο Έλληνας; Θα πάρει 10 σακούλες με 30 €;

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2+Γ3=Δ1** Η τέχνη οπτικοποιεί καταστάσεις και σχέσεις και γι' αυτό το ρόλο έχει εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Κωδ.7
2. **Γ1+Γ3+Γ9=Δ2** Η τέχνη οπτικοποιεί τον τρόπο που σκεφτόμαστε. Κωδ.7
3. **Γ3+Γ9=Δ3** Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της οπτικοποίησης της σκέψης για το περιβάλλον. Κωδ.7
4. **Γ4+Γ5+Γ6+Γ7+Γ9+Γ13+Γ14+Γ15+Γ21=Δ4** Σχόλιο για τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της δράσης Φλέβες για το εκπαιδευτικό μήνυμα της επανάληψης των απορριμμάτων. Κωδ.7

5. $\Delta 4=\Delta 5$ Η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο με οργανωμένες δράσεις. Κωδ.7
6. $\Delta 4+\Gamma 6+\Gamma 7+\Gamma 9+\Gamma 10+\Gamma 21+\Gamma 24=\Delta 6$ Η τέχνη έχει το βιωματικό στοιχείο που μπορεί να προτείνει διαφορετικές μεθόδους συνειδητής αλλαγής στάσης. Κωδ.7
7. $\Delta 6=\Delta 7$ Εύρεση τρόπων ενεργοποίησης ανθρώπινου κεφαλαίου. Κεφ.7
8. $\Gamma 8+\Gamma 10+\Gamma 11+\Gamma 12+\Gamma 13+\Gamma 14+\Gamma 16+\Gamma 17=\Delta 8$ Να γίνει ένας προγραμματισμός με την βοήθεια των μέσων ενημέρωσης. Κεφ.7
9. $\Delta 1+\Delta 2=\Delta 9$ Η διαδικασία του οραματισμού δημιουργεί τις προϋποθέσεις. Κωδ.7
10. $\Delta 8+\Gamma 20+\Gamma 23=\Delta 10$ Ένα μεγάλο project στην τηλεόραση μπορεί να παρακινήσει αποτελεσματικά τον κόσμο. Κωδ.7
11. $\Delta 10=\Delta 11$ Ένα ανοιχτό κάλεσμα για μία τράπεζα ιδεών, συζητήσεων. Κωδ.7
12. $\Gamma 12=\Delta 12$ Η κοινωνικότητα του Έλληνα, μπορεί να δεχθεί τις παραπάνω προτάσεις. Κωδ.7
13. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 8+\Delta 9+\Gamma 13+\Gamma 14+\Gamma 15=\Delta 13$ Η τέχνη είναι σημαντική γιατί δημιουργεί ένα δίκτυο εικόνων και σκέψεων. Κωδ.7
14. $\Delta 13=\Delta 14$ Επίσης οι οπτικές τέχνες είναι ένα πολύ σπουδαίο μέσο για να κινητοποιείς ανθρώπους. Κωδ.7
15. $\Delta 14=\Delta 15$ Η τέχνη μπορεί να ενθαρρύνει τον άνθρωπο να αναλάβει την ευθύνη του ώστε να ακολουθήσει δράσεις και εκπαιδευτικές πρακτικές. Κωδ.7
16. $\Gamma 16+\Gamma 17+\Gamma 18+\Gamma 19+\Gamma 22+\Gamma 23=\Delta 16$ Η δράση πρέπει να είναι συλλογική και όχι ατομική. Κωδ.7
17. $\Delta 8+\Delta 16+\Gamma 18+\Gamma 19+\Gamma 22+\Gamma 23=\Delta 17$ Η συλλογική δράση να γίνει από διάφορους φορείς - μέσα όπως σχολεία, πανεπιστήμια, ράδιο και τηλεόραση κλπ. σε συνεργασία με την τέχνη. Κωδ.7
18. $\Gamma 18=\Delta 18$ Θα μπορούσε να υπάρχει μια ομάδα σε κάθε δήμο που να συντονίζει τέτοιες προσπάθειες. Κωδ.7
19. $\Delta 16+\Delta 17+\Gamma 18+\Gamma 19=\Delta 19$ Σ' αυτό το κομμάτι χρειάζεται η συνεργασία Δήμων, σχολείων κλπ. Κωδ.7
20. $\Delta 15+\Delta 19+\Gamma 20+\Gamma 21+\Gamma 22+\Gamma 23+\Gamma 24=\Delta 20$ Πρόταση παρουσιάσεων περιβαλλοντικών προβλημάτων με την προσέγγιση της σκοπιάς της τέχνης. Κωδ.7
21. $\Gamma 21=\Delta 21$ Δεν έχει γίνει αντιληπτή η σημασία της τέχνης και η συμβολή της σε τόσο σημαντικά θέματα. Κωδ.7
22. $\Delta 4+\Delta 6+\Delta 16+\Delta 17+\Delta 20+\Gamma 22=\Delta 22$ Προτάσεις δράσεων στη φύση, σε σχολεία, σε γειτονιές,

σε εργαστήρια, παραλίες. Κωδ.7

23. $\Delta 5+\Delta 8+\Delta 11+\Delta 12+\Delta 14+\Delta 16+\Delta 17+\Delta 19+\Delta 22+\Gamma 23+\Gamma 24=\Delta 23$ Συμμετοχικά project. Κωδ.7

24. $\Delta 23=\Delta 24$ Με προτάσεις όπως happenings, θέατρο, κλπ. μπορεί να περαστεί το μήνυμα που χρειάζεται για την εξοικονόμηση ενέργειας, για τα βιολογικά σκουπίδια κλπ. Κωδ.7

25. $\Gamma 25=\Delta 25$ Στην Ελλάδα θα μπορούσε να εφαρμοστεί το παράδειγμα του Μάαστριχτ; Κωδ.7

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 9+\Delta 14=\mathbf{ΚΦ1}$ Η τέχνη οπτικοποιεί και διαμορφώνει τον τρόπο σκέψης. Κωδ.7

2. $\Delta 5+\Delta 10+\Delta 11+\Delta 15+\Delta 16+\Delta 17+\Delta 19+\Delta 22=\mathbf{ΚΦ4}$ Η τέχνη ενισχύει την συμμετοχικότητα. Κωδ.7

3. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 6+\Delta 13+\Delta 14+\Delta 15+\Delta 21+\Delta 23+\Delta 24=\mathbf{ΚΦ3}$ Η σημαντικότητα της τέχνης. Κωδ.7

4. $\Delta 8+\Delta 11+\Delta 16+\Delta 19+\Delta 20+\Delta 23+\Delta 24+\Delta 25=\mathbf{ΚΦ4}$ Ενεργοποίηση φορέων. Κωδ.7

5. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 5+\Delta 6+\Delta 7+\Delta 9+\Delta 13+\Delta 14+\Delta 15+\Delta 21+\Delta 22=\mathbf{ΚΦ5}$ Ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της τέχνης. Κωδ.7

6. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4+\Delta 6+\Delta 9+\Delta 13+\Delta 15=\mathbf{ΚΦ6}$ Ο βιωματικός χαρακτήρας της τέχνης. Κωδ.7

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία

Γεγονότα

1. **Γ1** Στη Γκιώνα ας πούμε να πας θα βρεις πλαστικά μπουκάλια, σακούλες με πλαστικά πιατάκια,

2. **Γ2** είναι η οικολογία της ψυχής. Δηλαδή δεν φροντίζουμε και τη φύση μέσα μας αρκετά, έτσι δεν φροντίζουμε και τη φύση έξω από εμάς,

3. **Γ3** Επίσης εδώ γύρω υπήρχε πάρα πολύ πυκνό δάσος το οποίο έχει καεί σε πάρα πολύ μικρό χρονικό διάστημα.

4. **Γ4** το ξέρεις ότι υπάρχει ένα νησί όσο η Γαλλία που η είναι γεμάτο με απορρίμματα, φαντάσου σου όσο η Γαλλία πόσο μεγάλο πρέπει να είναι!

5. **Γ5** Επίσης εδώ γύρω υπήρχε πάρα πολύ πυκνό δάσος το οποίο έχει καεί σε πάρα πολύ μικρό χρονικό διάστημα
6. **Γ6** οι μολυσμένες παραλίες και οι άνθρωποι που κατέφυγαν για να σωθούν εκεί αλλά και τα πλημμυρισμένα σπίτια με γέμισαν με πολύ θλίψη...
7. **Γ7** το διάστημα που έχει περάσει από τότε που έγιναν τα έργα του Cezanne μέχρι σήμερα δεν είναι και πάρα πολύ μεγάλο. Βέβαια υπάρχουν ακόμα παραλίες σαν αυτές που ζωγραφίζει ο Cezanne, αυτή τη στιγμή, εντάξει; Δεν είναι όλες οι παραλίες έτσι! Και αυτό που φαντάζομαι ότι έφτιαξε ο Cezanne ενδεχομένως το έφτιαξε και πιο όμορφο από ότι το βλέπουμε στην πραγματικότητα.
8. **Γ8** Οι Λουόμενοι του Cezanne και ο συσχετισμός με την καταπιεσμένη σεξουαλικότητα του 19^{ου} αιώνα.

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Ακόμα και σε απομακρυσμένα σημεία κατοίκησης παρατηρούνται φαινόμενα μόλυνσης. Κωδ.8
2. **Γ2=Δ2** Η «Οικολογία της ψυχής», ποιητικός λόγος που δίνει την θέαση ολόκληρης της εικόνας. Ο άνθρωπος πράττει σύμφωνα με τα στοιχεία που τον διαμορφώνουν. Κωδ.8
3. **Γ1+Γ3=Δ3** Ραγδαία αλλαγή του τοπίου. Αλλοίωση του τοπίου από τα σκουπίδια. Κωδ.8
4. **Γ4=Δ4** Αλλοίωση του τοπίου από τα σκουπίδια. Κωδ.8
5. **Γ5=Δ5** Οι μολυσμένες παραλίες προκαλούν συναισθήματα θλίψης. Κωδ.8
6. **Γ6=Δ6** Υπάρχουν βέβαια ακόμα παραλίες που είναι σαν κι αυτές των έργων του Cezanne. Κωδ.8

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Το ανθρώπινο αποτύπωμα εντοπίζεται επίσης, σε έρημες και μη κατοικήσιμες περιοχές. Κωδ.8
2. **Δ1+Δ3=ΚΦ2** Ραγδαία αλλαγή του τοπίου. Κωδ.8
3. **Δ1+Δ3+Δ5=ΚΦ3** Αλλοίωση του τοπίου. Κωδ.8
4. **Δ2+Δ2+Δ3=ΚΦ4** Στοιχεία αλληλεπίδρασης ανθρώπου περιβάλλοντος. Κωδ.8

Συνέντευξη 3

Συνέντευξη Παύλου Ευμορφίδη / Επιχειρηματία, Ιδρυτή της Coco mat και της Coco mat bike / 25-2-2019.

1. Ποια πιστεύετε ότι είναι η στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;

Η στάση του ανθρώπου; Δηλαδή τι κάνει; Τίποτα! Και όχι μόνο δεν κάνει τίποτα, γράφει; (εννοεί την ηχογράφιση), το παίζουν ότι κάνουνε που είναι χειρότερο, είναι δηθενιά μεγάλη δηλαδή κατάλαβες; Θα μου πεις όλοι έτσι είναι ρε φίλε στην Ελλάδα; Έχει αρχίσει κάτι να γίνεται από νέα παιδιά αλλά... αυτοί που ασχολούνται με μπίζνες δεν ενδιαφέρονται καθόλου, ασχολούνται μόνο αν τους βολεύει πάρα πολύ και να πούνε στον υπόλοιπο κόσμο ότι κοίτα να δεις εγώ ασχολούμαι με την φύση ενώ στην πραγματικότητα να ασχοληθείς με τη φύση είναι να πεις στους υπαλλήλους σου να... λέμε τώρα ένα απλό παράδειγμα... πάρτε ένα ποτήρι, και μην ξανάρθετε εδώ με πλαστικό τέτοιο, με τα πλαστικά που πάνε και αγοράζουν τους καφέδες... Να τους κάνει ένα δωράκι 2 €, 5 €, ξέρω γω πόσο κάνει ένα ποτήρι... να τους κάνει ένα δώρο. Στο εξωτερικό γίνεται αυτό εδώ και δεκαετίες, με ό,τι δεν θέλουμε, ας πούμε πλαστικό. Στην Ελλάδα πρέπει εσείς οι νέοι οι καινούριοι που φτιάχνετε εκεί με το σχολείο και τα λοιπά να κάνετε βηματάκια, βηματάκια. Είχε έρθει η μια κοπέλα σήμερα και μιλάγαμε και είχε την χαρτοπετσέτα και της λέω σκούπισε λίγο το νερό και πήγε να την πετάξει, και της λέω πήγαινε πάρτη τη χαρτοπετσέτα αυτή και πέτα την σε 15 μέρες σε παρακαλώ! Να την έχεις εκεί να σκουπιστείς να ξανασκουπιστείς. Τουλάχιστον να σου θυμίζει κάθε μέρα ότι πρέπει να κάνουμε κάτι. Κάθε μέρα θα πρέπει να ανεβαίνουμε ξέρω γω τα σκαλιά μόνοι μας και όχι να χρησιμοποιούμε το ασανσέρ, γιατί αυτό είναι η οικολογία η ενέργεια που μολύνει... τις πηγές ενέργειας που έχουμε... Και για τις επόμενες γενιές. Άρα λοιπόν κάθε μέρα πρέπει να κάνουμε κάτι, επειδή η κοινωνία χόρτασε όλοι χοντροί είμαστε, δεν πεινάει κανένας πουθενά. Μια παραμύθα κανονική, όλοι τρώνε! Έχεις δει κανέναν να πεινάει; Και στην κρίση που λέγαμε δεν έχει. Τι δεν έχει ρε; Άμα δεις τι πετάγανε στο σούπερ μάρκετ από τα ληγμένα! Από τα προϊόντα που μου λένε ότι λήγουν αλλά δεν λήγουν με τίποτα. Το χω δει μόνος μου αυτό δεν είναι ανάγκη

να μου το πει κανένας. Και τρώγονται ας πούμε οι τεμπέληδες έξω από τα σουπερ μάρκετ ποιός θα πάρει τις τροφές τις ληγμένες. Στήνει ας πούμε ένας ζητιάνος σε μία γωνία και δεν αφήνει άλλον ζητιάνο να πάει γιατί αυτή είναι καλή γωνία. Τα ξέρεις αυτά... αυτοί που ζητιανεύουνε... πήγαινε να δεις τι γίνεται έξω από το σουπερμάρκετ, εγώ έτυχε να μένω κοντά σ' ένα σουπερμάρκετ στην Ισπανία που με το που έκλεινε στις 10 το βράδυ μέχρι τις 11 που ήταν να βγάλουν τα πράγματα, απέξω πέφτανε μπουνιές. Ναι. Ή εγώ στο σπίτι δεν πετάω τίποτα τα τρώω τα ληγμένα όλα. Γι' αυτό μπορεί να μου την έχει κουδουνίσει... (γέλια), να είμαι ληγμένος κατάλαβες; Αυτό που θέλω να σου πω είναι ότι υπάρχει τόση αφθονία προϊόντων στον πλανήτη που δεν μπορεί να πει κανένας, πρέπει να είναι αισχρός που μπορεί να πει ότι πεινάμε. Στην Ελλάδα λέει πεινάω... τι πεινάς ρε μεγάλε! Βάζεις μία κληματαριά και μετά από 50 χρόνια σου βγάζει ακόμα σταφύλια μισό τόνο. Το 'χω βάλει εγώ τυχαία παιδάκι με ένα σταφύλι και μου βγάζει ακόμα σταφύλι και μου βγάζει και μου βγάζει... Και δεν την κλαδεύει και κανένας άντε καμιά φορά στα τρία χρόνια πάει κανένας και τις κόβει τα τα κλαδάκια και βγάζει εκεί... σταφύλια τόνους στη Χαρακιά. Άρα λοιπόν ποιος; Αφού μας δίνει η φύση τόσα πολλά εμείς τι κάνουμε για εκείνη; Γιατί είμαστε αγάριστοι άνθρωποι! Ενώ μπορούμε να πούμε αφού μας ξηγιέται τόσο ωραία ας κάνουμε κι εμείς κάτι... Γιατί θα τρελαθεί καμιά μέρα, εκτός από τους τυφώνες και τέτοια θα τα πάρει και θα μας γυρίσει γρήγορα θα μας πετάξει έξω από την γη ξέρωγω τί θα μας κάνει;

2. Γιατί πιστεύεις ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά σε σχέση με το περιβάλλον;

Γιατί δεν έχει επαφή με την φύση. Εγώ τώρα που σε βλέπω ας πούμε δεν θα σ' αγγίξω, δεν θα σ' αγκαλιάσω; Αυτή εδώ για παράδειγμα (απευθύνεται σε μία κοπέλα που κάθεται απέναντι) δεν ξέρει τι είναι τα ραπανάκια, δεν ξέρει. Μου λέει διάφορα στο φαγητό έχει λέει ραπανάκι αυτό; Δεν το ξέρει αφού δεν το έχει δει ποτέ στη ζωή της. Αφού τα παιδιά δεν πάνε πλέον στη φύση πια. Μέσα στις μεγαλουπόλεις, στις μεγαλουπόλεις. Να σου πω κάτι ρε τρελάθηκε ο άνθρωπος, ενώ παλιότερα επειδή δεν ήμασταν τόσο ικανοί να δαμάσουμε την φύση ...δεν δαμάζουμε ποτέ τίποτα βέβαια... αλλά λέμε τότε (άλλοτε)... Τώρα πέταξε το αεροπλάνο, μιλάς στο κινητό και σε ακούει ο άλλος και νομίζουμε ότι αυτό είναι υπέρ άνω της φύσης. Κατάλαβες τι λέω; Δηλαδή νιώθουμε... Είναι μια υπεροψία που έχει ο άνθρωπος ότι κάνει κουμάντο στη φύση. Τι κάνεις

κουμάντο; Παίρνεις χάπια ρε! Μετά από τόσα επιτεύγματα! Για παράδειγμα παλιότερα φώναζες πίσω από αυτό εδώ το κτίριο εεει και άλλος δεν σε άκουγε. Τώρα λοιπόν μιλάς και όταν είσαι ακόμα σε τρύπες (εννοεί τη δυνατότητα που έχει ο άνθρωπος να μιλάει με το κινητό όπου κι αν βρίσκεται) και μιλάς μιλάς και λες εγώ είμαι το αφεντικό, κατάλαβες; Εγώ ο άνθρωπος κάνω ότι θέλω. Τι κάνεις ρε μεγάλε; Γιατί είσαι άρρωστος στο μυαλό. Το ρεζουμέ είναι ότι το απλό πρέπει να το κερδίζεις. Το άλλο που λέμε δαμάσαμε τη φύση... τρίχες... αφού είσαι δυστυχής. Αφού όλη αυτή η τεχνολογία δεν σε αφήνει να πας να χαρείς, να χαϊδέψεις. Εγώ βάζω αυτό εδώ (και μου δίνει ένα κομμάτι μαντζουράνα) και λέω rub me, πιάστο (πιάνω το φύλλο της μαντζουράνας και το τρίβω) Και μετά μύριστο. Αυτή τη χαρά δεν την έχει... έχει αυτή τη χαρά η χαρά του κινητού; Έκανα τόσα like; Αλλά τα χέρια του τρέμουν το βράδυ δεν μπορεί να κοιμηθεί... Καταλάβεις τι λέω;

3. Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά για τη φύση σε σχέση με τις καταστροφές στις πλημμύρες και στις φωτιές στη Μάνδρα και στο μάτι Αττικής;

Ε πως δεν μπορούν; Ξέρω γω; Αφού πήγαμε και χτίσαμε ο ένας πάνω στον άλλον; Δηλαδή αφού πήγαμε και κλείσαμε την ροή ενός ποταμού. Δεν έχει που να πάει το ποτάμι. Που να πάει το ποτάμι; Δηλαδή όταν βρέξει που να πάει; Ποιανού ευθύνη είναι δηλαδή; Της φύσης όταν βρέχει και δεν έχει που να πάει το ποτάμι; Ή δική μας;

Πρέπει να φτιάχνουμε τα πράγματα έτσι που να προβλέπουμε. Δηλαδή και να προβλέπουμε όχι αυτά τα απλά, γιατί αυτό είναι απλό για το που θα πάει το νερό. Να προβλέπουμε την ψυχική επίπτωση που θα έχουν όλα αυτά. Δηλαδή μετά από 50 χρόνια θα δεις ότι οι γιατροί θα ρωτάνε πόσο καιρό είσαι μέσα και πόσο έξω γιατί θα έχει καταργηθεί το τσιγάρο γιατί θα έχουν καταλάβει όλοι πόσο θάνατος είναι γιατί θα έχουμε σαπίσει που θα ρωτάνε πόσο είσαι μέσα και πόσο έξω. Δηλαδή το ότι χτίζει ο ένας πάνω στον άλλον και νομίζει ότι πέτυχε κάτι επειδή μένει σ' αυτό, αντί να μείνει λίγο πιο έξω και να περπατάει κτλ. Είναι καθαρά θέμα υπεροψίας δικιάς μας. Είναι τεράστια η ευθύνη των ανθρώπων γι' αυτό. Δεν είναι;

Ναι βέβαια είναι!

Πρέπει να ζούμε πιο ήρεμα...Να αυτή εδώ τώρα (μιλάει πάλι για την κοπέλα που είναι απέναντι) έχει ένα smart εδώ απ' έξω, δυο μέτρα γυναίκα δεν μπορούσε να πάει με το ποδήλατο αλλά σου λέει γιατί να πάω με το ποδήλατο; Γιατί δεν πας; [(μιλάει η γυναίκα τώρα) «Γιατί απλά σήμερα έπρεπε να πάω Πειραιά το πρωί, μετά Χαλκίδα και μετά Παλλήνη και μετά σε σας και πάλι πίσω, αν ήμουνα με ποδήλατο θα ήθελα τουλάχιστον μιά βδομάδα». Αν το είχε κάνει αυτό ο υπουργός ο ίδιος και πήγαινε με ποδήλατο θα είχε βάλει ένα τραίνο στη Χαλκίδα γρήγορο και δεν θα είχε ξοδέψει τα λεφτά του σε αυτοκινητόδρομο θα είχε κάνει ένα τραίνο και θα έκανε μισή ώρα με το τραίνο, ποιά μισή ώρα ένα τέταρτο. [Μιλάει η κοπέλα πάλι: «Όταν κάποιος πρέπει να τρέξει, δε γίνεται διαφορετικά γιατί οι ρυθμοί της ζωής είναι τέτοιοι που δεν μπορείς να τρέχεις με ένα ποδήλατο». Γιατί πόσοι Σουηδοί, Γερμανοί και άλλοι πηγαίνουν με τα τραίνα και κάνουν τις δουλειές τους; Και λέω αν όλοι οι Έλληνες το κάναμε (να παίρνουμε τραίνο) δεν θα γινόντουσαν πλημμύρες... κατάλαβες τι λέω; Δηλαδή να σκεφτόμαστε κοινωνικά πάντως... να είμαστε εμείς το μέσον και όχι ο σκοπός. Για να αγαπήσουμε τη φύση να είμαστε το μέσον δηλαδή όχι να κάνει πράγματα μόνο η φύση για μας να κάνουμε κι εμείς κάτι για τη φύση. Δηλαδή να χρησιμοποιήσουμε τα πόδια μας και να πούμε αυτό κάνει καλό στη φύση και δεν πάμε... [(μιλάει πάλι η κοπέλα) Ναι αλλά η Ελλάδα δεν σε βοηθάει καθόλου, σ' αυτό...]

Ναι αλλά η Ελλάδα είμαστε εμείς... εσείς είσαστε η νέα γενιά! [(Μιλά και πάλι κοπέλα) «Ναι αλλά να σου μιλήσω για το Λονδίνο που ήμουν τελευταία είχε μέσον... περνούσε λεωφορείο κάθε ένα λεπτό. Πήγαινε εδώ να πάρεις λεωφορείο θέλεις είκοσι λεπτά. Το Μετρό μόνο δε φτάνει σε αυτές όλες τις χώρες, τις πολιτισμένες... έχεις καλύτερη επικοινωνία με τα μεταφορικά μέσα»].

Πες λοιπόν στους καθηγητές σου να βάλουμε τον Paul να κάνει ένα κόμμα, να μπει κι εσύ στην ομάδα για να δουλεύουμε μόνο για τη φύση. Δηλαδή να έχουμε νερό, να έχει πρόσβαση όλος ο κόσμος στο νερό. Υπάρχουν όμως οι οικολόγοι αλλά δεν βγαίνουν ποτέ... δεν έχουν μπει ποτέ στη βουλή.

4. Η επόμενη ερώτηση είναι η εξής, υπάρχει ένας εικαστικός ο Olafur Eliasson ο οποίος έστησε έξω από την Tate Modern κομμάτια από παγόβουνα της Γροιλανδίας για να δηλώσει την σημαντικότητα του θέματος της κλιματικής αλλαγής, πιστεύετε ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για θέματα σχετικά με το περιβάλλον όπως το παράδειγμα του Eliasson;

Ωραίος! Εμείς δεν έχουμε πάγους... να πάμε παγάκια έξω από την βουλή, άμα θέλεις πάμε...

Τέτοιες κινήσεις μπορούν να ευαισθητοποιήσουν τον κόσμο;

Ναι τέτοιες κινήσούλες μπορούν... να εγώ της λέω (μιλάει πάλι για την κοπέλα απέναντι) γιατί στο σπίτι της έχει μαζέψει κάτι καλαμάκια και κάτι πιρουνία πλαστικά... Να τα ξαναπάς πάλι πίσω στον άνθρωπο να τα ξαναχρησιμοποιήσει... Ό,τι και να κάνουμε στο τέλος μπορούμε να επηρεάσουμε βήμα βήμα, λίγο-λίγο. Εγώ για παράδειγμα δεν πίνω ποτέ νερό από μπουκάλι μόνο από βρύση.

Να σου πω κάτι που μου ήρθε τώρα; Από τους αρχαίους Έλληνες φιλοσόφους έχουν περάσει δυόμιση χιλιάδες χρόνια για να έχουμε αυτήν την κατάντια... Να ξαναπεράσουν άλλα δυόμιση χιλιάδες χρόνια για να ξαναγίνουμε φιλόσοφοι. Όπως ξεκινήσαμε από πάνω και αρχίσαμε να κατεβαίνουμε, να κατεβαίνουμε, έτσι μπορεί να αρχίσουμε αντίστροφα, μπορεί να είναι το οριακό σημείο, το αρχικό σημείο πάλι αυτό, που να αρχίσουμε πάλι από την αρχή. Όπως είχε πει ο Αϊνστάιν ότι ο επόμενος παγκόσμιος πόλεμος θα είναι με ξύλα και με ρόπαλα.

5. Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο Ανθρωπόκαινο από το 1950 έως σήμερα στην περίοδο που διανύουμε, ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το στίγμα του ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός, πιστεύετε ότι σ' αυτό το φαινόμενο θα είμαστε θεατές της εξέλιξης του;

Με το πλαστικό εννοείς; Ναι μ' αρέσει αυτό... είναι ακριβώς αυτό που συμβαίνει στο μυαλό μου αυτή τη στιγμή! Κοιμάμαι και λέω κοίτα αυτός πήρε πλαστική σακούλα... Τσακώθηκα προχθές με ένα κοριτσάκι... έχουμε τις τσάντες πολλών χρήσεων και πήγε και πήρε πλαστική σακούλα! Και πραγματικά στο λέω παράγουμε τόσα πράγματα και πού τα πάμε; Εκεί... Για σκέψου το, κλείσε τα μάτια και σκέψου το... Γιατί λέει... για ανακύκλωση... Ποιά ανακύκλωση; Δεν μπορεί να γίνει ανακύκλωση καταναλώνεις πολύ ενέργεια σ' αυτή τη διαδικασία, καλύτερα να το φτιάξεις ξανά από την αρχή... Και πού θα τα πας αυτά που θα ανακυκλώσεις; Πάλι εδώ θα έρθουν! Η απόλυτη γελοιότητα! Ειδικά εδώ αλλά και στην Αμερική... Δεν τα παίρνει τα σκουπίδια η Κίνα πια! Ναι δεν τα παίρνουν! Επτά πολιτείες είναι όπως είναι τα Λιόσια που τα

κοπανάνε κάτω στη Γη είναι απίστευτο... Τα φτιάχνουν όμως μερικά σε τραπέζια (εννοεί ανακυκλώνουν) και τέτοια... αλλά ποια; Μερικά! Τώρα που μιλάμε φαντάσου τι πλαστικό καταναλώνεται αυτή τη στιγμή! Τώρα! Οδοντόβουρτσες το ένα τ' άλλο, δεν το συζητάμε! Θα πνιγείς ρε, θα πνιγείς θα πέσεις κάτω! Αυτή η θεωρία λοιπόν που λέει είναι πολύ έξυπνη εγώ δεν το είχα σκεφτεί... Σκεφτόμουν να έλεγα που θα πάει να κάτσει; Εκεί... Εκεί θα κάτσει που θα έχει κάτσει μια προηγούμενη και μια προηγούμενη! Δηλαδή πρώτη φορά λέει κανείς κάτι τέτοιο, δηλαδή φτιάχνουμε μια στρώση πάνω στη γη! Δεν το είχα σκεφτεί αυτό κι όμως είναι η αλήθεια! Τι θα φυτέψουμε πάνω σ' αυτή τη στρώση δεν ξέρω!

6. Σε αυτή την εξέλιξη πιστεύετε ότι θα είμαστε παρατηρητές ή θα την σταματήσουμε κάποια στιγμή;

Εγώ σκέφτομαι τί θα γίνει όχι μόνο από την άποψη τη φυσική αλλά και την πραγματική... δηλαδή τα παιδιά ας πούμε, θα είναι όλα κακόμοιρα, μίζερα γιατί δεν θα μπορούν να ανασάνουν ξέρω γω... Δεν θα έχουν αυτή την επαφή που είχαμε εμείς με το φυσικό περιβάλλον.

Αλλά από την άλλη βέβαια πηγαίνεις στα βουνά... εκεί που πηγαίνω και ανεβαίνω βουνά και τέτοια και λέω τι άπειρο είναι! Και λέω πώς θα φτάσουμε οι άνθρωποι να κάνουμε ζημιά κι εδώ; Ας πούμε για παράδειγμα αν πας στον Καύκασο ρε παιδί μου... και δεις πόσο μεγάλο μέρος είναι... Ο Καύκασος είναι τόσο παρθένο μέρος, αλλά για πες μου σε ποιο βουνό έχεις πάει; Έχεις πάει στον Όλυμπο ξέρω γω! Τότε δεν κοιτάς να έχει πειραχτεί ούτε μία παρανυχίδα του. Λες πως θα τελειώσω τώρα; Που είμαι τώρα εδώ; Δηλαδή το μάτι ευχαριστιέται... Όσο το μάτι φτάνει..

Στη θάλασσα όμως έχουν πάει...

Ναι μιλάς για τα πλαστικά... ναι...

7. Στην Ολλανδία έχετε ακούσει για ένα καράβι που βούλιαξε μεταφέροντας κάποια σκουπίδια στην Κίνα;

Ναι δεν αποκλείεται... γιατί τί να κάνει ένα караβάκι; Και τι έπαθε μόλυνση η Ολλανδία αυτό το караβάκι όχι βρε αυτά δεν είναι τίποτα! Εδώ μιλάμε για σκουπίδια όσο είναι η έκταση της Γαλλίας ρε. Έχει δημιουργηθεί ένα νησί είναι από τα σκουπίδια. Μπες μέσα στο διαδίκτυο και πες how big is the plastic island on the Pacific Ocean?

Ναι το έχω δει...

Εγώ ξέρεις τι λέω; Ότι το πιο ακριβό υλικό αυτή τη στιγμή στον πλανήτη είναι το πλαστικό! Μα πως βρε Paul είναι το πιο φτηνό... Θα δεις ότι μετά από δέκα, είκοσι, πενήντα χρόνια θα αποδειχτεί το ακριβότερο υλικό που έχει καταναλώσει τότε ο άνθρωπος... και πως;

Λέει ένας πιτσιρικάς εκεί ότι βρήκε ένα караβί... βρήκε λέει έναν τρόπο για να μαζέψει τα σκουπίδια... για να τα βγάλει... Σε ποιόν θα πάει να τα ρίξει σε ρωτάω; Που θα πάει να τα αφήσει; Τι επίπτωση θα αφήσει; Και η ανακύκλωση που λένε είναι μία μούφα... Γιατί ξοδεύεις τόση ενέργεια! Που να το κάνεις καινούργιο καλύτερα! Καλύτερα να το φτιάξεις από το πετρέλαιο από την αρχή, αλλά να το γυρίσεις να το λιώσεις; Τι να λιώσεις; Μόνο αυτά τα αέρια που θα βγάλει στον αέρα η ανακύκλωση φτάνει. Αλλά η κατασκευή του πλαστικού είμαι βέβαιος ότι θα απαγορευτεί σε λίγα χρόνια και ότι θα είναι το πιο ακριβό υλικό. Όπως είναι ας πούμε τα ναρκωτικά. Παίρνεις ας πούμε μορφίνη πλέον μόνο για έναν άρρωστο και στη δίνει μόνο για έναν άρρωστο.

8. Πιστεύετε δηλαδή ότι θα σταματήσει η παραγωγή πλαστικού; Γιατί υπάρχουν οικονομικά οφέλη.

Ναι πιστεύω ότι θα σταματήσει! Γιατί κάποια στιγμή θα το καταλάβουν! Γιατί όλοι θέλουν να οικονομήσουμε, κι εμείς θέλουμε να οικονομήσουμε φτιάχνοντας ποδήλατα! Κι εμείς στην αρχή, για να είναι βιώσιμη μία εταιρεία, τα στέλναμε τα προϊόντα μας όπως λέει ο κανόνας, δηλαδή πώς; Βάζαμε είτε ένα πλαστικό γύρω-γύρω ή με ένα ξύλινο κουτί... τα στέλναμε. Μετά λέω επειδή και εγώ πεθαίνω σε λίγο... Εγώ θα κάνω του κεφαλιού μου και θα τα στέλνω έτσι... Δηλαδή χωρίς να μολύνω, δηλαδή χωρίς να βάζω γύρω γύρω στο περίβλημα κάτι άλλο δηλαδή για να προστατέψω το ποδήλατο δηλαδή να βάλω ένα περίβλημα για να προστατέψω το προϊόν μου για να γίνω πλούσιος σύμφωνα με την λογική μιας εταιρείας. Αυτό δεν λέει η λογική μίας

εταιρείας; Αυτό λοιπόν όσο και να γίνεται τώρα όπως έγινε και με τα τσιγάρα... Θα δεις ότι και με το πλαστικό θα γίνει αυτό που έγινε με τα τσιγάρα. Γιατί και με τα τσιγάρα μας έμαθαν οι Αμερικάνοι, αυτοί τα ξεκινήσανε και είπανε κάποια στιγμή βάλτε πάγο... Ας βάλω επάνω μια ταινία με φόρο και άστους να καπνίζουν! Μα έλα όμως που αυτός ο φόρος αυτός δε φτάνει για τους καρκίνους και τις δύσπνοιες ή για την ανικανότητα των ανθρώπων να παράξουν κι έρχονται τώρα και λένε απαγορεύεται. Ε το ίδιο θα γίνει που έγινε με το τσιγάρο και με το πλαστικό.

Το έχουμε το παράδειγμα στην Αγγλία, άρχισε να αποσύρει τα καλαμάκια και διάφορα υλικά μίας χρήσης. Δεν υπάρχει πλέον πλαστικό καλαμάκι στο Λονδίνο! Και υπάρχουν πλέον κάτι καλαμάκια από σιτάρι και τέτοια υλικά. Άκου να σου πω κάτι... Έξω από το Αγρίνιο μπορεί να γίνει κάποιος δισεκατομμυριούχος κόβοντας καλάμια. Γράψτο αυτό, επειδή έχω κάνει όλη την Ελλάδα με το ποδήλατο έξω από το Αγρίνιο αριστερά έχει μία λίμνη... Η οποία έχει μόνο καλαμάκια. Η λέξη καλαμάκια βγήκε από κει δεν βγήκε από το πλαστικό. Άσε που τώρα λένε ότι καλαμάκι τώρα είναι το πλαστικό και έχουμε ξεχάσει είναι το άλλο! Το original! Έτσι δεν είναι; Να πάει εκεί ένας εργαζόμενος ή ένας άνεργος ή ένας φοιτητής και μιλάμε για δισεκατομμύρια μέσα στην λίμνη! Είναι η λεπτή ποικιλία των καλαμιών τα straws. Είναι σαν κι αυτό που φτιάχνουμε τώρα αλλά σε φυσικό, έτοιμο. Να σου πω κάτι που δεν θα το πιστέψεις; Είναι τόσο ίδιο είναι στιλπνό, είναι... δεν χρειάζεται τίποτα. Μόνο να τα κόψει κανείς...

9. Έχετε περάσει από κάποιο μέρος που να έχετε νοιώσει περιβαλλοντική δυσφορία;

Πολλές φορές καθημερινά. Τι κάποιο μέρος; Τώρα να σε πάω με το ποδήλατο και να δεις! Να πάμε εδώ δίπλα μας εκεί που βάφουνε ας πούμε... Που γίνονται βαφές επίπλων που λες πω πω τι ωραίο αυτό το χρωματάκι, εκείνο εκεί! Να βλέπεις εκεί τον πυροσβεστήρα; Να αυτό μου ήρθε τώρα! Να πάμε να δεις εκεί που βάφονται! Να δεις άμα έχει δυσφορία... Παντού είναι αυτό!

Ή μήπως εννοείς μια πόλη;

Ναι μπορεί να είναι οπουδήποτε, μπορεί να περάσει κανείς από...ένα τοπίο ας πούμε την Ελευσίνα και να μη μπορεί να σταθεί ή να μην μπορεί να βρει χώρο για να ησυχάσει το μάτι.

Όταν φεύγεις για παράδειγμα από την Αθήνα για να πας στην Πάτρα, περνάς από αλληπάλληλα τέτοια συμπλέγματα. Δηλαδή τα διωλιστήρια κλπ. Δηλαδή ότι έχει να κάνει με έξοδο από την Αθήνα προς την Πελοπόννησο, δύο εξόδους έχουμε προς Πελοπόννησο και προς Θεσσαλονίκη, η μία αντέχεται προς Θεσσαλονίκη η άλλη με το ποδήλατο που περνάω εγώ συνέχεια, το νοιώθεις αυτό κατευθείαν όμως.

Με το που φεύγεις αυτό νοιώθεις. Με το που φεύγεις από την κατηφόρα για να φύγεις βλέπεις αυτό το εργοστάσιο που έχει τις φωτιές επάνω και δεν μπορείς να ανασάνεις... Δηλαδή το χειρότερο μέρος που έχω περάσει στη ζωή μου είναι εκεί... Μετά είναι τα τσιμέντα, σκόνη απέξω κτλ. και φτάνει μέχρι πέρα πέρα προς Ελευσίνα, μετά τα άλλα... οι δεξαμενές, δεν έχει που να γυρίσεις... να ανασάνεις, είναι σαν ένα μαρτύριο.

10. Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα super market, πιστεύετε ότι πρέπει να γίνει και με τις συσκευασίες κάποια στιγμή;

Το έκανα εγώ γράψ' το! Γράψε η πρώτη εταιρεία στον κόσμο που το έκανε αυτό, γράψ' το, είναι η Coco mat bike. Να ο Γιάννης είναι παρών εδώ! (Μου δείχνει έναν συνεργάτη του). Θα στέλνουμε τα ποδήλατα το είπαμε σήμερα... είπαμε ότι θα πάει στον Καναδά το πρώτο. Σήμερα το λέγαμε πριν έρθεις! Έχω ευθύνη να διδάξω τον Γιάννη που τα αγοράζει και είναι να τα πουλήσει στον τελικό καταναλωτή να ξέρει πως να το κάνει και να πάει το βράδυ σπίτι του να βγάλει τα λεφτά του να ταΐσει την οικογένεια να πει έκανα μία δουλειά. Να το ξύσει να το περάσει ένα χεράκι από πάνω και να πει στον καταναλωτή εδώ μπορεί να γδάρθηκε και λίγο! Δηλαδή εσύ δεν είσαι ωραία επειδή έχεις μία ρυτίδα; Δηλαδή οι άνθρωποι πρέπει να είμαστε με την ομορφιά που έχουν προσδιορίσει οι άλλοι δηλαδή που έχουν ορίσει οι άλλοι; Ότι έτσι πρέπει να είναι; Ε όχι! Άρα λοιπόν και το ποδήλατο είναι ωραίο για κάτι άλλο δεν είναι επειδή έχει μία γρατζουνιά δεν είναι ωραίο, αλλά αυτό θέλει εκπαίδευση γιατί σου λέει σου δίνω τα λεφτά μου και θα κάνεις ότι θέλω. Όχι ρε φίλε αυτό είναι κοινό, μπορεί να έχει μία γρατζουνιά εδώ αλλά μαζί θα βάλουμε πλάτη και εσύ που πληρώνεις και εγώ που το πουλάω και όποιος εργάστηκε, άρα λοιπόν η συσκευασία εμένα το όνειρο μου είναι να κάνω, δεν ξέρω άμα το προλάβω, αν βρω κανέναν τρελό να το κάνω. Να κάνω ένα super market χωρίς συσκευασίες. Ναι θέλω άμα βρω κανέναν πιτσιρικά γιατί δεν μπορώ εγώ να το κάνω μόνος μου! Να βρω έναν και να μου πει έλα να το κάνουμε, να βάλω κι εγώ τα λεφτά και τη συμβουλή μου και πάμε να το κάνουμε.

Αλλά το κάναμε με την Cocomat bike σου λέω! Πάει τώρα στην Αμερική ο άλλος και πληρώνει τώρα ε; Θα πληρώσει καμιά 80αριά ποδήλατα θα μπουν μέσα μεγάλα, μικρά κλπ. Θα δώσει... ξέρω γω πόσο κάνα 30άρι κανένα 35άρι χιλιάρικα, ξέρω γω πόσα θα δώσει; Ανάλογα το τι θα βάλουμε μέσα... και του τα στέλνουμε ασυσκευάστα! Και ο ίδιος λέει γι' αυτό θα τα πάρω! Άλλος ένας λόγος που θα τα πάρω είναι και αυτός! Κι αυτός θα πάει να πει στον πελάτη του ξέρετε τι; Έχουν έρθει από την Ελλάδα. Του είπα θα βγάλεις φωτογραφίες όταν έρθουν να δείχνεις, να τα έτσι ήρθανε! Τα ποδήλατα μας! Και όχι να μου έρχεται μία εταιρεία και να μου πιστοποιεί zero footprint, όχι εμείς είμαστε zero footprint ή little ή as possible.

11. Τώρα θα δείτε κάποιες φωτογραφίες από την σειρά έργων του Cezanne με τίτλο “The Bathers”, θα ήθελα να τις συγκρίνετε με μία σειρά φωτογραφίες από «Λουόμενους» σε εισαγωγικά από το σύγχρονο φωτορεπορτάζ, θα ήθελα να μου πείτε τις παρατηρήσεις σας.

(Εστιάζει στις φωτογραφίες από τους ανθρώπους που κατέληξαν στη παραλία στο Μάτι Αττικής).

Απίστευτο! Άσε, άσε κλάμα πολύ! Ειδικά στο Μάτι... εκεί ήταν όλες οι μάνδρες περιφραγμένες και πας στην Ολλανδία και δεν βλέπεις συρματοπλεγμα πουθενά! Δικό σου είναι το οικόπεδο δεν θα στο πάρει κανείς! Αλλά άσε και για την δικιά σου ασφάλεια να πηδήξεις. Είδες που ήρθε η φύση; Κάηκαν μέσα ζωντανοί, γιατί είχε περιφράξεις, χωρίς διαφυγή, χωρίς δίοδο. Πήγα εγώ ως εκεί και το είδα και για να μπεις εκεί στη μάνδρα πρέπει να πηδήξεις, που το συρματοπλεγμα είναι 1.80. Πως θα πηδήξεις από πάνω; Κατάλαβες; Απίστευτο!

Εγώ αυτό που παρατηρώ στον Cezanne είναι ότι τα ίδια χρώματα που βάζει για να φτιάξει τη φύση θα τα βάλει και στους ανθρώπους είναι σαν να θεωρεί ότι ο άνθρωπος είναι αναπόσπαστο κομμάτι της φύσης, κάτι που δεν συμβαίνει στις φωτογραφίες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ. Στις σύγχρονες φωτογραφίες βλέπουμε ότι ο άνθρωπος φαίνεται αποκομμένος από την φύση ότι δεν είναι ένα με την φύση.

Ναι βέβαια! Αφού έχει βάλει το σύρμα ο άνθρωπος! Έχει βάλει το σύρμα ο ίδιος! Δεν είναι φύση το σύρμα! Αυτός πήγε και την κατέστρεψε τη φύση. Άστο ελεύθερο. Μιλάμε στη συγκεκριμένη περίπτωση πήγα δύο μέρες μετά, για να δω, να βοηθήσω ό,τι μπορώ να κάνω

ξέρω γω, γιατί ακόμα ψάχνανε.. Λοιπόν... και είδα ότι οι περισσότεροι νεκροί δεν ξέρω πώς έγινε μέσα στο σπίτι να καεί ο άλλος γιατί παίζει κι αυτό δεν το ξέρω αλλά εκείνοι που έτρεξαν να φύγουν δεν είχαν διέξοδο...

Δεν μπορεί να μου πει κανένας το αντίθετο γιατί το είδα δεν μπορούσαν να φύγουν.

Ούτε προς τη θάλασσα;

Όχι αφού εκεί που έπεσαν τα παιδάκια ας πούμε ήτανε τέτοια γκρεμίλα γιατί δεν μπορούσαν! Ας πούμε έχεις δρόμο να πας κάπου αλλά ο δρόμος είναι κλειστός! Γιατί έχουν... και τώρα να πάμε... και τώρα άμα πας γενικά δεν έχει κάποιος να φύγει, τώρα άμα πας δεν είναι ανάγκη εγώ να σου λέω οτι πήγα τότε πήγαινε τώρα! Τώρα που μιλάμε και δες αν μπορείς να φύγεις! Προς την θάλασσα, δεν έχεις, δεν υπάρχει δρόμος! Είναι κλεισμένη από συρματοπλέγματα χωρίς λόγο όμως, για ποιόν λόγο; Ρωτάω εγώ η φύση το είχε βάλει το εμπόδιο; Η φύση σου λέει έλα! Ο άνθρωπος, το εγώ, λέει ότι μου ανήκει, λέει αυτό εδώ είναι δικό μου! Και στην Ολλανδία δεν υπάρχει ούτε ένα συρματοπλέγμα παρά μόνο για τα ζώα να μην φύγουνε κι εκεί, είναι κι εκεί τόσο καλοί που έχουνε βάλει νερό, έχουνε κάνει χαντάκια. Κατάλαβες; Αυτό θα πει πολιτισμός!

Με μία ομάδα εικαστικών καθαρίσαμε μία παραλία σε ένα νησί με το όνομα Φλέβες και κάναμε έργα με τα πλαστικά που βρήκαμε εκεί, για να ευαισθητοποιήσουμε τον κόσμο.

Εσύ τώρα κάνεις... Εκτός από τις ζωγραφιές σου κάνεις... πλαστικά μαζεύεις και κάνεις έργα;

Ναι...

Άντε μπράβο!

12. Πιστεύετε ότι τέτοιες δράσεις θα μπορούσαν να ευαισθητοποιήσουν τον κόσμο;

Θα μπορούσαν να άλλα μερικές φορές με φοβίζει λιγάκι γιατί πιστεύω για τους λίγο αδαής που δεν πιστεύουν ότι αυτό το κάνεις μεταφορικά για να τους πεις εδώ παιδιά υπάρχει κίνδυνος, μήπως νομίζει ο απλός εντελώς άνθρωπος ότι δεν πειράζει... να μετά τα κάνουνε καράβια. Ένας στην Ολλανδία παίρνει τα σκουπίδια και τα κάνει καράβια.

13. Εμείς κάναμε μία συμβολική πράξη καθαρισμού δεν φτάνουν τα σκουπίδια να γίνουν καράβι, πήγαμε σε ένα μικρό Νησάκι απέναντι από τις παραλίες της Βούλας, Βουλιαγμένης που λέγεται Φλέβες.

Έλα ρε πήγες εκεί!

14. Και ονομάσαμε την δράση μας Φλέβες.

Άκου τώρα... Έχεις ακούσει την έκφραση θα γίνει της Πόπης;

Ναι

Τι σημαίνει; Δίπλα στις Φλέβες είναι και κάτι άλλα νησάκια πιο κάτω... Λοιπόν... γιατί οι Φλέβες μοιάζουν λίγο και με την Χαβάη, δεν είναι έτσι;

Ναι!

Γιατί πέρασα λοιπόν κι εγώ από κει... και να σου πω αυτό που σου έλεγα πριν ήταν ένα πλοίο που κουβάλαγε τυριά, ζώα εκείνη την εποχή, μιλάμε πριν 100 χρόνια περίπου και ανθρώπους και βρήκε έναν ύφαλο και άρχισε να βυθίζεται και αντί οι άνθρωποι να τρέξουν να σώσουν τους ανθρώπους, το πλοίο ξέχασα να σου πω λεγόταν Πόπη και αντί να τρέξουν να σώσουν τους ανθρώπους και μόνο ασχολήθηκαν και με το δίκιο τους πιστεύω εγώ γιατί τότε ήταν πολύ σημαντικό με το εμπόρευμα κτλ. και πνίγηκαν αρκετοί άνθρωποι και μετά το έφτιαξαν αλλά πήγε κάπου αλλού το πλοίο και πάλι ήταν καταραμένο! Και μετά έπεσε κάπου εκεί σε σας εκεί που πήγατε και μαζέψατε τα σκουπίδια, υπάρχει εκεί και το πλοίο.

Ναι κάτι έχω ακούσει γιατί είχαμε και έναν δότη μαζί που μας είπε ότι λίγο πιο κάτω είχε ένα ναυάγιο.

Ναι εκεί λίγο πιο κάτω από σας, εκεί που πήγες.

Λοιπόν εγώ τελείωσα με τις ερωτήσεις, σας ευχαριστώ πολύ που μου δώσατε αυτή τη συνέντευξη, είναι πολύ χρήσιμες οι γνώσεις σας και οι πληροφορίες που μου δώσατε, σας ευχαριστώ πολύ!

Και εγώ σ' ευχαριστώ και μην ξεχνάμε ότι υπάρχει μία εταιρεία που στέλνει τα προϊόντα της ασυσκευάστα! Αυτό δεν το κάνει η Coco mat, αυτό το κάνει η Coco mat bike έτσι; Γιατί ή Coco

mat είναι μεγάλη και εγώ δεν μπορώ να την σπρώξω... Ενώ στην Coco mat bike μπορώ να τους πω να τους κουλαντρίσω, να είναι ο Γιάννης εκεί μπορώ να του πω Γιάννη πρέπει να κάνεις κάτι, γιατί άντε να πουλάς σε έναν Κινέζο που πουλάμε στην Ταϊβάν ας πούμε ή στην Ιαπωνία και να τους τα στείλουμε απακετάριστα... Θα φύγει ο πελάτης.

Μιλάει ο Γιάννης: Μου έδωσε ένα ποδήλατο να πάρω στο πρώτο μου ταξίδι, για την Coco mat bike, και επειδή η Emirates παίρνει δύο βαλίτσες, μπορούσα να το μεταφέρω free και το πρώτο πράγμα που σκέφτηκα ότι επειδή είναι wood, είναι ξύλινο, είναι ένα πράγμα υπέροχο, πως να το συσκευάσω να φτάσει στον προορισμό του να είναι ωραίο, να είναι όπως το πάρω, μην το χαλάσω κιόλας! Να το προσέξουμε και δεν πρόλαβα να κάνω την σκέψη μέσα μου, μου λέει ο Paul μην τολμήσεις και το κάνεις wrap, μου είπε θα πας και θα πεις ότι αυτό το πράγμα είναι έργο τέχνης θα υπογράψεις και θα το περάσεις. Έκανα ακριβώς ότι μου είπε και μου το πέρασαν. Της είπα της υπεύθυνης αυτό είναι έργο τέχνης βάλτο πάνω στους μάντες να τσουλήσει. Έφτασε στη Νέα Υόρκη άθικτο. Ότι και να έφτιαχνες σαν συσκευασία θα πήγαιναν θα έβαζαν και άλλα πράγματα από πάνω και θα το χαλούσαν. Ενώ έτσι πήγε και οικολογικά και πήγε άθικτο.

Και επίσης μην ξεχνάς αν βρεις κανέναν που να θέλει να κάνει Super Market χωρίς συσκευασίες να μου πεις... θα βάλω εγώ τα χρήματα.

Πιστεύω πάντως ότι σ' αυτό το θέμα θα βρείτε μεγάλη αντίσταση, δεν θα το έχουν σκεφτεί κι άλλοι; Αλλά οι πολυεθνικές δεν θα θέλουν πιστεύω... θα είναι μεγάλη η αντίσταση.

Ναι θα βρεις χωρίς αντίσταση όμως γίνεται κάτι; Και που θα βρεις τι έγινε;

Σκέφτομαι ότι θα το 'χουν σκεφτεί κι άλλοι...

Όχι δεν το έχουν σκεφτεί. Βαριούνται γιατί δεν ενδιαφέρει κανέναν, ξέρεις γιατί; Γιατί δεν είναι ορατός ο κίνδυνος. Ο επιχειρηματίας όταν αρχίζει να μιλάει συνήθως μιλάει για τζίρους. Προχθές ήρθε μία να πάρει συνέντευξη, της λέω να σου πω κάτι; Οι τζίροι είναι σαν το καρκίνο, πολλαπλασιάζονται, πολλαπλασιάζονται και στο τέλος πεθαίνεις. Πες ότι έχεις τρισεκατομμύρια και τον άλλο χρόνο πιο πολλά και πιο πολλά γιατί η εταιρεία στους νόμους του χρήματος πρέπει να πηγαίνει μπροστά και πιο μπροστά. Αλλά στο τέλος πεθαίνεις ρε! Της λέω λοιπόν, μπορείς να με ρωτήσεις τίποτε' άλλο; Ε μου λέει τι να σε ρωτήσω; Να με ρωτήσεις αν συσκευάζουμε καλά, αν ο εργαζόμενος είναι ευχαριστημένος, αν γελάμε, αν χορεύουμε, γιατί πρέπει να πούμε πόσο

τζίρο κάνουμε; Δηλαδή ένας επιχειρηματίας είναι καλός επειδή κάνει κάθε χρόνο αύξηση; Η αύξηση που μπορείς να κάνεις μετά σε αφήνει σέκο. Ε λοιπόν τι νόημα έχει; Γιατί λοιπόν οι εταιρείες να είναι μόνο αυτό; Πρέπει να βασιζόμαστε και στο οικονομικό κεφάλαιο γιατί πρέπει να συντηρήσουμε τις οικογένειές μας, το περιβάλλον να είναι sustainable και ανθρώπινο αυτό που κάνουμε. Γιατί το πλαστικό είναι σαν να κάνουμε την ανάγκη μας στο περιβάλλον η οποία δεν είναι συμβατό με τον ανθρώπινο οργανισμό, δεν μπορείς να ζήσεις πάνω στο πλαστικό είναι μία βρωμιά. Τον τζίρο λέει, σημαντικός είναι και ο τζίρος αλλά ρώτησε με κι άλλα, μη σταματάς εκεί. Διάβαζα μία μέρα για επιχειρήσεις στην Κίνα 10 - 8% που είναι συνεχώς ανοδικές, και λέω σαν τον καρκίνο που αυξάνεται. Σκέφτηκα εκείνη την ώρα πόση μόλυνση παράγει αυτό, σκέφτηκα ανθρώπους με μάσκα... κι όλα αυτά γιατί για να είναι κάποιος πλούσιος. Δηλαδή τι σημαίνει πλούσιος, είμαι εγώ Αρειανός και ήρθα εδώ και βλέπω και ζητάω τον ορισμό τι σημαίνει πλούσιος, τι είναι; Μετά θα σου πει πως ο πλούσιος αναπνέει τον ίδιο αέρα με τον φτωχό; Αφού όπως πάμε θα φοράει μάσκα και ο ένας και ο άλλος, άρα λοιπόν; Και ο πλούσιος μπορεί να έχει και μεγαλύτερη μάσκα γιατί θα είναι εκεί συνέχεια μέσα στα εργοστάσια του για να τα επιβλέπει. Συμφωνούμε όλοι ότι πρέπει να δημιουργούμε πράγματα αλλά όχι ανεξάρτητα από το πως τα δημιουργούμε. Έχω μία επιχείρηση που πάει καλά, ε αυτό εμένα δεν μ' έχει επηρεάσει, ζω λιτά και ζω με τα απαραίτητα.

Εδώ τελειώσαμε σας ευχαριστώ πολύ!

Κι εγώ ευχαριστώ.

Ανάλυση Συνέντευξης 3

Γεγονότα / Δεδομένα / Κοινωνικά Φαινόμενα

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Κωδ.1 / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον.

Γεγονότα

1. **Γ1** Είναι μια υπεροψία που έχει ο άνθρωπος ότι κάνει κουμάντο στη φύση.

2. **Γ2** πήγαμε και κλείσαμε την ροή ενός ποταμού. Δεν έχει που να πάει το ποτάμι. Που να πάει το ποτάμι; Δηλαδή όταν βρέξει που να πάει; Ποιανού ευθύνη είναι δηλαδή; Της φύσης όταν βρέχει και δεν έχει που να πάει το ποτάμι; Ή δική μας;
3. **Γ3** το ότι χτίζει ο ένας πάνω στον άλλον και νομίζει ότι πέτυχε κάτι επειδή μένει σ' αυτό, αντί να μείνει λίγο πιο έξω και να περπατάει κτλ.
4. **Γ4** Είναι τεράστια η ευθύνη των ανθρώπων γι' αυτό. Δεν είναι;
5. **Γ5** κοίτα αυτός πήρε πλαστική σακούλα... Τσακώθηκα προχθές με ένα κοριτσάκι... έχουμε τις τσάντες πολλών χρήσεων και πήγε και πήρε πλαστική σακούλα
6. **Γ6** παράγουμε τόσα πράγματα και που τα πάμε;
7. **Γ7** Ποια ανακύκλωση; Δεν μπορεί να γίνει ανακύκλωση καταναλώνεις πολύ ενέργεια σ' αυτή τη διαδικασία, καλύτερα το φτιάξεις ξανά από την αρχή...
8. **Γ8** Και που θα τα πας αυτά που θα ανακυκλώσεις; Πάλι εδώ θα έρθουν! Η απόλυτη γελοιότητα!
9. **Γ9** Δεν τα παίρνει τα σκουπίδια η Κίνα πια!
10. **Γ10** Δεν θα έχουν αυτή την επαφή που είχαμε εμείς με το φυσικό περιβάλλον.
11. **Γ11** Και λέω πώς θα φτάσουμε οι άνθρωποι να κάνουμε ζημιά κι εδώ; Ας πούμε για παράδειγμα αν πας στον Καύκασο ρε παιδί μου... και δεις πόσο μεγάλο είναι... Ο Καύκασος είναι τόσο παρθένο μέρος, αλλά για πες μου σε ποιο βουνό έχεις πάει; Έχεις πάει στον Όλυμπο ξέρω γω! Τότε δεν κοιτάς να έχει πειραχτεί ούτε μία παρανυχίδα του. Λες πως θα τελειώσω τώρα; Που είμαι τώρα εδώ; Δηλαδή το μάτι ευχαριστιέται... Όσο το μάτι φτάνει..
12. **Γ12** Αυτό λοιπόν όσο και να γίνεται τώρα όπως έγινε και με τα τσιγάρα... Θα δεις ότι και με το πλαστικό θα γίνει αυτό που έγινε με τα τσιγάρα. Γιατί και με τα τσιγάρα μας έμαθαν οι Αμερικάνοι, αυτοί τα ξεκινήσανε και είπανε κάποια στιγμή βάλε πάγο... Ας βάλω επάνω μια ταινία με φόρο και άστους να καπνίζουν! Μα έλα όμως που αυτός ο φόρος αυτός δε φτάνει για τους καρκίνους και τις δύσπνοιες ή για την ανικανότητα των ανθρώπων να παράξουνε κι έρχονται τώρα και λένε απαγορεύτε. Ε το ίδιο θα γίνει που έγινε με το τσιγάρο και με το πλαστικό.
13. **Γ13** Ναι βέβαια! Αφού έχει βάλει το σύρμα ο άνθρωπος! Έχει βάλει το σύρμα ο ίδιος! Δεν είναι φύση το σύρμα! Αυτός πήγε και την κατέστρεψε τη φύση
14. **Γ14** Ας πούμε έχεις δρόμο να πας κάπου αλλά ο δρόμος είναι κλειστός! Γιατί έχουν... και τώρα να πάμε... και τώρα άμα πας γενικά δεν έχει κάποιος να φύγει, τώρα άμα πας δεν είναι

ανάγκη εγώ να σου λέω ότι πήγα τότε πήγαινε τώρα! Τώρα που μιλάμε και δες αν μπορείς να φύγεις! Προς την θάλασσα, δεν έχεις, δεν υπάρχει δρόμος! Είναι κλεισμένη από συρματοπλέγματα χωρίς λόγο όμως, για ποιόν λόγο; Ρωτάω εγώ η φύση το είχε βάλει το εμπόδιο; Η φύση σου λέει έλα!

15. **Γ15** Ο άνθρωπος, το εγώ, λέει ότι μου ανήκει, λέει αυτό εδώ είναι δικό μου!

16. **Γ16** δεν είναι ορατός ο κίνδυνος. Ο επιχειρηματίας όταν αρχίζει να μιλάει συνήθως μιλάει για τζίρους

17. **Γ17** γιατί η εταιρεία στους νόμους του χρήματος πρέπει να πηγαίνει μπροστά και πιο μπροστά.

18. **Γ18** Γιατί λοιπόν οι εταιρείες να είναι μόνο αυτό; Πρέπει να βασιζόμαστε και στο οικονομικό κεφάλαιο γιατί πρέπει να συντηρήσουμε τις οικογένειές μας, το περιβάλλον να είναι sustainable και ανθρώπινο αυτό που κάνουμε.

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2+Γ3=Δ1** Είναι μια υπεροψία που έχει ο άνθρωπος για να επιβάλλεται στη φύση Κωδ.1

2. **Γ4+Γ3+Γ2=Δ2** Ο κακός σχεδιασμός της αστικής κατοίκησης εκδηλώνεται με τραγικές συνέπειες σήμερα. Κωδ.2

3. **Δ2+Γ3=Δ3** Το φαινόμενο της άναρχης δόμησης του παρελθόντος έχει δημιουργήσει ασφυκτικά αστικά περιβάλλοντα. Κωδ.1

4. **Δ1+Δ2+Δ3+Γ4+Γ6+Γ7=Δ4** Είναι τεράστια η ευθύνη των ανθρώπων για την αρνητική επίδραση στο φυσικό περιβάλλον. Κωδ.1

5. **Δ4+Γ5=Δ5** Ενώ μπορεί κανείς να μην χρησιμοποιεί πλαστική σακούλα ακολουθεί αυτό που έχει συνηθίσει να κάνει δηλαδή να ξεχνάει την τσάντα πολλαπλών χρήσεων. Κωδ.1

6. **Γ6=Δ6** Παράγονται πάρα πολλά πράγματα χωρίς να υπάρχει σχέδιο της κατάληξής τους. Κωδ.1

7. **Γ7+Γ8+Γ9=Δ7** Καταναλώνεται μεγάλη ενέργεια στην ανακύκλωση που κοστίζει, συμφέρει καλύτερα η συνηθισμένη διαδικασία παραγωγής τους. Κωδ.1

8. **Γ8=Δ8** Η ανακύκλωση πάλι στον άνθρωπο γυρίζει, μολύνει αέρα, νερό και κατ' επέκταση την τροφή. Κωδ.1

9. **Γ9=Δ9** Η Κίνα σταμάτησε να παίρνει σκουπίδια. Κωδ.1

10. **Γ10=Δ10** Οι επόμενες γενιές δεν θα έχουν επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.1

11. $\Gamma11=\Delta11$ Υπάρχουν ωστόσο ακόμα περιοχές που δεν έχει φτάσει η μόλυνση. Κωδ.1
12. $\Gamma12=\Delta12$ Με το πλαστικό θα γίνει αυτό που έγινε και με τα τσιγάρα θα μπει φόρος για να σταματήσει η ζήτηση και η παραγωγή του. Κωδ.2
13. $\Gamma13+\Gamma14+\Gamma15=\Delta13$ Και εννοιολογικά ο άνθρωπος έχει βάλει συρματοπλέγμα ανάμεσα στον ίδιο και τη φύση. Κωδ.2
14. $\Delta13+\Gamma14=\Delta14$ Η φύση λέει έλα, είναι ανοιχτή, ο άνθρωπος βάζει τα συρματοπλέγματα. Κωδ.1
15. $\Delta13+\Delta14=\Delta15$ Ο άνθρωπος βάζει τα σύνορα και ορίζει ότι κάτι του ανήκει. Κωδ.1
16. $\Gamma16=\Delta16$ Δεν είναι ορατός ο κίνδυνος ακόμα και ο επιχειρηματίας είναι συνηθισμένος να μιλάει για κέρδος. Κωδ.1
17. $\Delta17$ Γιατί μία εταιρεία σύμφωνα με τους νόμους του χρήματος πρέπει να πηγαίνει μπροστά. Κωδ.1
18. $\Delta18$ Γιατί οι εταιρείες έχουν στόχο μόνο το κέρδος; Μπορούν να έχουν και άλλες προοπτικές να είναι βιώσιμες να προστατεύουν το περιβάλλον και τον άνθρωπο. Κωδ.1

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta1+\Delta2+\Delta3+\Delta4 =\mathbf{K\Phi1}$ Ο κακός σχεδιασμός της αστικής κατοίκησης εκδηλώνεται με τραγικές συνέπειες σήμερα. Κωδ.1
2. $\Delta13+\Delta14+\Delta15 =\mathbf{K\Phi2}$ Εννοιολογικά ο άνθρωπος έχει βάλει συρματοπλέγμα στον ίδιο και τη φύση. Κωδ.1
3. $\Delta4+\Delta6+\Delta7+\Delta12 =\mathbf{K\Phi3}$ Δεν υπάρχει σχέδιο κατάληξης των προϊόντων. Κωδ.1
4. $\Delta4+\Delta5+\Delta16+\Delta17+\Delta18=\mathbf{K\Phi4}$ Η συνήθεια διαμορφώνει τις ανθρώπινες συμπεριφορές. Κωδ.1
5. $\Delta18+\Delta19 =\mathbf{K\Phi5}$ Η μόλυνση επιστρέφει στον άνθρωπο. Κωδ.1
6. $\Delta10=\mathbf{K\Phi6}$ Στο μέλλον δε θα υπάρχει επαφή με το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.1
7. $\mathbf{K\Phi7}$ Ωστόσο υπάρχουν ακόμα φυσικού κάλλους περιοχές. Κωδ.1

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις.

Γεγονότα

1. $\Gamma1$ Η στάση του ανθρώπου; Δηλαδή τι κάνει; Τίποτα!
2. $\Gamma2$ το παίζουν ότι κάνουνε που είναι χειρότερο
3. $\Gamma3$ Έχει αρχίσει κάτι να γίνεται από νέα παιδιά

4. **Γ4** ασχολούνται μόνο αν τους βολεύει πάρα πολύ και να πούνε στον υπόλοιπο κόσμο ότι κοιτά να δεις εγώ ασχολούμαι με τη φύση
5. **Γ5** κάθε μέρα ότι πρέπει να κάνουμε κάτι. Κάθε μέρα θα πρέπει να ανεβαίνουμε ξέρω γω τα σκαλιά μόνοι μας και όχι να χρησιμοποιούμε το ασανσέρ, γιατί αυτό είναι η οικολογία η ενέργεια που μολύνει....
6. **Γ6** εγώ στο σπίτι δεν πετάω τίποτα τα τρώω τα ληγμένα όλα
7. **Γ7** υπάρχει τόση αφθονία προϊόντων στον πλανήτη που δεν μπορεί να πει κανένας, πρέπει να είναι αισχρός που μπορεί να πει ότι πεινάμε
8. **Γ8** ενώ παλιότερα επειδή δεν ήμασταν τόσο ικανοί να δαμάσουμε την φύση
9. **Γ9** Το ρεζουμέ είναι ότι το απλό πρέπει να το κερδίζεις. Το άλλο που λέμε δαμάσαμε τη φύση... τρίχες... αφού είσαι δυστυχής
10. **Γ10** όλη αυτή η τεχνολογία δεν σε αφήνει να πας να χαρείς, να χαϊδέψεις. Εγώ βάζω αυτό εδώ (και μου δίνει ένα κομμάτι μαντζουράνα) και λέω rub me, πιάστο (πιάνω το φύλλο της μαντζουράνας και το τρίβω) Και μετά μύριστο. Αυτή την χαρά δεν την έχει... έχει αυτήν τη χαρά η χαρά του κινητού; Έκανα τόσα like; Αλλά τα χέρια του τρέμουν το βράδυ δεν μπορεί να κοιμηθεί...
11. **Γ11** Πρέπει να φτιάχνουμε τα πράγματα έτσι που να προβλέπουμε ρε
12. **Γ12** αλλά σου λέει γιατί να πάω με το ποδήλατο; Γιατί δεν πας; [(μιλάει η γυναίκα τώρα) «Γιατί απλά σήμερα έπρεπε να πάω Πειραιά το πρωί, μετά Χαλκίδα και μετά Παλλήνη και μετά σε σας και πάλι πίσω, αν ήμουν με ποδήλατο θα ήθελα τουλάχιστον μιά βδομάδα».
13. **Γ13** Όταν κάποιος πρέπει να τρέξει, δε γίνεται διαφορετικά γιατί οι ρυθμοί της ζωής είναι τέτοιοι που δεν μπορείς να τρέχεις με ένα ποδήλατο
14. **Γ14** η Ελλάδα δεν σε βοηθάει καθόλου, σ' αυτό...]
15. **Γ15** η Ελλάδα είμαστε εμείς... εσείς είσατε η νέα γενιά!
16. **Γ16** να σου μιλήσω για το Λονδίνο που ήμουν τελευταία είχε μέσον... περνούσε λεωφορείο κάθε ένα λεπτό. Πήγαινε εδώ να πάρεις λεωφορείο θέλεις είκοσι λεπτά.
17. **Γ17** στην Ολλανδία δεν υπάρχει ούτε ένα συρματόπλεγμα παρά μόνο για τα ζώα να μην φύγουνε κι εκεί, είναι κι εκεί τόσο καλοί που έχουνε βάλει νερό, έχουνε κάνει χαντάκια. Κατάλαβες; Αυτό θα πει πολιτισμός!

Λεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma3+\Gamma4\dots\Delta11=\Delta1$ Δεν υπάρχει ώριμη στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα. Κωδ.2
2. $\Delta1+\Gamma2=\Delta2$ Πολλές φορές προσποιείται ότι το προστατεύει αλλά δεν το κάνει. Κωδ.2
3. $\Gamma3=\Delta3$ Η νέα γενιά δείχνει να ασχολείται. Κωδ.2
4. $\Gamma4=\Delta4$ Ασχολούνται μόνο αν τους φέρνει κάποια οφέλη σχετικά με τα κέρδη τους. Κωδ.2
5. $\Gamma5+\Gamma15=\Delta5$ Καθημερινές οικολογικές πρακτικές μπορεί να φέρουν αποτελέσματα στην εξοικονόμηση ενέργειας. Κωδ.2
6. $\Gamma6=\Delta6$ Οι ημερομηνίες λήξης των προϊόντων είναι πολλές φορές παραπλανητικές προς χάριν του κέρδους. Κωδ.2
7. $\Gamma7=\Delta7$ Υπάρχει αφθονία προϊόντων αυτή τη στιγμή στον πλανήτη και οι κοινωνίες δεν θα έπρεπε να πεινάνε. Κωδ.2
8. $\Delta1+\Gamma8=\Delta8$ Ο άνθρωπος έχασε τη λογική του γιατί αισθάνθηκε κυρίαρχος εφόσον είναι ικανός να δαμάσει τη φύση. Κωδ.2
9. $\Delta8+\Gamma9=\Delta9$ Ο άνθρωπος είναι δυστυχής παρόλο το γεγονός ότι έχει αναπτύξει μία κυρίαρχη στάση σε σχέση με τη φύση. Κωδ.2
10. $\Gamma10=\Delta10$ Η ανάπτυξη της τεχνολογίας δεν επιτρέπει την επαφή με τη φύση Κωδ.2
11. $\Gamma11=\Delta11$ Πρέπει να υπάρχει πρόβλεψη πριν γίνει μία ενέργεια. Κωδ.2
12. $\Gamma12=\Delta12$ Η χρήση ποδηλάτου δεν είναι εύκολη λόγω κάλυψης μεγάλων αποστάσεων Κωδ.2
13. $\Delta12+\Gamma13=\Delta13$ Οι ρυθμοί της ζωής δεν επιτρέπουν τη χρήση ποδηλάτου. Κωδ.2
14. $\Gamma14=\Delta14$ Ο Ελληνικός κρατικός μηχανισμός δεν βοηθάει καθόλου στην εξυπηρέτηση της οικολογικής στάσης των ατόμων. Κωδ.2
15. $\Gamma15=\Delta15$ Ελλάδα όμως είναι και η νέα γενιά η οποία μπορεί να αναπτύξει μία διαφορετική σχέση με το περιβάλλον. Κωδ.2
16. $\Gamma16=\Delta16$ Η λειτουργία των μέσων μεταφοράς δεν εξυπηρετεί την αποκλειστική χρήση τους. Κωδ.2
17. $\Gamma17=\Delta17$ Στην Ολλανδία δεν έχει ούτε ένα συρματοπλεγμα, από κει φαίνεται ο τρόπος σκέψης και ο πολιτισμός. Κωδ.2

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta1+\Delta12+\Delta13+\Delta14+\Delta16+\Delta17=\mathbf{ΚΦ1}$ Δεν λειτουργεί ο κρατικός σχεδιασμός για το

περιβάλλον. Κωδ.2

2. $\Delta 3 + \Delta 11 + \Delta 15 = \mathbf{ΚΦ2}$ Η νέα γενιά δείχνει να ασχολείται με το περιβάλλον. Κωδ.2

3. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 14 + \Delta 6 + \Delta 7 + \Delta 11 = \mathbf{ΚΦ3}$ Οι εταιρίες δεν ασχολούνται με το περιβάλλον, τους ενδιαφέρει κυρίως το οικονομικό κέρδος. Κωδ.2

4. $\Delta 5 + \Delta 11 + \Delta 12 + \Delta 13 = \mathbf{ΚΦ4}$ Η καθημερινή πρακτική μπορεί να φέρει αποτελέσματα στην εξοικονόμηση ενέργειας. Κωδ.2

5. $\Delta 10 = \mathbf{ΚΦ5}$ Η ανάπτυξη της τεχνολογίας απομακρύνει τον άνθρωπο από τη φύση. Κωδ.2

6. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 8 + \Delta 9 + \Delta 17 = \mathbf{ΚΦ6}$ Ο άνθρωπος αισθάνεται κυρίαρχος. (Συμβολική και Πραγματική κυριαρχία στο περιβάλλον). Κωδ.2

Κωδ.3 / Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος

Γεγονότα

1. **Γ1** αυτοί που ασχολούνται με μπίζνες δεν ενδιαφέρονται καθόλου

2. **Γ2** η κοινωνία χόρτασε

3. **Γ3** είμαστε αχάριστοι άνθρωποι! Ενώ μπορούμε να πούμε αφού μας ζηγιέται τόσο ωραία ας κάνουμε κι εμείς κάτι...

4. **Γ4** Γιατί δεν έχει επαφή με την φύση

5. **Γ5** τα παιδιά δεν πάνε πλέον στη φύση πια. Μέσα στις μεγαλουπόλεις, στις μεγαλουπόλεις.

6. **Γ6** Δεν το ξέρει αφού δεν το έχει δει ποτέ στη ζωή της.

7. **Γ7** τρελάθηκε ο άνθρωπος

8. **Γ8** και μιλάς μιλάς και λες εγώ είμαι το αφεντικό, κατάλαβες; Εγώ ο άνθρωπος κάνω ότι θέλω.

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Οι ιδιοκτήτες εταιριών όμως δεν ενδιαφέρονται καθόλου. Κωδ.3

2. **Γ2=Δ2** Η κοινωνία είναι χορτάτη από υλικά αγαθά και τροφή. Στην Ελλάδα τουλάχιστον. Κωδ.3

3. **Γ3=Δ3** Σε θέματα που αφορούν τη φύση, ως ανταλλακτική σχέση, ο άνθρωπος θεωρείται

αχάριστος. Κωδ.3

4. $\Gamma4+\Gamma5=\Delta4$ Ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση. Κωδ.3

5. $\Delta4=\Delta5$ Ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση γι' αυτό δεν την γνωρίζει. Κωδ.3

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta4+\Delta5+\Delta1=\mathbf{K\Phi1}$ Ο άνθρωπος δεν έχει επαφή με τη φύση γι' αυτό δεν τη γνωρίζει. Κωδ.3

2. $\Delta1+\Delta3=\mathbf{K\Phi2}$ Ο άνθρωπος δεν βλέπει τη σχέση του με τη φύση ως ανταλλακτική σχέση.
Κωδ.3

3. $\Delta1=\mathbf{K\Phi3}$ Οι ιδιοκτήτες των εταιριών δεν ενδιαφέρονται καθόλου για τη φύση. Κωδ.3

Κωδ.4 / Οικολογικό άγχος.

Γεγονότα

1. $\Gamma1$. Θα τρελαθεί καμμιά μέρα, εκτός από τους τυφώνες και τέτοια θα τα πάρει και θα μας γυρίσει γρήγορα θα μας πετάξει έξω από την γη ξέρω τι θα μας κάνει;

2. $\Gamma2$. Να προβλέπουμε την ψυχική επίπτωση που θα έχουν όλα αυτά. Δηλαδή μετά από 50 χρόνια θα δεις ότι οι γιατροί θα ρωτάνε πόσο καιρό είσαι μέσα και πόσο έξω

3. $\Gamma3$. Εγώ σκέφτομαι τι θα γίνει όχι μόνο από την άποψη τη φυσική αλλά και την πραγματική... δηλαδή τα παιδιά ας πούμε, θα είναι όλα κακόμοιρα, μίζερα γιατί δεν θα μπορούν να ανασάνουν ξέρω γω...

Λεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma3=\Delta1$. Δείγμα οικολογικού άγχους για επικείμενη καταστροφική εκδίκηση της φύσης. Κωδ.4

2. $\Delta1+\Gamma2=\Delta2$. Θα πρέπει να διερευνηθεί τι επίπτωση θα έχουν οι αλλαγές του περιβάλλοντος στην ψυχική υγεία. Κωδ.4

3. $\Delta1+\Delta2=\Delta3$. Οι μελλοντικές γενιές δεν θα έχουν ποιότητα ζωής. Κωδ.4

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta1+\Delta2+\Delta3=\mathbf{K\Phi1}$ Επιπτώσεις των μεταβολών του περιβάλλοντος στην ποιότητα ζωής, στην ψυχική υγεία και στη σωματική υγεία. Κωδ.4

Κωδ.5 Γαλάζιο/ Επιπτώσεις της αλόγιστης συμπεριφοράς.

1. **Γ1.** εδώ δίπλα μας εκεί που βάφουνε ας πούμε... Που γίνονται βαφές επίπλων που λες πω πω τι ωραίο αυτό το χρωματάκι, εκείνο εκεί! Να βλέπεις εκεί τον πυροσβεστήρα; Να αυτό μου ήρθε τώρα! Να πάμε να δεις εκεί που βάφονται! Να δεις άμα έχει δυσφορία...
2. **Γ2.** Ειδικά στο Μάτι... εκεί ήταν όλες οι μάνδρες περιφραγμένες και πας στην Ολλανδία και δεν βλέπεις συρματοπλέγμα πουθενά! Δικό σου είναι το οικόπεδο δεν θα στο πάρει κανείς!
3. **Γ3.** Είδες που ήρθε η φύση; Κάηκαν μέσα ζωντανοί, γιατί είχε περιφράξεις, χωρίς διαφυγή, χωρίς δίοδο. Πήγα εγώ ως εκεί και το είδα και για να μπεις εκεί στη μάνδρα πρέπει να πηδήξεις που το συρματοπλέγμα είναι 1.80; Πως θα πηδήξεις από πάνω; Κατάλαβες; Απίστευτο!
4. **Γ4.** Μιλάμε στη συγκεκριμένη περίπτωση πήγα δύο μέρες μετά, για να δω, να βοηθήσω ότι μπορώ να κάνω ξέρω γω γιατί ακόμα ψάχνανε.. Λοιπόν... και είδα ότι οι περισσότεροι νεκροί δεν ξέρω πως έγινε μέσα στο σπίτι να καεί ο άλλος γιατί παίζει κι αυτό δεν το ξέρω αλλά εκείνοι που έτρεξαν να φύγουν δεν είχαν διέξοδο...

Λεδομένα

- Δ1.** Εργασίες που δεν αναφέρονται και δεν εξετάζονται ως σημαντικές δημιουργούν πολλές φορές ασφυκτικό περιβάλλον. Κωδ.5
- Δ2.** Αυτό που παρατηρήθηκε στο Μάτι Αττικής ήταν ότι τα οικόπεδα ήταν όλα περιφραγμένα με συρματοπλέγματα, αυτή ήταν και η αιτία εμποδίων στην έλλειψη διεξόδων. Κωδ.5
- Δ3.** Επειδή δεν υπήρχε έξοδος διαφυγής, κάηκαν οι άνθρωποι στο Μάτι Αττικής. Κύριο εμπόδιο σ' αυτή την δυσκολία ήταν τα συρματοπλέγματα ύψους 1,80. Κωδ.5
- Δ4.** Το βασικό πρόβλημα στο Μάτι ήταν η έλλειψη διεξόδου. Κωδ.5

Κοινωνικά φαινόμενα

- Δ2+Δ3+Δ4=ΚΦ1** Ο λάθος σχεδιασμός της αστικής κατοίκησης εκδηλώνεται με τραγικές συνέπειες. Κωδ.5
- Δ1=ΚΦ2** Απλές τεχνικές εργασίες μπορεί να δημιουργήσουν ασφυκτικό περιβάλλον. Κωδ.5

Κωδ.6 / Καλές πρακτικές.

Γεγονότα

Γ1. δεν πίνω ποτέ νερό από μπουκάλι μόνο από βρύση.

Γ2. Το έκανα εγώ γράψ' το! Γράψε η πρώτη εταιρεία στον κόσμο που το έκανε αυτό, γράψτο, είναι η Coco mat bike.

Δεδομένα

Δ1. Καθημερινές πρακτικές που μπορούν να αλλάξουν το ανθρώπινο αποτύπωμα στο περιβάλλον. Κωδ.6

Δ2. Υπάρχουν εταιρείες στην Ελλάδα που έχουν μηδενικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Κωδ.6

Κοινωνικά φαινόμενα

Δ1+Δ2=ΚΦ1 Εφαρμογή καθημερινών πρακτικών με μηδενικό περιβαλλοντικό αποτύπωμα.

Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης. Κωδ.6

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης

Γεγονότα

1. Γ1. στην πραγματικότητα να ασχοληθείς με τη φύση είναι να πεις στους υπαλλήλους σου να... λέμε τώρα ένα απλό παράδειγμα... πάρτε ένα ποτήρι, και μην ξανάρθετε εδώ με πλαστικό τέτοιο, με τα πλαστικά που πάνε και αγοράζουν τους καφέδες...

2. Γ2. πρέπει εσείς οι νέοι οι καινούριοι που φτιάχνετε εκεί με το σχολείο και τα λοιπά να κάνετε βηματάκια, βηματάκια

3. Γ3. Αφού μας δίνει η φύση τόσα πολλά, εμείς τι κάνουμε για εκείνη;

4. Γ4. Πρέπει να ζούμε πιο ήρεμα...Να αυτή εδώ τώρα (μιλάει πάλι για την κοπέλα που είναι απέναντι) έχει ένα smart εδώ απ' έξω, δυό μέτρα γυναίκα δεν μπορούσε να πάει με το ποδήλατο

5. Γ5.Αν το είχε κάνει αυτό ο υπουργός ο ίδιος και πήγαινε με ποδήλατο θα είχε βάλει ένα τραίνο στη Χαλκίδα γρήγορο και δεν θα είχε ξόδευε τα λεφτά του σε αυτοκινητόδρομο θα είχε κάνει ένα τραίνο και θα έκανε μισή ώρα με το τραίνο, ποια μισή ώρα ένα τέταρτο.

6. **Γ6.** αν όλοι οι Έλληνες το κάναμε (να παίρνουμε τραίνο) δεν θα γινόντουσαν πλημμύρες...
7. **Γ7.** να είμαστε εμείς το μέσον και όχι ο σκοπός. Για να αγαπήσουμε τη φύση να είμαστε το μέσον δηλαδή όχι να κάνει πράγματα μονό η φύση για μας να κάνουμε κι εμείς κάτι για τη φύση. Δηλαδή να χρησιμοποιήσουμε τα πόδια μας και να πούμε αυτό κάνει καλό στη φύση
8. **Γ8.** να κάνει ένα κόμμα, να μπει κι εσύ στην ομάδα για να δουλεύουμε μόνο για τη φύση. Δηλαδή να έχουμε νερό, να έχει πρόσβαση όλος ο κόσμος στο νερό.
9. **Γ9.** να αρχίσουμε πάλι από την αρχή
10. **Γ10.** η ανακύκλωση που λένε είναι μία μούφα... Γιατί ξοδεύεις τόση ενέργεια! Που να το κάνεις καινούργιο καλύτερα! Καλύτερα να το φτιάξεις από το πετρέλαιο από την αρχή, αλλά να το γυρίσεις να το λιώσεις; Τι να λιώσεις ρε; Μόνο αυτά τα αέρια που θα βγάλει στον αέρα η ανακύκλωση φτάνει. Αλλά η κατασκευή του πλαστικού είμαι βέβαιος ότι θα απαγορευτεί σε λίγα χρόνια και ότι θα είναι το πιο ακριβό υλικό.
11. **Γ11.** το παράδειγμα στην Αγγλία, άρχισε να αποσύρει τα καλαμάκια και διάφορα υλικά μίας χρήσης. Δεν υπάρχει πλέον πλαστικό καλαμάκι στο Λονδίνο! Και υπάρχουν πλέον κάτι καλαμάκια από σιτάρι και τέτοια υλικά.
12. **Γ12.** αριστερά έχει μία λίμνη... Η οποία έχει μόνο καλαμάκια. Η λέξη καλαμάκια βγήκε από κει δεν βγήκε από το πλαστικό. Άσε που τώρα λένε ότι καλαμάκι τώρα είναι το πλαστικό και έχουμε ξεχάσει είναι το άλλο! Το original! Έτσι δεν είναι; Να πάει εκεί ένας εργαζόμενος ή είναι ένας άνεργος ή ένας φοιτητής και μιλάμε για δισεκατομμύρια μέσα στην λίμνη! Είναι η λεπτή ποικιλία των καλαμιών τα straws. Είναι σαν κι αυτό που φτιάχνουμε τώρα αλλά σε φυσικό, έτοιμο. Να σου πω κάτι που δεν θα το πιστέψεις; Είναι τόσο ίδιο είναι στιλπνό, είναι... δεν χρειάζεται τίποτα. Μόνο να τα κόψει κανείς...
13. **Γ13.** η συσκευασία εμένα το όνειρο μου είναι να κάνω, δεν ξέρω άμα το προλάβω, αν βρω κανέναν τρελό να το κάνω. Να κάνω ένα super market χωρίς συσκευασίες. Ναι θέλω άμα βρω κανέναν πιτσιρικά γιατί δεν μπορώ εγώ να το κάνω μόνος μου! Να βρω έναν και να μου πει έλα να το κάνουμε, να βάλω κι εγώ τα λεφτά και την συμβουλή μου και πάμε να το κάνουμε.
14. **Γ14.** πρέπει να δημιουργούμε πράγματα αλλά όχι ανεξάρτητα από το πως τα δημιουργούμε.

Δεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma3+\Gamma5=\Delta1$. Επανάχρηση σκευών πολλαπλών χρήσεων. Κωδ.7

2. $\Gamma 2 = \Delta 2$. Μικρά βήματα μπορούν να γίνουν μέσα από την εκπαίδευση. Κωδ.7
3. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 4 + \Delta 3 + \Delta 7 + \Delta 9 = \Delta 3$. Στόχος είναι να αναπτυχθεί μια σχέση σεβασμού με τη φύση. Κωδ.7
4. $\Gamma 4 = \Delta 4$. Πρέπει να ζούμε πιο ήρεμα, να χρησιμοποιούμε το ποδήλατο αντί το αυτοκίνητο. Κωδ.7
5. $\Gamma 5 = \Delta 5$. Ο βιωματικός τρόπος προσέγγισης μίας ενέργειας εκδηλώνει ταυτόχρονα και τα προβλήματα της. Κωδ.7
6. $\Delta 4 + \Delta 3 + \Delta 2 + \Gamma 6 = \Delta 6$. Αν όλοι οι Έλληνες συμμετείχαν στην εξοικονόμηση ενέργειας δεν θα γίνονταν πλημμύρες. Κωδ.7
7. $\Delta 2 + \Delta 3 = \Delta 7$. Ο άνθρωπος πρέπει να γίνει το μέσον και όχι ο σκοπός, δηλαδή να υπάρχει μία ανταποδοτική σχέση με τη φύση. Κωδ.7
8. $\Gamma 8 = \Delta 8$. Υπάρχει η ανάγκη ενός πολιτικού θεσμικού φορέα που θα στηρίζει τέτοιες δράσεις. Κωδ.7
9. $\Gamma 9 = \Delta 9$. Μία άλλη προσέγγιση εύρεσης λύσης είναι ότι πρέπει να ξεκινήσουμε πάλι από την αρχή. Κωδ.7
10. $\Gamma 10 = \Delta 10$. Σε λίγα χρόνια η παραγωγή πλαστικού θα απαγορευτεί. Γιατί δεν έχει βρεθεί λύση με τη διαχείριση πλαστικών απορριμμάτων. Κωδ.7

Σ' αυτό τον κωδικό δε προκύπτουν κοινωνικά φαινόμενα.

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία.

1. $\Gamma 1$. Άμα δεις τι πετάγανε στο σούπερ μάρκετ από τα ληγμένα! Από τα προϊόντα που μου λένε ότι λήγουν αλλά δεν λήγουν με τίποτα.
2. $\Gamma 2$. Επτά πολιτείες είναι όπως είναι τα Λιόσια που τα κοπανάνε κάτω στη Γη είναι απίστευτο δηλαδή φτιάχνουμε μια στρώση πάνω στη γη!
3. $\Gamma 3$. Εγώ σκέφτομαι τι θα γίνει όχι μόνο από την άποψη τη φυσική αλλά και την πραγματική... δηλαδή τα παιδιά ας πούμε, θα είναι όλα κακόμοιρα, μίζερα γιατί δεν θα μπορούν να ανασάνουν ξέρω γω...
4. $\Gamma 4$. Εδώ μιλάμε για σκουπίδια όσο είναι η έκταση της Γαλλίας ρε. Έχει δημιουργηθεί ένα νησί είναι από τα σκουπίδια. Μπες μέσα στο διαδίκτυο και πες how big is the plastic island on the Atlantic Ocean?

Λεδομένα

1. $\Gamma 1 = \Delta 1$. Απορρίμματα ληγμένων προϊόντων στα σουπερμάρκετ Κωδ.8
2. $\Gamma 3 + \Gamma 2 + \Gamma 5 = \Delta 2$. Επτά πολιτείες όσο τα Λιόσια που συμπιέζουν τα απορρίμματα στη Γη. Κωδ.8
3. $\Delta 2 + \Gamma 4 + \Gamma 5 + \Gamma 3 = \Delta 3$. Σχόλιο για την Ανθρωπόκαινο εποχή. Δημιουργία ενός γεωλογικού στρώματος από την επιρροή του ανθρώπου στη Γη. Κωδ.8
4. $\Gamma 4 = \Delta 4$ Δημιουργείται ένα δυστοπικό περιβάλλον για τις επόμενες γενιές. Κωδ.8
5. $\Delta 3 + \Gamma 5 = \Delta 5$. Σκουπίδια όσο η έκταση της Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό. Κωδ.8

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 + \Delta 4 + \Delta 5 = \text{ΚΦ1}$ Αναπτύσσεται το φαινόμενο της Ανθρωπόκαινου Εποχής. Κωδ.8

Συνέντευξη 4

Συνέντευξη Φαίης Τζανετουλάκου / Ιστορικού Τέχνης – Ακτιβίστριας / 15-4-2018.

Κ. Τζανετουλάκου σας καλωσορίζω σε αυτή τη συνέντευξη. Τώρα μπορούμε να ξεκινήσουμε.

Είμαι η Φαίη Τζανετουλάκου και είμαι Ιστορικός Τέχνης, κάνω το διδακτορικό μου στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο πάνω στο Σύγχρονο Sublime στη Σύγχρονη Ζωγραφική και το πώς αντανακλάται αυτό που λέμε Ανθρωπόκαινος Εποχή στη Σύγχρονη Ζωγραφική. Γνωρίζουμε ότι το Sublime έχει σχέση με τον Ρομαντισμό με το τέλος μάλλον του προ-προηγούμενου αιώνα. Αλλά βλέπουμε και στοιχεία στην εποχή μας, με την εποχή της μετά-αλήθειας, με τη μεταβιομηχανική εποχή, την εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας και όλα αυτά συμπίπτουν μέσα στο αντικείμενο μου. Ταυτόχρονα κάνω ακτιβισμό είμαι μέλος της Επιτροπής Αγώνα Πολιτών Βόλου, εναντίον της καύσεως των απορριμμάτων, είναι ένα κίνημα που έχει σχέση με ένα ευρύτερο κίνημα του zero waste παγκοσμίως. Θέλουμε κάποια στιγμή η Ελλάδα, κάποιες πόλεις της Ελλάδας, να φτάσουν στο επίπεδο του Σαν Φρανσίσκο, που μιλάμε για 86% με 90%

επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση που σημαίνει καθόλου waste κι έτσι δεν χρειάζεται να δημιουργείται η καύση γιατί η καύση έχει τεράστιο αποτύπωμα περιβαλλοντικό, όσο και να αναφέρονται είτε στα εργοστάσια παραγωγής ενέργειας, είτε στις τσιμεντοβιομηχανίες, που στην προκειμένη περίπτωση του Βόλου μιλάμε για μία μεγάλη τσιμεντοβιομηχανία μέσα στον ιστό της πόλης 100 ετών, δεν μπορεί να κάνει αυτή τη δουλειά δηλαδή τη διαχείριση απορριμμάτων και συνήθως ξένων απορριμμάτων που έρχονται καράβια από την Ιταλία την Ουκρανία και άλλες χώρες. Γιατί λοιπόν ένας άνθρωπος της τέχνης ασχολείται με ένα ζήτημα που άπτεται του περιβάλλοντος. Κατ' αρχήν τα απορρίμματα απ' ό,τι έχω μάθει τα τελευταία δύο χρόνια που έχω ασχοληθεί και έχω μπει πολύ βαθιά μέσα σ' αυτό το αντικείμενο, είναι μία μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή, είναι ο βρώμικος χρυσός.

Ισχύει αυτό;

Πάρα πολύ, πάρα πολύ. Πάρα πολλοί άνθρωποι γύρω από την διαχείριση των απορριμμάτων. Τεράστια Φαραωνικά εργοστάσια μηχανικής επεξεργασίας, διαλογής, πολλοί εργολάβοι που φτιάχνουν διάφορες μονάδες, αυτά τα μεγάλα εργοστάσια καύσης επίσης... τίποτα απ' όλα αυτά δεν είναι safe δεν είναι ασφαλές. Έχουμε πάρα πολλές επιδημιολογικές μελέτες που δείχνουν πολλούς διαφορετικούς τύπους καρκίνου απόστασης έως και 30 χιλιόμετρα γύρω από το εργοστάσιο και ειδικά σε νεοπλασματικές ασθένειες που αφορούν παιδιά, διότι οι διοξίνες που προκαλούνται από την καύση του πλαστικού, την καύση του χλωρίου ουσιαστικά, υποτίθεται ότι με τις μεγάλες θερμοκρασίες καταστρέφονται αλλά όταν αποψύχονται τα άερια ξαναδημιουργούνται κι αυτό δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα και έχουμε μελέτες γύρω από περιοχές όλου του κόσμου, που υπάρχουν αυτά τα εργοστάσια, κι έχουμε κάνει professional κινήματα σε όλο τον κόσμο στο εξωτερικό, φέτος παρουσιάσαμε και το δικό μας το πρόγραμμα στο ευρωκοινοβούλιο μαζί με άλλες ομάδες στο Μεξικό, στην Ισπανία, την Ιταλία, την Σλοβενία, που κάνουν τον ίδιο αγώνα όπως εμείς. Η πρακτική της καύσης είναι κάτι που πρέπει να... και έχει αρχίσει να αποσύρεται σαν πρακτική διαχείρισης απορριμμάτων, γιατί έγινε, δημιουργήθηκε μεγάλο πρόβλημα από το 17 και μετά γιατί η Κίνα σταμάτησε να παίρνει τα σκουπίδια μας, εισήγαγε μέχρι τότε τα απορρίμματα μας τα ανακυκλώσιμα και σταμάτησε γιατί γέμισε ως το πούμε έτσι λαϊκά, κι έτσι οι Ευρωπαίοι δεν ξέρουν τι να τα κάνουν και βέβαια μία χώρα και βέβαια μία περιοχή όπως η Ευρώπη μία Ευρωπαϊκή Ένωση, ένας οργανισμός που

αρχίζει να γίνεται δύο ταχυτήτων. Είναι πολύ εύκολο για την Ελλάδα της κρίσης να δέχεται αυτά τα υπολείμματα.

Γυρίζω λίγο πίσω για να πω πως ένας άνθρωπος του πολιτισμού ασχολείται με αυτό το θέμα, είναι γιατί και η διαχείριση των απορριμμάτων είναι κομμάτι του πολιτισμού μας. Όπως είναι οι καταναλωτικές μας συνήθειες. Συνήθειες που από το 1970 και μετά και από τη στιγμή της ευρείας χρήσης πλαστικού χάθηκε η συνείδηση του τί γίνεται με ο,τιδήποτε χρησιμοποιούμε και απορρίπτουμε, δημιουργήσαμε ένα υλικό που δεν μπορεί να το διαχειριστεί η φύση και δεν μπορεί να το διασπάσει εντελώς και να το απορροφήσει κι από κει και πέρα αυτό είναι το μεγάλο μας πρόβλημα. Είναι αυτό που πρέπει να πιέσουμε, σίγουρα ο κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να μην αγοράζει πλαστικά ή να προσπαθεί να κάνει καλή ανακύκλωση, αλλά το σημαντικό είναι να μην δημιουργούνται όλα αυτά. Δηλαδή να μην δημιουργούνται οι πλαστικές συσκευασίες.

Ναι εκεί εντοπίζεται γενικά το πρόβλημα.

Ναι και πρέπει να γίνουμε λιγότερο καταναλωτικοί. Λιγότερο απορριμματίες, δηλαδή να μην είναι τόσο εύκολο για μας να πετάξουμε ο,τιδήποτε κι αν αυτό έχει σχέση με τα πάντα, ακόμα και με τις ανθρώπινες σχέσεις. Η τάση προς απόρριψη, προς χρησιμοποίηση και μετά απόρριψη η λογική του ταχυφαγίου δηλαδή έχει επηρεάσει βαθιά τον άνθρωπο.

Ναι και φαίνεται ότι τελικά έχουμε κακομάθει, απ' ό,τι καταλαβαίνω πολύ δύσκολα βγαίνουμε από τις συνήθειες στις οποίες έχουμε μπει. Γιατί ορισμένα ταχυφαγία έχουν βγάλει ότι μπορούν να κάνουν refill στο ποτήρι που θα τους πας αλλά κανείς δεν το κάνει. Εδώ δυσκολευτήκαμε πάρα πολύ να μπούμε στη λογική του να μην χρησιμοποιούμε πλαστική σακούλα.

Τελικά μέτρησε αυτό, έστω και μετά από λίγο και τα 4 λεπτά του ευρώ ή τα 10 λεπτά ανάλογα με το κάθε μαγαζί τελικά αυτό λειτούργησε. Ας φανταστούμε ένα μέρος που θα πηγαίνεις όλα σου τα υλικά και θα παίρνεις και ένα token. Δηλαδή αυτό που λέμε για τα πράσινα σημεία δηλαδή να δημιουργηθούν διάφορα πράσινα σημεία μέσα στην πόλη και βέβαια η διαλογή στην πηγή είναι το πιο σημαντικό και η κομποστοποίηση γιατί τα μισά από τα απορρίμματά μας είναι

οργανικά και όταν πέφτουν όλα μαζί σ' έναν κάδο καταστρέφονται και τα μεν και τα δε. Τα μεν οργανικά γίνονται τοξικά τα δε ανακυκλώσιμα λερώνονται και υγραίνονται. Λοιπόν αν γίνουν όλα αυτά θα είμαστε πάρα πολύ κοντά. Τώρα μιλάμε για την Ελλάδα που είμαστε στο 17% της ανακύκλωσης και σου λέω κι ένα μεγάλο νούμερο δηλαδή, γιατί περιφερειακά είναι πολύ μικρότερο το ποσοστό. Πώς λοιπόν αυτό αντανακλάται μέσα στα θέματα του πολιτισμού, μέσα στα θέματα της τέχνης. Η τέχνη αν το σκεφτούμε ότι πάντα λειτουργούσε, ναι μεν για να επιβιώσει, είχε το σπόνσορινγκ των μεγάλων ονομάτων, κάποτε ας πούμε τους Μεδίκους ή από άλλους ανθρώπους που είχαν εξουσία που σπονσόραραν την τέχνη παρόλα αυτά η τέχνη είναι ένα από τα καταλληλότερα βήματα για κοινωνική επανάσταση. Βλέπουμε για παράδειγμα περιπτώσεις στην τέχνη όπως στην Αμερική τελευταία για παράδειγμα το Brooklyn Museum, εε.. θα μιλήσω και λίγο πιο πολιτικά φεύγουμε και από το περιβάλλον καθαυτό και μιλάμε για ζητήματα που έχουν σχέση με την Δημοκρατία μας γιατί όλα άπτονται της Δημοκρατίας μας και της ελευθερίας μας. Και κατά πόσο καταστρατηγείται η ελευθερία μας, είτε από το μάρκετινγκ, είτε από την πίεση που δεχόμαστε από τα media, τι πρέπει να μας αρέσει και δεν πρέπει να μας αρέσει, από όλα. Υπάρχει αυτή τη στιγμή ένα τεράστιο κλίμα προπαγανδιστικό για το... εταιρικά συμφέροντα και τα λοιπά... Πάω πίσω λοιπόν στην Αμερική πώς η τέχνη λοιπόν λειτουργεί σαν ένα ωραίο πλατύσκαλο που μπορείς να πατήσεις επάνω και να ορθώσεις το ανάστημά σου. Στο Brooklyn Museum τελευταία έγινε μεγάλη συζήτηση γιατί ήθελε μία μεγάλη Σαουδαραβική οικογένεια να σπονσοράρει μια μεγάλη έκθεση με καλλιτέχνες της Σαουδικής Αραβίας με αρχαιολογικά ευρήματα και λοιπά, εκεί που την ίδια περίοδο από ότι φάνηκε έγινε ένα μεγάλο έγκλημα, που με εντολή τους σκότωσαν έναν δημοσιογράφο στην Πρεσβεία στην Τουρκία, το όνομά του μου διαφεύγει αυτή τη στιγμή, μπορούμε όμως να το βρούμε... (μιλάει για τον Jamal Khashoggi) Έχει ένα αραβικό όνομα εν πάσει περιπτώσει, έτσι είναι ένα γνωστό όνομα... έγινε λοιπόν μία μεγάλη αντίδραση και από τα μεγάλα μουσεία της Αμερικής, εστίασαν πάρα πολύ στο ότι η BP και μάλιστα έχει και το ωραίο σύνθημα "BP or not BP", η εταιρεία πετρελαίων η οποία αυτή τη στιγμή, όπως και να το κάνουμε, κατηγορείται για εξορύξεις... σε πολύ ευαίσθητα αστικά περιβάλλοντα, αν μπορεί να λειτουργήσει ως σπόνσορας; Βλέπουμε επίσης την αύξηση των υπερμουσείων, και εκτός Ευρώπης, γνωστών μουσείων όπως το Λούβρο στο Άμπου Ντάμπι, όπως το Γκούγκενχαϊμ. Αυτά είναι πολύ ωραία να γίνονται και εννοείται πως ο πολιτισμός πρέπει να βγαίνει κι εκτός συνόρων και εκτός Ευρώπης, όμως και οι διαδικασίες πρέπει να είναι καθαρές και επίσης να μην είναι όλ' αυτά ένα ακόμα στολίδι στο στέμμα μίας

βασιλικής οικογένειας που θέλει να φτιάξει ένα προφίλ πολιτικό, να είναι να γίνονται όλα αυτά πολύ πιο βιωμένα. Δηλαδή και ο δυτικός άνθρωπος έχει την ευθύνη του, όπως επίσης, και μουσεία που αρνούνται να συμμετέχουν σε εκθέσεις που από πίσω υπάρχουνε θέματα, κοινωνικά, ρατσισμού, white supremacy, πατριαρχία, εμ.. και όλα αυτά. Στην Αμερική είναι διαδεδομένος ο ακτιβισμός μέσα από τα μουσεία, υπάρχουν ομάδες λόγιων και διανοούμενων που οργανώνουν ακτιβιστικές ενέργειες, μία διάσημη ακτιβιστική πράξη μπροστά από το... Στο Λούβρο συγκεκριμένα, μπροστά από το "Raft of Medusa", "Το Ναυάγιο της Μέδουσας", όπου πέσανε κάτω σαν πνιγμένοι ακτιβιστές, για να δείξουν το πρόβλημα το μεταναστευτικό. Βλέπουμε λοιπόν ότι η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει, σαν ένα πολύ καλό εφαλτήριο για να γίνει, να γίνει μία αντίδραση, δυστυχώς είναι γεγονός ότι μεγάλες εταιρείες... όπως στην περίπτωση του Βόλου που μιλάμε για μία εταιρεία που είναι η Lafarge company η οποία είναι μία γιγάντια εταιρία που καταμαρτυρούν και πάρα πολλές σκοτεινές εμπλοκές επίσης, δεν μπορείς να αφήνεις, σ' αυτή την περίπτωση, μία εταιρεία είτε να... δηλητηριάζει, είτε να καταστρέφει... γιατί όσα μουσεία και εκθέσεις να σπονσοράρουν όταν οι σκοποί τους είναι ενάντιοι στην ανθρώπινη ελευθερία, την ανθρώπινη υγεία, στην ανθρώπινη δημοκρατία, στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, τότε δεν μιλάμε για προσθήκη στον πολιτισμό, τότε μιλάμε για... Γιατί αυτές οι εταιρίες παίρνουν από τον πολιτισμό πράγματα, κάνουν όμως ένα βήμα μπροστά και δέκα βήματα πίσω. Είναι πολύ σημαντικό η εκπαίδευση επίσης το πιο βασικό κομμάτι για μένα είναι να δώσεις πάρα πολύ προσοχή. Να διοχετευθεί σε όλη την εκπαίδευση, από το δημοτικό μέχρι το λύκειο, πώς τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση.

Πάνω σ' αυτό έχω μία παρατήρηση ότι από την εμπειρία μου στον εκπαιδευτικό χώρο πολλά πράγματα γίνονται πολύ γρήγορα στην εκπαίδευση χωρίς να εμβαθύνουν αρκετοί συνάδελφοι στον εκπαιδευτικό χώρο κάνουν προγράμματα γρήγορα απλώς γιατί πρέπει να κάνουν κάποιο πρόγραμμα και να ξεμπερδεύουν. Αυτό που προσφέρει η τέχνη γι' αυτόν το σκοπό είναι ο βιωματικός της χαρακτήρας.

Βεβαίως.

Γιατί είναι αλλιώς να πας στην παραλία να μαζέψεις τα σκουπίδια και μετά μ' αυτά να κάνεις κάτι, να δημιουργήσεις κάτι και όχι απλά να τα πετάξεις στην ανακύκλωση. Και να μάθεις από πού έχουν προκληθεί αυτά τα σκουπίδια.

Έχει ενδιαφέρον να πεις στα παιδιά και από που έχει προέλθει ένα αλουμινένιο κουτάκι. Να τους δείχνεις το ταξίδι από που προήλθε ένα αλουμινένιο κουτάκι, δηλαδή να δούνε πόσο δύσκολο είναι να εξορυχθούν αυτές οι πρώτες ύλες. Ο βωξίτης ας πούμε, από αυτά τα φοβερά και τρομερά νταμάρια που βγαίνει αυτό το υλικό, περνάει όλη αυτή τη διαδικασία εξόρυξης για να πεταχτεί σε ένα δευτερόλεπτο. Και μετά αντί αυτό να ανακυκλωθεί θα πρέπει να εξορύξουμε κι άλλο βωξίτη από το βουνό, εκεί τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι αυτό είναι κάτι πολύ πολύτιμο τελικά. Ότι δεν πρέπει έτσι να φεύγει, τα παιδιά είναι πάρα πολύ ευαισθητοποιημένα, έχουν την ευαισθητοποίηση μέσα τους. Είναι πολύ εύκολο να φτιάξεις ευαισθητοποιημένους ενήλικες από αυτά τα παιδιά, το θέμα είναι πώς το κάνεις, το βιωματικό είναι το νούμερο ένα. Και τα μικροπλαστικά επίσης είναι ένα μεγάλο θέμα, είμαστε πλέον στο και πέντε έχουμε περάσει κατά πολύ το σημείο συναγερμού, τα πλαστικά φτάνουν στον υδροφόρο ορίζοντα και διασπώνται, γίνονται τόσο μικρά σαν πλαγκτόν. Είμαστε λοιπόν στο και πέντε και δεν ξέρω καν αν θα μπορούσα να είμαι αισιόδοξη. Αν μπορεί δηλαδή όλο αυτό το πράγμα να είναι αναστρέψιμο.

Πιστεύετε λοιπόν, από την εμπειρία σας, ότι έχει συμβάλει η κρίση στην Ελλάδα; Δηλαδή μπορείτε να αποδώσετε τα αίτια στην κρίση για τις πολλές καταστροφές στο φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας;

Βεβαίως! Δυστυχώς, αλλά αυτό που συμβαίνει με την κρίση, δεν ξέρω αν ήταν μνημονιακό ή όχι, μάλλον, ίσως δεν ξέρω, ότι τα πιο παρθένα, τα πιο κρυστάλλινα, οικοσυστήματα στην Ελλάδα αυτή τη στιγμή βρίσκονται σε τεράστιο κίνδυνο. Όταν δηλαδή σκεφτείς ότι η Ήπειρος, αυτή τη στιγμή, μέσω των εξορύξεων... και τα βουνά και η θάλασσα, είναι σε έναν κλοιό πολύ μεγάλων επιχειρήσεων που πρόκειται να... μιλάμε για διαδικασίες πάρα πολύ επιζήμιες μιλάμε για fracking, για διοχέτευση σεισμικότητας στο έδαφος, μιλάμε για φουρνέλα μέσα σε παρθένα δάση, τα βλέπουμε, τα 'χούμε δει, συμβαίνουν, τώρα που μιλάμε συμβαίνουν, μπαίνουν φουρνέλα. Εδώ μπαίνουν μέσα σε ιδιόκτητα οικόπεδα. Υπάρχει μία έκφραση... όπως ονομάζεται

"η μανία των καρχαριών όταν έχουν τη λεία τους", κάτι αντίστοιχο συμβαίνει εδώ. Αυτό το συναίσθημα, το αδηφάγο συναίσθημα που υπάρχει για το φυσικό περιβάλλον της Ελλάδας. Και είναι περίεργο το ενδιαφέρον ότι γίνονται όλα αυτά ξαφνικά μαζί. Δηλαδή δεν είχαμε κοιτάσματα χρυσού; δεν είχαμε κοιτάσματα πετρελαίου; Πως όλο αυτό, ξαφνικά όλα γη και ύδωρ; Έτσι στη χώρα; Εμ ο χρυσός στις Σκουριές, ο Δήμος Αριστοτέλων ο Δεύτερος μεγαλύτερος Δήμος της χώρας! Ο μισός είναι δοσμένος στην Ελντοράντο, είναι δυνατόν; Ο μισός Δήμος; Δηλαδή μπορεί να κάνει ό,τι θέλει και ξέρουμε ότι αυτή τη στιγμή το κομμάτι αυτό της Χαλκιδικής όπου λυμαίνεται η Ελντοράντο έχει καταστραφεί ολοσχερώς. Ένα από τα ωραιότερα οικοσυστήματα στην Ελλάδα! Γι' αυτό χρειάζεται μαζική... μαζικός ακτιβισμός, μαζική αντίδραση, με τη μαζική αντίδραση... εάν είναι ξεκινήσουμε ένα πείραμα, όταν κάνεις ένα πείραμα και βλέπεις ότι δεν υπάρχει αντίδραση εμ... Είμαστε σαν πειραματόζωα εντάξει; Και προχωρώ προχωρώ, έτσι γίνεται! Το πείραμα όπως είπε και ο Υπουργός περιβάλλοντος ο Κύριος Σταθάκης, είναι σε πειραματική φάση αυτή τη στιγμή η καύση απορριμμάτων. Ο Βόλος είναι ένα πειραματικό μοντέλο αυτή τη στιγμή, είμαστε πειραματόζωα κι όταν εμείς κάνω μετρήσεις και βρίσκουμε 750 το αρσενικό, βαρέα μέταλλα είναι αυτά 750ppm το αρσενικό, όταν στη Φιλανδία είναι 5 το αρσενικό κι εμείς έχουμε 750 φανταστείτε δηλαδή τι μεγάλη υγειονομική βόμβα είναι όλο αυτό. Γιατί δεν σκέφτονται, πέστε ότι ναι ας χρησιμοποιήσουμε τους πόρους του περιβάλλοντος, ας το εξαντλήσουμε το περιβάλλον, δεν σκέφτονται ότι όλα αυτά τα χρήματα, το οποία βέβαια δεν τα παίρνεις κίολας, ξέρεις ποιος τα παίρνει... οι μεγάλες εταιρείες. Όλα αυτά όμως δηλαδή γυρίζουν μπούμερανγκ, νοσήλια, κηδείες, είναι πολλά τα χρήματα που διακυβεύονται. Όταν για την ανακύκλωση, τα χρήματα ο τόπος είναι 30 € το άτομο που στα τέλη που δεχόμαστε, η καύση είναι 90 €, δηλαδή όλα είναι όλο και πιο ακριβά και πιο επικίνδυνα, για ποιό λόγο; Γιατί δεν θα μπορούσαμε να λύσουμε το θέμα της ανεργίας αν υπήρχανε ωραία... πολύ ωραία περιβαλλοντικά πάρκα; Που να πηγαίνουν τα παιδιά ενημερώνονται; Από τα σχολεία; Πηγαίνοντας πάλι πίσω την κουβέντα μας, στο σχολείο; Αυτό το ωραίο πρόγραμμα που κάνετε που θα μπορούσε να έχει εφαρμογή ως πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο σχολείο; Θα μπορούσα να ενταχθεί σε μία περιβαλλοντική μεγάλη δράση που έχει ένας οργανισμός ένας Δήμος για παράδειγμα. Υπάρχουν δήμοι που είναι μπροστά σ' αυτά. Υπάρχει ο Δήμος Χαλανδρίου, αν δεν απατώμαι, τελευταία η Δονούσα, νησί χωρίς πλαστικό.

Έχουμε κάνει αίτηση μήπως το παρουσιάσουμε και στη Δονούσα το πρόγραμμα. Αλλά υπάρχουν πολλά μέτωπα που θα μπορούσε να παρουσιαστεί. Στο Γραμματικό ας πούμε που θα πάνε τα ΧΥΤΥ, θα γίνει η νέα χωματερή της Αττικής εκεί.

Ναι το γνωρίζω και είναι τυχαίο που κάηκαν τα βουνά εκεί; Και ξέρετε ότι η χωματερή εκεί και ο Δήμος Φυλής έχει γεμίσει, και γιαυτό ψάχνουν να δουν που θα τα πάνε. Και για πες μου τι γίνεται εκεί τώρα;

Απ' όσο γνωρίζω είναι πολύ κοντά στον υδροφόρο ορίζοντα αυτή η περιοχή. Μου περιέγραφε κάποιος κάτοικος της περιοχής ότι τώρα που έχουν καεί τα δάση, το χώμα δεν μπορεί να συγκρατηθεί και αν πας στην παραλία με βροχή, η θάλασσα γίνεται κόκκινη από το κοκκινόχωμα.

Κι εκεί στην Νέα Μάκρη έχουν τεράστιο πρόβλημα, ήδη είχε καεί που είχε καεί η Πεντέλη, απ' όσο θυμάμαι που πηγαίναμε κι εμείς στο Σχοινιά και κάθε χρόνο καιγόταν η περιοχή. Βέβαια ένα σωστό ΧΥΤΥ όταν έχεις κάνει 90% ανακύκλωση και είναι ένα ΧΥΤΥ εντελώς στεγανοποιημένο και πάρα πολύ ασφαλές ένα μικρό υπόλειμμα της τάξης του 5% των απορριμμάτων, είναι ελάχιστο, στεγνό υπόλειμμα. Μπαίνει μέσα και εξαφανίζεται για πάντα, καλύτερα να γίνει αυτό παρά να γίνει καύση. Αν όμως έχει πετύχει όλο το υπόλοιπο έτσι; Και παρόλο ότι ο υδροφόρος ορίζοντας είναι δίπλα αν το ΧΥΤΥ χτιστεί όπως πρέπει, έχεις απόλυτη στεγανοποίηση. Γιατί ο υδροφόρος ορίζοντας είναι παντού, όλο το έδαφος είναι δυνάμει υδροφόρος ορίζοντας, αλλά αν γίνεται σωστά, γίνεται. Και μάλιστα είναι μία καλή λύση. Τι κάνει τώρα ο Δήμος Φυλής. Έχει κάνει ένα εργοστάσιο που φτιάχνει πακέτα RDF, δηλαδή δίνει τα επεξεργασμένα απορρίμματα, της ανακύκλωσης και τα λοιπά τα κάνει RDF και τα πάνε για καύση, επειδή δεν μπορούν να τα πάνε για καύση όλα, κάποια έρχονται και στο Βόλο για καύση, τα θάβει... Δηλαδή υπάρχει ένα ολόκληρο εργοστάσιο ανακύκλωσης που κάποια από αυτά τα πάει για καύση και τα υπόλοιπα τα θάβει. Δηλαδή τόσο δύσκολο είναι να βρεις τι θα τα κάνεις... ένας ιστορικός τέχνης θα μπορούσε να κάνει αυτή τη δουλειά! Έχεις τόσους επιστήμονες που ασχολούνται με αυτή την δουλειά! Και προσπαθούν να μας πείσουν ότι η καύση είναι η εύκολη λύση; Είναι η τεμπέλικη λύση. Σκουπίδια; Καύση όλα... ότι υπάρχει... Εμείς έχουμε βρει ότι πιθανότατα καίγονται και τοξικά. Και το δείχνουν αυτό οι μετρήσεις αλλά

και ένα ΦΕΚ που έχω βρει, που λέει ότι εγώ "Νίπτω τας χείρας μου" ότι μπορεί να καίγονται και τοξικά μέσα, από το εξωτερικό. Γιατί η Ιταλία αυτή τη στιγμή προχωράει προς το zero waste φέρνει σε μας τα απορρίμματα; Αυτό δεν είναι παράξενο; Όλα αυτά λοιπόν, ένας άλλος ακτιβισμός επειδή μιλήσαμε για παραλίες και ακτές που είναι πολύ... Που έχει άμεση σχέση και με το περιβάλλον και με την τέχνη, ας το πούμε έτσι, τη ουτοπική, τη παραδοσιακή τέχνη, είναι αυτή η πολύ άσχημη οδηγία της ΕΕ να καταστραφούν τα παραδοσιακά ξύλινα καΐκια για να καταστραφούν, να επιδοτούνται οι καταστροφές των παραδοσιακών χειροποίητων σκαφών. Πού από τα 17.000 σκαριά που είχαμε, πολλά ήταν 100 ετών. Ο χρόνος δεν τα είχε αγγίξει ήταν άθικτα, ήταν κομμάτια, ήταν πλωτά μουσεία. Δηλαδή τι να κάψεις; Αν σου δίνανε ένα Πικάσο θα μπορούσες να τον κάψεις; Αυτά στο είδος τους ήτανε τέτοια αριστουργήματα. Για κάποιον λόγο, είτε επειδή είχανε γεράσει, είτε επειδή είχαν πεθάνει οι ιδιοκτήτες τους, και για άλλους λόγους για τους οποίους δεν μπορούσαν να τα κρατήσουν, αυτά δόθηκαν για καταστροφή. Αλλά μιλάμε για ολοσχερή καταστροφή! Σε κομμάτια του 1/100ού ας πούμε, μιλάμε για φοβερή η καταστροφή. Αφού παρέδιδε κανείς πρώτα την άδεια, Έπαιρνε λοιπόν ένας ψαράς αφού παρέδιδε, το σκάφος του και την άδεια του και έπαιρνε για μία βάρκα ας πούμε της τάξεως των 10 μέτρων έπαιρνε 40.000 ευρώ τεράστιο ποσό! Τι κάναν οι περισσότεροι; Τα δώσανε! Και από τα 17.000 σκαριά, ζήτημα είναι έχουν μείνει τώρα 11 και 10.500 τέτοια σκαριά. Τα οποία όσα έχουν μείνει στους ιδιοκτήτες γιατί αυτή τη στιγμή σταμάτησε η Ευρωπαϊκή Ένωση να επιδοτεί, μάλλον ξέμεινε. Τα καλά φύγανε, σπάσανε. Έχουμε αναλάβει λοιπόν και εμείς μια εκστρατεία, κάνουμε την λεγόμενη έκθεση "Τα καΐκια που πληγώναμε". Ξεκινήσαμε από τη δημοτική πινακοθήκη Πειραιά, πήγαμε στην Καβάλα, πήγαμε στην Ιερισσό, στο λιμάνι του Βόλου, στο Ναύπλιο, στο πάρκο Τρίτση, στο Φάληρο στο Φλοίσβο και τώρα θα πάμε στη Μήλο και θα πάμε και στη Σκιάθο που πιθανότατα θα είναι και το τέλος αυτής της διαδρομής. Στο πλαίσιο αυτής της ευαισθητοποίησης σύγχρονοι καλλιτέχνες έφτιαξαν έργα τέχνης για ευαισθητοποιήσουν τον κόσμο ενάντια σε αυτή τη καταστροφή της θαλασσινης μας αρχιτεκτονικής. Σκεφτείτε τα παλιά νεοκλασικά σπίτια. Τι όμορφη θα ήταν η Αθήνα αλλά και άλλες χώρες της Ευρώπης, γιατί δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο αυτό της αντιπαροχής. Εάν υπήρχαν όλα αυτά τα κτίρια, όλα αυτά τα πρώιμα μοντερνιστικά που δοθήκαν στον βωμό της αντιπαροχής και του κέρδους. Και αυτό έχει σχέση γιατί αυτά τα σκάφη δεν μόλυναν ποτέ την θάλασσα, εντάξει μα εννοείται ότι λειτουργούσαν με πετρέλαιο όπως όλα, αλλά ήταν σκάφη που άμα τα συντηρούσες πολύ καλά, δεν υπήρχε πρόβλημα. Και η αιτία ήταν η ιστορία της

υπεραλίευσης που ξεκινούσε από τις μεγάλες ανοιχτές θάλασσες. Πώς έφτασε τώρα στις δικές μας στο Αιγαίο και στον Ελλαδικό χώρο έχει πολύ ενδιαφέρον αλλά εγώ δεν θα σας πω τίποτα. Πηγαίνετε στα σουπερμάρκετ και δείτε ποιά είναι τα ψάρια που είναι μέσα... Έχουμε το λόμπι των μεγάλων ψαριών, κοιτάχτε όλα αυτά κατεψυγμένα για παράδειγμα, από την βόρεια θάλασσα. Ήταν αυτό θέλανε όλες οι μικρές παροχές να εκλείψουν, το ίδιο έγινε με το λάδι, το ίδιο έγινε με τα αμπέλια, τώρα πρόσφατα λέει απαγορεύεται να φυτέψεις αμπέλι, χρειάζεται ειδική άδεια για τα αιγοπρόβατα που πριν ένα μήνα έδιναν, επιχορήγηση, επιδότηση να παραδώσουν τα κοπάδια τους, πάνε τα γίδινα προϊόντα, πάνε τα κατσικίσια, οι αρχέγονοι σπόροι, δεν μπορείς να φυτέψεις. Είναι παράνομο να φυτέψεις σπόρους αρχέγονους. Βλέπουμε πώς καταστρέφεται... και αυτό ξέρετε το είδαμε... το έχει πιάσει η τέχνη, το έχει αφουγκραστεί και το είδαμε σε μεγάλες εκθέσεις όπως είναι η Μπιενάλε της Βενετίας και η Documenta. Είδαμε έργα καλλιτεχνών από κοινότητες παραδοσιακές όπως είναι οι Σάμπι της Λαπωνίας, οι Αβορίγινες και προσπαθούμε να πιάσουμε το νήμα, το ξηλωμένο αυτό υφαντό της παγκοσμιοποίησης, όχι της παγκοσμιοποίησης. Γιατί η παγκοσμιοποίηση είναι ένα πολύχρωμο πολυπόικλο υφαντό από διαφορετικές κουλτούρες. Έτσι δεν είναι;

Ναι έτσι είναι...

Και αν αρχίσει και ξηλώνεται αυτό, μετά ξηλώνεται η ταυτότητα και δεν έχει κανείς να προσφέρει κάτι. Μετά απλά κανείς εργάζεται, παράγει, καταναλώνει και πεθαίνει. Δεν υπάρχει ούτε μνήμη, δεν υπάρχει μνήμη... Αυτό προσπαθούμε εμείς να συντηρήσουμε την ιστορία με τα ξύλινα καΐκια γιατί εκεί βλέπεις τη μνήμη και η μνήμη είναι αρχέγονη, έτσι ανακαλύφθηκε ο κόσμος, με αυτά τα σκάφη, γιατί κακά τα ψέματα από δω ξεκίνησαν οι μεγάλες εξερευνησεις του κόσμου, ας το πούμε έτσι!

Γιατί αυτή είναι η αρχιτεκτονική των θαλασσών, πολύ ωραία το είπατε!

Και πέρα απ' αυτό τα πλαστικά σκάφη... γιατί έχουμε δει και περιπτώσεις που δίδονται άδειες και μετά παίρνουν πλαστικά σκάφη. Τα πλαστικά σκάφη έχουν διάρκεια 30 έτη, άντε το πολύ 35 μετά πολυμερίζονται και όχι μόνο καταστρέφονται, είναι γεμάτα από τοξικά στοιχεία. Αυτά δεν ανακυκλώνονται καν... τι θα γίνουν όλα αυτά τα πλαστικά σκάφη; Αυτή είναι η

Ανθρωπόκαινος εποχή. Αυτή την Ανθρωπόκαινο εποχή πραγματεύεται η τέχνη, οι εικόνες της τέχνης είναι μέσα από αυτή, υπάρχουν καλλιτέχνες πάρα πολύ πολιτικοί, για παράδειγμα η Kara Walker που την είδαμε και στο ΔΕΣΤΕ πριν από λίγο καιρό, που έκανε αυτά τα φοβερά γλυπτά από ζάχαρη μιλώντας για όλη αυτή την εκμετάλλευση του μαύρου πληθυσμού στις φυτείες ζαχαροκάλαμου κτλ. Δηλαδή βλέπουμε Πολιτικούς Καλλιτέχνες που μιλάνε είτε για τον ρατσισμό, είτε για το περιβάλλον, που ευτυχώς δηλαδή που υπάρχει και η τέχνη, όχι μόνο τα εικαστικά αλλά και το σινεμά. Ταινίες... όπως το Blade Runner για παράδειγμα, το AI του Σπίλμπεργκ και τώρα το Black Mirror που δείχνουν ένα δυστοπικό, ασφυκτικό περιβάλλον που δεν είναι καθόλου μακριά.

Λοιπόν νομίζω ότι απαντήσατε σε όλα, με έναν ελεύθερο τρόπο και σύμφωνα με την εμπειρία σας και αυτό ήταν κάτι που ήθελα να κρατήσω από τη δική σας συνέντευξη. Σ' ευχαριστώ πολύ.

Ανάλυση Συνέντευξης 4.

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Κωδ.1 Κίτρινο / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον.

Γεγονότα

1. **Γ1.** μία μεγάλη τσιμεντοβιομηχανία μέσα στον ιστό της πόλης 100 ετών, δεν μπορεί να κάνει αυτή τη δουλειά δηλαδή τη διαχείριση απορριμμάτων και συνήθως ξένων απορριμμάτων που έρχονται καράβια από την Ιταλία την Ουκρανία και άλλες χώρες.
2. **Γ2.** Ναι το γνωρίζω και είναι τυχαίο που κήκαν τα βουνά εκεί;
3. **Γ3.** ο Δήμος Φυλής. Έχει κάνει ένα εργοστάσιο που φτιάχνει πακέτα RDF, δηλαδή δίνει τα επεξεργασμένα απορρίμματα, της ανακύκλωσης και τα λοιπά τα κάνει RDF και τα πάνε για καύση, επειδή δεν μπορούν να τα πάνε για καύση όλα, κάποια έρχονται και στο Βόλο για καύση, τα θάβει... Δηλαδή υπάρχει ένα ολόκληρο εργοστάσιο ανακύκλωσης

που κάποια από αυτά τα πάει για καύση και τα υπόλοιπα τα θάβει. Δηλαδή τόσο δύσκολο είναι να βρεις τι θα τα κάνεις... ένας ιστορικός τέχνης θα μπορούσε να κάνει αυτή τη δουλειά! Έχεις τόσους επιστήμονες που ασχολούνται με αυτή την δουλειά!

Και προσπαθούν να μας πείσουνε ότι η καύση είναι η εύκολη λύση;

4. Γ4. η Ιταλία αυτή τη στιγμή προχωράει προς το zero waste φέρνει σε μας τα απορρίμματα;

Λεδομένα

1. Γ1=Δ1. Μία μεγάλη τσιμεντοβιομηχανία μέσα στον ιστό της πόλης του Βόλου κάνει διαχείριση απορριμμάτων του εξωτερικού, χωρών όπως η Ιταλία, η Ουκρανία κλπ. Κωδ1
2. Γ2=Δ2. Δ13. Η ευρύτερη περιοχή του Γραμματικού είχε καεί το 2009. Είχε ξεκινήσει η φωτιά από το Γραμματικό και έφτασε μέχρι το Πικέρμι και την Παλλήνη. Κωδ.5 Κωδ.1
3. Γ1+Γ3=Δ3. Ο Δήμος Φυλής έχει κάνει ένα εργοστάσιο ανακύκλωσης που φτιάχνει τα απορρίμματα σε πακέτα RDF τα οποία τα στέλνουν για καύση στον Βόλο ή τα θάβουν. Δεν έχει δοθεί ουσιαστική λύση στην ανακύκλωση στην Ελλάδα. Κωδ.1
4. Δ3+Γ4=Δ4. Η Ιταλία αυτή τη στιγμή προχωράει σε zero waste γιατί φέρνει στην Ελλάδα τα απορρίμματα για καύση. Κωδ.1

Κοινωνικά φαινόμενα

1. 1+Δ2+13+Δ4=ΚΦ1 Περιβαλλοντικές αλλαγές στο τοπίο της Ελλάδας. Κωδ.1

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις.

Γεγονότα

1. Γ1. Θέλουμε κάποια στιγμή η Ελλάδα, κάποιες πόλεις της Ελλάδας, να φτάσουν στο επίπεδο του Σαν Φρανσίσκο, που μιλάμε για 86% με 90% επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση που σημαίνει καθόλου waste
2. Γ2. έτσι δεν χρειάζεται να δημιουργείται η καύση γιατί η καύση έχει τεράστιο αποτύπωμα περιβαλλοντικό
3. Γ3. Κατ' αρχήν τα απορρίμματα απ' ότι έχω μάθει τα τελευταία δύο χρόνια που έχω ασχοληθεί και έχω μπει πολύ βαθιά μέσα σ' αυτό το αντικείμενο, είναι μία μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή, είναι ο βρώμικος χρυσός.
4. Γ4. Είναι πολύ εύκολο για την Ελλάδα της κρίσης να δέχεται αυτά τα υπολείμματα.

5. **Γ5.** μέτρησε αυτό, έστω και μετά από λίγο και τα 4 λεπτά του ευρώ ή τα 10 λεπτά ανάλογα με το κάθε μαγαζί τελικά αυτό **λειτουργήσε**
6. **Γ6.** Ελλάδα που είμαστε στο 17% είναι της ανακύκλωσης και σου λέω κι ένα μεγάλο νούμερο δηλαδή, γιατί περιφερειακά είναι πολύ μικρότερο το ποσοστό.
7. **Γ7.** θα μιλήσω και λίγο πιο πολιτικά φεύγουμε και από το περιβάλλον καθαυτό και μιλάμε για ζητήματα που έχουν σχέση με την Δημοκρατία μας γιατί όλα άπτονται της Δημοκρατίας μας και της ελευθερίας μας. Και κατά πόσο καταστρατηγείται η ελευθερία μας, είτε από το μάρκετινγκ, είτε από την πίεση που δεχόμαστε από τα media, τι πρέπει να μας αρέσει και δεν πρέπει να μας αρέσει, από όλα.
8. **Γ8.** η Δονούσα, νησί χωρίς πλαστικό.
9. **Γ9.** Έχεις τόσους επιστήμονες που ασχολούνται με αυτή την δουλειά! Και προσπαθούν να μας πείσουνε ότι η καύση είναι η εύκολη λύση; Είναι η τεμπέλικη λύση. Σκουπίδια; Καύση όλα... ότι υπάρχει...
10. **Γ10.** αν αρχίσει και ξηλώνεται αυτό, μετά ξηλώνεται η ταυτότητα και δεν έχει κανείς να προσφέρει κάτι.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Στόχος είναι να φτάσει κάποια στιγμή η Ελλάδα στο επίπεδο του zero waste. Κωδ.2
2. **Γ2=Δ2.** Καύση σημαίνει τεράστιο περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Κωδ.2
3. **Γ3=Δ3.** Τα απορρίμματα είναι μία μεγάλη πλουτοπαραγωγική πηγή. Κωδ.2
4. **Γ4=Δ4.** Η Ελλάδα της κρίσης δέχεται αυτά τα υπολείμματα. Κωδ.2
5. **Γ5=Δ5.** Η χρέωση της σακούλας με 4 ή 10 λεπτά του ευρώ λειτουργήσε στην Ελλάδα. Κωδ.2
6. **Γ6=Δ6.** Είναι μικρό το ποσοστό ανακύκλωσης στην Ελλάδα. Κωδ.2
7. **Γ7=Δ7.** Θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον αφορούν πολλές φορές την καταστρατήγηση της ελευθερίας είτε από το marketing, είτε από την πίεση των media, για το τι πρέπει να μας αρέσει και τι όχι κλπ. Σχετίζονται δηλαδή πολλές φορές με θέματα Δημοκρατίας. Κωδ.2
8. **Γ8=Δ8.** Η Δονούσα είναι από φέτος το πρώτο νησί χωρίς πλαστικά μιας χρήσης. Κωδ.2
9. **Γ2+Γ9=Δ9.** Θα πρέπει να δοθεί άλλη λύση στον τομέα της ανακύκλωσης, η καύση αποτελεί την εύκολη λύση. Κωδ.2

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 8 = \text{ΚΦ1}$ Στόχος είναι το zero waste. Κωδ.2
2. $\Delta 2 = \text{ΚΦ2}$ Καύση σημαίνει περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Κωδ.2
3. $\Delta 4 + \Delta 7 = \text{ΚΦ3}$ Θέματα που αφορούν το Περιβάλλον αφορούν και θέματα Δημοκρατίας. Κωδ.2
4. $\Delta 6 + \Delta 9 = \text{ΚΦ4}$ Η καύση απορριμμάτων αποτελεί την εύκολη λύση. Κωδ.2
5. $\Delta 5 = \text{ΚΦ5}$ Η χρέωση της σακούλας λειτούργησε στην Ελλάδα. Κωδ.2
6. $\Delta 8 = \text{ΚΦ6}$ Η δημιουργία **doers** όπως το **παράδειγμα της Δονούσας** αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση ώστε να ακολουθήσουν κι άλλοι. Κωδ.2

Κωδ.3 / Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Όπως είναι οι καταναλωτικές μας συνήθειες. Συνήθειες που από το 1970 και μετά και από τη στιγμή της ευρείας χρήσης πλαστικού χάθηκε η συνείδηση του τι γίνεται με οτιδήποτε χρησιμοποιούμε και απορρίπτουμε,

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Διαχείριση καταναλωτικών συνηθειών. Από το 1970 και μετά χάθηκε η συνείδηση του τι γίνεται με την κατανάλωση προϊόντων και που καταλήγουν μετά το πέρας της χρήσης τους. Κωδ.3

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 = \text{ΚΦ1}$ Διαχείριση καταναλωτικών συνηθειών
2. $\Delta 1 = \text{ΚΦ2}$ Σχεδιασμός προϊόντων για όλα τα στάδια κατανάλωσης τους

Κωδ.4 / Οικολογικό άγχος.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Μετά απλά κανείς εργάζεται, παράγει, καταναλώνει και πεθαίνει. Δεν υπάρχει ούτε μνήμη, δεν υπάρχει μνήμη...
2. **Γ2.** γιατί έχουμε δει και περιπτώσεις που δίδονται άδειες και μετά παίρνουν πλαστικά σκάφη. Τα πλαστικά σκάφη έχουν διάρκεια 30 έτη, άντε το πολύ 35 μετά πολυμερίζονται και όχι μόνο καταστρέφονται, είναι γεμάτα από τοξικά στοιχεία.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Και όταν εξαφανιστεί η ταυτότητα των πολιτισμών δεν υπάρχει μνήμη και τότε κανείς εργάζεται για να παράγει και να καταναλώνει Κωδ.4
2. **Γ2=Δ2.** Παρατηρούνται περιπτώσεις που μετά την καταστροφή των ξύλινων καϊκιών αγοράζουν πλαστικά σκάφη. Τα οποία μετά το πέρας της χρήσης τους καταστρέφονται και είναι γεμάτα από τοξικά στοιχεία. Κωδ.1

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Αφανισμός της ταυτότητας των πολιτισμών. Κωδ.1
2. **Δ2=ΚΦ2** Αφανισμός της παράδοσης και της μνήμης. Κωδ.1

Κωδ.5 / Επιπτώσεις της αλόγιστης συμπεριφοράς.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Τεράστια Φαραωνικά εργοστάσια μηχανικής επεξεργασίας, διαλογής, πολλοί εργολάβοι που φτιάχνουν διάφορες μονάδες, αυτά τα μεγάλα εργοστάσια καύσης επίσης... τίποτα απ' όλα αυτά δεν είναι safe δεν είναι ασφαλές.
2. **Γ2.** πάρα πολλές επιδημιολογικές μελέτες που δείχνουν πολλούς διαφορετικούς τύπους καρκίνου απόστασης έως και 30 χιλιόμετρα γύρω από το εργοστάσιο και ειδικά σε νεοπλασματικές ασθένειες που αφορούν παιδιά,
3. **Γ3.** οι διοξίνες που προκαλούνται από την καύση του πλαστικού, την καύση του χλωρίου ουσιαστικά, υποτίθεται ότι με τις μεγάλες θερμοκρασίες καταστρέφονται αλλά όταν αποψύχονται τα αέρια ξαναδημιουργούνται κι αυτό δημιουργεί τεράστιο πρόβλημα
4. **Γ4.** έχουμε κάνει professional κινήματα σε όλο τον κόσμο στο εξωτερικό, φέτος παρουσιάσαμε και το δικό μας το πρόγραμμα στο ευρωκοινοβούλιο μαζί με άλλες ομάδες στο Μεξικό, στην Ισπανία, την Ιταλία, την Σλοβενία, που κάνουν τον ίδιο αγώνα όπως εμείς.
5. **Γ5.** οι Ευρωπαίοι δεν ξέρουν τι να τα κάνουν

6. **Γ6.** δημιουργήσαμε ένα υλικό που δεν μπορεί να το διαχειριστεί η φύση και δεν μπορεί να το διασπάσει εντελώς και να το απορροφήσει κι από κει και πέρα αυτό είναι το μεγάλο μας πρόβλημα.

7. **Γ7.** Και τα μικροπλαστικά επίσης είναι ένα μεγάλο θέμα, είμαστε πλέον στο και πέντε έχουμε περάσει κατά πολύ το σημείο συναγερμού, τα πλαστικά φτάνουν στον υδροφόρο ορίζοντα και διασπώνται, γίνονται τόσο μικρά σαν πλανητόν. Είμαστε λοιπόν στο και πέντε και δεν ξέρω καν αν θα μπορούσα να είμαι αισιόδοξη. Αν μπορεί δηλαδή όλο αυτό το πράγμα να είναι αναστρέψιμο.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Τεράστια εργοστάσια διαλογής και επεξεργασίας απορριμμάτων τα οποία δεν είναι ασφαλή για την υγεία των κατοίκων των περιοχών που βρίσκονται κοντά τους. Κωδ.5
2. **Γ1+Γ2=Δ2.** Επιδημιολογικές μελέτες δείχνουν διαφορετικούς τύπους καρκίνου να αναπτύσσονται στους κατοίκους που διαμένουν έως και 30 χιλιόμετρα γύρω από το εργοστάσιο. Κωδ.5
3. **Γ1+Γ2+Γ3=Δ3.** Οι διοξίνες που προκαλούνται από την καύση του πλαστικού δημιουργούν τεράστια μόλυνση. Κωδ.5
4. **Γ4=Δ4.** Δημιουργούνται τώρα professional κινήματα σε όλο τον κόσμο που συμμετέχουν στον ίδιο αγώνα προστασίας του περιβάλλοντος. Κωδ.5
5. **Γ5=Δ5.** Η Ευρώπη δεν ξέρει τι να κάνει τα απορρίμματα της. Κωδ.5
6. **Γ6=Δ6.** Είναι μεγάλο το πρόβλημα της σύγχρονης κοινωνίας σχετικά με τα πλαστικά απορρίμματα και πως μπορεί να τα διαχειριστεί. Κωδ.5.
7. **Γ7=Δ7.** Τα μικροπλαστικά που έχουν δημιουργηθεί στον υδροφόρο ορίζοντα, είναι επίσης ένα πολύ σημαντικό θέμα. Κωδ.5

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1+Δ2+Δ3 =ΚΦ1** Τα εργοστάσια καύσης και διαχείρισης απορριμμάτων είναι τρομερά ρυπογόνα. Κωδ.5
2. **Δ1+Δ2=ΚΦ2** Τα εργοστάσια καύσης και διαχείρισης απορριμμάτων δεν είναι ασφαλή για την υγεία των πολιτών. Κωδ.5
3. **Δ4=ΚΦ3** Δημιουργία professional κινήματων για συμμετοχή στην προστασία του

περιβάλλοντος. Κωδ.5

4. $\Delta 5 + \Delta 6 + \Delta 7 = \text{ΚΦ4}$ Ελλιπές σχέδιο διαχείρισης απορριμμάτων. Κωδ.5

Κωδ.6/ Καλές πρακτικές.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Σε χώρες όπως η Αμερική είναι διαδεδομένος ο ακτιβισμός ως αντίδραση ακόμα και μέσα σε μουσεία.
2. **Γ2.** Διάσημη ακτιβιστική δράση, στο Λούβρο συγκεκριμένα, μπροστά από το "*Raft of Medusa*", "*Το Ναυάγιο της Μέδουσας*", όπου πέσανε κάτω σαν πνιγμένοι ακτιβιστές, για να δείξουν το πρόβλημα το μεταναστευτικό, λόγιων και διανοούμενων που οργανώνουν ακτιβιστικές ενέργειες.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Στην Αμερική είναι διαδεδομένος ο ακτιβισμός μέσα στα μουσεία. Κωδ.6
2. **Γ1+Γ2=Δ2** Οι ακτιβιστές δίνουν φωνή στα έργα τέχνης. Το παράδειγμα του έργου «*Το Ναυάγιο της Μέδουσας*» στο Λούβρο . Κωδ.6

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1+Δ2=ΚΦ1** Ακτιβισμός και τέχνη με στόχο την κοινωνική αλλαγή. Κωδ.6

Κωδ.7/ Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Γιατί λοιπόν ένας άνθρωπος της τέχνης ασχολείται με ένα ζήτημα που άπτεται του περιβάλλοντος
2. **Γ2.** ένας άνθρωπος του πολιτισμού ασχολείται με αυτό το θέμα, είναι γιατί και η διαχείριση των απορριμμάτων είναι κομμάτι του πολιτισμού μας.

3. **Γ3.** Είναι αυτό που πρέπει να πιέσουμε, σίγουρα ο κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να μην αγοράζει πλαστικά ή να προσπαθεί να κάνει καλή ανακύκλωση, αλλά το σημαντικό είναι να μην δημιουργούνται όλα αυτά.
4. **Γ4.** πρέπει να γίνουμε λιγότερο καταναλωτικοί. Λιγότερο απορριμματίες
5. **Γ5.** δηλαδή να μην είναι τόσο εύκολο για μας να πετάξουμε οτιδήποτε κι αν αυτό έχει σχέση με τα πάντα, ακόμα και με τις ανθρώπινες σχέσεις.
6. **Γ6.** Η τάση προς απόρριψη, προς χρησιμοποίηση και μετά απόρριψη η λογική του ταχυφαγίου δηλαδή έχει επηρεάσει βαθιά τον άνθρωπο.
7. **Γ7.** Ας φανταστούμε ένα μέρος που θα πηγαίνεις όλα σου τα υλικά και θα παίρνεις και ένα token. Δηλαδή αυτό που λέμε για τα πράσινα σημεία δηλαδή να δημιουργηθούν διάφορα πράσινα σημεία μέσα στην πόλη
8. **Γ8.** η διαλογή στην πηγή είναι το πιο σημαντικό και η κομποστοποίηση γιατί τα μισά από τα απορρίμματά μας είναι οργανικά και όταν πέφτουν όλα μαζί σ' έναν κάδο καταστρέφονται και τα μεν και τα δε.
9. **Γ9.** Πως λοιπόν αυτό αντανάκλαται μέσα στα θέματα του πολιτισμού, μέσα στα θέματα της τέχνης. Η τέχνη αν το σκεφτούμε ότι πάντα λειτουργούσε, ναι μεν για να επιβιώσει, είχε το σπόνσορινγκ των μεγάλων ονομάτων, κάποτε ας πούμε τους Μεδίκους ή από άλλους ανθρώπους που είχαν εξουσία που σπονσόραραν την τέχνη
10. **Γ10.** η τέχνη είναι ένα από τα καταλληλότερα βήματα για κοινωνική επανάσταση.
11. **Γ11.** Στο Brooklyn Museum τελευταία έγινε μεγάλη συζήτηση γιατί ήθελε μία μεγάλη Σαουδαραβική οικογένεια να σπονσοράρει μια μεγάλη έκθεση με καλλιτέχνες της Σαουδικής Αραβίας με αρχαιολογικά ευρήματα και λοιπά, εκεί που την ίδια περίοδο από ότι φάνηκε έγινε ένα μεγάλο έγκλημα, που με εντολή τους σκότωσαν έναν δημοσιογράφο στην Πρεσβεία στην Τουρκία, το όνομά του μου διαφεύγει αυτή τη στιγμή, μπορούμε όμως να το βρούμε... (μιλάει για τον Jamal Khashoggi) Έχει ένα αραβικό όνομα εν πάσει περιπτώσει, έτσι είναι ένα γνωστό όνομα... έγινε λοιπόν μία μεγάλη αντίδραση και από τα μεγάλα μουσεία της Αμερικής, εστίασαν πάρα πολύ στο ότι η BP και μάλιστα έχει και το ωραίο σύνθημα "BP or not BP", η εταιρεία πετρελαίων η οποία αυτή τη στιγμή, όπως και να το κάνουμε, κατηγορείται για εξορύξεις... σε πολύ ευαίσθητα αστικά περιβάλλοντα, αν μπορεί να λειτουργήσει ως σπόνσορας;
12. **Γ12.** γίνονται όλα αυτά πολύ πιο βιωμένα

13. **Γ13.** ο δυτικός άνθρωπος έχει την ευθύνη του, όπως επίσης, και μουσεία που αρνούνται να συμμετέχουν σε εκθέσεις που από πίσω υπάρχουνε θέματα, κοινωνικά, ρατσισμού, white supremacy, πατριαρχία, εμ.. και όλα αυτά.
14. **Γ14.** Βλέπουμε λοιπόν ότι η τέχνη μπορεί να λειτουργήσει, σαν ένα πολύ καλό εφελτήριο για να γίνει, να γίνει μία αντίδραση,
15. **Γ15.** στην περίπτωση του Βόλου που μιλάμε για μία εταιρεία που είναι η Lafarge company η οποία είναι μία γιγάντια εταιρία που καταμαρτυρούν και πάρα πολλές σκοτεινές εμπλοκές επίσης, δεν μπορείς να αφήνεις, σ' αυτή την περίπτωση, μία εταιρεία είτε να... δηλητηριάζει, είτε να καταστρέφει... γιατί όσα μουσεία και εκθέσεις να σπονσοράρουν όταν οι σκοποί τους είναι ενάντιοι στην ανθρώπινη ελευθερία, την ανθρώπινη υγεία, στην ανθρώπινη δημοκρατία, στην ανθρώπινη δικαιοσύνη, τότε δεν μιλάμε για προσθήκη στον πολιτισμό
16. **Γ16.** Είναι πολύ σημαντικό η εκπαίδευση επίσης το πιο βασικό κομμάτι για μένα είναι να δώσεις πάρα πολύ προσοχή. Να διοχετευθεί σε όλη την εκπαίδευση, από το δημοτικό μέχρι το λύκειο, πως τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση.
17. **Γ17.** Και μετά αντί αυτό να ανακυκλωθεί θα πρέπει να εξορύξουμε κι άλλο βωξίτη από το βουνό, εκεί τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι αυτό είναι κάτι πολύ πολύτιμο τελικά.
18. **Γ18.** Και μετά αντί αυτό να ανακυκλωθεί θα πρέπει να εξορύξουμε κι άλλο βωξίτη από το βουνό, εκεί τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι αυτό είναι κάτι πολύ πολύτιμο τελικά.
19. **Γ19.** τα παιδιά είναι πάρα πολύ ευαισθητοποιημένα, έχουν την ευαισθητοποίηση μέσα τους. Είναι πολύ εύκολο να φτιάξεις ευαισθητοποιημένους ενήλικες από αυτά τα παιδιά, το θέμα είναι πως το κάνεις, το βιωματικό είναι το νούμερο ένα.
20. **Γ20.** Γι' αυτό χρειάζεται μαζική... μαζικός ακτιβισμός, μαζική αντίδραση, με τη μαζική αντίδραση...
21. **Γ21.** δεν θα μπορούσαμε να λύσουμε το θέμα της ανεργίας αν υπήρχανε ωραία... πολύ ωραία περιβαλλοντικά πάρκα; Που να πηγαίνουν τα παιδιά ενημερώνονται; Από τα σχολεία; Πηγαίνοντας πάλι πίσω την κουβέντα μας, στο σχολείο; Αυτό το ωραίο πρόγραμμα που κάνετε που θα μπορούσε να έχει εφαρμογή ως πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο σχολείο; Θα μπορούσα να ενταχθεί σε μία περιβαλλοντική μεγάλη δράση που έχει ένας οργανισμός ένας Δήμος για παράδειγμα. Υπάρχουνε δήμοι που είναι μπροστά σ' αυτά. Υπάρχει ο Δήμος Χαλανδρίου, αν δεν απατώμαι, τελευταία η Δονούσα, νησί χωρίς πλαστικό.

22. **Γ22.** ένα σωστό ΧΥΤΥ όταν έχεις κάνει 90% ανακύκλωση και είναι ένα ΧΥΤΥ εντελώς στεγανοποιημένο και πάρα πολύ ασφαλές ένα μικρό υπόλειμμα της τάξης του 5% των απορριμμάτων, είναι ελάχιστο, στεγνό υπόλειμμα. Μπαίνει μέσα και εξαφανίζεται για πάντα, καλύτερα να γίνει αυτό παρά να γίνει καύση

23. **Γ23.** παρόλο ότι ο υδροφόρος ορίζοντας είναι δίπλα αν το ΧΥΤΥ χτιστεί όπως πρέπει, έχεις απόλυτη στεγανοποίηση. Γιατί ο υδροφόρος ορίζοντας είναι παντού, όλο το έδαφος είναι δυνάμει υδροφόρος ορίζοντας, αλλά αν γίνεται σωστά, γίνεται. Και μάλιστα είναι μία καλή λύση.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Για ποιο λόγο ένας άνθρωπος της τέχνης ασχολείται με ζητήματα που αφορούν το περιβάλλον; Κωδ.7
2. **Γ1+Γ2=Δ2.** Ένας άνθρωπος του πολιτισμού ασχολείται με τη διαχείριση απορριμμάτων γιατί είναι ένα κομμάτι του πολιτισμού. Κωδ.7
3. **Γ3=Δ3.** Πέρα από την συμπεριφορά του καταναλωτή το πιο σημαντικό είναι να μην δημιουργούνται πλαστικές συσκευασίες. Κωδ.7
4. **Γ3+Γ4=Δ4.** Στόχος είναι η μείωση της κατανάλωσης τέτοιων προϊόντων. Κωδ.7
5. **Δ4+Γ5=Δ5.** Η στάση που πρέπει να κρατήσει το υποκείμενο είναι να σταματήσει η λογική του καταναλωτισμού και η ευκολία της αντικατάστασης με κάτι νέο. Κωδ.7
6. **Δ4+Δ5+Γ6=Δ6.** Στόχος είναι η αλλαγή στάσης που έχει επηρεάσει βαθιά τον άνθρωπο για να σταματήσει να χρησιμοποιεί τη λογική του ταχυφαγίου. Κωδ.7
7. **Γ7=Δ7.** Μπορούν να δημιουργηθούν "Πράσινα σημεία" στην πόλη. Κωδ.7
8. **Γ8=Δ8.** Επίσης είναι πολύ σημαντική η διαλογή στην πηγή και η κομποστοποίηση. Κωδ.7
9. **Δ1+Δ2+Γ9=Δ9.** Η ανακύκλωση είναι κομμάτι του πολιτισμού. Κωδ.7
10. **Γ10=Δ10.** Η τέχνη είναι από τα καταλληλότερα πεδία για κοινωνική επανάσταση Κωδ.7
11. **Γ11=Δ11.** Σύμφωνα με το παράδειγμα του Brooklyn Museum, τέθηκε ένα μεγάλο ερώτημα σχετικά με τις χρηματοδοτήσεις μεγάλων εκθέσεων αν είναι εφικτό εταιρίες οι οποίες κατηγορούνται για εξορύξεις και αλλοιώσεις ευαίσθητων αστικών περιβάλλοντων να λειτουργούν ως σπόνσορες. Κωδ.7.
12. **Δ9+Γ12=Δ12.** Να γίνεται όλη αυτή η εξάπλωση των μουσείων και της τέχνης πολύ πιο βιωμένα Κωδ.7

13. $\Delta 9 + \Delta 10 + \Delta 12 + \Gamma 13 = \Delta 13$. Ο δυτικός άνθρωπος έχει ευθύνη για το πως χειρίζεται θέματα τέχνης και πολιτισμού σε σχέση με έντονα κοινωνικά θέματα όπως ο ρατσισμός, η white supremacy, η πατριαρχία κλπ. Κωδ.7
14. $\Delta 9 + \Delta 10 + \Delta 12 + \Delta 13 + \Gamma 14 = \Delta 14$. Η τέχνη μπορεί να γίνει εφαλτήριο αντίδρασης. Κωδ.7
15. $\Delta 11 + \Gamma 11 = \Delta 15$. Στην περίπτωση του Βόλου τίθεται το ερώτημα αν μπορείς να αφήσεις μία Εταιρεία η οποία δηλητηριάζει και καταστρέφει να στηρίζει και να χρηματοδοτεί τον πολιτισμό. Κωδ.7
16. $\Delta 15 + \Gamma 16 = \Delta 16$. Είναι πολύ σημαντικό το κόμματι της εκπαίδευσης που πρέπει να ξεκινάει από μικρές ηλικίες ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αποκτήσουν κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση. Κωδ.7
17. $\Delta 2 + \Delta 16 + \Gamma 17 = \Delta 17$. Η εκπαίδευση μπορεί να ξεκινήσει από το αρχικό στάδιο της εξόρυξης των πρώτων υλών. Έτσι να κατανοήσουν τα παιδιά απ' την πολυτιμότητα των πρώτων υλών. Κωδ.7
18. $\Delta 17 + \Gamma 18 = \Delta 18$. Το παιδί θα κατανοήσει ότι αντί το προϊόν που παράχθηκε αντί να ανακυκλωθεί θα πρέπει να παραχθεί ξανά από την αρχή. Κωδ.7
19. $\Delta 16 + \Delta 17 + \Delta 18 + \Gamma 19 = \Delta 19$. Ο βιωματικός τρόπος εκμάθησης είναι ο καταλληλότερος στην εκπαίδευση. Κωδ.7
20. $\Gamma 20 = \Delta 20$. Γι' αυτό χρειάζεται μαζική ακτιβιστική αντίδραση. Κωδ.7
21. $\Delta 19 + \Gamma 21 = \Delta 21$. Το κόμματι της εκπαίδευσης είναι πολύ σημαντικό. Θα μπορούσε να λυθεί το θέμα της ανεργίας αν υπήρχαν πολύ ωραία περιβαλλοντικά πάρκα για παιδιά. Κωδ.7
22. $\Gamma 22 = \Delta 22$. Ένα σωστό ΧΥΤΥ κάνει 90% ανακύκλωση και έχει ένα πολύ μικρό υπόλειμμα 5%. Κωδ.7
23. $\Delta 22 + \Gamma 23 = \Delta 23$. Τα ΧΥΤΥ είναι μία καλή λύση διαχείρισης απορριμμάτων. Παρόλο που ο υδροφόρος ορίζοντας είναι δίπλα αν το ΧΥΤΥ χτιστεί όπως πρέπει γίνεται απόλυτη στεγανοποίηση. Κωδ.7

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 8 + \Delta 9 + \Delta 22 + \Delta 23 + \Delta 12 = \mathbf{K\Phi 1}$ Η διαχείριση των απορριμμάτων είναι κομμάτι του πολιτισμού. Κωδ.7
2. $\Delta 4 + \Delta 20 = \mathbf{K\Phi 2}$ Μαζική ακτιβιστική αντίδραση. Κωδ.7
3. $\Delta 4 + \Delta 5 + \Delta 6 + \Delta 7 = \mathbf{K\Phi 3}$ Ανάπτυξη συνειδητής κατανάλωσης. Κωδ.7

4. $\Delta 3 + \Delta 4 + \Delta 5 + \Delta 6 = \text{ΚΦ4}$ Αίτημα μείωσης παραγωγής πλαστικών προϊόντων. Κωδ.7
5. $\Delta 9 + \Delta 10 + \Delta 13 + \Delta 14 = \text{ΚΦ5}$ Η τέχνη ως πεδίο κοινωνικής επανάστασης. Κωδ.7
6. $\Delta 11 + \Delta 12 + \Delta 15 = \text{ΚΦ6}$ Η χρηματοδοτοδότηση του πολιτισμού πρέπει να γίνεται από εταιρείες με καθαρά κίνητρα. Κωδ.7
7. $\Delta 7 + \Delta 16 + \Delta 17 + \Delta 18 + \Delta 19 + \Delta 21 = \text{ΚΦ7}$ Ανάπτυξη περιβαλλοντικής συνείδησης, η οποία πρέπει να καλλιεργείται από μικρές ηλικίες. Κωδ.7

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Τεράστια Φαραωνικά εργοστάσια μηχανικής επεξεργασίας, διαλογής, πολλοί εργολάβοι που φτιάχνουν διάφορες μονάδες, αυτά τα μεγάλα εργοστάσια καύσης επίσης... τίποτα απ' όλα αυτά δεν είναι safe δεν είναι ασφαλές.
2. **Γ2.** όχι μόνο στα εικαστικά αλλά και στο σινεμά. Ταινίες... όπως το Blade Runner για παράδειγμα, το AI του Σπίλμπεργκ και τώρα το Black Mirror που δείχνουν ένα δυστοπικό, ασφυκτικό περιβάλλον που δεν είναι καθόλου μακριά.

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Τεράστιες εκτάσεις διαχείρισης απορριμμάτων. Κωδ.8
2. **Γ2=Δ2.** Η τέχνη αναδεικνύει το πρόβλημα και μέσα από τον κινηματογράφο όπου παρουσιάζονται δυστοπικά περιβάλλοντα που δείχνουν να μην είναι μακριά. Κωδ.6 Κωδ.8

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Το ανθρώπινο αποτύπωμα στις τεράστιες εκτάσεις διαχείρισης απορριμμάτων αποτελεί μία ασφυκτική οικολογική τοπιογραφία. Κωδ.8
3. **Δ2=ΚΦ2** Η τέχνη αναδεικνύει δυστοπικά περιβάλλοντα. Κωδ.8

Συνέντευξη 5

Συνέντευξη Τζένης Τσουμπρή / επιμελήτριας εκθέσεων / μέλος της ομάδας / ιδρυτικό μέλος της Tidal Flow Art / 29-11-2018.

1. Ποια πιστεύετε ότι είναι η σχέση του ανθρώπου με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;

Πιστεύω ότι είναι αδιάφορη και κυρίως... από κοινωνίες οι οποίες δεν είναι ευρωπαϊκές. Κι αυτό το λέω γιατί έχω την εμπειρία των ευρωπαϊκών κοινωνιών οι οποίες είναι τρομερά ευαισθητοποιημένες, πραγματικά προσεκτικές απέναντι στο περιβάλλον, έχω πολλά παραδείγματα να πω... άλλα αντίθετα δεν συμβαίνει αυτό στον υπόλοιπο κόσμο. Επίσης έχουμε το προχθεσινό μόλις ψήφισμα για το περιβάλλον, της πρότασης του Παρισιού, της Παρισινής πρότασής στην Πολωνία... Που μόνο 200 χώρες το υπέγραψαν για το περιβάλλον αυτό σημαίνει ότι οπωσδήποτε είναι αδιάφορη η θέση του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον.

2. Γιατί πιστεύετε ότι συμβαίνει αυτό;

Πιστεύω ότι είναι θέμα μόρφωσης. Για παράδειγμα δεν μπορώ να διανοηθώ ότι ο σύγχρονος Σύριος πολίτης της εποχής μας που έχει γύρω του όλον αυτόν τον πόλεμο γύρω του, σκέφτεται το περιβάλλον, σκέφτεται την επιβίωση του. Δεν σκέφτεται το περιβάλλον. Ο Αφγανός δεν σκέφτεται το περιβάλλον. Ο Αφγανός σκέφτεται την επιβίωση του αδιαφορεί απέναντι σε αυτό που συμβαίνει.

Μα η μόλυνση του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο στις πόλεις που αυτή τη στιγμή έχουν πόλεμο...

Ότι είναι θέμα μόρφωσης κυρίως μόρφωσης αυτό πιστεύω εγώ... και η μόρφωση εμφανίζεται μόνο στις συνθήκες ειρήνης. Όταν δεν υπάρχουν συνθήκες ειρήνης προφανώς δεν είναι εύκολο αυτό να αντιμετωπιστεί γιατί αυτό που βγαίνει μπροστά είναι η επιβίωση. Υπάρχουν και κάποια σπάνια παραδείγματα κάποιων φυλών της Βραζιλίας που εκεί δεν μιλάμε για μόρφωση, μιλάμε για ανθρώπους που είναι ένα με τη φύση και αντιμετωπίζουν με πολύ πολύ καλύτερο τρόπο το περιβάλλον απ' ότι εμείς... Αλλά αυτοί είναι τίποτα μπρος το μεγάλο σύνολο.

3. Υπάρχει συνειδητή οικολογική σκέψη στην καθημερινότητα των ανθρώπων σήμερα;

Μιλάμε πάντα για την Ελλάδα έτσι;

Ναι.

Η εμπειρία μου λέει όχι. Το βλέπω κάθε μέρα, βγαίνω με το σκύλο μου βόλτα και βλέπω ότι κάνουν οι άνθρωποι με τον μπλε κάδο και με τον κάδο των συμβατικών σκουπιδιών.

4. Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του;

Γιατί δεν έχει καταλάβει ποιά είναι η σχέση του με τη φύση. Δεν το συνδυάζει στο κεφάλι του ποτέ, δεν τον έχουν μάθει στο σχολείο, δεν του έχει μιλήσει η οικογένεια του γι' αυτό, δεν έχει γαλουχηθεί για τη σχέση που έχει με τη φύση. Δεν θεωρεί τον εαυτό του μέρος της φύσης. Θεωρεί τον εαυτό του κάτι άλλο...

5. Ποια πιστεύετε ότι είναι η καλύτερη δυνατή λύση για μια αλλαγή οπτικής;

Βομβαρδισμός από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις και τα σχολεία, τα πανεπιστήμια για την ευαισθητοποίηση του κόσμου. Βομβαρδισμός όμως, δηλαδή επικοινωνιακός βομβαρδισμός αυτό εννοώ.

6. Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά για τη φύση στις πρόσφατες καταστροφές από τις πλημμύρες και τις φωτιές στην Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής; Αν ναι ποιες είναι αυτές;

Θέλεις να σου μιλήσω για τον Ψινάκη;

Δεν είναι απαραίτητο αυτό.

Πιστεύω ότι μπορούν να αποδοθούν ευθύνες λόγω των προηγούμενων θεμάτων που ανέφερα πριν από λίγο. Είναι η πλήρης αδιαφορία και ότι δεν συνδυάζει κανείς το ότι οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν στα χέρια τους το εργαλείο για να φροντίσουν αυτά τα πράγματα, αυτοί είναι ελλειπτικοί. Η κουλτούρα τους είναι ελλειπτική σε σχέση με τη φύση. Οι άνθρωποι λοιπόν που εκλέγονται είναι ελλειπτικοί, είναι αμόρφωτοι σε σχέση με αυτό το θέμα. Είναι αμόρφωτοι αυτοί οι οποίοι εκλέγονται, αυτοί που έχουν το εργαλείο στα χέρια τους για να δράσουν.

7. Είστε επιμελήτρια εκθέσεων και διαχειρίστρια της αστικής μη κερδοσκοπικής εταιρίας Tidal Flow Art, η οποία έχει και κοινωνικό χαρακτήρα ποια πιστεύετε ότι θα είναι η προσφορά της για την ενίσχυση της οικολογικής συνείδησης.

Μέσα από το εργαλείο της που είναι ο πολιτισμός και τα εικαστικά κυρίως γιατί αυτό... η δράση της είναι που κάνει... (η δράση της είναι σε σχέση με τα εικαστικά κυρίως). Είναι ουσιαστικά τέτοια, νομίζω ότι αυτός είναι ο τρόπος της ευαισθητοποίησης, δηλαδή ότι θα κάνει δράσεις όπως είναι αυτή η δράση στις Φλέβες. Στο οποίο οι ίδιοι άνθρωποι... που είναι αυτοί, που δημιουργούν, είναι οι ίδιοι που ευαισθητοποιήθηκαν και πήγαν και έδρασαν, λειτούργησαν ως κοινότητα και έδειξαν την ευαισθησία τους σε σχέση με το περιβάλλον, δηλαδή μάζεψαν τα σκουπίδια. Κάτι που θα έπρεπε να το κάνει όποιος βρίσκεται στην παραλία και κάνει μπάνιο, σε όποια παραλία...

8. Πιστεύετε ωστόσο ότι η τέχνη μπορεί να αποτελέσει μία εναλλακτική πρόταση σε τέτοιου είδους δράσεις;

Δεν ξέρω αν μπορεί η τέχνη να δώσει ένα άλλο στίγμα, σίγουρα μπορεί να δώσει κάτι διαφορετικό, μπορεί να πιάσει κάποιους άλλους ανθρώπους, οι οποίοι δεν μπορούν να δουν και αυτή τη διάσταση. Δεν νομίζω ότι είναι αυτή η λύση και δε νομίζω ότι ξέρουν και ποιά είναι η λύση ακριβώς. Νομίζω όμως ότι είναι σωστή οπτική γιατί δίνει τις διαστάσεις από διαφορετικές μεριές δηλαδή από παντού. Η δράση από παντού μπορεί να κάνει την αλλαγή.

9. Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και στα σουπερμάρκετ. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες.

Ναι βέβαια, φυσικά. Ας σκεφτούμε και αυτό ότι αυτό που έκανε τους ανθρώπους να μην παίρνουν την πλαστική σακούλα είναι ότι δεν ήταν πια δωρεάν, όταν χρειαζόταν να την πληρώσουν δεν την παίρνανε και τότε όλοι μα όλοι, γιατί το 'χω δει, θυμούνται να πάρουν την οικολογική τσάντα της επαναληπτικής χρήσης μαζί τους ή ένα καροτσάκι ή οτιδήποτε. Δηλαδή αυτό είναι η δική μου εμπειρία... αυτό που κάνει τους ανθρώπους να δράσουν μαζικά είναι η σχέση με το χρήμα. Δηλαδή όταν δεν την πληρώνανε την παίρνανε και την χρησιμοποιούσαν και αντιστοίχως. Ενώ τώρα που την πληρώνουμε την παίρνουν την προσέχουν κιόλας ή δεν την παίρνουν καθόλου άρα η σχέση αυτή είναι, άρα αυτή είναι η σχέση με το κεφάλαιο.

Αλλά αυτή είναι η αλήθεια, αυτό είναι που έχω δει... είναι αυτό.. Όταν δεν την πληρώνεις την παίρνεις και την χρησιμοποιήσεις αναλόγως, ως free.

10. Γνωρίζετε κάποια πρωτοβουλία σχετική με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση;

Έχω την εμπειρία της Σουηδίας η οποία είναι για μένα η πιο αριστουργηματική σχέση του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του. Για παράδειγμα είναι αδιανόητο σχεδόν και περνάει από πάρα πάρα πολλά συμβούλια η κοπή ενός δέντρου. Και που όλοι ξέρουμε ότι τα δέντρα στη Σουηδία είναι πολλαπλάσια αυτών που έχουμε εμείς στην Ελλάδα λόγω της φύσης, λόγω της βόρειας Ευρώπης που είναι και ότι εν πάσει περιπτώσει δεν θα πειράξει αν λείπει ένα δέντρο από την Σουηδία σε σχέση με το ότι συμβαίνει στην Ελλάδα. Για εμάς αν μας λείπει ένα δέντρο είναι σημαντικό για εκείνους μπορεί και να μην είναι. Πραγματικά αρνούνται... αλλά αυτό το κάνει η ίδια η κοινωνία... γιατί τα μέλη της κοινωνίας είναι μαθημένα από μικρά για την σχέση τους, ότι ο άνθρωπος και το περιβάλλον πηγαίνουν μαζί, χέρι, χέρι και αγκαλιά, επίσης για το πως διαχειρίζονται τα σκουπίδια, αυτούς τους τόνους που κάνουν από σκουπίδια στις χωματερές μετά τους καλύπτουν με πράσινο, που γίνονται γήπεδα και βουναλάκια για να κάνεις βόλτα. Δεν τα βλέπεις πουθενά. Ναι έχω παράδειγμα να σου πω ναι... Πιστεύω ότι όλη η βόρεια Ευρώπη... για την Σουηδία μιλάω προσωπικά καθώς το ξέρω από πρώτο χέρι.

11. Έχετε να προτείνετε κάποιες καλές πρακτικές σε σχέση με την οικολογία, τον πολιτισμό και την τέχνη;

Αυτή τη στιγμή δε νομίζω ότι μπορεί να μου έρθει κάτι συγκεκριμένο. Υπάρχουν βέβαια κάποιοι καλλιτέχνες με σημαντική προβολή όπως αυτή η έκθεση του Olafur Eliasson που είναι Ισλανδικής καταγωγής, θα πας να την δεις κιόλας στο Λονδίνο, μένει στην Κοπεγχάγη και δρα, είναι επιστήμονας και καλλιτέχνης και έχει φέρει ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο τα παγόβουνα τα οποία λιώνουν και θα λιώσουν μέχρι να τελειώσει η έκθεση του. Ναι υπάρχουν, υπάρχουν ανά τον κόσμο, αυτός είναι ο πρώτος που μου έρχεται τώρα στο μυαλό θέλεις να σου πω κι άλλον;

Όχι δεν είναι απαραίτητο...

12. Πως γεννήθηκε η ιδέα με την εικαστική ομάδα παρέμβασης να γίνει η δράση καθαρισμού των ακτών στη Νήσο Φλέβες;

Πήγαμε στο νησί γιατί στις παραλίες της Αττικής γενικά υπάρχουν άνθρωποι που τις καθαρίζουν. Εκεί δεν υπάρχει κάποιος, όμως υπάρχουν και έρημες παραλίες στην Αττική που θα μπορούσαν να γίνουν και εκεί αντίστοιχες δράσεις. Επίσης μου αρέσει πολύ η ιδέα του νησιού το οποίο είναι ακατοίκητο είναι μόνο του και πραγματικά έρμαιο στα χέρια των ανθρώπων.

13. Δείχνει ίσως και την άλλη όψη του νομίσματος.

Ναι δηλαδή εκεί είναι έρμαιο, γιατί στις παραλίες της Αττικής υπάρχει μία δράση μικρή - μεγάλη, υπάρχει, γιατί υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι πηγαίνουν οδικώς πηγαίνουν... αυτό (το νησί) δεν είχε κανέναν να πάει, παρά μόνον αν πάει κάποιος με ορισμένες προϋποθέσεις (να έχει σκάφος, να βρεθεί εκεί με παρέα κλπ.). Και αυτό που έκανε περισσότερο εντύπωση είναι ότι πηγαίνουν κάποιοι άνθρωποι να κάνουνε μπάνιο με σκάφος και μπορούνε να πάνε αλλά δεν έκανε κανένας καμία κίνηση. Δηλαδή ενώ το χρησιμοποιεί στο νησί διότι είναι ένας εξωτικός προορισμός, είναι ένας άλλος τρόπος να χαρείς τη θάλασσα και αυτό που μου έκανε τη χειρότερη εντύπωση και μου ήρθε η ιδέα (η πρώτη πρόταση για τον καθαρισμό των παραλιών των Φλεβών έγινε από την Τζένη Τσιουμπρή η οποία βρέθηκε το καλοκαίρι εκεί) όσοι άνθρωποι πηγαίνανε σ' αυτό, ενώ έχει άγρια ζωή, έχει για παράδειγμα ερωδιούς. Οι Ερωδιοί ψαρεύουν ανάμεσα από τα σκουπίδια που μαζέψαμε εμείς, έτσι μου ήρθε η ιδέα, διότι αυτό το σκηνικό το είδα (των ερωδιών να τρώνε ανάμεσα στα σκουπίδια). Διότι δεν μπορείς να καταπατάς ακόμα και ένα έρημο νησί στο οποίο όταν πηγαίνεις εσύ από την παραλία του για να κάνεις μπάνιο δεν αφήνεις τα ζώα τα οποία υπάρχουνε στην ησυχία τους, και τους φορτίζεις με καλαμάκια, με καρέκλες, πλαστικά ποτήρια και κόκα κόλα κλπ. Γιατί ο ερωδιός δεν μπορεί να αντιδράσει απέναντι σ' αυτό μόνο εμείς μπορούμε να αντιδράσουμε που οι ίδιοι δημιουργούμε. Αυτή ήταν η ιδέα. Το νησί αυτό είναι σημαντικό επειδή ήταν και ακατοίκητο, άρα τα ζώα που ζουν εκεί είναι έρμαιο στα δικά μας τα χέρια Και δεν μπορεί κανείς να κάνει τίποτα δηλαδή δεν μπορούν τα ζώα να πάνε να τα μαζέψουνε. Αντίθετα εδώ όλο και κάποιοι άνθρωποι ευαισθητοποιούνται όλο και κάτι γίνεται, όπως όπως κουτσά στραβά εκεί τίποτα. Πρέπει να είναι η επιθυμία του ανθρώπου να διορθώσει το λάθος του. Λοιπόν αυτό κάναμε εμείς, πήγαμε να διορθώσουμε κάτι που ήταν λάθος δικό μας.

14. Η επόμενη ερώτηση αφορά το τοπίο και το έργο τέχνης θα ήθελα να παρατηρήσετε τις εικόνες από το έργο "The Bathers" του Cezanne και να τις συγκρίνετε με τις εικόνες των "Λουόμενων" στο νησί Φλέβες κατά την διαδικασία συλλογής των σκουπιδιών, περιγράψτε μου τις παρατηρήσεις σας.

Καταρχήν υπάρχει μία τεράστια διαφορά χαράς και λύπης, στη μεν περίπτωση ήταν χαρούμενοι οι λουόμενοι σε μία παραλία χάιρονταν τη θάλασσα και τον ήλιο και στην άλλη οι λουόμενοι σε εισαγωγικά δεν ήταν ευχαριστημένοι. Αυτό είναι το πρώτο που σκέφτομαι ότι δηλαδή οι μεν είναι χαρούμενοι και οι δε δεν είναι χαρούμενοι. Γιατί όσο κι αν δεν ήταν οι ίδιοι που λέρωσαν την παραλία ήταν το είδος τους που τη λέρωσε δηλαδή οι άνθρωποι, οπότε αυτό είναι το πρώτο που σκέφτομαι ότι... στη μεν μία κατάσταση οι άνθρωποι ήταν ευτυχισμένοι και στην άλλη δυστυχισμένοι και προβληματισμένοι.

15. Πιστεύετε ότι μπορεί να γίνει κάποιο εικαστικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα που να αφορά τη συγκεκριμένη δράση;

Αλίμονο είναι αυτό που πρέπει να γίνει αν είναι κάτι να αφήσει αυτή η δράση έχει να κάνει με την εκπαίδευση για να ξαναγυρίσω και στις αρχικές ερωτήσεις, Το θέμα της μόρφωσης δεν αφορά μόνο το σχολείο, τα μαθηματικά η λογοτεχνία και όλο αυτό. Πιστεύω ότι είναι θέμα παιδείας και σε αυτό αναφέρομαι και ακριβώς αυτό είναι το έναυσμα και αυτό θα ήθελα ή εύχομαι να γίνει η εκπαίδευση γύρω από αυτό και αυτό μπορεί να είναι και μία χαρούμενη δράση, η οποία μπορεί να μετατραπεί σε κάτι χαρούμενο δηλαδή να δημιουργήσεις πολίτες οι οποίοι δεν αφήνουν έτσι τις παραλίες και οι ερωδιοί και τα ζώα που διαμένουν εκεί θα είναι πιο ευτυχισμένα.

16. Θα μπορούσε να γίνει αυτό το εκπαιδευτικό εργαστήρι σε περιοχές, σχολεία και δήμους με έντονα οικολογικά προβλήματα αν ναι ποιες περιοχές θα μπορούσαν να είναι αυτές;

Κυρίως εκεί πρέπει να γίνουμε, όμως εγώ δεν έχω στο νου μου κάτι, ίσως στην Ελευσίνα... αυτό (εννοεί τις Φλέβες) έτυχε να το δω ότι έχει θέμα, έτυχε. Μπορεί στη Βουλιαγμένη αλλά δεν ξέρω ποιες παραλίες έχουν θέμα... στη Βούλα ή στην Αγ. Μαρίνα σίγουρα θα υπάρχουν παραλίες με σκουπίδια. Τώρα ξέρω ότι έχει η Γλυφάδα γιατί κάηκε ένα σκάφος πριν από μερικές μέρες και αυτή τη στιγμή έχει έντονο οικολογικό πρόβλημα, αλλά και από το πλοίο (Αγ. Ζώνη)

που είχε βουλιάξει πέρσι. Αυτό είναι στα χέρια των ανθρώπων είναι αμέλεια, ασυνειδησία, κυρίως αυτά. Αλλά ναι θα μπορούσε να γίνει ένα εκπαιδευτικό εργαστήρι που να εφαρμόζετε στις περιοχές που έχουν τέτοια προβλήματα.

Εδώ ολοκληρώσαμε κυρία Τσουμπρή, σας ευχαριστώ πολύ.

Ανάλυση Συνέντευξης 5

Γεγονότα / Δεδομένα / Κοινωνικά Φαινόμενα

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Γεγονότα

Κωδ.1 / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον

1. **Γ1.** Γιατί δεν έχει καταλάβει ποια είναι η σχέση του με τη φύση
2. **Γ2.** η πλήρης αδιαφορία και ότι δεν συνδυάζει κάνεις το ότι οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν στα χέρια τους το εργαλείο για να φροντίσουν αυτά τα πράγματα, αυτοί είναι ελλειπτικοί
3. **Γ3.** Η κουλτούρα τους είναι ελλειπτική σε σχέση με τη φύση. Οι άνθρωποι λοιπόν που εκλέγονται είναι ελλειπτικοί, είναι αμόρφωτοι σε σχέση με αυτό το θέμα. Είναι αμόρφωτοι αυτοί οι οποίοι εκλέγονται, αυτοί που έχουν το εργαλείο στα χέρια τους για να δράσουν.
4. **Γ4.** Επίσης μου αρέσει πολύ η ιδέα του νησιού το οποίο είναι ακατοίκητο είναι μόνο του και πραγματικά έρμαιο στα χέρια των ανθρώπων.
5. **Γ5.** Δηλαδή ενώ το χρησιμοποιεί στο νησί διότι είναι ένας εξωτικός προορισμός, είναι ένας άλλος τρόπος να χαρείς τη θάλασσα και αυτό που μου έκανε την χειρότερη εντύπωση και μου ήρθε η ιδέα (η πρώτη πρόταση για τον καθαρισμό των παραλιών των Φλεβών έγινε από την Τζέννη Τσιουμπρή η οποία βρέθηκε το καλοκαίρι εκεί) όσοι άνθρωποι πηγαίνουν σ' αυτό, ενώ έχει άγρια ζωή, έχει για παράδειγμα ερωδιούς.
6. **Γ6.** Γιατί ο ερωδιός δεν μπορεί να αντιδράσει απέναντι σ' αυτό μόνο εμείς μπορούμε να αντιδράσουμε που οι ίδιοι δημιουργούμε.

Δεδομένα

1. $\Gamma 1 = \Delta 1$. Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του γιατί δεν έχει κατανοήσει ποια είναι η σχέση του με τη φύση. Κωδ.1
2. $\Delta 1 + \Gamma 2 + \Gamma 3 = \Delta 2$. Οι άνθρωποι που θα μπορούσαν να κάνουν κάτι, αποδεικνύονται ανίκανοι να διαχειριστούν σοβαρά περιβαλλοντικά θέματα. Κωδ.2
3. $\Delta 2 = \Delta 3$. Οι άνθρωποι που επιλέγονται σε διοικητικές θέσεις είναι πολλές φορές χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, δεν έχουν επαφή με τη φύση και δεν μπορούν να διαχειριστούν θέματα που άπτονται του περιβάλλοντος. Κωδ.2
4. $\Gamma 4 + \Delta 5 + \Delta 6 = \Delta 4$. Δείγμα κυριαρχίας του ανθρώπου στο περιβάλλον καθώς παρουσιάζεται ως έρμαιο στα χέρια των ανθρώπων. Κωδ.1
5. $\Delta 4 + \Gamma 5 + \Gamma 6 = \Delta 5$. Η μεταφορά της εικόνας ενός ερωδιού ο οποίος έτρωγε μέσα από τα σκουπίδια έγινε από την κυρία Τσουμπρή στην ομάδα και ήταν η αφορμή για την παρέμβαση στο Νησί. Κωδ.1.
6. $\Delta 5 + \Gamma 6 = \Delta 6$. Γιατί τα ζώα βρίσκονται αντιμέτωπα και ανυπεράσπιστα σ' αυτό που ο άνθρωπος δημιουργεί. Κωδ.1

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 4 + \Delta 5 + \Delta 6 = \mathbf{K\Phi 1}$ Ο άνθρωπος φέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του γιατί δεν έχει κατανοήσει τη σχέση του με τη φύση. Κωδ.1
2. $\mathbf{K\Phi 1} = \mathbf{K\Phi 2}$ Δείγματα κυριαρχίας ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον. Κωδ.1
3. $\Delta 2 + \Delta 3 = \mathbf{K\Phi 3}$ Επιλέγονται ακατάλληλοι άνθρωποι σε διοικητικές θέσεις. Κωδ.1
4. $\Delta 5 + \Delta 6 = \mathbf{K\Phi 4}$ Τα ζώα βρίσκονται ανυπεράσπιστα σε αυτό που δημιουργεί ο άνθρωπος. Κωδ.1

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις.

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Πιστεύω ότι είναι αδιάφορη και κυρίως... από κοινωνίες οι οποίες δεν είναι ευρωπαϊκές
2. $\Gamma 2$. Κι αυτό το λέω γιατί έχω την εμπειρία των ευρωπαϊκών κοινωνιών οι οποίες είναι τρομερά ευαισθητοποιημένες, πραγματικά προσεκτικές απέναντι στο περιβάλλον,
3. $\Gamma 3$. μόνο 200 χώρες το υπέγραψαν για το περιβάλλον αυτό σημαίνει ότι οπωσδήποτε είναι αδιάφορη η θέση του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον.

4. **Γ4.** ο σύγχρονος Σύριος πολίτης της εποχής μας που έχει γύρω του όλον αυτόν τον πόλεμο γύρω του, σκέφτεται το περιβάλλον, σκέφτεται την επιβίωση του.
5. **Γ5.** Ότι είναι θέμα μόρφωσης κυρίως μόρφωσης αυτό πιστεύω εγώ... και η μόρφωση εμφανίζεται μόνο στις συνθήκες ειρήνης.
6. **Γ6.** Η εμπειρία μου λέει όχι. Το βλέπω κάθε μέρα, βγαίνω με το σκύλο μου βόλτα και βλέπω ότι κάνουν οι άνθρωποι με τον μπλε κάδο και με τον κάδο των συμβατικών σκουπιδιών.
7. **Γ7.** δεν τον έχουν μάθει στο σχολείο, δεν του έχει μιλήσει οικογένεια του γι' αυτό, δεν έχει γαλουχηθεί για τη σχέση που έχει με τη φύση.
8. **Γ8.** Δεν θεωρεί τον εαυτό του μέρος της φύσης
9. **Γ9.** Βομβαρδισμός από τις περιβαλλοντικές οργανώσεις και τα σχολεία, τα πανεπιστήμια για την ευαισθητοποίηση του κόσμου. Βομβαρδισμός όμως, δηλαδή επικοινωνιακός βομβαρδισμός αυτό εννοώ.

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2=Δ1.** Η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον ορίζεται ως αδιάφορη κυρίως από κοινωνίες οι οποίες δεν είναι ευρωπαϊκές. Κωδ.2
2. **Δ1+Γ2=Δ2.** Οι Ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι ευαισθητοποιημένες και προσεκτικές προς το περιβάλλον. Κωδ.2
3. **Γ3=Δ3.** Μόνο 200 χώρες υπέγραψαν για αλλαγή στάσης προς το περιβάλλον. Κωδ.2
4. **Γ4=Δ4.** Κάποιος ο οποίος σκέφτεται την επιβίωση του γιατί ζει σε πόλεμο δεν σκέφτεται το περιβάλλον Κωδ.2
5. **Γ4+Γ5=Δ5.** Είναι θέμα μόρφωσης και λειτουργεί μόνο σε συνθήκες ειρήνης. Κωδ.2
6. **Γ7+Γ6=Δ6.** Η Ελληνική κοινωνία δεν έχει αναπτύξει οικολογική σκέψη. Κωδ.2
7. **Δ6+Γ7=Δ7.** Ελλιπής ενημέρωση σε σχολεία, πανεπιστήμια, οικογένεια για τη σχέση ανθρώπου με τη φύση. Κωδ.2
8. **Γ8=Δ8.** Δεν θεωρεί ο άνθρωπος τον εαυτό του μέρος της φύσης. Κωδ.2
9. **Γ9=Δ9.** Ενημέρωση και επικοινωνία από περιβαλλοντικές οργανώσεις, σχολεία, πανεπιστήμια. Κωδ.2

Κοινωνικά φαινόμενα

1. **Δ1+Δ2+Δ4 =ΚΦ1** Οι Ευρωπαϊκές κοινωνίες είναι ευαισθητοποιημένες σε θέματα που

αφορούν το περιβάλλον. Κωδ.2

2. $\Delta 9 + \Delta 8 + \Delta 7 + \Delta 6 = \mathbf{K\Phi 2}$ Η ελληνική κοινωνία δεν έχει αναπτύξει οικολογική σκέψη. Κωδ.2

Κωδ.6/ Καλές πρακτικές.

Γεγονότα

1. **Γ1.** κάποια σπάνια παραδείγματα κάποιων φυλών της Βραζιλίας που εκεί δεν μιλάμε για μόρφωση, μιλάμε για ανθρώπους που είναι ένα με τη φύση και αντιμετωπίζουν με πολύ πολύ καλύτερο τρόπο το περιβάλλον απ' ότι εμείς...
2. **Γ2.** οι ίδιοι άνθρωποι... που είναι αυτοί, που δημιουργούν, είναι οι ίδιοι που ευαισθητοποιήθηκαν και πήγαν και έδρασαν, λειτούργησαν ως κοινότητα και έδειξαν την ευαισθησία τους σε σχέση με το περιβάλλον, δηλαδή μάζεψαν τα σκουπίδια.
3. **Γ3.** Δεν ξέρω αν μπορεί η τέχνη να δώσει ένα άλλο στίγμα, σίγουρα μπορεί να δώσει κάτι διαφορετικό, μπορεί να πιάσει κάποιους άλλους ανθρώπους, οι οποίοι δεν μπορούν να δουν και αυτή τη διάσταση.
4. **Γ4.** Δεν νομίζω ότι είναι αυτή η λύση και δε νομίζω ότι ξέρουν και ποια είναι η λύση ακριβώς
5. **Γ5.** Νομίζω όμως ότι είναι σωστή οπτική γιατί δίνει τις διαστάσεις από διαφορετικές μεριές δηλαδή από παντού. Η δράση από παντού μπορεί να κάνει την αλλαγή.
6. **Γ6.** εμπειρία της Σουηδίας η οποία είναι για μένα η πιο αριστουργηματική σχέση του ανθρώπου σε σχέση με το περιβάλλον του. Για παράδειγμα είναι αδιανόητο σχεδόν και περνάει από πάρα πάρα πολλά συμβούλια η κοπή ενός δέντρου
7. **Γ7.** Πραγματικά αρνούνται... αλλά αυτό το κάνει η ίδια η κοινωνία... γιατί τα μέλη της κοινωνίας είναι μαθημένα από μικρά για την σχέση τους, ότι ο άνθρωπος και το περιβάλλον πηγαίνουν μαζί, χέρι, χέρι και αγκαλιά,
8. **Γ8.** Υπάρχουν βέβαια κάποιοι καλλιτέχνες με σημαντική προβολή όπως αυτή η έκθεση του Olafur Eliasson που είναι Ισλανδικής καταγωγής, θα πας να την δεις κιόλας στο Λονδίνο, μένει στον Κοπεγχάγη και δρα, είναι επιστήμονας και καλλιτέχνης και έχει φέρει ακριβώς γι' αυτόν τον λόγο τα παγόβουνα τα οποία λιώνουν και θα λιώσουν μέχρι να τελειώσει η έκθεση του. Ναι υπάρχουν, υπάρχουν ανά τον κόσμο, αυτός είναι ο πρώτος που μου έρχεται τώρα στο μυαλό θέλεις να σου πω κι άλλον;

9. **Γ9.** Πήγαμε στο νησί γιατί στις παραλίες γενικά υπάρχουν άνθρωποι που τις καθαρίζουν. Εκεί δεν υπάρχει κάποιος, όμως υπάρχουν και έρημες παραλίες στην Αττική που θα μπορούσαν να γίνουν και εκεί αντίστοιχες δράσεις.

10. **Γ10.** εκεί είναι έρμαιο, γιατί στις παραλίες της Αττικής υπάρχει μία δράση μικρή - μεγάλη, υπάρχει, γιατί υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι πηγαίνουν οδικώς πηγαίνουν... αυτό (το Νησί) δεν είχε κανέναν να πάει, παρά μόνον αν πάει κάποιος με ορισμένες προϋποθέσεις (να έχει σκάφος, να βρεθεί εκεί με παρέα κλπ.).

11. **Γ11.** Και αυτό που έκανε περισσότερο εντύπωση είναι ότι πηγαίνουν κάποιοι άνθρωποι να κάνουνε μπάνιο με σκάφος και μπορούνε να πάνε αλλά δεν έκανε κανέναν καμία κίνηση

12. **Γ12.** Το νησί αυτό είναι σημαντικό επειδή ήταν και ακατοίκητο, άρα τα ζώα που ζουν εκεί είναι έρμαιο στα δικά μας τα χέρια Και δεν μπορεί κανείς να κάνει τίποτα δηλαδή δεν μπορούν τα ζώα να πάνε να τα μαζέψουνε. Αντίθετα εδώ όλο και κάποιοι άνθρωποι ευαισθητοποιούνται όλο και κάτι γίνεται, όπως όπως κουτσά στραβά εκεί τίποτα. Πρέπει να είναι η επιθυμία του ανθρώπου να διορθώσει το λάθος του. Λοιπόν αυτό κάναμε εμείς, πήγαμε να διορθώσουμε κάτι που ήταν λάθος δικό μας.

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1.**Υπάρχουν ακόμα κάποιες φυλές που ζουν μέσα στη φύση που την αντιμετωπίζουν με πολύ καλύτερο τρόπο Κωδ.6
2. **Γ3+Γ2+Γ5+Γ8=Δ2.** Οι ίδιοι άνθρωποι που είναι δημιουργοί, έγραψαν και λειτούργησαν σαν κοινότητα, δείχνοντας την ευαισθησία τους για το περιβάλλον. Μάζεψαν τα σκουπίδια κι έκαναν έργα μ' αυτά. Κωδ.6
3. **Δ2+Γ3=Δ3.** Η τέχνη μπορεί να δώσει μία άλλη οπτική, μία άλλη διάσταση. Κωδ.6
4. **Γ4=Δ4.** Δεν είναι η λύση η προσέγγιση μόνο από την εικαστική ματιά. Κωδ.6
5. **Δ2+Δ3=Δ5.** Όμως η εικαστική σκοπιά δίνει διαστάσεις από διαφορετικές μεριές και οπτικές. Κωδ.6
6. **Γ6+Γ7=Δ6.** Το παράδειγμα της Σουηδίας δηλώνει μια πολύ καλή σχέση ανθρώπου περιβάλλοντος όπου για να ληφθεί μία απόφαση παρέμβασης σ' αυτό, περνάει από μελέτη. Κωδ.6
7. **Δ6=Δ7.** Τα μέλη της κοινωνίας της Σουηδίας είναι μαθημένα από μικρά για την σχέση τους

με το περιβάλλον Κωδ.6

8. $\Delta 4 + \Delta 5 + \Gamma 8 = \Delta 8$. Υπάρχουν εικαστικοί καλλιτέχνες που έχουν ασχοληθεί με το περιβάλλον και την τέχνη όπως ο Ισλανδικής καταγωγής, Olafur Eliasson ο οποίος έχει ασχοληθεί με το θέμα της κλιματικής αλλαγής. Κωδ.6
9. $\Gamma 10 + \Gamma 9 = \Delta 9$. Στις παραλίες γενικά υπάρχουν άνθρωποι που τις καθαρίζουν. Η επιλογή του νησιού έγινε γιατί παρόλο που είναι έρημο υπάρχει έντονο το ανθρώπινο αποτύπωμα. Κωδ.6
10. $\Delta 9 = \Delta 10$. Ένα έρημο νησί όπως οι Φλέβες έχει ορισμένες προϋποθέσεις για να βρεθεί κάποιος εκεί και να το καθαρίσει. Δεν είναι εύκολα προσβάσιμο. Κωδ.6
11. $\Gamma 11 = \Delta 11$. Και εννοώ είναι προσβάσιμο από κάποιους, κανείς δεν έκανε την κίνηση μέχρι τότε που έγινε η παρέμβαση από την εικαστική ομάδα. Κωδ.6
12. $\Gamma 12 = \Delta 12$. Πρέπει να είναι επιθυμία του ανθρώπου να διορθώσει το λάθος του και αυτό έκανε την ομάδα των εικαστικών πήγαν να διορθώσουν το λάθος Κωδ.6

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta 12 + \Delta 11 + \Delta 10 + \Delta 9 + \Delta 8 = \text{ΚΦ1}$ Οι παρεμβάσεις με εργαλείο την τέχνη έχουν βιωματικό χαρακτήρα. Κωδ.6

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης.

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Η δράση από παντού μπορεί να κάνει την αλλαγή.
2. $\Gamma 2$. αυτό που πρέπει να γίνει αν είναι κάτι να αφήσει αυτή η δράση έχει να κάνει με την εκπαίδευση για να ξαναγυρίσω και στις αρχικές ερωτήσεις, Το θέμα της μόρφωσης δεν αφορά μόνο το σχολείο, τα μαθηματικά η λογοτεχνία και όλο αυτό. Πιστεύω ότι είναι θέμα παιδείας και σε αυτό αναφέρομαι και ακριβώς αυτό είναι το έναυσμα και αυτό θα ήθελα ή εύχομαι να γίνει η εκπαίδευση γύρω από αυτό και αυτό μπορεί να είναι και μία χαρούμενη δράση,
3. $\Gamma 3$. Αλλά ναι θα μπορούσε να γίνει ένα εκπαιδευτικό εργαστήριο που να εφαρμόζετε στις περιοχές που έχουν τέτοια προβλήματα.

Δεδομένα

1. $\Gamma 1 = \Delta 1$. Οι οπτικές που δίνει η τέχνη μπορεί να φέρουν την αλλαγή για την ευαισθητοποίηση

σε θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον. Κωδ.7

2. $\Gamma 2 = \Delta 2$. Η δράση θα πρέπει να έχει εκπαιδευτικό χαρακτήρα, είναι βασική προϋπόθεση. Κωδ.7
3. $\Delta 2 + \Gamma 3 = \Delta 3$. Θα μπορούσε να σχεδιαστεί ένα εργαστήριο που θα εφαρμόζεται σε περιοχές που έχουν έντονο περιβαλλοντικό πρόβλημα και έχουν στιγματιστεί απ' αυτό. Κωδ.7

Κοινωνικά φαινόμενα

1. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 = \text{ΚΦ1}$ Η τέχνη δείχνει οπτικές που μπορούν να φέρουν κοινωνική αλλαγή. Κωδ.7
2. $\Delta 2 + \Delta 3 = \text{ΚΦ2}$ Εξίσου σημαντικός είναι ο εκπαιδευτικός και βιωματικός χαρακτήρας της τέχνης. Κωδ.7

Κωδ.8/ Οικολογική τοπογραφία.

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Οι Ερωδιοί ψαρεύουν ανάμεσα από τα σκουπίδια που μαζέψαμε εμείς, έτσι μου ήρθε η ιδέα, διότι αυτό το σκηνικό το είδα (των ερωδιών να τρώνε ανάμεσα στα σκουπίδια). Διότι δεν μπορείς να καταπατάς ακόμα και ένα έρημο νησί στο οποίο όταν πηγαίνεις εσύ από την παραλία του για να κάνεις μπάνιο δεν αφήνεις τα ζώα τα οποία υπάρχουνε στην ησυχία τους, και τους φορτίζεις με καλαμάκια, με καρέκλες, πλαστικά ποτήρια και κόκα κόλα κλπ. Κωδ.8
2. $\Gamma 2$. Αυτό είναι το πρώτο που σκέφτομαι ότι δηλαδή οι μεν είναι χαρούμενοι και οι δε δεν είναι χαρούμενοι. Γιατί όσο κι αν δεν ήταν οι ίδιοι που λέρωσαν την παραλία ήταν το είδος τους που τη λέρωσε δηλαδή οι άνθρωποι, οπότε αυτό είναι το πρώτο που σκέφτομαι ότι... στη μεν μία κατάσταση οι άνθρωποι ήταν ευτυχισμένοι και στην άλλη δυστυχισμένοι και προβληματισμένοι. Κωδ.8
3. $\Gamma 3$. Μπορεί στη Βουλιαγμένη αλλά δεν ξέρω ποιες παραλίες έχουν θέμα... στη Βούλα ή στην Αγ. Μαρίνα σίγουρα θα υπάρχουν παραλίες με σκουπίδια. Τώρα ξέρω ότι έχει η Γλυφάδα γιατί κάηκε ένα σκάφος πριν από μερικές μέρες και αυτή τη στιγμή έχει έντονο οικολογικό πρόβλημα, αλλά και από το πλοίο (Αγ. Ζώνη) που είχε βουλιάξει πέρσι. Κωδ.8

Λεδομένα

1. **Γ1=Δ1.** Το νησί ήταν γεμάτο με πλαστικά μίας χρήσης και άλλα αντικείμενα. Κωδ.8
2. **Γ2=Δ2.** Απεικονίζονται και στις δύο περιπτώσεις άνθρωποι που από τη μία είναι προβληματισμένοι από την άλλη μοιάζουν ανέμελοι. Αυτό που παρατηρείται στο συγκεκριμένο σχόλιο είναι ότι ο άνθρωπος που είναι ανέμελος είναι ο άνθρωπος που δημιουργεί αυτό το περιβάλλον για το οποίο είναι προβληματισμένος στη δεύτερη σκηνή. Κωδ.8
3. **Γ3=Δ3.** Παραθαλάσσιες περιοχές με έντονο οικολογικό πρόβλημα που θα μπορούσε να επαναληφθεί η παρέμβαση της νήσου Φλέβες. Κωδ.8

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Ένα έρημο νησί με έντονο το ανθρώπινο αποτύπωμα αποτελεί δείγμα του σύγχρονου πολιτισμού. Κωδ.8
2. **Δ3=ΚΦ2** Η σημασία της επαναληψιμότητας της παρέμβασης και σε άλλες περιοχές. Κωδ.8

Συνέντευξη 6

Συνέντευξη Σταυρούλας Καζιάλε / Εικαστικός / Μέλος της εικαστικής ομάδας παρέμβασης, 27/2/2019.

1. Ποια πιστεύετε ότι είναι η στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;

Εγώ αισθάνομαι ότι δεν είναι ηθική η στάση που έχει ο άνθρωπος προς το φυσικό περιβάλλον αυτή τη στιγμή και τα περισσότερα που γίνονται φοβάμαι ότι είναι λίγο επιφανειακά. Αυτό που με παρηγορεί είναι ότι βλέπω νέους ανθρώπους οι οποίοι θέλουν πραγματικά να ζήσουν στο περιβάλλον να επιστρέψουν και να κάνουν πράγματα δηλαδή... Με αφορμή το γιο μου το λέω οποίος Κάνει πολλά πραγματάκια, θα μπορούσε ακόμα να κάνει και δράσεις στη φύση και να περνάει μέρες εκεί δημιουργώντας πράγματα από τη φύση ή να κάνει αθλητισμό ξέρεις τέτοια πράγματα. Γενικά δεν αισθάνομαι ότι έχουν όλοι ξυπνήσει και ότι έχουν καταλάβει το μέγεθος του κινδύνου που υπάρχει, για το πόσο το περιβάλλον χρειάζεται προστασία από εμάς.

2. Είμαστε δηλαδή σαν να ζούμε σε μία άλλη πραγματικότητα.

Μου βγάζει και λίγο σαν μόδα. Ξέρεις κάτι; Σου βγάζει το λογικό το έτσι το αλλιώς αλλά το

βλέπεις... από τη συμπεριφορά τους από αυτά που τους βλέπεις να αγοράζουν... Τελικά δεν είναι τόσο συνειδητοποιημένοι όλοι...

Ναι.

Και νομίζω ότι μπορούμε να το βοηθήσουμε...

Πάντως όλο και περισσότερα κινήματα γίνονται σε σχέση με το περιβάλλον.

Ναι ναι.

3. Πιστεύετε ότι είναι αποτελεσματικά αυτά τα κινήματα;

Άλλες φορές ναι άλλες φορές όχι.

4. Πάντως όλο και περισσότεροι ευαισθητοποιούνται σε σχέση με το περιβάλλον ακόμα και ατομικά. Δηλαδή μια συνεντευξιαζόμενη παρατήρησε πόσο πολύ πλαστικό καταναλώνει το σχολείο και από την άλλη κάνει στα παιδιά προγράμματα για την προστασία του περιβάλλοντος.

Πόσοι γονείς όμως είναι σαν και αυτήν; Εγώ κάνω μεγάλο αγώνα στο σχολείο, τους δίνουν φωτοτυπίες, καλά για τους εικαστικούς το θεωρώ τραγικό να τους δίνουν βέβαια έτοιμες φωτοτυπίες. Εγώ τους δίνω φωτοτυπίες για να τους δείξω έργα άλλων παιδιών ή έργα καλλιτεχνών. Όμως προσπαθώ να παίρνω Μαζί μου το Tablet ή κάποιο βιβλίο και να τους δείχνω από εκεί παρά να βγάζω φωτοτυπίες... ή όταν το μπλοκ τους είναι πολύ μεγάλο προσπαθώ να τους το κόβω το χαρτί στη μέση. Γιατί αυτό μπορεί να βοηθήσει και το περιβάλλον αλλά και τους γονείς τους να κάνουν οικονομία γιατί πρέπει να νοιαζόμαστε. Ο γιος μου για παράδειγμα που είναι φοιτητής, αυτό με άφησε άναυδη, έχει κόψει το χαρτί κουζίνας... Χρησιμοποιεί πανάκια τα οποία κάθεται και τα πλένει. Μου φάνηκε πολύ ωραίο όταν το άκουσα. Σηκώνεται και πηγαίνει... δεν ξέρω πόσα χιλιόμετρα στο συγκεκριμένο σουπερμάρκετ για να πάρει τα αυγά που είναι σε χάρτινη συσκευασία και όχι της γειτονιάς του που έχει σε πλαστική συσκευασία. Αυτό πιστεύω, αλλά πόσοι είναι έτσι όμως; Αυτό που βλέπω είναι ότι κάποιοι άνθρωποι αρχίζουν να το κάνουν σιγά-σιγά συνειδητά.

5. Θα ήθελα να σας ρωτήσω και κάτι άλλο τώρα. Αυτό που μ' ενδιαφέρει σε αυτή την έρευνα είναι να καταγράψω πόσο μπορεί και η τέχνη να βοηθήσει τον άνθρωπο προς έναν τέτοιον δρόμο. Γιατί η προστασία του περιβάλλοντος είναι μια καθημερινή πρακτική και μας αφορά όλους. Πώς θα μπορούσε λοιπόν η τέχνη να βοηθήσει σ' αυτό;

Εγώ πιστεύω πως πρέπει να ενημερωθούμε πολύ και εμείς οι ίδιοι δεν ξέρουμε όσα πρέπει (εννοεί οι εικαστικοί). Προχθές ας πούμε διάβασα ένα άρθρο το πόσο μολύνουν το περιβάλλον τα κομματάκια από τα παστέλ (χρώματα ζωγραφικής) που μας περισσεύουν όταν τα πετάμε... Υπάρχει λοιπόν κάποιος που τα παίρνουν τα ανακυκλώνει και τα παίρνει και τα κάνει δωρεά στο σχολείο.

Ναι κάπου το είδα και εγώ αυτό.

Αυτό δεν το είχα σκεφτεί ποτέ εγώ.

6. Εσείς έχετε να προτείνετε ωστόσο κάτι σε σχέση με το πώς μπορούν οι εικαστικοί να βοηθήσουν στην ενίσχυση της συνείδησης της προστασίας του περιβάλλοντος ως καθημερινή πρακτική;

Εγώ νομίζω ότι μέσα από την συζήτηση ή την παρουσίαση κάποιων εικαστικών προγραμμάτων ότι τουλάχιστον τα παιδιά εκπαιδεύονται. Δηλαδή έχω ένα σύστημα που όταν ξεκινάω σε καινούργιο σχολείο ή σε σύλλογο ή ο,πουδήποτε... τους λέω τα πολύτιμα σκουπίδια μας και απευθύνομαι στους γονείς και τους λέω. Ότι θα εκπλαγούν από τα έργα που θα βγουν από τους μικρούς τους καλλιτέχνες αν τους βοηθήσουν στο ψάξιμο. Και τους είπα και μία λίστα δηλαδή ξέρω τα σπασμένα μανταλάκια τα ξύλινα που θα τα πετάμε τα χαλασμένα φερμουάρ, καλά όλα αυτά τα πλαστικά τα καπάκια, τα πλαστικά μιας χρήσης αυτά είναι αυτονόητα. Τα καπάκια τα μαζεύω σε πολύ μεγάλες ποσότητες και τα δίνω γι' αυτό, που μπορείς να πάρεις ένα αναπηρικό καροτσάκι για όποιον το χρειάζεται. Βέβαια κάνουμε ψηφιδωτά με αυτά και τα επαναχρησιμοποιούμε τουλάχιστον να παίζουν και έναν άλλο ρόλο. Και εγώ βλέπω τα παιδιά ότι ευαισθητοποιούνται. Εκτός του ότι φέρνουν πάρα πολλά υλικά τέτοια στην αρχή. Εγώ ας πούμε θέλω τουλάχιστον δύο μήνες για να συγκεντρώσω και να μαζέψω, να ταξινομήσω αυτά που μου φέρνουν στην αρχή τα παιδιά. Μετά μου φέρνουν συνέχεια πράγματα και το βλέπω

όταν σε ανύποπτο χρόνο τους φέρνω πράγματα τους εξηγώ, τους δείχνω φωτογραφίες τι πέφτει στη θάλασσα, τι πέφτει στα ποτάμια και βλέπεις ότι τα παιδιά σιγά-σιγά, σε αυτό το διαγωνισμό που έκανε το Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης "Τί βγαίνει μέσα από το λυχνάρι;" που κάναμε και επειδή τους μιλάω συνέχεια για τέτοια θέματα βλέπεις λοιπόν να ζωγραφίζουν, όλοι μαθητές μου να βγάζουν μηνύματα σε σχέση με το περιβάλλον και για τα αδέσποτα, γιατί τους μιλάω και για τα αδέσποτα. Δεν είναι τυχαίο αυτό... έχει καλλιεργηθεί καιρό...

7. Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται εξουσιαστικά και κακοποιητικά στο φυσικό περιβάλλον;

Πρώτα απ' όλα γιατί υπάρχει έλλειψη παιδείας. Παιδείας και αισθητικής δηλαδή είναι θέμα αγωγής ρε παιδί μου. Δεν θα συμπεριφερθείς έτσι και δεν θα κάνεις κάτι τέτοιο, ποτέ δεν θα πετάξεις ας πούμε, κάτι στο σαλόνι του σπιτιού σου. Είναι θέμα παιδείας αλλά είναι και θέμα αισθητικής, ότι δεν είναι ωραίος ο τρόπος να σκάβουν τα παιδιά στην άμμο και να βγάζουν τα αποτσίγαρα... που είναι και πολύ συνηθισμένο. Και αυτό... δηλαδή ότι δεν έχει μία ηθική στάση απέναντι στο περιβάλλον. Είναι εγωιστική συμπεριφορά του σκέφτεται μόνο τον εαυτό του πως θα καλυφθεί εκείνη την ώρα, δεν τον ενδιαφέρει για παραπέρα... Είναι θέμα εγωισμού οπότε και έλλειψης παιδείας πιστεύω.

8. Μπορούν να αποδοθούν ευθύνες στην ανθρώπινη σκέψη και συμπεριφορά (αυτή η ερώτηση σας αφορά και βιωματικά), για τη φύση στις πρόσφατες καταστροφές από τις πλημμύρες και τις φωτιές στη Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής; Αν ναι ποιες είναι αυτές;

Ναι δυστυχώς μπορούμε... γιατί εγώ έχω ζήσει τις φωτιές εδώ και πάρα πολλά χρόνια. Είχαμε ένα εξοχικό στην Εκάλη ήμουνα στο δημοτικό να φανταστείς, δύο φορές έφτασε στο σπίτι μας η φωτιά. Εκεί χαρακτηριστικά είχαν κλείσει όλες τις ρεματιές. Είχαν προεκτείνει τα οικόπεδα τους τα είχαν ξανά προεκτείνει οπότε όλη την περιοχή την είχαν παραβιάσει πως να σου πω. Στο Μαραθώνα αντίστοιχα έχου κλείσει όλα τα ρέματα και δεν υπήρχε εύκολα πρόσβαση εύκολα από μερικά σημεία, δεν υπήρχε εεε... Τώρα θα αντιμετωπίσουμε άλλα προβλήματα σε αυτή την περιοχή, γιατί έχοντας καεί τα δέντρα θα υποστούμε όλη αυτή την ιστορία με το νερό το οποίο δεν μπορεί να κρατηθεί, αφού δεν θα υπάρχουν τα δέντρα δεν θα έχουν που να

κρατηθούν τα νερά πουθενά, δηλαδή η περιοχή της Νέας Μάκρης, στο Μάτι, εκεί στο Γραμματικό, όλα αυτά θα έχουν πρόβλημα. Κάθε χρόνο έχουμε φωτιές, τώρα είναι η αμέλεια; Πόσο μπορεί να είναι η αμέλεια; Τις περισσότερες φορές ειδικά στο τέλος τις περισσότερες φορές ειδικά στα τελευταία φάνηκε ότι είναι για κάποιο λόγο, όποτε δεν υπάρχει ηθική, δεν ξέρω για χρήματα το κάνουνε; Για να οικειοποιηθούν εκτάσεις και να τις κτίσουνε; Η πολιτεία δεν κάνει τίποτα δηλαδή για μένα είναι απαράδεκτο το ότι οι καμένες περιοχές έπρεπε να μην ξανά καούν, να κτιστούν κτλ. έπρεπε να σωθούν, έπρεπε να αναδασωθούν. Βλέπεις ότι δε γίνονται τέτοιες προσπάθειες. Δηλαδή βλέπεις ότι ο καθένας θέλει να κάνει το σπίτι του μεγαλύτερο άσε που θέλει να είναι δίπλα στη θάλασσα, πάνε τελείως δίπλα στη θάλασσα και κτίζουνε. Κοίτα, μετά από καιρό βλέπουμε ποιος είναι ο σκοπός.

9. Ναι έτσι είναι και εγώ που είμαι από το Καπανδρίτι αυτό έβλεπα από πολύ μικρή ηλικία έκαιγαν την περιοχή μέχρι κάτω στο Γραμματικό και στο Μαραθώνα και τώρα που θα έρθουν τα ΧΥΤΥ για την επεξεργασία των σκουπιδιών της Αθήνας κανένας δεν μιλάει για το ότι εκεί που θα πάει να γίνει το εργοστάσιο πριν ήταν πυκνό δάσος το οποίο κάηκε.

Είναι φοβερό δηλαδή αν κάτσεις και σκεφτείς τα παιδικά μας χρόνια εγώ σου λέω να εκεί στην περιοχή της Άνοιξης είναι το εξοχικό μας που λέω, είμασταν όλα τα παιδιά μέσα στο δάσος συνέχεια ήταν τα δέντρα, τα πεύκα αυτά πηγαίναμε και βρίσκαμε τα κυκλάμινα... Αυτά δεν μπορούν εύκολα να τα ζήσουν τα παιδιά μας. Όταν είχαμε πάει εμείς εκεί που είναι τώρα το σπίτι μας ήτανε μια περιοχή τεράστια όλο με αμπέλια... Εμείς πήραμε το οικόπεδο σε έναν δρόμο που είναι και αδιέξοδο και αγοράσαμε και αγόραζαν και άλλοι. και κατασκηνώναμε όλοι μαζί σε κάτι ελιές από πίσω και λέγαμε εδώ θα φτιάξουμε όλοι μαζί τα σπίτια μας. Γίναμε όλοι μια μεγάλη οικογένεια τώρα τα παιδιά, που είναι η τρίτη γενιά έχουμε παντρέψει ο ένας τον άλλον, έχουμε παιδιά, είμαστε έτσι μία παρέα. Θυμάμαι ότι πηγαίναμε θάλασσα το βράδυ και είμαστε όλοι μαζί μία παρέα, πηγαίναμε στις Τζιτζιφιές, τώρα οι Τζιτζιφιές... Η μητέρα μου για παράδειγμα η πρώτη γενιά δεν έχουν πρόσβαση πλέον εύκολη στη θάλασσα, έχουνε φτάσει τα μαγαζιά μέχρι έξω, έχουνε ρίξει τσιμέντα, έχουν εξαφανιστεί όλα, έχει εξαφανιστεί και η άμμος όλο το χειμώνα παίρνουν άμμο. Δηλαδή κυρίως τα λεφτά είναι πίσω από όλα αυτά με όποιον τρόπο και αν συμβαίνει, αυτός είναι ο λόγος.

10. Ναι έχουν αλλάξει οι παραλίες το βλέπω και σε άλλες περιοχές όπου και να πας για να κάνεις το μπάνιο σου το καλοκαίρι έχουν βγάλει έξω ξαπλώστρες ομπρέλες. Σπανίως υπάρχει ένα μικρό μέρος μπορείς να κάτσεις ελεύθερα και αν υπάρχει θα γίνεται χαμός από πολύ κόσμο.

Το ίδιο γίνεται και σε μας που πάμε σε παραλίες που είναι πιο κοντά στην Αθήνα πηγαίναμε το πρωί να κάνουμε μπάνιο και βλέπαμε σπασμένα γυαλιά κάτω και δεν μπορούσαμε να περπατήσουμε στην άμμο, που για μας όταν ήμασταν παιδιά ήταν ένας παράδεισος. Εμείς πηγαίναμε στην άκρη του Σχοινιά εκείνη είναι η παραλία που πηγαίναμε. Και την έχουν κατακτήσει τώρα δε μπορείς να πας.

Προς τα Δικαστικά δηλαδή;

Κάτω από τα Δικαστικά λίγο πιο δω προς τον Τύμβο.

11. Μάλιστα... Λοιπόν η επόμενη ερώτηση είναι αν προσδίδει η τέχνη βιωματική σχέση στην προστασία του περιβάλλοντος και στη συνετή χρήση καταναλωτικών προϊόντων;

Ναι πιστεύω πως ναι. Δηλαδή αν μπορείς να εμπλέξεις τον άλλον και να κάνεις κάποια εργαστήρια μέσα στη φύση και να τον... Να τον βοηθήσεις να αφουγκραστεί ρε παιδί μου να το δει λίγο με άλλο μάτι όπως το βλέπουμε εμείς. Βιωματικά ναι είναι σίγουρη η επίδραση της τέχνης, δημιουργείται ένα άλλο δέσιμο και το βλέπουνε με άλλο μάτι κι αρχίζουν και κινούνται διαφορετικά.

12. Ο Olafur Eliasson έστησε έξω από την Tate Modern κομμάτια από παγόβουνα της Γροιλανδίας για να δηλώσει την σημαντικότητα του θέματος της κλιματικής αλλαγής, πιστεύετε ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο για θέματα σχετικά με το περιβάλλον όπως το παράδειγμα του Eliasson; Τι νέο φέρνει η τέχνη σύμφωνα με αυτό το συλλογισμό;

Ναι τέτοιες δράσεις μπορούν να επηρεάσουν τον κόσμο και μικρότερου βεληνεκούς. Γιατί υπήρχε η απόσταση, ένα κόστος για να το κάνει ο συγκεκριμένος, εγώ νομίζω ότι μπορεί και με μικρά μικρά πράγματα και πιστεύω πολύ στην ομαδικότητα. Δηλαδή να συμμετέχουν διάφοροι καλλιτέχνες όχι μόνο ένας, Έτσι λίγο πιο ελιτίστικά... Το ομαδικό μου αρέσει πάρα πολύ και

πιστεύω ότι ευαισθητοποιεί περισσότερο τον κόσμο, να βλέπεις μια παρέα να κάνει πράγματα και να θέλεις κι εσύ να γίνεις μέλος της.

13. Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο ανθρωπόκαινο από το 1950 στην περίοδο που διανύουμε, ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το στίγμα του ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός πιστεύετε ότι σ' αυτό το φαινόμενο θα είμαστε θεατές της εξέλιξης του ή μπορούμε να κάνουμε κάτι;

Μπορούμε να κάνουμε κάτι και μάλιστα να ξεκινήσει από την προσωπική προσπάθεια του καθενός, να προσπαθήσουμε να ευαισθητοποιήσουμε όσο μπορούμε τους γύρω μας και μπορούμε... ας πούμε προχθές διάβαζα ένα άρθρο για το πόσο ρυπογόνα είναι η βιομηχανία των ρούχων και των υποδημάτων. Και μάλιστα έχουν αρχίσει να δημιουργούνται πλατφόρμες. Μια ας πούμε δεν έχει αγοράσει ρούχα καινούργια για 10 χρόνια. Και αυτό που πρότεινε ήταν να τα ανακυκλώνουμε, να τα ανανεώνουμε να κάνουμε διάφορα με τα ήδη υπάρχοντα ρούχα και από αυτή τη σκοπιά δε τα είχα δει ποτέ. Και όταν έλεγε πόσα φυτά χρειάζονται και πόσο νερό... δεν θυμάμαι τώρα την ποσότητα αλλά για να γίνει ένα λινό πουκάμισο ας πούμε έμεινα άναυδη. Γι' αυτό πιστεύω ότι πρέπει να γίνεται ενημέρωση. Να ενημερωνόμαστε εμείς οι ίδιοι και να το δείχνουμε αυτό που μαθαίνουμε προς τα έξω για να μπορούμε να κινητοποιήσουμε πράγματα. Ότι μπορούμε να αλλάξουμε είναι καλό.

14. Συμφωνώ και εγώ μ' αυτό. Πιστεύετε ότι μπορεί να έρθει μία μέρα που θα υπάρξει περιβαλλοντική δυσφορία; Και αυτό το φαινόμενο πιστεύετε ότι είναι στο μακρινό μέλλον ή στο κοντινό.

Στο κοντινό μέλλον φοβάμαι. Και να σου πω το παράδειγμα αυτό με αυτό που έχουν ζήσει τα παιδιά μου κάνοντας προπόνηση canoe kayak στο λιμάνι του Πειραιά, φτάνουνε πολλές φορές μέχρι κι εκεί που καταλήγει ο Κηφισός, και μερικές φορές ανέβαιναν και λίγο τον Κηφισό στα πλαίσια της προπόνησης. Και το φοβερό είναι ότι κάνανε το ότι κάνανε καγιάκ ανάμεσα από πτώματα από πρόβατα, εε... δηλαδή είναι ρε παιδί μου φοβερό. Εκεί που είναι οι εκβολές του Κηφισού δηλαδή. Όπου το χρώμα δεν είναι πλέον γαλάζιο γκρι, δεν ξέρω καν τι χρώμα είναι εκεί πέρα. Αφού από ένα σημείο και μετά φοβήθηκαν για την υγεία τους. Πολλές φορές πέφτεις κιάλας δεν είσαι συνέχεια όρθιος στο Κανόε Καγιάκ... Το ότι κατεβαίνει από τον Κηφισό στη θάλασσα είναι τραγικό! Επίσης το άλλο πάλι πόσο είχαν ευαισθητοποιηθεί όταν κάποιος

φρόντιζε μία χελώνα που κυκλοφορούσε στο λιμάνι του Πειραιά, που πήγαιναν και τη χάιδευαν την έκαναν την δείχνανε, γιατί είναι μια ελπίδα γι' αυτούς που τη βλέπουν εκεί να επιβιώνει.

Και τώρα η επόμενη ερώτηση είναι σχετική αυτό που μου αναφέρατε... Θα ήθελα να σας ρωτήσω αν έχετε περάσει από κάποιον τόπο που αισθανθήκατε δυσφορία. Βέβαια έχετε ήδη απαντήσει, αν έχετε να αναφέρετε και κάποιο άλλο χώρο θα τον ήθελα για την έρευνα.

Είναι αυτό που με έχει ενοχλήσει είναι στην παραλία που μου έχω προαναφέρει είναι ότι εκεί που παίζουν τα παιδιά βρίσκουν σκουπίδια, γυαλιά και αποτσίγαρα που είναι και επικίνδυνα για την ασφάλειά τους. Τώρα άμεσα κάποιον άλλο τρόπο δεν έχω στο μυαλό μου, συγκεκριμένα να σου πω... Επίσης επειδή εγώ έχω μια τρέλα να φωτογραφίζω τα εγκαταλελειμμένα σπίτια που έχουν μεγάλη ιστορία μέσα τους. Δηλαδή εκεί το θεωρώ σκουπιδότοπο δηλαδή αν έβρισκα ή έβλεπα μία σκουριασμένη πόρτα, κι άλλα στοιχεία όπως στρώματα... εκεί βλέπω ότι κάτι θα έπρεπε να γίνει από την τοπική αυτοδιοίκηση. Κάπως να τα μαζεύουμε γιατί είναι εστία μικροβίων και μόλυνσης. Και επιβαρύνει όλη την περιοχή αυτό το πράγμα. Δηλαδή και εδώ αν γυρίσει σε όλα αυτά τα εγκαταλελειμμένα εδώ στο κέντρο της Αθήνας, θα τα δεις αυτά που αναφέρω, βέβαια εμένα μου ασκούν καμία γοητεία όλα αυτά. Και στενοχωριέμαι λίγο όταν βλέπω ότι είναι έτσι...

15. Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και τα super market. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες ή τις συσκευασίες μίας χρήσης;

Πιστεύω πως ναι, ναι, βέβαια δεν ξέρω αν συμφέρει αυτός που διακινούν τα διάφορα εμπορεύματα τους αλλά υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι για συσκευασίες. Ή ας πούμε έχουν αρχίσει κάποια καφέ που πηγαίνεις με το δικό σου ποτήρι για να γεμίσεις τον καφέ σου. Αυτό είναι πολύ σημαντικό το refill δηλαδή. Θα μπορούσε να υπάρχει ένα σουπερμάρκετ χωρίς συσκευασίες, και να πηγαίνει ο καθένας με τη συσκευασία του και να γεμίζει αυτό που θέλει να αγοράσει. Το ίδιο πρέπει να γίνει και με λαχανικά και λέμε διάφορα τέτοια πράγματα. Δειλά, δειλά κάποια πράγματα έχουν αρχίσει ήδη να γίνονται. Τώρα εδώ στην Ελλάδα δεν ξέρω στο εξωτερικό το είδα κάπου το είδα. Υπάρχει σούπερ μάρκετ στο εξωτερικό που πηγαίνεις με τις δικές σου σακούλες και τις δικές σου συσκευασίες και αγοράζεις.

16. Τώρα θα σας κάνω μία ερώτηση σε σχέση με καλές πρακτικές που ενδεχομένως γνωρίζετε. Λοιπόν θα ήθελα να μου πείτε, αν γνωρίζετε, κάποια πρωτοβουλία, που να εμπεριέχει μέσα και την τέχνη, η οποία να οδηγήσει προς την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση.

Δεν μου 'ρχεται στο μυαλό κάτι τέτοιο τώρα.

17. Ε ε ναι... οι καλλιτέχνες ούτως ή άλλως το κάνουμε αυτό. Ο Εικαστικός ας πούμε έχει την νοοτροπία να συλλέγει και να μαζεύει πράγματα και να μην τα πετάει εύκολα με την λογική ότι θα τα χρησιμοποιήσει σε κάποιο έργο του. Με το σκεπτικό της επαναχρησιμοποίησης.

Εγώ το κάνω χρόνια αυτό. Δηλαδή να σου πω κάτι χαρακτηριστικό που έχει γίνει ανέκδοτό. Όταν πήγαιναν τα παιδιά μου στο δημοτικό, επειδή εγώ ήμουν στην Καλών Τεχνών, είχα αναθέσει σε μία κυρία να μου τα φέρνει στο σπίτι, να μένουν με τη γιαγιά και τον παπού και εγώ γύρναγα την σχολή το απόγευμα. Λοιπόν με περίμεναν, δε ξέρεις με πόση αγωνία... "Μαμά βρήκαμε κάτι καταπληκτικά σκουπίδια για σένα" μου έλεγαν. Το ξέρεις ότι όταν γύριζα και εγώ πολλές φορές με περνάνε από το χέρι και πηγαίναμε και μαζεύαμε διάφορα όπως καρούλια που τα έχουμε κάνει τραπέζια κλπ. Κι ήτανε παιδάκια του δημοτικού δηλαδή, πολύ μικρά. Εγώ μια ζωή μαζεύω και μαζεύουν και τα παιδιά μου μια ζωή. Αλλά εντάξει, επειδή το θεωρούσα δεδομένο δεν το ανέφερα καθόλου ξέρεις...

18. Πάντως είναι βοηθητικό αυτό που μου λέτε. Τώρα θα σας βάλω σε ένα άλλο θέμα οικολογικό τοπίο και έργο τέχνης, συγκριτικές διαφοροποιήσεις στη σύγχρονη οικολογική τοπιογραφία, δηλαδή τι εννοώ... Θα σας δείξω φωτογραφίες από τους Λουόμενους του Cezanne και σύγχρονες φωτογραφίες και θα ήθελα να συγκρίνετε τις δύο διαφορετικές εποχές μέσα από τις εικόνες αυτές.

Πρώτα απ' όλα θα ήθελα να πω ότι στις φωτογραφίες αυτές που βλέπω την αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου που λείπει από την άλλη πλευρά στους Λουόμενους.

Έτσι όπως τις βλέπω και που είναι και πιο μικρές φωτογραφίες, και όπως τις έχεις στη θέση τους που περνάνε οι γραμμές τους, μου φέρνουν μία σύγχυση μία ταραχή. Την αγωνία του σημερινού ανθρώπου για κάτι που έχει χάσει.

19. Τι θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι αυτό που έχει χάσει;

Πρώτα απ' όλα η επαφή του με το περιβάλλον η οποία του προσέφερε χωρίς να το καταλαβαίνει... άρα πολλά πράγματα. Από την άλλη τα γυμνά κορμιά των λουόμενων του Cezanne μου φαίνονται πολύ εναρμονισμένα με τη φύση, κοίταξε εδώ... Και οι φιγούρες και τα χρώματα και όλα... Μια γαλήνη ρε παιδί μου ένα... Δεν ξέρω είναι προσωπικό μου ίσως αυτό, για κάτι που έχουμε χάσει πολύ πολύτιμο. Μια νοσταλγία, εμένα αυτή η νοσταλγία με κυνηγάει παντού... Επειδή έχω ζήσει πολύ ωραία παιδικά χρόνια και πολύ κοντά στη φύση και στο Πέραμα που έμενα ήταν... βγαίναμε από το σπίτι μας και με το που βγαίναμε βουτάγαμε μες τη θάλασσα κατευθείαν. Πήγαινα με τα ξαδέρφια μου και μαζεύαμε γαρίδες και τέτοια, και όταν έφυγαν από το Πέραμα πήγαινα μερικές φορές και κολυμπούσαμε και κάναμε το πετρέλαιο έτσι πιο πέρα για να μην μας έρθει επάνω μας. Την είδα μες στα μάτια μου όλη αυτή τη διαφορά κι έχω ζήσει και το ένα και το άλλο και είναι σα να βλέπεις τον παράδεισο και την κόλαση είναι φοβερό. Είναι πραγματικά βιασμός της φύσης.

Μια δική μου παρατήρηση πάντως είναι... γι' αυτό την κάνω αυτήν την αντιπαράθεση, είναι ότι ο Cezanne τα χρώματα που χρησιμοποιεί για το φυσικό περιβάλλον τα χρησιμοποιεί και για τα σώματα. Και βλέπεις ότι έχουν σχέση με το περιβάλλον, βλέπεις ότι τα περιγράμματα είναι ανοιχτά πολλές φορές, το περιβάλλον φαίνεται ότι συνδέεται με το σώμα. Ή το νερό φαίνεται ότι περνάει μέσα στο σώμα και χρωματικά και σαν περίγραμμα. Ενώ στις εικόνες τις σύγχρονες είναι σαν να είναι ξεχωρο το περιβάλλον από το σώμα. Είναι δηλαδή σαν να έχεις κάνει κολλάζ δεν μπορείς να καταλάβεις ότι αυτό είναι το περιβάλλον για να βρίσκεται ένα σώμα. Είναι σα να μην υπάρχει αρμονία του σώματος και περιβάλλοντος. Φαίνεται ότι υπάρχει μία απόσταση και αυτή η απόσταση μοιάζει συνειδητή αλλά δεν είναι συνειδητό το αποτέλεσμα.

Ναι έχεις δίκιο σ' αυτό... Ακόμα δεν το έχει καταλάβει ο άνθρωπος, ακόμα και όταν γίνονται αυτές οι πολύ μεγάλες καταστροφές και ακούς ότι η φύση εκδικείται. Το λένε για να το πουν οι περισσότεροι αλλά δεν έχουν καταλάβει τι συμβαίνει. Δηλαδή ότι όλα αυτά τα νερά κατεβαίνουν γιατί έχουμε κάψει τα δάση πριν, γιατί είναι ένα αποτέλεσμα. Γιατί όλη αυτή η περιοχή και από τη νέα Μάκρη καθώς κατεβαίνεις για να πας στο Γραμματικό ή για να πάω στο Διόνυσο και τέτοια, που την έχω δει τόσες φορές κατακαμένη... Το πιστεύεις όταν τις έβλεπα

αυτές τις περιοχές ότι ήθελα να πάω να κρεμαστώ έστω από μία πλαγιά και να κάνω πράγματα για να δηλώσω ότι κάτι γίνεται εδώ και πρέπει να δώσουμε την προσοχή μας. Για να τραβήξω την προσοχή των ανθρώπων κάτι πρέπει να γίνει μην τα αφήσουμε έτσι καμένα. Όπως επίσης σκέφτηκα θα μπορούσαμε κάποιο έργο από το project Φλέβες, θα μπορούσαμε να το πάμε κάπου που να ευαισθητοποιήσει τον κόσμο δηλαδή θα μπορούσαμε να το πάμε στο Γραμματικό στην πλατεία, γιατί εκεί θα πάνε τα ΧΥΤΑ και να το εκθέσουμε εκεί για μία, δύο ώρες. Ένα έργο για παράδειγμα που θα μπορούσε να πάει είναι αυτό του Μανώλη του Μαραμπελιώτη που είναι η παιδική κούνια και από κάτω έχει τα σκουπίδια, για να δείξουμε ότι αυτό που γίνεται τώρα στην περιοχή τους δεν αφορά μόνο τους ανθρώπους που ζουν εκεί τώρα αλλά και την επόμενη γενιά. Αυτό είναι ακτιβισμός του έργου και βγαίνει το έργο και πάει εκεί που θα δώσει το μήνυμα που πρέπει να δώσει. Μια άλλη κίνηση και επίσης που είχε γίνει και την είχε ξεκινήσει κάποια που δεν θυμάμαι το όνομά της τώρα, η οποία νομίζω ότι πρέπει να είναι στην καλών τεχνών καθηγήτρια. Που έκανε κάποιες κρεμάστρες οι οποίες ήτανε κάτι κρεμάστρες γλυπτά και το μαθαίνει η περιοχή, το είχανε πάει στον Κορυδαλλό και σε άλλες περιοχές και πηγαίνει ο κόσμος και κρεμάει σακούλες με τρόφιμα ή ρούχα εκεί για ανθρώπους που δεν έχουν.

Ήταν δηλαδή στο πλαίσιο της τέχνης αυτό; Νόμιζα ότι ήταν κάποια άλλη πρωτοβουλία, δεν το ήξερα.

Όχι... μάλιστα ξέρω τη Γιούλη τη Δημητσάκου, η οποία είναι γλύπτρια και είχε κάνει μια από αυτές τις κρεμάστρες. Αν θελήσεις κάποια παραπάνω πληροφορία μπορώ να σας φέρω σε επαφή να μιλήσετε. Και το είχε κάνει οργανωμένα αυτό.

Πολύ ωραίο είναι αυτό.

Όπως εμένα μου έχει κολλήσει ότι θα ήθελα να κάνω κάτι που να είναι φτηνό, που να μπορώ να κάνω κι εγώ πέντε, δέκα, είκοσι, μαζί με άλλους που θα θέλανε να κάνουμε μικρά, καταφυγιάκια, φωλίτσες και τέτοια και να τα μοιράσουμε σε περιοχές για τα αδέσποτα. Δηλαδή μου έχει κολλήσει αυτό το πράγμα επειδή λυπάμαι τα καημένα τα ζώα που υποφέρουν και κρύνουν και λέω δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι; Κανονικά θα μπορούσε να το κάνει ο Δήμος αυτό. Εγώ δεν βλέπω κανέναν διαθέσιμο για να το κάνει αυτό. Σκέφτομαι ότι θα μπορούσε σε μία περιοχή κάποιοι να το κάνουν αυτό το πράγμα.

Ναι θα μπορούσε η εικαστική ομάδα παρέμβασης να ασχοληθεί και με αυτό το θέμα.

Ναι και θα είχε και πολύ ενδιαφέρον. Πολλές φορές έχουμε πράγματα στο μυαλό μας που μένουν απλώς σαν ιδέες αλλά όμως άμα είμαστε περισσότεροι, μπορεί κάτι να γίνει...

Σταυρούλα Καζιάλε εδώ η συνέντευξη ολοκληρώθηκε, σ' ευχαριστώ πολύ.

Ανάλυση Συνέντευξης 6.

Για τις αναλύσεις των συνεντεύξεων ορίζονται ως: **Σ**=Συνέντευξη, **Κ**=Κωδικός, **Γ**=Γεγονότα, **Δ**=Δεδομένα, **ΚΦ**=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται στους παρακάτω κωδικούς.

Κωδ.2 / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις

Γεγονότα

1. **Γ1.** Δεν είναι ηθική η στάση του ανθρώπου σήμερα. Κωδ.2
2. **Γ2.** Οι συντονισμένες προσπάθειες από ΜΚΟ και άλλες οργανώσεις έχουν αρνητική χροιά στις συνειδήσεις των μελών μίας κοινωνίας σήμερα. Κωδ.2
3. **Γ3.** Είναι παρήγορο ότι νέα παιδιά ασχολούνται με το περιβάλλον. Κωδ.2
4. **Γ4.** Υπάρχει άγνοια και ο κόσμος δεν έχει καταλάβει το μέγεθος του κινδύνου. Κωδ.2
5. **Γ5.** Το να ασχολείται κανείς με το περιβάλλον ορίζεται πολλές φορές και ως μόδα. Κωδ.2
6. **Γ6.** Οι περισσότεροι λένε ότι ασχολούμαι με το περιβάλλον αλλά ο τρόπος ζωής τους δίνει το αντίθετο. Κωδ.2
7. **Γ7.** Υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι καθημερινών συμπεριφορών που μπορούν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη συνείδησης για την προστασία του περιβάλλοντος. Κωδ.2
8. **Γ8.** Μπορεί οι εναλλακτικοί τρόποι να είναι πιο δύσκολοι και χρονοβόροι, αλλά ορισμένα άτομα έχουν αρχίσει να εντάσσουν τέτοιες συμπεριφορές στην καθημερινότητά τους. Κωδ.2
9. **Γ9.** Η συμπεριφορά του ανθρώπου προς το περιβάλλον είναι θέμα παιδείας και αισθητικής. Κωδ.2
10. **Γ10.** Δεν υπάρχει ηθική στάση απέναντι στο περιβάλλον. Κωδ.2
11. **Γ11.** Ο άνθρωπος έχασε την επαφή του με το περιβάλλον με το οποίο είχε μία αμφίδρομη σχέση. Κωδ.3

12. Γ12. Οι περισσότεροι δεν έχουν καταλάβει τη διάσταση του φαινομένου Κωδ.2

Δεδομένα

1. Γ1+Γ10=Δ1 Ανήθικη η στάση του ανθρώπου για το περιβάλλον. Κωδ.2
2. Γ2=Δ2 Οι προσπάθειες των ΜΚΟ έχουν στιγματιστεί αρνητικά. Κωδ.2
3. Γ3=Δ3 Παρήγορες οι κινητοποιήσεις των νέων για το περιβάλλον. Κωδ.2
4. Γ4=Δ4 Ο κόσμος έχει άγνοια κινδύνου. Κωδ.2
5. Γ5+Γ6=Δ5 Η ενασχόληση με το περιβάλλον έχει κατά καιρούς στιγματιστεί αρνητικά γιατί εμπεριέχει δημοφιλή χαρακτηριστικά. Κωδ.2
6. Γ7+Γ8=Δ6 Υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι καθημερινών συμπεριφορών που μπορούν να βοηθήσουν τη συνειδητή προστασία του περιβάλλοντος. Κωδ.2
7. Γ9=Δ7 Η συμπεριφορά προς το περιβάλλον είναι θέμα παιδείας και αισθητικής. Κωδ.2
8. Γ11=Δ8 Χάθηκε η επαφή με το περιβάλλον. Κωδ.2
9. Γ12=Δ9 Υπάρχει άγνοια της διάστασης του φαινομένου. Κωδ.2

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. Δ1+Δ2+Δ5=ΚΦ1 Αρνητικό στίγμα ΜΚΟ και κινητοποιήσεων λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης. Κωδ.2
2. Δ3=ΚΦ2 Ελπιδοφόρες μεμονωμένες κινητοποιήσεις νέων. Κωδ.2
3. Δ4+Δ9=ΚΦ3 Κυριαρχεί η άγνοια κινδύνου και διάστασης του φαινομένου. Κωδ.2
4. Δ7=ΚΦ4 Η συμπεριφορά προς το περιβάλλον σχετίζεται με την παιδεία και την αισθητική. Κωδ.2
5. Δ9=ΚΦ5 Χάθηκε η επαφή με το περιβάλλον. Κωδ.2

Κωδ.3 / Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος.

Γεγονότα

1. Γ1. Ο κρατικός μηχανισμός δε λειτουργεί σωστά οι καμένες περιοχές θα έπρεπε να αναδασωθούν. Κωδ.3
2. Γ2. Λάθη του παρελθόντος εκδηλώνονται μετά από καιρό. Κωδ.3
3. Γ3. Παρελθοντικές εικόνες δείχνουν πιο αρμονικές σε σχέση με το περιβάλλον Κωδ.3

4. **Γ4.** Μπορεί να ξεκινήσει από ατομική προσπάθεια και έπειτα να γίνει συλλογική. Κωδ.3
5. **Γ5.** Αναπτύσσονται σημαντικές αλλαγές στην επαφή παλαιότερων και νέων γενεών σε θέματα που αφορούν τη σχέση ανθρώπου - περιβάλλοντος. Κωδ.3

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Οι καμένες περιοχές πρέπει να αναδασώνονται. Κωδ.3
2. **Γ2=Δ2** Λάθη του παρελθόντος εκδηλώνονται στο παρόν. Κωδ.3
3. **Γ3+Γ5=Δ3** Παρελθοντικές εικόνες στη φύση αποκτούν σήμερα νοσταλγικό χαρακτήρα. Κωδ.3
4. **Γ4=Δ4** Οι ατομικές προσπάθειες μπορούν να γίνουν συλλογικές ώστε να είναι αποτελεσματικές. Κωδ.3

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ3=ΚΦ1** Ο νοσταλγικός χαρακτήρας παρελθοντικών εικόνων στη φύση. Κωδ.3
2. **Δ1=ΚΦ2** Οι λάθος παρελθοντικές ενέργειες εκδηλώνονται στο παρόν με καταστροφικές συνέπειες. Κωδ.3

Κωδ.5 / Επιπτώσεις της αλόγιστης συμπεριφοράς.

Γεγονότα

1. **Γ1.** Η μόλυνση του περιβάλλοντος έχει επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία. Κωδ.5
2. **Γ2.** Επιτελείται μία δια της βίας εκμετάλλευση της φύσης. Κωδ.5
3. **Γ3.** Καταστροφές που ο άνθρωπος τις εκλαμβάνει ως εκδίκηση της φύσης. Κωδ.5

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1** Στοιχεία οικολογικού άγχους. Κωδ.5
2. **Γ2=Δ2** Εκδηλώσεις βίας και εκμετάλλευσης. Κωδ.5
3. **Γ3=Δ3** Οντοποίηση της φύσης αποδίδοντας της ανθρώπινα χαρακτηριστικά, ως φύση που εκδικείται. Κωδ.5

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 2=ΚΦ1$ Εκδηλώσεις βίας και εκμετάλλευσης της φύσης. Κωδ.5
2. $\Delta 1=ΚΦ2$ Οικολογικό άγχος. Κωδ.5

Κωδ.6 / Καλές πρακτικές

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Εργαστήριο τέχνης από τη Σταυρούλα Καζιάλε σε συνεργασία με το Δήμο Δραπετσώνας για τη χρήση σκουπιδιών. Κωδ.6
2. $\Gamma 2$. Χρήση σκουπιδιών για τη δημιουργία έργων τέχνης, τα οποία ακουμπούν θεματολογικά στη κοινωνία και το περιβάλλον. Κωδ.6
3. $\Gamma 3$. Υπάρχουν καφέ που πηγαίνεις με το δικό σου ποτήρι για να γεμίσεις τον καφέ σου. Κωδ.6
4. $\Gamma 4$. Καλές πρακτικές συνειδητής στάσης επιχείρησης - καταναλωτή. Κωδ.6

Λεδομένα

1. $\Gamma 1+\Gamma 2=\Delta 1$ Λύσεις επανάχρησης των απορριμμάτων με εργαλείο την τέχνη. Κωδ.6
2. $\Gamma 3+\Gamma 4=\Delta 2$ Δείγματα συνειδητής στάσης επιχειρήσεων και καταναλωτών. Κωδ.6

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1=ΚΦ1$ Επανάχρηση απορριμμάτων λύσεις μέσα από την τέχνη. Κωδ.6
2. $\Delta 2=ΚΦ2$ Συνειδητή στάση καθημερινών πρακτικών. Κωδ.6

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Πρέπει να αναπτυχθεί ο τομέας της επιμόρφωσης και της εκπαίδευσης. Κωδ.7
2. $\Gamma 2$. Πραγματοποίηση παρουσιάσεων εικαστικών προγραμμάτων. Κωδ.7
3. $\Gamma 3$. Ο βιωματικός τρόπος προσέγγισης μέσω της τέχνης, θεμάτων περιβαλλοντικής σημασίας είναι ο πιο αποδοτικός τρόπος παρέμβασης. Κωδ.7

4. Γ4. Η ομαδικότητα βοηθάει στη διάδραση. Κωδ.7
5. Γ5. Το παράδειγμα ενός doer μπορεί να φέρει αλλαγή στάσης και νοοτροπίας. Κωδ.7
6. Γ6. Τα εγκαταλεημένα σπίτια είναι εστία μόλυνσης και πρέπει να αξιοποιηθούν με κάποιο τρόπο. Κωδ.7
7. Γ7. Υπάρχουν εναλλακτικοί τρόποι για συσκευασίες. Κωδ.7
8. Γ8. Είναι σημαντική η αλλαγή στάσης στις καταναλωτικές συνήθειες των ανθρώπων. Κωδ.7
9. Γ9. Ο εικαστικός έχει το στοιχείο της επανάληψης στη δουλειά του. Κωδ.
10. Γ10. Η εναρμόνιση των μορφών στη ζωγραφική του Cezanne δηλώνει και την ουσιαστική σκοπιά του εικαστικού με το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.7
11. Γ11. Το έργο τέχνης ως ακτιβιστικό αντικείμενο. Κωδ.7
12. Γ12. 2^ο δείγμα έργου τέχνης ως ακτιβιστικό αντικείμενο. Κωδ.7
13. Γ13. Πρόταση για ομαλή συνύπαρξη με τα ζώα μέσα στον κοινωνικό ιστό της πόλης. Κωδ.7

Δεδομένα

1. Γ1=Δ1 Πρόταση για ανάπτυξη περιβαλλοντικής επιμόρφωσης.
2. Γ2=Δ2 Πραγματοποίηση εικαστικών προγραμμάτων που να σχετίζονται με το περιβάλλον. Κωδ.7
3. Δ2+Γ3+Γ13=Δ3 Η βιωματική τέχνη είναι ένας αποδοτικός τρόπος παρέμβασης. Κωδ.7
4. Γ4=Δ4 Η σημασία της συλλογικής παρέμβασης. Κωδ.7
5. Γ5=Δ5 Το παράδειγμα της παρέμβασης έχει ως αποτέλεσμα την αλλαγή στάσης και την αλλαγή νοοτροπίας. Κωδ.7
6. Γ6+Γ7=Δ6 Προτάσεις εικαστικών παρεμβάσεων. Κωδ.7
7. Γ8=Δ7 Αλλαγή στάσης στις καταναλωτικές συνήθειες. Κωδ.7
8. Γ9=Δ8 Τα εικαστικά εμπεριέχουν το στοιχείο της επανάληψης. Κωδ.7
9. Γ10=Δ9 Η ζωγραφική του Cezanne δηλώνει και την ουσιαστική ματιά του εικαστικού σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον. Κωδ.7
10. Γ11+Γ12=Δ10 Το έργο τέχνης ως ακτιβιστικό αντικείμενο. Κωδ.7

Συμπεράσματα

1. Δ1+Δ2=Συμπέρασμα 1: Προτάσεις περιβαλλοντικής επιμόρφωσης.
2. Δ8=Συμπέρασμα 2: Η εικαστική σκέψη και δράση εμπεριέχει το στοιχείο της επανάληψης.

3. $\Delta 3$ =**Συμπέρασμα 3**: Ο βιωματικός χαρακτήρας της τέχνης είναι αποδοτικός.
4. $\Delta 9$ =**Συμπέρασμα 4**: Ο Cezanne εκπροσωπεί με το έργο του την ουσιαστική ματιά σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον.
5. $\Delta 10$ =**Συμπέρασμα 5**: Το έργο τέχνης που εμπεριέχει τον ακτιβισμό μπορεί να θεωρηθεί ως ακτιβιστικό αντικείμενο.

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1$ =**ΚΦ1** Η σημασία της συλλογικής παρέμβασης.
2. $\Delta 4$ + $\Delta 5$ =**ΚΦ2** Συλλογικές παρεμβάσεις με αποτέλεσμα την κοινωνική αλλαγή.
3. **ΚΦ1+ΚΦ4=ΚΦ3** Δημιουργία κοινωνικών δικτύων που θα αφορούν την τέχνη και το περιβάλλον.

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία.

Γεγονότα

1. **Γ1**. Δυστοπία Κωδ.8
2. **Γ2**. Ανύπαρκτος αστικός σχεδιασμός Κωδ.8
3. **Γ3**. Οι εκβολές του Κηφισού είναι μία περιβαλλοντική δυστοπία. Κωδ.8
4. **Γ4**. Η αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου λείπει στους Λουόμενους του Cezanne. Κωδ.8
6. **Γ5**. Οι καμένες περιοχές της Αττικής κατατάσσονται στη θεματική οικολογική τοπιογραφία. Κωδ.8

Δεδομένα

1. $\Gamma 1 + \Gamma 3 + \Gamma 5 = \Delta 1$ Περιβαλλοντικές δυστοπίες. Κωδ.8
2. $\Gamma 5 = \Delta 2$ Καταστροφή και οικολογική τοπιογραφία. Κωδ.8
3. $\Gamma 5 = \Delta 2$ Καταστροφή και οικολογική τοπιογραφία. Κωδ.8
4. $\Gamma 4 = \Delta 3$ Η φωνή του έργου τέχνης.
5. $\Gamma 5 = \Delta 2$ Καταστροφή και οικολογική τοπιογραφία.
6. $\Gamma 5 = \Delta 5$ Η αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου λείπει από την τοπιογραφία του Cezanne. Κωδ.8

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 3 = \text{ΚΦ}1$ Η αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου καταγράφεται ως ντοκουμέντο στο σύγχρονο φωτορεπορτάζ. Κωδ.8
2. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 = \text{ΚΦ}1$ Η αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου καταγράφεται στα τοπία. Κωδ.8
3. $\Delta 1 + \Delta 2 + \Delta 3 = \text{ΚΦ}3$ Η νοοτροπία του σύγχρονου ανθρώπου καταγράφεται στον αστικό σχεδιασμό και είναι η αιτία περιβαλλοντικών καταστροφών. Κωδ.8

Συνέντευξη 7.

Συνέντευξη Λήδας Καζαντζάκη, Ιστορικού Τέχνης / 1-6-2019.

1) Ποια πιστεύετε ότι είναι η στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα;

Η στάση των ανθρώπων είναι καταστροφική! Δηλαδή με δύο λέξεις η στάση των ανθρώπων είναι καταστροφική! Δεν σέβονται καθόλου το περιβάλλον γύρω τους. Υπάρχουν βέβαια κάποιες κινήσεις από νέα παιδιά δηλαδή αυτό που γίνεται στην Ευρώπη που κάθε Παρασκευή διαδηλώνουν τα παιδάκια... τώρα έγινε πάλι... δεν θυμάμαι σε ποια πόλη της Ευρώπης ήταν αυτό που θυμάμαι ήταν ότι 30.000 παιδιά βγήκανε στους δρόμους. Πως το είπε κάποιος... δεν είναι δικό μου δηλαδή... «Δεν μιλάμε για κρίση αλλά για καταστροφή του περιβάλλοντος». Πλέον τα πράγματα έχουν φτάσει σε τέτοιο σημείο που... για παράδειγμα αυτό που λέγαμε για το νερό... που κάποια στιγμή οι ταξικές διαφορές θα είναι τέτοιες που κάποιοι δεν θα έχουν νερό να πιούνε και κάποιοι άλλοι θα έχουν πρόσβαση στο νερό. Δηλαδή οι ταξικές διαφορές θα σχετίζονται με το περιβάλλον και ειδικά με το νερό. Που νομίζω ότι εμείς δύσκολα μπορούμε να φανταστούμε αυτό, ότι υπάρχουν κάποιοι που στερούνται το νερό. Γεωγραφικά μιλάω, βέβαια υπάρχουν κάποια νησιά που έχουν λειψυδρία, αλλά πάλι τι γίνεται έχουν για τους τουρίστες νερό και δεν έχουν οι ντόπιοι νερό κάποιους μήνες και νομίζω ότι κάτι τέτοιο θα γίνει και στο μέλλον αν δεν βρούμε λύση... Δεν βλέπω κάτι αισιόδοξο... εκτός αν τα νέα παιδιά βρουν λύσεις και τελικά αλλάξουνε κάτι γιατί και στην Αμερική πάνε από το κακό στο χειρότερο και στην Ευρώπη... αν και στην Ευρώπη υπάρχει μία μεγαλύτερη συνείδηση αλλά δεν είμαι σίγουρη...

2) Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται σαν να μην αισθάνεται ότι είναι μέρος του περιβάλλοντος.

Ναι, ναι νομίζω ότι είναι σαν κι αυτό που λένε ότι υπάρχει στην Χρυσή Αυγή θρησκεία ότι πρέπει να καταλάβεις τη γη και όχι να ζήσεις μαζί με τη γη.

3) Γιατί πιστεύετε ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται κακοποιητικά στο περιβάλλον του;

Γιατί ο άνθρωπος συμπεριφέρεται ως κατακτητής και όχι ως μέρος του όλου συνόλου. Δηλαδή δεν καταλαβαίνει ότι αν σκοτώσω αυτό το ζώακι ή αν μπαζώσω αυτό το ποτάμι θα έχει επίπτωση στη ζωή του. Ότι θα αλλάξει η ισορροπία στο περιβάλλον! Γιατί όλα βασίζονται σε κάποιες ισορροπίες, αυτό νομίζω ότι ο άνθρωπος δεν το έχει καταλάβει. Ότι φέρεται δηλαδή όπως οι Αμερικάνοι που πήγαν στους Ινδιάνους και τους καταλάβανε και κατέστρεψαν όλο αυτό το πράγμα που έλεγαν «ότι δεν πρέπει να υπάρχουν μονοκαλλιέργειες και ότι πρέπει κάθε χρόνο να φυτεύεις κι άλλα πράγματα, για να μπορεί η γη να αναζωογονηθεί, αυτό το έλεγαν οι ίδιοι οι Ινδιάνοι, εμείς ως τότε κάναμε μονοκαλλιέργειες» και η Μονσάντο και όλοι αυτοί, αυτό κάνουν. Εκμετάλλευση της γης.

4) Οι επιστήμονες έχουν δώσει τον όρο Ανθρωπόκαινο στην περίοδο που διανύουμε από το 1950 ως ένα γεωλογικό φαινόμενο που το χαρακτηριστικό του είναι το αποτύπωμα του ανθρώπου στη γη, αυτή η οπτική είναι πλέον γεγονός, πιστεύετε ότι στο φαινόμενο αυτό θα είμαστε απλώς θεατές;

Πάλι ουσιαστικά απαντώ με αυτά που είπα. Κάψαμε τα δάση, μπαζώσαμε τα ποτάμια, τα ρέματα. Η Αθήνα είχε παντού ποτάμια, η Φωκίωνος ήταν ρέμα. Εκεί που μένω εγώ λεγόταν του Αγά η βρύση γιατί είχε πάρα πολλά νερά, δεν υπάρχει αυτό πλέον. Βάλαμε κλιματιστικά που αυξάνουν τη θερμοκρασία του περιβάλλοντος τρομερά, καταλαβαίνω ένας επαγγελματίας να βάλει αλλά τα σπίτια δεν χρειάζονται παντού κλιματιστικό. Μετά το 87 που πεθάναν κάποιοι άνθρωποι με τον καύσωνα τότε, έγινε μία τρομερή προπαγάνδα, διαφήμισης των κλιματιστικών, και μπήκαν ακόμα και σε περιοχές που δεν χρειάζονταν να μπουν. Αντί να ανοίγουν τα

παράθυρα ανοίγουν το κλιματιστικό. Γιατί το θεωρούν πρόοδο, αυτό δεν είναι πρόοδος είναι οπισθοδρόμηση.

5) Υπάρχουν τόποι από τους οποίους έχετε περάσει και έχετε νοιώσει ασφυκτικά και είναι αφιλόξενοι; Αν ναι ποιοι είναι αυτοί;

Καμένα δάση! Στην Αττική συγκεκριμένα, έχω νοιώσει πάρα πολύ άσχημα!

6) Φέτος σταμάτησε η δωρεάν πλαστική σακούλα στα καταστήματα και στα σούπερ μάρκετ. Πιστεύετε ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο και με τις πλαστικές συσκευασίες ή τις συσκευασίες μίας χρήσης;

Ναι θα έπρεπε. Θα έπρεπε και βλέπεις ότι ο κόσμος γρήγορα προσαρμόζεται σ' αυτό δηλαδή πάρα πολλοί τώρα παίρνουν μία τσάντα, δεν παίρνουν δέκα σακούλες από το Σούπερ Μάρκετ, για να την βάλουνε και στον κάδο απορριμμάτων. Πιστεύω ότι θα έπρεπε να υπάρξει νομοθεσία και με το ζόρι ο κόσμος να αλλάξει αυτή τη νοοτροπία. Όπως με το καλαμάκι, μαζί δεν το λέγαμε; Ότι υπάρχουν κάποιοι που φτιάχνουν καλαμάκι από σιτάρι ή φτιάχνουν καλαμάκια όπως παλιά, από μία καλαμιά, για παράδειγμα. Ας κόψουν λοιπόν τα πλαστικά καλαμάκια αφού υπάρχει προϊόν φιλικό προς το περιβάλλον, ας μην υπάρχει πια το πλαστικό καλαμάκι. Εγώ παλιότερα αρνιόμουν να πάρω σακούλες και από τον φούρνο και γενικά... και με κοιτάζανε πάρα πολύ περίεργα. Μετά όμως σιγά, σιγά το έκανε και η φαρμακοποιός και μετά είμασταν οι δύο περίεργες που δεν θέλαμε σακούλες αλλά θέλανε ντε και καλά να μας δίνουν σακούλες δεν μας αφήνανε... Γιατί λοιπόν να μας φέρνουν καλαμάκι όταν μπορούμε να πιούμε το ποτό μας ή τον καφέ μας με το στόμα όπως πίνουμε νερό;

7) Θα ήθελα να σας ρωτήσω τώρα αν γνωρίζετε κάποια πρωτοβουλία σχετική με την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και αν έχει κάποια σχέση με την τέχνη;

Έχουν γίνει διάφορα project για το περιβάλλον στο εξωτερικό και εδώ αλλά δεν ξέρω κατά πόσο δίνουν το μήνυμα που πρέπει να δώσουν. Πιστεύω ότι η τέχνη μπορεί να ευαισθητοποιήσει σε κάποιο βαθμό τους ανθρώπους αλλά πρέπει να είσαι κι εσύ λίγο... να υπάρχει και ένα

κατάλληλο περιβάλλον, να υπάρχει μία συνθήκη η οποία αν δει απλώς ένα έργο τέχνης ή μία performance, που μιλάει για το περιβάλλον ή θα πρέπει να είναι κάτι πολύ σοκαριστικό που να μπορεί έτσι να τον τραντάξει ή μπορεί και να μην του μιλήσει... δηλαδή αν δεν έχει τις προσλαμβάνουσες για να το δεχτεί δεν θα λειτουργήσει. Είναι κάποιοι άνθρωποι που νομίζω είναι αναισθητοί, δεν έχουν αυτές τις κεραιές, την ενσυναίσθηση. Το θέμα είναι και πως το προβάλλεις ώστε αυτό που θα κάνεις να είναι το παράδειγμα με την έννοια του παραδείγματος αυτό μπορεί να είναι και ένα βήμα... Και ειδικά στην Ελλάδα, γιατί κοίτα... το καλό των ευρωεκλογών ήταν ότι ανέβηκαν πάρα πολύ οι Πράσινοι, σε όλη την Ευρώπη! Γίνανε τρίτη δύναμη και νομίζω ότι αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό. Δηλαδή ότι υπάρχουν και κοινωνικές ευαισθησίες σε σχέση με το περιβάλλον και την περιβαλλοντική πολιτική, γιατί και στη Γερμανία έτσι ξεκίνησε. Με τους Πράσινους ξεκίνησε όλη αυτή η αλλαγή στάσης για το περιβάλλον, όπως για παράδειγμα ο διαχωρισμός των σκουπιδιών, το ότι πρέπει να πληρώνεις άμα έχεις περισσότερα σκουπίδια από τον γείτονα σου.

8) Θεωρείς ότι τέτοιες κινήσεις δηλώνουν την πολιτιστική μας ταυτότητα;

Ναι. Γιατί πιστεύω ότι η σχέση μας με το περιβάλλον είναι δείγμα πολιτισμού. Δηλαδή δείχνει το ποιόν του ανθρώπου αν πετάξει κάτω την... ακόμα και την σακούλα απ' την τυρόπιτα. Είναι ζήτημα πολιτισμού .

9) Θα ήθελες να προτείνεις κάποια εικαστική παρέμβαση που θα μπορούσε να γίνει σε κάποιο χώρο;

Εδώ στην Αθήνα; Στην Ελλάδα;

Ναι.

Ε νομίζω ότι πολλά πράγματα θα μπορούσαν να γίνουν. Θα μπορούσε να γίνει ένα δρώμενο για το νερό. Θα μπορούσε να γίνει κάτι άλλο στους δρόμους ας πούμε για τα καλαμάκια ή για τις σακούλες... και έτσι ο κόσμος να το προσέξει. Αν είναι δρώμενο αυτό που έχει με την τέχνη τότε ο κόσμος θα το προσέξει. Αν δεν είναι κάτι στατικό, δεν είναι ένας πίνακας,. Αλλά αν είναι

δρώμενο, να βγεις, για παράδειγμα, σ' έναν πεζόδρομο να το κάνεις αυτό νομίζω ότι θα έχει αποτέλεσμα.

10) Θα μπορούσε κάποιο αντίστοιχο εκπαιδευτικό πρόγραμμα; Σε κάποιο σχολείο ίσως;

Ναι βέβαια σε σχολεία! Εγώ είχα πάει κάποτε σε σχολείο που υπάρχει ακόμα στο Βύρωνα όπου ο διευθυντής του σχολείου, έχουν βέβαια περάσει γύρω στα 6 χρόνια από τότε, φύτευε παντού στο Δημοτικό σχολείο, Κώστας Καρράς λέγεται ο δ/ντης, είχε φυτέψει παντού μυρωδικά γύρω από το σχολείο, έλεγε στα παιδιά να κάνουν ανακύκλωση. Κάτι το οποίο είχε μπει στην καθημερινότητα των παιδιών, από πολύ μικρά, από Πρώτη μέχρι Έκτη Δημοτικού. Έκανε project με καλλιτέχνες για τα παιδάκια και είχα επιμεληθεί ένα τέτοιο project και ήταν πάρα πολύ δυνατό! Δηλαδή εγώ πιστεύω ότι πρέπει να ξεκινήσει από τα παιδιά αυτό, από τα μικρά παιδιά, από το σχολείο. Γιατί είναι σφουγγαράκια και αφορούν το μέλλον μας, αφορά το μέλλον των παιδιών μας.

11) Θα ήθελα τώρα να συγκρίνετε τις εικόνες από το έργο Bathers του Cezanne με τις εικόνες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ, των οικολογικών καταστροφών στον Ελλαδικό χώρο και περιγράψτε μου τις παρατηρήσεις σας.

Εγώ δεν μπορώ να κάνω αυτή τη σύγκριση γιατί ο Cezanne χρησιμοποιούσε την ανθρώπινη φιγούρα, ως φιγούρα για να δείξει κάποιους όγκους, για να δείξει και βέβαια κάτι ειδυλλιακό είναι όπως η Αρκαδία ας πούμε, τώρα είναι οι Λουόμενες, δηλώνει μία ιδανική κατάσταση, είχε γίνει μεν η Βιομηχανική Επανάσταση αλλά δεν είχαμε φτάσει στο σημείο φτάσαμε αργότερα και κανένας δεν προέβλεπε ότι θα φτάσουμε σ' αυτό το σημείο. Εγώ δεν μπορώ να το συγκρίνω γιατί έδειχνε και μία συγκεκριμένη τάξη ανθρώπων που μπορούσαν να απολαύσουν τη φύση, δεν νομίζω ότι οι γυναίκες που πλέναν, οι πλύστρες ας πούμε ότι θα το βλέπαν έτσι ειδυλλιακά.

12) Δείχνει δηλαδή και μία ιδανική κατάσταση της εποχής;

Ναι. Δηλαδή γινόταν ανακύκλωση εκ των πραγμάτων παλιά, οι αγρότες την έκαναν. Δηλαδή είχαν σανό ή ότι άλλο τους περίσσευε κοίταζαν να το δώσουν, ότι έμενε από τα υπολείμματα

των τροφών το έδιναν στα ζώα, στη γάτα, στο σκύλο, έκαιγαν ότι έμενε που τότε δεν είχε αυτή η διαδικασία καταστροφικά αποτελέσματα για το περιβάλλον όπως σήμερα, ήξεραν πότε να το κάνουν. Θάβανε στη γη και κάνανε κομπόστ, δηλαδή την κοπριά των ζώων ας πούμε δεν την αγοράζανε, κοιτάζαν να την φτιάξουν μόνοι τους, οπότε υπήρχε αυτό. Δεν πέταγαν οι άνθρωποι, δεν είχαν σκουπίδια. Ενώ εμείς τώρα πετάμε άπειρα πράγματα.

13) Και υπάρχει βέβαια η παραγωγή του πλαστικού την οποία δεν μπορεί αφομοιώσει το περιβάλλον.

Ναι βέβαια! Και μολύνουμε το περιβάλλον με το πλαστικό και μολύνονται τα πάντα, τα ψάρια για παράδειγμα βρήκαν μία φάλαινα, το διάβασες αυτό;

Ναι.

Που βρήκαν τόνους πλαστικού στην κοιλιά της και πέθανε και το μωράκι που είχε στην κοιλιά της. Αλλά είναι τόσο δύσκολο να μην χρησιμοποιείς πλαστικό, έχουμε μάθει... άλλα έχουν αλλάξει και τα προϊόντα, γάλα πως θα πάρεις; Για παράδειγμα υπήρχε γάλα σε μπουκάλια γυάλινα τώρα δεν τα βρίσκεις. Πας για παράδειγμα στα βιολογικά και έχουν πλαστικά στα περισσότερα προϊόντα. Έχουν σε όλα πλαστικό παντού. Θα πρέπει να βρεθούν λύσεις εναλλακτικές. Βέβαια είναι και ο τρόπος ζωής γιατί φέρνεις μπουκάλια νερού από την βόρεια Ελλάδα. Πως θα το φέρεις; Θα το φέρεις σε γυάλινα μπουκάλια; Κανονικά αυτό θα ήταν το σωστό, να φέρνεις μπουκάλια σε γυάλινα μπουκάλια τα οποία να είναι επιστρεφόμενα. Όπως γινόταν παλιότερα. Αλλά με το πλαστικό γλυτώνουν χώρο, δεν σπάνε και έχει μεγαλύτερη κατανάλωση γιατί είναι πιο γερό το υλικό και δεν είναι και τόσο βαρύ... Πρέπει όμως να βρεθούν λύσεις και να αλλάξουμε τρόπο σκέψης. Επίσης ένα άλλο παράδειγμα είναι ο Δήμος Βριλήσσιων που πληρώνεις τέλη στον Δήμο ανάλογα με τα απορρίμματα σου. Αυτό πρέπει να γίνει και σε άλλους Δήμους και τότε θα περιορίζονταν πάρα πολύ τα σκουπίδια.

Η συνέντευξη ολοκληρώθηκε, Λήδα Καζαντζάκη σ' ευχαριστώ πολύ.

Ανάλυση Συνέντευξης 7.

Γεγονότα / Δεδομένα / Κοινωνικά Φαινόμενα

Στα παρακάτω συμπεράσματα ορίζονται ως: Σ=Συνέντευξη, Κ=Κωδικός, Γ=Γεγονότα, Δ=Δεδομένα, ΚΦ=Κοινωνικά Φαινόμενα, με νούμερα όπως ορίζονται από τις αναλύσεις των συνεντεύξεων.

Κωδ.1 Κίτρινο / Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς στο περιβάλλον

Γεγονότα

1. **Γ1.** Απώλεια σεβασμού στους φυσικούς νόμους Κωδ.1
2. **Γ2.** Η Μονσάντο αυτό κάνει, εκμεταλλεύεται τη γη. Κωδ.1
3. **Γ3.** Τα κλιματιστικά επιβαρύνουν το περιβάλλον. Κωδ.1

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2+Γ3= Δ1** Απώλεια σεβασμού στους Φυσικούς Νόμους.

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ1=ΚΦ1** Επικράτηση του ανθρώπινου είδους επί των άλλων όντων και της φύσης.
2. **Δ1=ΚΦ2** Έλλειψη σεβασμού στους Φυσικούς Νόμους

Κωδ.2 Πράσινο / Ασυνείδητες καθημερινές πρακτικές / Στάσεις / Αντιλήψεις

Γεγονότα

1. **Γ1.** Καταστροφική στάση των ανθρώπων. Κωδ.
2. **Γ2.** Δεν σέβονται το περιβάλλον γύρω τους. Κωδ.2
3. **Γ3.** Το φαινόμενο της περιβαλλοντικής καταστροφής δεν αποτελεί κρίση αλλά περιβαλλοντική καταστροφή. Κωδ.2
4. **Γ4.** Οι μελλοντικές ταξικές διαφορές θα σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους. Κωδ.2
5. **Γ5.** Η Αμερική και η Ευρώπη, προς το παρόν, δεν έχουν πάρει θέση σ' αυτό το πρόβλημα. Κωδ.2
6. **Γ6.** Υπάρχει αυτή η νοοτροπία δηλαδή να κατακτήσει ο άνθρωπος τη γη και όχι να ζήσει μαζί της. Κωδ.2
7. **Γ7.** Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται σαν κατακτητής. Κωδ.2

8. **Γ8.** Ο άνθρωπος δεν καταλαβαίνει τη συνδεσιμότητα του με τη φύση. Κωδ.2
9. **Γ9.** Η άνοδος των Πράσινων στις Ευρωεκλογές δείχνει ότι κάτι έχει αρχίσει να αλλάζει. Κωδ.2
10. **Γ10.** Εκδήλωση κοινωνικών ευαισθησιών και περιβαλλοντικής πολιτικής Κωδ.2
11. **Γ11.** Η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον είναι δείγμα πολιτισμού Κωδ.2
12. **Γ12.** Κανείς δεν μπορούσε να προβλέψει ότι με την Βιομηχανική Επανάσταση θα φτάναμε στο σημείο που είμαστε σήμερα. Κωδ.2.
13. **Γ13.** Παλιότερα δεν μολύνονταν οι φυσικοί πόροι, γιατί ότι προέρχονταν από τη φύση επέστρεφε σ' αυτήν με σεβασμό και γνώση που αποκτήθηκε με την πάροδο των χρόνων. Κωδ.2
14. **Γ14.** Παλιότερα οι άνθρωποι δεν πέταγαν δεν είχαν σκουπίδια. Κωδ.2
15. **Γ15.** Όταν μολύνεται το περιβάλλον με πλαστικό μολύνονται και τα έμβια όντα του πλανήτη Κωδ.2.
16. **Γ16.** Το πλαστικό προσφέρει λύσεις όμως, θα πρέπει να βρεθούν νέες λύσεις και να αλλάξει ο τρόπος σκέψης. Κωδ.2

Δεδομένα

1. **Γ1+Γ2=Δ1** Καταστροφική η τάση των ανθρώπων απέναντι στη φύση.
2. **Γ3=Δ2** Η επιζήμια συμπεριφορά του ανθρώπου για τη φύση δεν αποτελεί κρίση αλλά καταστροφή.
3. **Γ4=Δ3** Οι μελλοντικές ταξικές διαφορές θα σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους.
4. **Γ5=Δ4** Οι μεγάλες δυνάμεις δεν έχουν πάρει θέση ακόμα απέναντι στο πρόβλημα.
5. **Γ6+Γ7=Δ5** Ο άνθρωπος συμπεριφέρεται ως κατακτητής του φυσικού περιβάλλοντος.
6. **Γ8=Δ6** Ο άνθρωπος δεν κατανοεί τη συνδεσιμότητα του με τη φύση.
7. **Γ9=Δ7** Η επικράτηση των Πράσινων στην Ευρώπη δείχνει ότι κάτι αρχίζει να αλλάζει.
8. **Γ10=Δ8** Σύμφωνα με τις κοινωνικές και περιβαλλοντικές ευαισθησίες διαμορφώνονται κοινωνικές και περιβαλλοντικές πολιτικές.
9. **Γ11=Δ9** Η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον είναι δείγμα πολιτισμού.
10. **Γ12=Δ10** Μη προβλέψιμη η κατάσταση από την Βιομηχανική Επανάσταση και μετά.
11. **Γ13+Γ14=Δ11** Σε παρελθοντικές εποχές η προστασία του περιβάλλοντος αποτελούσε καθημερινή πρακτική και ήταν ενσωματωμένη στις καθημερινές λειτουργίες των ανθρώπων.

12. $\Gamma 15+\Gamma 16=\Delta 12$ Το πλαστικό έχει αρνητικές επιπτώσεις σε όλα τα έμβια όντα του πλανήτη γι' αυτό πρέπει να βρεθούν νέες λύσεις για να αλλάξει ο τρόπος σκέψης.

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1+\Delta 2=\mathbf{K\Phi 1}$ Περιβαλλοντική καταστροφή και όχι περιβαλλοντική κρίση. Κωδ.2
2. $\Delta 3=\mathbf{K\Phi 2}$ Μελλοντικά φαινόμενα ταξικών διαφορών λόγω έλλειψης φυσικών πόρων. Κωδ.2
3. $\Delta 7=\mathbf{K\Phi 3}$ Κοινωνική αλλαγή. Κωδ.2
4. $\Delta 7+\Delta 8=\mathbf{K\Phi 4}$ Ανάπτυξη πράσινης περιβαλλοντικής πολιτικής. Κωδ.2
5. $\Delta 9=\mathbf{K\Phi 5}$ Η σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον είναι δείγμα πολιτισμού. Κωδ.2
6. $\Delta 10+\Delta 11=\mathbf{K\Phi 6}$ Η παρελθοντική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον ξεχάστηκε με ραγδαίες εξελίξεις από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως σήμερα. Κωδ.2

Κωδ.3/ Κοινωνικές αναπαραστάσεις ανθρώπου – περιβάλλοντος

Γεγονότα

1. **Γ1.** Αντί να ανοίγουν παράθυρο ανοίγουν το κλιματιστικό. Κωδ.3
2. **Γ2.** Οι συνήθειες και συγκεκριμένες συμπεριφορές δύσκολα κόβονται Κωδ.3
3. **Γ3.** Έλλειψη ευαισθησίας από κάποιους ανθρώπους. Κωδ.3
4. **Γ4.** Η αλόγιστη χρήση πλαστικού είναι δύσκολο να διακοπεί. Κωδ.3
5. **Γ5.** Έχουν αλλάξει τα προϊόντα σε σχέση με παλιότερα. Το πλαστικό έχει επικρατήσει ακόμα και σε προϊόντα τα οποία στο παρελθόν ήταν σε γυάλινες συσκευασίες. Κωδ.3

Λεδομένα

1. $\Gamma 1+\Gamma 2+\Gamma 4=\Delta 1$ Συνήθειες που δύσκολα κόβονται. Κωδ.3
2. $\Gamma 3=\Delta 2$ Έλλειψη ευαισθησίας. Κωδ.3
3. $\Gamma 5=\Delta 3$ Επιστροφή σε παρελθοντικές πρακτικές. Κωδ.3

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1+\Delta 2+\Delta 3=\mathbf{K\Phi 1}$ Επικράτηση συνηθειών που δύσκολα κόβονται. Κωδ.3

Κωδ.5 / Επιπτώσεις αλόγιστης συμπεριφοράς

Γεγονότα

1. **Γ1.** Σε κάποιες χώρες ήδη στερούνται φυσικούς πόρους. Κωδ.
2. **Γ2.** Αλλαγή της ισορροπίας του πλανήτη. Κωδ.5
3. **Γ3.** Ο άνθρωπος δεν έχει καταλάβει ότι όλα βασίζονται σε κάποιες ισορροπίες. Κωδ.5
4. **Γ4.** Βίαιη αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος. Κωδ.5
5. **Γ5.** Η ραγδαία εξάπλωση της αστικής κατοίκησης. Κωδ.5

Δεδομένα

1. **Γ1=Δ1**Κάποιες χώρες στερούνται φυσικών πόρων.
2. **Γ3+Γ2+Γ4+Γ5=Δ2** Αλλαγή της πλανητικής ισορροπίας. Κωδ.5

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. **Δ2=ΚΦ2** Φαινόμενο αλλαγής της πλανητικής ισορροπίας. Κωδ.5

Κωδ.6 / Καλές πρακτικές

Γεγονότα

1. **Γ1.** Διαδήλωση παιδιών (30.000) στη Γερμανία τα οποία διαμαρτύρονται για το περιβάλλον και την κλιματική αλλαγή. Κωδ.6
2. **Γ2.** Μετά την αλλαγή της νομοθεσίας για τις πλαστικές σακούλες τα αποτελέσματα είναι φανερά. Κωδ.6
3. **Γ3.** Υπάρχουν κάποιοι που φτιάχνουν καλαμάκια από σιτάρι ή από καλαμιές. Κωδ.6
4. **Γ4.** Αλλαγή στάσης για το περιβάλλον. Το παράδειγμα της Γερμανίας με τη διαλογή των σκουπιδιών και την οικονομική επιβάρυνση σύμφωνα με το μέσο περιβαλλοντικό αποτύπωμα Κωδ.6
5. **Γ5.** Παράδειγμα καλής πρακτικής ο Δήμος Βρίλησσιών με τέλη απορριμμάτων, ρύθμιση πίεσης για τη μείωση των απορριμμάτων. Κωδ.6

Δεδομένα

1. $\Gamma1+\Gamma2+\Gamma3+\Gamma4+\Gamma5=\Delta1$ Καλές και αποτελεσματικές πρακτικές. Κωδ.6

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta1=ΚΦ1$ Καλές πρακτικές που μπορούν να οδηγήσουν στην κοινωνική αλλαγή. Κωδ.6

Κωδ.7 / Προτάσεις παρεμβάσεων/ Ο ρόλος και η σημασία της τέχνης

Γεγονότα

1. **Γ1.** Θα πρέπει να υπάρξει νομοθεσία που να καταργεί τις πλαστικές συσκευασίες στα σούπερ μάρκετ. Κωδ.7
2. **Γ2.** Όταν θα ανακαλύπτεται ένα εναλλακτικό του πλαστικού προϊόν να αντικαθίσταται με το νέο υλικό το οποίο θα είναι φιλικότερο προς το περιβάλλον. Κωδ.7
3. **Γ3.** Υπάρχουν παρεμβάσεις που σχετίζονται με την τέχνη αλλά δεν είναι σίγουρη η αποτελεσματικότητά τους. Κωδ.7
4. **Γ4.** Για να είναι αποτελεσματική η τέχνη που πραγματεύεται παρόμοια θέματα θα πρέπει να έχει έντονα χαρακτηριστικά εκδήλωσης του προβλήματος. Κωδ.7
5. **Γ5.** Η έννοια του παραδείγματος είναι πολύ βασικό συστατικό για την επιτυχία μίας παρέμβασης. Κωδ.7
6. **Γ6.** Θα μπορούσαν να γίνουν δρώμενα για διάφορα θέματα όπως για το νερό, για τα πλαστικά μίας χρήσης π.χ. καλαμάκια, σακούλες κλπ. Κωδ.7
7. **Γ7.** Η αποτελεσματικότητα του δρώμενου έγκειται στο ότι θα βγει στο δημόσιο χώρο. Κωδ.7
8. **Γ8.** Παράδειγμα Πράσινου Σχολείου με καθημερινές φροντίδες και έγνοιες για το περιβάλλον σε συνεργασία, για την επιμέλεια δράσεων και project, με καλλιτέχνες, ιστορικούς τέχνης και επιμελητές. Κωδ.7
9. **Γ9.** Η περιβαλλοντική εκπαίδευση και δράση πρέπει να ξεκινήσει από τις μικρές ηλικίες γιατί τους αφορά μιας και είναι η γενιά που θα έχει να αντιμετωπίσει τα προβλήματα και τα αποτελέσματα της περιβαλλοντικής κρίσης. Κωδ.7
10. **Γ10.** Θα πρέπει να βρεθούν λύσεις εναλλακτικές. Κωδ.7
11. **Γ11.** Καλό θα είναι οι γυάλινες μπουκάλες να επιστρέφονται και να επαναχρησιμοποιούνται

όπως γίνονταν παλιά. Κωδ.7

Δεδομένα

1. $\Gamma 1+\Gamma 2+\Gamma 6+\Gamma 10=\Delta 1$ Αντικατάσταση υλικών με φιλικότερα υλικά προς το περιβάλλον. Κωδ.7
2. $\Gamma 3=\Delta 2$ Οι μέχρι τώρα παρεμβάσεις τέχνης δεν είναι σίγουρες για την αποτελεσματικότητα τους. Κωδ.7
3. $\Gamma 4=\Delta 3$ Για να είναι αποτελεσματική η τέχνη που πραγματεύεται παρόμοια θέματα θα πρέπει να έχει έντονα χαρακτηριστικά εκδήλωσης του προβλήματος. Κωδ.7
4. $\Gamma 5+\Gamma 7=\Delta 4$ Πολύ σημαντική η συμβολή της έννοιας του παραδείγματος και η δράση με τον δημόσιο χώρο. Κωδ.7
5. $\Gamma 8+\Gamma 9=\Delta 5$ Παράδειγμα πράσινου σχολείου και πράσινης εκπαίδευσης. Κωδ.7
6. $\Gamma 11=\Delta 6$ Η έννοια της επανάχρησης ως καθημερινή πρακτική. Κωδ.7

Κοινωνικά Φαινόμενα

1. $\Delta 1=\mathbf{K\Phi 1}$ Αντικατάσταση υλικών με φιλικότερα υλικά προς το περιβάλλον. Κωδ.7
2. $\Delta 2+\Delta 3+\Delta 4=\mathbf{K\Phi 2}$ Αποτελεσματικότερες δράσεις τέχνης με συμβολή της έννοιας του παραδείγματος και τη δράση στο δημόσιο χώρο. Κωδ.7
3. $\Delta 5=\mathbf{K\Phi 3}$ Ανάπτυξη της εκπαίδευσης και του πράσινου σχολείου. Κωδ.7
4. $\Delta 6=\mathbf{K\Phi 4}$ Η έννοια της επανάχρησης ως καθημερινή πρακτική. Κωδ.7

Κωδ.8 / Οικολογική τοπιογραφία

Γεγονότα

1. $\Gamma 1$. Η θεματική σειρά των Λουόμενων του Cezanne δηλώνει κάτι το ειδυλλιακό όπως η Αρκαδία. Κωδ.8

Δεδομένα

- $\Gamma 1=\Delta 1$ Η φύση αποδίδεται στον Cezanne ως ειδυλλιακή όπως η Αρκαδία (Ουτοπικός χώρος).

Κεφάλαιο 12. Συμπεράσματα

12.1. Καθημερινές παρατηρήσεις κακοποιητικής συμπεριφοράς

Καθημερινές συμπεριφορές κακοποιητικής συμπεριφοράς του ανθρώπου προς το περιβάλλον συνδέονται με:

1. την αλόγιστη χρήση προϊόντων μιας χρήσης (Σ1,Κ1,Δ6),
2. το αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα (Σ1,Κ1,ΚΦ2),
3. την ανθρωπογενή κλιματική αλλαγή, τη διάβρωση του φυσικού περιβάλλοντος και την αστική κατοίκηση (Σ1,Κ1,ΚΦ2),
4. την αλόγιστη χρήση φυσικών και τεχνητών πόρων (Σ1,Κ1,ΚΦ2),
5. τις επιπτώσεις που προκύπτουν από το αυξανόμενο ανθρώπινο οικολογικό αποτύπωμα (Σ1,Κ1,ΚΦ3),
6. την παρέμβαση στο φυσικό τοπίο με μπαζώματα ποταμών και ρεμάτων (Σ2,Κ1,Γ6,Γ7,Σ3ΚΦ1) και την εκδήλωση πυρκαγιών,
7. την αλόγιστη κατανάλωση προϊόντων χωρίς να υπάρχει συνειδητός λογισμός και σχεδιασμός για το που καταλήγουν αυτά (Σ2,Κ1,Γ6).
8. τη μη ύπαρξη φυσικού περιβάλλοντος στις πόλεις καθώς αυτό είναι δομημένο και τεχνητό (Σ1,Κ1,Γ2) έτσι ο άνθρωπος έχει χάσει την καθημερινή επαφή του με αυτό (Σ2,Κ1,Γ1).
9. τη ραγδαία εξέλιξη του φαινομένου της μόλυνσης του περιβάλλοντος και της εντατικοποίησης της εκμετάλλευσης της γης που δεν βοηθούν το φυσικό περιβάλλον να ανακάμψει (Σ2,Κ1,Γ3,Γ4)
10. στο γεγονός ότι η κατανάλωση έχει συνδεθεί με τη χρήση φυσικών πόρων (Σ2,Κ1,Γ2,Γ5) προς εξυπηρέτηση ανθρώπινων σκοπών (Σ2,Κ1,Δ2)
11. με την έλλειψη εκπαίδευσης, την απομάκρυνση και τον διαχωρισμό ανθρώπου – περιβάλλοντος (Σ2,Κ1,Δ1,Δ3,Δ4),
12. με τις ασυνείδητες ενέργειες και την εγωιστική στάση του ανθρώπου (Σ2,Κ1,Δ6,ΚΦ3),
13. ότι κανείς δεν θα σταματάει τη ζωή του για να ζήσει με έναν πιο φυσικό και εναρμονισμένο με τη φύση τρόπο (Σ2,Κ2,Γ23),
14. ότι ο άνθρωπος έχει μάθει με συγκεκριμένες συμπεριφορές και είναι δύσκολο να τις αλλάξει (Σ2,Κ2,Δ2,Γ22),

15. την αλόγιστη κατανάλωση για την οποία ευθύνεται η πληθώρα προϊόντων και οι πολύ προσιτές τιμές τους (Σ2,Κ2,Δ25),
16. τη μεγάλη συσσώρευση υλικών πραγμάτων η οποία έγινε από το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και μετά (Σ2,Κ2,Δ24),
17. το ότι οι περισσότεροι δεν θεωρούν την προστασία του περιβάλλοντος τόσο σημαντική για δύο λόγους 1^{ον} επειδή δημιουργεί φόβο και 2^{ον} επειδή δεν πουλάει (Σ2,Κ2,Δ27) με αποτέλεσμα την περιορισμένη προβολή του περιβαλλοντικού φαινομένου (Σ2,Κ2,ΚΦ1),
18. ότι το να μαζέψουν σκουπίδια είναι αρμοδιότητα κάποιου άλλου, η ανάθεση υπεύθυνης αρμοδιότητας σε τρίτους δίνει αρνητικά δεδομένα ανάληψης υπεύθυνης δράσης (Σ2,Κ2,Δ5),
19. τη διαχείριση των απορριμμάτων η οποία αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα ζητήματα, οι μεγάλες εταιρείες έχουν μεγάλο πρόβλημα με τα σκουπίδια με αποτέλεσμα να τα πουλούν σε εταιρείες, οι οποίες δεν φαίνεται ότι αντιμετωπίζουν σωστά τη διαχείριση τους (Σ2,Κ2,Δ11),
20. την οικονομία που οφείλει να σχετίζεται με την ανακύκλωση και την επανάχρηση προϊόντων (Σ2,Κ2,ΚΦ7),
21. το χρήμα το οποίο σχετίζεται με την κοινωνική αλλαγή καθώς σε πολλά παραδείγματα η διαμόρφωση των συμπεριφορών σχετίζεται με το χρήμα (Σ2,Κ3,Δ4,Δ6),
22. την διαβρωμένη κοινωνία από τον Καπιταλισμό καθώς τα αίτια μόλυνσης του περιβάλλοντος και διαχείρισης του ανθρώπινου αποτυπώματος σχετίζονται με το Κεφάλαιο. (Σ2,Κ3,Δ4,Δ6,Δ7).
23. το πρόβλημα που πολλές φορές, παρομοιάζεται με τον καρκίνο, ο οποίος εμφανίζεται ξαφνικά και δείχνει να μην αντιμετωπίζεται επειδή έχει πάρει τεράστιες διαστάσεις (Σ2,Κ2,Δ17,Δ18),
24. την ανθρώπινη υπεροψία για επιβολή του στη φύση (Σ3,Κ1,Δ1) εννοιολογικά έχει βάλει συρματόπλεγμα ανάμεσα στον ίδιο και τη φύση (Σ3,Κ1,Δ13,Δ14)
25. η μη ώριμη στάση του σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον που πολλές φορές προσποιείται την προστασία του (Σ3,Κ2,Δ2),
26. την ανάπτυξη της τεχνολογίας η οποία δεν επιτρέπει την επαφή με τη φύση (Σ3,Κ2,ΚΦ5),
27. την ανθρώπινη συμπεριφορά που δημιουργεί σκουπίδια μίας χρήσης, χρησιμοποιώντας πλαστικό, μη ανανεώσιμους πόρους και ανανεώσιμους πόρους περισσότερους από όσους μπορεί να αναγεννήσει η γη (Σ1,Κ1,Γ4),

28. το αυξανόμενο οικολογικό αποτύπωμα της ανθρωπότητας και το οικολογικό έλλειμμα στο οποίο βρίσκεται από το 1971, ενώ το οικολογικό αποτύπωμα ΔΕΝ μετριέται η χρήση μη ανανεώσιμων πόρων (ορυκτά καύσιμα, μέταλλα) που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος για τις ανάγκες του, τα οποία όλοι γνωρίζουν ότι θα τελειώσουν μέσα στις επόμενες λίγες δεκαετίες, τα στοιχεία αυτά αναφέρονται και στο <https://www.footprintnetwork.org/> (Σ1,Κ1,Γ3),
29. την αποξένωση του ανθρώπου από το φυσικό περιβάλλον καθώς ο σημερινός άνθρωπος βλέπει το τεχνητό περιβάλλον και δυσκολεύεται να δει τι υπήρχε πριν από αυτό (Σ1,Κ2,Γ17),
30. την εγκατάσταση ανθρώπων σε πρώην φυσικές περιοχές η οποία απαιτεί κρατικό σχεδιασμό και υποδομές, αν αυτές δεν υπάρχουν η αντίδραση σε περίπτωση φυσικών καταστροφών γίνεται δύσκολη και η προστασία των πολιτών επαφίεται στην τύχη (Σ1,Κ2,Γ19),
31. την υποτυπώδη ανακύκλωση απορριμμάτων (Σ1,Κ2,Γ5),
32. την τεχνολογία που έχει φύγει δεν χρησιμοποιείται πια (Σ1,Κ2,Γ8),
33. τη συνήθεια των ανθρώπων να πετάνε τα πλαστικά μαζί με τα υπόλοιπα σκουπίδια (Σ1,Κ2,Γ14),
34. τη δημιουργία ενός πολιτισμού ο οποίος παράγει σκουπίδια και ρύπανση για να ζει και να διασκεδάζει ο άνθρωπος, ειδικά όταν υπάρχουν εναλλακτικές όπως π.χ. τα γυάλινα ποτήρια, τα κανονικά μαχαιροπήρουνα... Βιώνοντας μια πολύ μυωπική αντίληψη του ευ ζην (Σ1,Κ2,Γ21),
35. με το ανύπαρκτο σύστημα ανακύκλωσης (Σ1,Κ2,ΚΦ3),
36. με την αύξηση των επιπτώσεων της ανθρωπότητας στον πλανήτη, λόγω υπερπληθυσμού και υπερκατανάλωσης (Σ1,Κ2,Δ3),
37. με την επίδραση της στο περιβάλλον της αυξανόμενης κατανάλωσης πόρων και της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού του. Μέσα στα τελευταία 60 χρόνια ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει σχεδόν διπλασιαστεί ενώ ο πληθυσμός των άγριων ζώων έχει μειωθεί κατά 60%. Τα άγρια ζώα δεν επιλέγουν να μειωθούν, απλώς λόγω της ανθρώπινης επέκτασης διαθέτουν όλο και λιγότερο ζωτικό χώρο για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών για τροφή και ασφάλεια (Σ1,Κ5,Γ7),
38. το φαινόμενο της επίπλαστης ευημερίας (Σ2,Κ2,ΚΦ8),
39. τη διεύρυνση του ανθρώπινου αποτυπώματος στην Ανθρωπόκαινο εποχή (Σ3,Κ8,ΚΦ1),

40. την εύκολη λύση της καύσης ή της ταφής των απορριμμάτων (Σ4,Κ1,Γ3),
41. τα τεράστια εργοστάσια διαλογής και επεξεργασίας απορριμμάτων τα οποία δεν είναι ασφαλή για την υγεία των κατοίκων των περιοχών που βρίσκονται κοντά τους (Σ4,Κ5,Δ1),
42. τα μικροπλαστικά που έχουν δημιουργηθεί στον υδροφόρο ορίζοντα (Σ4,Κ5,Δ7).
43. τα εργοστάσια καύσης και διαχείρισης απορριμμάτων τα οποία είναι τρομερά ρυπογόνα (Σ4,Κ5,ΚΦ1),
44. η δημιουργία πλαστικού, ενός υλικού που δεν μπορεί να το διαχειριστεί η φύση και δεν μπορεί να το διασπάσει εντελώς και να το απορροφήσει κι αυτό αποτελεί μεγάλο πρόβλημα (Σ4,Κ5,Γ6),
45. το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν έχει αποκτήσει οικολογική συνείδηση και δεν έχει κατανοήσει ποια είναι η σχέση του με τη φύση (Σ5,Κ5,Δ5),
46. το γεγονός ότι επιλέγονται ακατάλληλοι άνθρωποι σε διοικητικές θέσεις με αποτέλεσμα να μην μπορούν να διαχειριστούν δύσκολες καταστάσεις (Σ5,Κ5,ΚΦ3),
47. στην ανθρώπινη αδιαφορία (Σ5,Κ1,Γ2),
48. στην εκμετάλλευση της γης από Μεγάλες εταιρείες (Σ7,Κ1,Γ2),

12.2. Αίτια

Τα αίτια που οδηγούν τον άνθρωπο σε κακοποιητική συμπεριφορά προς το φυσικό περιβάλλον, έπειτα από τα συμπεράσματα της έρευνας σε όλες τις συνεντεύξεις, είναι:

1. ότι αισθάνεται διαχωρισμένος από το φυσικό περιβάλλον (Σ2,Κ1,Δ1),
2. η έλλειψη εκπαίδευσης (Σ2,Κ1,Δ4) (Σ2,Κ3,ΚΦ1),
3. οι ασυνείδητες ενέργειες, η έλλειψη σεβασμού, η μη συνειδητή σκέψη, η αλόγιστη συμπεριφορά (Σ2,Κ1,Δ6),
4. η έλλειψη υπευθυνότητας (Σ2,Κ2,Δ4),
5. η ανάπτυξη θεωριών δικαιολόγησης του συστήματος με ανάθεση της αρμοδιότητας σε άλλους (Σ2,Κ2,Γ5),
6. η στασιμότητα απέναντι στο πρόβλημα λόγω συνήθειας (Σ2,Κ2,ΚΦ6),
7. τα φαινόμενα επίπλαστης ευημερίας (Σ2,Κ2,ΚΦ8),

8. η παθητική αποδοχή της μόλυνσης του περιβάλλοντος (Σ2,Κ3,ΚΦ2),
9. το Δυτικό Καπιταλιστικό σύστημα και η οικονομική, επεκτατική πολιτική του (Σ2,Κ3,ΚΦ3),
10. η συμβολική και ρεαλιστική πατριαρχική δομή των κοινωνιών (Σ2,Κ3,ΚΦ6),
11. οι λανθασμένες προτάσεις του παρελθόντος, οι οποίες εκδηλώνονται τώρα (Σ2,Κ5,Δ1), 12^οv ότι παράγονται πάρα πολλά υλικά «αγαθά» χωρίς να υπάρχει σχέδιο κατάληξης τους (Σ3,Κ1,Δ6),
13. ο μη ορατός ο κίνδυνος (Σ3,Κ1,Δ16),
14. ο κακός σχεδιασμός της αστικής κατοίκησης στον Ελλαδικό χώρο (Σ3,Κ1,ΚΦ1),
15. η μη ώριμη στάση του ανθρώπου σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον σήμερα (Σ3,Κ2,Δ1),
16. η αίσθηση της συμβολικής και πραγματικής κυριαρχίας στο περιβάλλον (Σ3,Κ2,ΚΦ6),
17. το ότι οι εταιρίες δεν ασχολούνται με το περιβάλλον γιατί εστιάζουν κυρίως το οικονομικό κέρδος (Σ3,Κ2,ΚΦ3),
18. στο ότι οι εταιρείες έχουν στόχο μόνο το κέρδος, ενώ μπορούν να έχουν και άλλες προοπτικές να είναι βιώσιμες να προστατεύουν το περιβάλλον και τον άνθρωπο (Σ3,Κ1,Δ18),
19. ότι δεν υπάρχουν οργανωμένες δράσεις με στόχο την αλλαγή της κατάστασης (Σ2,Κ2,Δ14),
20. η συνήθεια (Σ3,Κ1,Δ5),
21. τη διαχείριση καταναλωτικών συνηθειών. Από το 1970 και μετά χάθηκε η συνείδηση του τι γίνεται με οτιδήποτε χρησιμοποιούμε και απορρίπτουμε (Σ4,Κ3,Γ1,Δ1,ΚΦ1,ΚΦ2),
22. η Ευρώπη που δεν ξέρει τι να κάνει τα απορρίμματα της (Σ4,Κ5,Δ5),
23. το μεγάλο πρόβλημα της σύγχρονης κοινωνίας σχετικά με τα πλαστικά απορρίμματα, τα οποία δεν μπορεί να διαχειριστεί (Σ4,Κ5,Δ6),
24. η Ελληνική κοινωνία δεν έχει αναπτύξει οικολογική σκέψη (Σ5,Κ2,ΚΦ2),
25. το γεγονός ότι μόνο 200 χώρες υπέγραψαν για την αλλαγή στάσης σχετικά με την κλιματική αλλαγή (Σ5,Κ2,Δ3),
26. η έλλειψη παιδείας - κουλτούρας (Σ5,Κ1,Γ3),
27. η έλλειψη σεβασμού των φυσικών νόμων (Σ7,Κ1,Δ1),
28. η επικράτηση του ανθρώπου επί των άλλων όντων της φύσης (Σ7,Κ1,ΚΦ1),
29. η κατακτητική συμπεριφορά του ανθρώπου απέναντι στο περιβάλλον (Σ7,Κ2,Γ6,7),

30. το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν έχει καταλάβει ότι είναι μέρος της λύσης του προβλήματος (Σ5,Κ1,Γ2),
31. το φαινόμενο της περιβαλλοντικής κρίσης το οποίο δεν αποτελεί κρίση αλλά περιβαλλοντική καταστροφή (Σ7,Κ2,Γ3),
32. το γεγονός ότι ο άνθρωπος δεν κατανοεί τη συνδεσιμότητα του με τη φύση (Σ7,Κ2,Γ8)
33. στη ραγδαία εξάπλωση της αστικής κατοίκησης (Σ7,Κ5,Γ5)

12.3. Στάσεις / Αντιλήψεις

Μία πολύ μικρή ομάδα περπατάει στη φύση, ο άνθρωπος δείχνει να είναι αποκομμένος από το φυσικό περιβάλλον επειδή αισθάνεται διαχωρισμένος και εξουσιαστικός σε σχέση με αυτό. Η ανθρωπότητα όπως παρατηρούμε στα έργα του *Gursky* έχει οδηγηθεί σε ένα μετά αστικό μίγμα μεγαλοπρέπειας που υπάρχει παντού και έχει παγιδευτεί σε αυτό (Atopia 2010). Αυτό το πολύ ενδιαφέρον στοιχείο του αποικισμού του ανθρώπου στο φυσικό περιβάλλον είναι η πιο ειλκρινής τοποθέτηση για την περιγραφή της πραγματικότητας και στηρίζει εκφράσεις όπως «είμαστε πολύ κακομαθημένοι» (Σ2,Κ2,Γ2), «δεν αρέσει σε κανέναν να δει το πρόβλημα» (Σ1,Κ2,Δ4), «η ανθρωπότητα το μήνυμα ακόμα και τώρα δεν έχει πάρει το μήνυμα ενώ βλέπει την κλιματική αλλαγή βλέπει διάφορα γεγονότα που έχουν συμβεί. Η ανθρωπότητα συνεχίζει να λειτουργεί με τον ίδιο τρόπο. Δεν έχει πάρει το μήνυμα» (Σ2,Κ2,Γ12), «ο κόσμος ενοχλείται μόνο όταν έρθουν τα σκουπίδια δίπλα του» (Σ1,Κ2,Δ12), «παράγουμε προϊόντα για τα οποία δεν ξέρουμε τι θα γίνουν στο τέλος της ζωής τους» (Σ1,Κ2,Γ1), «όλοι πιστεύουν ότι είναι αρμοδιότητα κάποιου άλλου» (Σ2,Κ2,Γ5), «το άτομο δεν γνωρίζει ότι το πρόβλημα είναι η συμπεριφορά του ίδιου γιατί θεωρεί ότι έχει δικαίωμα στην ευκολία και στη συνήθεια του» (Σ1,Κ2,Δ18) και τέλος όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη Σ1,Κ2,Δ21, «ο άνθρωπος βιώνει μια πολύ μυωπική αντίληψη του ευ ζην» γι' αυτό δεν συνδέει τις περιβαλλοντικές αλλαγές με τη συμπεριφορά του, με αποτέλεσμα την παθητική στάση απέναντι στα περιβαλλοντικά ζητήματα (Σ1,Κ1,ΚΦ7).

Τα προβλήματα σε σχέση με τη διαχείριση του ανθρώπινου αποτυπώματος είναι εκτός ελέγχου, αποφάσεις του παρελθόντος εκδηλώνονται τώρα, η ανακύκλωση εστιάζεται σε ένα μικρό ποσοστό καταναλωτικών υλικών, όπως λευκοσίδηρο και χαρτί γιατί δεν έχει δοθεί η απαραίτητη

σημασία στην ανακύκλωση των απορριμμάτων (Σ1,Κ2,Δ6). Ότι παράγεται τις περισσότερες φορές καταλήγει στις χωματερές και κυρίως δεν υπάρχει υποδομή για την ανακύκλωση ή την επανάχρηση παρελθοντικών τεχνολογιών (Σ1,Κ2,Γ6). Η επανάχρηση των στοιχείων ενός προϊόντος θα έπρεπε να είναι ενσωματωμένος στον αρχικό σχεδιασμό (Σ1,Κ2,Δ11). Οι περισσότερες οικογένειες στην Ελλάδα πετάνε την ανακύκλωση στα κανονικά σκουπίδια (Σ1,Κ2,Δ13). Ο κόσμος συνήθως ενοχλείται μόνο όταν έρθουν τα σκουπίδια δίπλα του. Η κοινωνία πρέπει να μάθει να επαναχρησιμοποιεί για να μπορέσει να διαχειριστεί το πρόβλημα σε καθημερινό επίπεδο. Μνημείο αυτής της συμπεριφοράς θεωρείται το νησί από απορρίμματα το οποίο έχει σχηματιστεί στον Ειρηνικό Ωκεανό (Σ2,Κ1,Δ8). Το πρόβλημα παρομοιάζεται με τους πολέμους στη Μ. Ανατολή (Σ2,Κ2,Δ19) ενώ η ανθρωπότητα δείχνει να μην έχει πάρει το μήνυμα ακόμα, βλέποντας την κλιματική αλλαγή και τα καταστροφικά συμβάντα συνεχίζει να λειτουργεί με παρελθοντικές τακτικές (Σ2,Κ2,Γ11). Η ανακύκλωση δεν είναι σωστή λύση γιατί κοστίζει και μολύνει διπλάσια, μολύνει αέρα, νερό και κατ' επέκταση την τροφή. Ποιο σωστή είναι η επανάχρηση των προϊόντων (Σ3,Κ5,Δ7). Οι γυναίκες είναι πιο κοντά στη φύση, επειδή με την εγκυμοσύνη γνωρίζουν ότι θα χρειαστεί χρόνο για να έρθει στον κόσμο ένα παιδί, επίσης ξέρουν ότι θα χρειαστούν χρόνια για να μεγαλώσει ένα παιδί, μήνες για να γεννηθεί, μήνες για να αρχίσει να τρώει. Από το DNA είναι πιο κοντά στη φύση γιατί είναι πιο κοντά σ' αυτές το prosses με τις πορείες της φύσης (Σ2,Κ3,Γ10). Ο άνδρας αν δεν μπορεί να καταφέρει κάτι θα το καταστρέψει, θα παλέψει, θα κάνει καυγά... ενώ οι γυναίκες προσπαθούν να φτιάξουν το οποιοδήποτε πρόβλημα για να παραμείνουν οι καταστάσεις λειτουργικές (Σ2,Κ3,Γ11). Οι φυλές που ζούσαν και ζουν στη φύση, την αντιμετωπίζουν με πολύ καλύτερο τρόπο (Σ5,Κ6,Γ1). Φταίει η υπεροψία που έχει ο άνθρωπος ότι κάνει κουμάντο στη φύση (Σ2,Κ1,Γ1). Η συνήθεια διαμορφώνει τις ανθρώπινες συμπεριφορές (Σ3,Κ1,ΚΦ4), η μόλυνση επιστρέφει στον άνθρωπο (Σ3,Κ1,ΚΦ5), καθημερινές οικολογικές πρακτικές μπορεί να φέρουν αποτελέσματα στην εξοικονόμηση ενέργειας (Σ3,Κ2,ΚΦ5). Ο άνθρωπος έχασε τη λογική του γιατί αισθάνθηκε κυρίαρχος (συμβολική και πραγματική κυριαρχία στο περιβάλλον) (Σ3,Κ2,Δ8,ΚΦ6), παρόλα αυτά παραμένει δυστυχής (Σ3,Κ2,Δ9). Γιατί παραμένει σε απόσταση με τη φύση, καθώς και η ανάπτυξη της τεχνολογίας δεν επιτρέπει την επαφή μαζί της (Σ3,Κ2,Δ9). Ο Ελληνικός κρατικός μηχανισμός δεν βοηθάει καθόλου στην εξυπηρέτηση της οικολογικής στάσης των ατόμων (Σ3,Κ2,Δ14), για παράδειγμα η λειτουργία των μέσων μεταφοράς δεν εξυπηρετεί την αποκλειστική χρήση τους (Σ3,Κ2,Δ16) και οι ιδιοκτήτες εταιριών δεν ενδιαφέρονται καθόλου

(Σ3,Κ3,Δ1), κάποιες φορές προσποιούνται ότι το προστατεύουν που είναι χειρότερο (Σ3,Κ2,Γ2,Κ3,Γ2) δεν αναπτύσσουν ανταποδοτική σχέση μαζί του, (Σ3,Κ3,Γ3,ΚΦ2). Δεν υπάρχει επαφή και σύνδεση με τη φύση με αποτέλεσμα να υπάρχει έλλειμα γνωριμίας και γνώσης του περιβάλλοντος (Σ3,Κ3,Δ5). Η Καύση των απορριμμάτων σημαίνει περιβαλλοντικό αποτύπωμα (Σ4,Κ2,ΚΦ2). Η Ελλάδα της κρίσης δέχεται τα υπολείμματα της Ιταλίας (Σ4,Κ2,Δ1,Δ3,Δ4), ενώ οι Ευρωπαϊκές κοινωνίες δείχνουν ενημερωμένες και ευαισθητοποιημένες σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον (Σ5,Κ2,ΚΦ1). Ωστόσο η οικολογική σκέψη και η καθημερινή πρακτική μόνο σε κατάσταση ειρήνης μπορεί να αναπτυχθεί (Σ5,Κ2,Δ5). Η ενημέρωση στους χώρους εκπαίδευσης είναι ελλιπής (Σ5,Κ2,Δ7). Δεν είναι ηθική η στάση του ανθρώπου σήμερα (Σ6,Κ2,Γ1). Πολλές φορές οι παρελθοντικές προσπάθειες από ΜΚΟ είχαν αρνητική χροιά στις συνειδήσεις των μελών της κοινωνίας (Σ6,Κ2,Γ2) ωστόσο παρήγορες είναι οι κινητοποιήσεις των νέων για το περιβάλλον (Σ6,Κ2,Δ3). Υπάρχει άγνοια και ο κόσμος δεν καταλαβαίνει το μέγεθος του κινδύνου (Σ6,Κ2,Γ4,Δ4,Δ9). Η συμπεριφορά προς το περιβάλλον συνδέεται με τον πολιτισμό και την αισθητική (Σ6,Κ2,ΚΦ4), ενώ κυριαρχεί η άγνοια του κινδύνου και της διάστασης του φαινομένου (Σ6,Κ2,ΚΦ3). Παλιότερα οι άνθρωποι δεν είχαν σκουπίδια γιατί ο τρόπος ζωής τους προσαρμόζονταν με της ανάγκες του περιβάλλοντος γιατί ότι προέρχονταν από τη φύση επέστρεφε σ' αυτήν με σεβασμό και γνώση που αποκτήθηκε με την πάροδο των χρόνων (Σ7,Κ2,Γ13,14). Οι μελλοντικές ταξικές διαφορές θα σχετίζονται με τους φυσικούς πόρους (Σ7,Κ2,Γ4). Πλέον διαφαίνεται ότι γίνεται προσπάθεια κοινωνικής και πολιτικής αλλαγής και αυτό επιβεβαιώνεται με την άνοδο των Πράσινων στο πρόσφατο εκλογικό αποτέλεσμα των ευρωεκλογών (Σ7,Κ2,Δ7).

12.4. Κοινωνικές αναπαραστάσεις / Οικολογικό άγχος

Σύμφωνα με στοιχεία της επιστημονικής κοινότητας η ανθρωπότητα έχει μόλις 12 χρόνια (έως το 2030) για να δράσει. Αν δεν δράσει έγκαιρα, θα υποστεί πολλά δεινά και η ζωή θα έχει πολύ διαφορετική και δύσκολη εξέλιξη.

<https://www.theguardian.com/environment/2018/oct/08/global-warming-must-not-exceed-15c-warns-landmark-un-report>).

Η διάβρωση του φυσικού τοπίου στην Ελλάδα έχει ξεκινήσει από το 1950 (Σ1,Κ5,Γ1) και δεν έχει λειτουργήσει κάτι αποτελεσματικά ώστε να αλλάξει η στάση των υποκειμένων απέναντι στο περιβάλλον (Σ2,Κ2,Δ22), όλοι περιμένουν μία εντολή, ή μία έμπνευση για να δράσουν

(Σ2,Κ2,Δ20). Η ανθρωπότητα μετά το 'β Παγκόσμιο πόλεμο κακόμαθε (Σ2,Κ2,Δ23), μέσα σε 50 χρόνια, μόλυνε το περιβάλλον, δεν υπήρχε πιο πριν κάτι τέτοιο και τώρα η εξέλιξη του φαινομένου προχωράει τόσο γρήγορα που απειλείται η παγκόσμια κοινότητα με καταστροφή. Υπάρχουν παντού πλαστικά, μολυσμένα νερά, φωτιές, αλλάζει το κλίμα, λιώνουν οι πάγοι και όλα εξελίσσονται με γρήγορους ρυθμούς (Σ2,Κ3,Γ1,Γ2). Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν κατάθλιψη λόγω των περιβαλλοντικών μεταβολών (Σ2,Κ3,Δ3), με αποτέλεσμα χρόνιες επιπτώσεις στην ψυχική υγεία οι οποίες εκδηλώνονται ως οικολογικό άγχος (Σ2,Κ3,ΚΦ1), με στοιχεία φόβου και αναγωγές σε οικείες φοβικές περιπτώσεις (Σ2,Κ3,ΚΦ3). Το πρόβλημα παρουσιάζεται από τα υποκείμενα ως ασθένεια (π.χ. ως καρκίνος) η οποία εμφανίζεται ξαφνικά (Σ2,Κ3,Δ3). Υπάρχει φόβος για ότι συμβαίνει στον πλανήτη και το πρόβλημα φαντάζει μη αντιμετωπίσιμο, επειδή είναι τόσο μεγάλο (Σ2,Κ3,Δ4,Δ5). Οι πολύ μολυσμένες περιοχές είναι δυστοπικές και τρομακτικές (Σ2,Κ3,Δ6). Ακόμα και σε απομακρυσμένα σημεία κατοίκησης παρατηρούνται φαινόμενα μόλυνσης (Σ2,Κ8,Δ1), αλλοίωση και ραγδαία αλλαγή του τοπίου (Σ2,Κ8,Δ3,Δ4). Στο μέλλον δε θα υπάρχει επαφή με το φυσικό περιβάλλον (Σ3,Κ1,ΚΦ6) και θα πρέπει να διερευνηθεί τι επίπτωση θα έχουν οι αλλαγές του στην ψυχική υγεία (Σ3,Κ4,Δ2) καθώς οι μελλοντικές γενιές θα στερηθούν, ζωτικής σημασίας, δικαιώματα (Σ3,Κ4,Δ3) με αποτέλεσμα, των μεταβολών αυτών στο φυσικό περιβάλλον, στη ποιότητα ζωής, στη ψυχική και σωματική υγεία (Σ3,Κ4,ΚΦ4). Καθημερινές εργασίες δημιουργούν πολλές φορές ασφυκτικό περιβάλλον εργασίας και διαβίωσης (Σ3,Κ5,Δ1). Θέματα που σχετίζονται με το περιβάλλον αφορούν πολλές φορές την καταστρατήγηση της ελευθερίας είτε από το marketing, είτε από την πίεση των media, για το τι πρέπει να μας αρέσει και τι όχι κλπ. σχετίζονται δηλαδή πολλές φορές με θέματα Δημοκρατίας (Σ4,Κ2,Δ7). Καταστρατηγείται η ταυτότητα των πολιτισμών, δεν υπάρχει μνήμη και τότε κανείς εργάζεται για να παράγει και να καταναλώνει (Σ4,Κ4,Δ1). Επιδημιολογικές μελέτες δείχνουν διαφορετικούς τύπους καρκίνου να αναπτύσσονται στους κατοίκους που διαμένουν έως και 30 χιλιόμετρα γύρω από το εργοστάσιο (Σ4,Κ5,Δ2), λόγω των διοξινών που προκαλούνται από την καύση του πλαστικού και δημιουργούν τεράστια μόλυνση (Σ4,Κ5,Δ3). Διαχείριση καταναλωτικών συνηθειών. Από το 1970 και μετά χάθηκε η συνείδηση του τι γίνεται με την κατανάλωση προϊόντων και που καταλήγουν μετά το πέρας της χρήσης τους (Σ4,Κ3,Δ1). Όταν εξαφανιστεί η ταυτότητα των πολιτισμών δεν υπάρχει μνήμη και τότε κανείς εργάζεται για να παράγει και να καταναλώνει (Σ4,Κ4,Γ1,ΚΦ1,2). Πάρα πολλές επιδημιολογικές μελέτες που δείχνουν πολλούς διαφορετικούς τύπους καρκίνου απόστασης έως

και 30 χιλιόμετρα γύρω από τα εργοστάσια καύσης απορριμμάτων και ειδικά με νεοπλασματικές ασθένειες σε παιδιά (Σ4,Κ5,Γ2). Με τα πλαστικά μίας χρήσης έχει περάσει η συμπεριφορά της μίας χρήσης σε όλα τα επίπεδα δηλαδή να μην είναι τόσο εύκολο να πεταχτεί το οτιδήποτε κι αυτό έχει σχέση με τα πάντα, ακόμα και με τις ανθρώπινες σχέσεις (Σ4,Κ7,Γ6). Η παρελθοντική σχέση του ανθρώπου με το περιβάλλον ξεχάστηκε με τις ραγδαίες εξελίξεις από τη Βιομηχανική Επανάσταση έως σήμερα (Σ7,Κ2,ΚΦ6). Οι σύγχρονες συνήθειες και συμπεριφορές δύσκολα κόβονται (Σ7,Κ3,Γ2), με αποτέλεσμα η αλόγιστη χρήση πλαστικού είναι δύσκολο να διακοπεί (Σ7,Κ3,Γ4). Το πλαστικό έχει επικρατήσει ακόμα και σε προϊόντα τα οποία στο παρελθόν ήταν σε γυάλινες συσκευασίες (Σ7,Κ3,Γ5). Αν επικρατήσουν οι ισχύουσες συνήθειες και συμπεριφορές θα επέλθει αλλαγή της πλανητικής ισορροπίας (Σ7,Κ5,Γ2). Σε κάποιες χώρες ήδη στερούνται τους φυσικούς πόρους (Σ7,Κ5,Γ1).

12.5. Αλλοιώσεις / Ανθρώπινες επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον

Οι ελάχιστοι φυσικοί θύλακες που έχουν απομείνει ή είναι μικροί για να υποστηρίξουν την αρχική βιοποικιλότητα του πλανήτη ή είναι αρκετά μακριά από την άγρια μορφή τους (Σ1,Κ5,Γ1). Ακόμα και η χάραξη μονοπατιών για την απόλαυση περιπάτων γίνεται εκεί που θα έπρεπε να μην πατάει ο άνθρωπος (Σ1,Κ5,Γ2). Ο σημερινός άνθρωπος βλέπει μια σύγχρονη κατοικία ως δείγμα προόδου και ευημερίας ενώ θα έπρεπε, αντί για αυτό, να βλέπει την τεράστια εξάπλωση του ανθρώπινου πληθυσμού και των αναγκών του που κυριολεκτικά καταπίνουν το φυσικό περιβάλλον και τους άλλους κατοίκους του πλανήτη (Σ1,Κ5,Γ4). Επιδρά στο περιβάλλον μέσω της κατανάλωσης πόρων και της συνεχούς αύξησης του πληθυσμού του. Τα τελευταία 60 χρόνια ο ανθρώπινος πληθυσμός έχει σχεδόν διπλασιαστεί ενώ ο πληθυσμός των άγριων ζώων έχει μειωθεί κατά 60%. Τα άγρια ζώα δεν επιλέγουν να μειωθούν, απλώς λόγω της ανθρώπινης επέκτασης διαθέτουν όλο και λιγότερο ζωτικό χώρο για την ικανοποίηση των δικών τους αναγκών για τροφή και ασφάλεια (Σ1,Κ5,Γ7) με αποτέλεσμα τη σημαντική αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος. Η επιβίωσή σε πολύ μολυσμένες περιοχές είναι δυσαρμονική, χωρίς τις κατάλληλες συνθήκες ποιοτικής ζωής (Σ2,Κ5,Δ2,ΚΦ2). Η Κίνα σταμάτησε να παίρνει τα σκουπίδια στις χωματερές της (Σ3,Κ1,Δ9), με αποτέλεσμα πολλά από αυτά να καταλήγουν σε καύση ή ταφή (Σ4,Κ1,Γ3). Αυτό που παρατηρήθηκε στην καταστροφική πυρκαγιά στο Μάτι Αττικής, ήταν ότι τα οικόπεδα είχαν όλα περίφραξη με συρματοπλέγματα, αυτό ήταν το κυρίαρχο αίτιο των εμποδίων στην έλλειψη διεξόδων (Σ3,Κ5,Δ2). Στην Ολλανδία δεν έχει ούτε

ένα συρματοπλέγμα, από κει φαίνεται ο τρόπος σκέψης και ο πολιτισμός μίας χώρας (Σ3,Κ2,Δ17). Δεν υπάρχουν ουσιαστικές λύσεις, μόνο φαινομενικές, όπως το παράδειγμα της Ιταλίας η οποία αυτή τη στιγμή προχωράει προς το zero waste γιατί φέρνει τα απορρίμματα για καύση στην Ελλάδα (Σ4,Κ1,Γ4). Μία μεγάλη τσιμεντοβιομηχανία μέσα στον ιστό της πόλης του Βόλου κάνει διαχείριση απορριμμάτων του εξωτερικού, χωρών όπως η Ιταλία, η Ουκρανία κλπ. (Σ4,Κ1,Δ1). Ο Δήμος Φυλής επίσης, έχει κάνει ένα εργοστάσιο ανακύκλωσης που φτιάχνει τα απορρίμματα σε πακέτα RDF, τα οποία τα στέλνουν για καύση στον Βόλο ή τα θάβουν (Σ4,Κ1,Γ3,Δ3). Η εντατική και βίαιη αλλαγή του τοπίου στην Αττική έχει ξεκινήσει από το 80 και μετά, με φωτιές οι οποίες είναι περιοδικές και συχνές (Σ4,Κ1,Δ2,Κ5,Δ13). Οι ακτές των Φλέβων ήταν γεμάτες με πλαστικά μίας χρήσης (Σ5,Κ8,Δ1). Η βίαιη αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος ευθύνεται και από την ραγδαία εξάπλωση της αστικής κατοίκησης (Σ7,Κ5,Γ1,Γ2).

12.6. Ο ρόλος της τέχνης

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Σ1,Κ7,Γ1, η τέχνη μπορεί γενικά να συγκινήσει γιατί επιδρά στο συναίσθημα και αυτό είναι πολύ σημαντικό γιατί μπορεί να αποτελέσει την κινητήριο δύναμη για αλλαγές. Πρέπει να υπάρξουν δραστικές αποφάσεις προς αποφυγή της παθητικής αποδοχής της πληροφορίας προς ανάληψη συνειδητής, και συνειδητοποιημένης δράσης. Η τέχνη μπορεί να συνδυαστεί με επιπλέον στοιχεία ώστε το συναίσθημα και ο προβληματισμός να μεταφραστεί με συγκεκριμένη αποτελεσματική δράση. Μπορεί να συνδυαστεί, 1ον με σαφή και στοχευμένο στην ανθρώπινη συμπεριφορά ορισμό, 2ον με παροχή δεδομένων σχετικά με την έκταση και τη σοβαρότητα του προβλήματος σε όλους τους πληθυσμούς (Σ1,Κ7,Γ4), ανθρώπων και άλλων ζώων που πλήττονται από το πρόβλημα (Σ1,Κ7,Γ5). Να ξεφύγει ο νους από το να θεωρεί την επίδραση του ανθρώπου στο περιβάλλον ως αποκλειστικά αισθητικό θέμα και να το δει όπως πραγματικά είναι ως ουσιαστικό θέμα. Η σύνδεση της τέχνης ως καθημερινής ατομικής συμπεριφοράς με το πρόβλημα π.χ. ότι χωρίς τη χρήση καλαμακιού δεν θα υπήρχαν καλαμάκια στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση πανών / μπατονετών / αναδευτήρων / κυπέλλων καφέ, δεν θα υπήρχαν πλαστικά στη θάλασσα, χωρίς κατανάλωση ψαριών δεν θα υπήρχαν τα ghost nets κλπ. (Σ1,Κ7,Γ7). Αλλά ακόμα και με την παροχή συγκεκριμένων τρόπων δράσης που να σκοπεύουν στην αντικατάσταση της συμπεριφοράς και όχι στη μείωση της εμφάνισής της θα πρέπει να

δοθεί έμφαση στη δημιουργία doers που να εξαλείφουν συμπεριφορές. Αυτοί με τη σειρά τους θα λειτουργήσουν ως aspirational figures και θα παρασύρουν τους reducers και τους non doers (Σ1,Κ7,Γ8,Γ9).

Η τέχνη προσφέρει ευαισθητοποίηση, χρειάζεται όμως ταυτόχρονη παροχή εκπαίδευσης για να διοχετευθεί η ευαισθητοποίηση σε κοινωνικά επωφελή χρήση (Σ1,Κ7,Γ12). Όπως σε πολλά άλλα θέματα, χρειάζονται δι-επιστημονικές ομάδες για να δώσουν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σε μια εικαστική δράση (Σ1,Κ7,Γ14). Πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπ' όψιν τα πορίσματα της επιστημονικής κοινότητας και να επανασχεδιαστούν τα πάντα όπως η παραγωγή, τα προϊόντα, οι αξίες με γνώμονα τη μηδενική επίπτωση στο περιβάλλον (Σ1,Κ7,Γ20). Αυτό σημαίνει αλλαγές στον ρυθμό αύξησης της κατανάλωσης και στον ρυθμό αύξησης του πληθυσμού, σε παγκόσμιο επίπεδο, και με παγκόσμια συμφωνία. Όπως δείχνει η επιστημονική κοινότητα πρέπει να σταθεροποιηθεί ο πληθυσμός της γης, να υιοθετηθεί μια vegan διατροφή, και να υπάρξει αλλαγή στον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης σε όσο low impact γίνεται. Η τέχνη μπορεί να είναι αποτελεσματική για την ευαισθητοποίηση του κοινού για αλλαγή στάσης, η οποία θα πρέπει να προσεγγίσει διαθεματικά και διεπιστημονικά το θέμα (Σ1,Κ7, ΚΦ4), θα πρέπει επίσης να έχει την ανάλογη προβολή (Σ2,Κ7, Δ12).

Παραδείγματα όπως αυτό του Olafur Eliasson μπορεί να έχουν αρνητικά αποτελέσματα γιατί οι τύψεις που μπορεί να δημιουργήσει ένα δρώμενο σαν κι αυτό μπορεί να οδηγήσουν σε συνεχιζόμενες κακές ή χειρότερες συμπεριφορές αν το δρώμενο δεν συνδυαστεί με σοβαρή ενημέρωση (Σ1,Κ7,Γ15). Επειδή αν ο κόσμος ευαισθητοποιείται με παρόμοιους τρόπους, όπως όταν του δείχνεις, για παράδειγμα, ένα κλουβί εκτροφής ζώων ο στόχος σου μπορεί να είναι να πάψει ο άνθρωπος να χρησιμοποιεί ζώα για τροφή και ένδυση, αλλά το να δει ένα κλουβί μπορεί να τον κάνει να πληρώνει περισσότερα χρήματα, έτσι δείχνουν οι έρευνες, για προϊόντα υψηλότερης ευημερίας. Έτσι το παράδειγμα του O. Eliasson μπορεί να φανεί αστείο όσο το να σκοτώσεις ένα ζώο δημοσία θέα για να δείξεις την κυριαρχία του ανθρώπου στα ζώα (Σ1, Κ7,Γ17). Ωστόσο ταινίες όπως το Blade Runner για παράδειγμα, το AI του Σπίλμπεργκ και το Black Mirror δείχνουν ένα διστοπικό, ασφυκτικό περιβάλλον που δεν είναι καθόλου μακριά (Σ4,Κ8,Γ2). Η τέχνη αναδεικνύει το πρόβλημα και μέσα από τον κινηματογράφο όπου παρουσιάζονται μελλοντικά δυστοπικά περιβάλλοντα (Σ4,Κ8,Δ2). Η συμπεριφορά του ανθρώπου στο περιβάλλον είναι μέρος του πολιτισμού (Σ4,Κ7,Δ2,Δ9) και είναι από τα

καταλληλότερα πεδία για κοινωνική επανάσταση (Σ4,Κ7,Δ10,Δ14). Σύμφωνα με το παράδειγμα του Brooklyn Museum, τέθηκε ένα μεγάλο ερώτημα σχετικά με τις χρηματοδοτήσεις μεγάλων εκθέσεων αν είναι εφικτό εταιρίες οι οποίες κατηγορούνται για εξορύξεις και αλλοιώσεις ευαίσθητων αστικών περιβαλλόντων να λειτουργούν ως σπόνσορες (Σ4,Κ7,Δ11). Η χρηματοδότηση του πολιτισμού πρέπει να γίνεται από εταιρείες με καθαρά κίνητρα (Σ4,Κ7,ΚΦ6). Ο δυτικός άνθρωπος έχει ευθύνη για το πως χειρίζεται θέματα τέχνης και πολιτισμού σε σχέση με έντονα κοινωνικά θέματα όπως ο ρατσισμός, η white supremacy, η πατριαρχία κλπ. (Σ4,Κ7,Δ13). Η αλλαγή μπορεί να επέλθει από τις μικρότερες ηλικίες οι οποίες δεν πρέπει να είναι μόνο ενημερωμένες αλλά να προετοιμάζονται για τις μελλοντικές αλλαγές, είναι πολύ σημαντικό το κόμματι της εκπαίδευσης που πρέπει να ξεκινάει από μικρές ηλικίες ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αποκτήσουν κοινωνική και περιβαλλοντική συνείδηση (Σ4,Κ7,Δ13). Η εκπαίδευση μπορεί να ξεκινήσει από το αρχικό στάδιο της εξόρυξης των πρώτων υλών ώστε να κατανοήσουν τα παιδιά απ' την πολυτιμότητα των πρώτων υλών (Σ4,Κ7,Δ13). Ο βιωματικός τρόπος εκμάθησης είναι ο καταλληλότερος στην εκπαίδευση, η τέχνη μπορεί να προσεγγίσει βιωματικά την αξία του περιβάλλοντος (Σ4,Κ7,Δ19). Στην Αμερική είναι διαδεδομένος ο ακτιβισμός μέσα από τα μουσεία, διάσημη ακτιβιστική πράξη μπροστά από το "Raft of Medusa", "Το Ναυάγιο της Μέδουσας" στο Λούβρο, όπου ακτιβιστές έπεσαν κάτω σαν πνιγμένοι, για να δείξουν το μεταναστευτικό πρόβλημα (Σ4,Κ6,Δ1,Δ2). Η τέχνη μπορεί να δώσει μία διαφορετική οπτική δίνοντας τη δυνατότητα σε κάποιους ανθρώπους να δουν τη διάσταση του προβλήματος (Σ5,Κ6,Γ3). Η πολυεπίπεδη και διαθεματική δράση μπορεί να φέρει την αλλαγή (Σ5,Κ6,Γ5). Όταν τα μέλη μίας κοινωνίας είναι εκπαιδευμένα από μικρά αρνούνται την οποιαδήποτε ενέργεια καταστροφής του περιβάλλοντος (Σ5,Κ6,Γ7). Ο Olafur Eliasson αποτελεί παράδειγμα καλής πρακτικής ο οποίος δρα ως επιστήμονας και ως καλλιτέχνης, ο συνδυασμός επιστήμης και τέχνης είναι σημαντικός στην ενέργεια αποτελεσματικών δράσεων (Σ5,Κ6,Γ8). Η επιλογή της Νήσου Φλέβες έγινε γιατί ένας έρημος τόπος (χωρίς οικισμούς και καθημερινή ανθρώπινη επαφή) δηλώνει το ανθρώπινο αποτύπωμα το οποίο προέρχεται από αλλού και φανερώνει την κατάσταση όπως είναι, καθώς οι ακτές του δεν καθαρίζονται τακτικά και αποτελεί έρμαιο της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Σ5,Κ6,Γ9,10,11,12). Με τη δράση στην Νήσο Φλέβες η εικαστική κοινότητα έδειξε την ευαισθησία της για το φυσικό περιβάλλον και έριξε φως στην ανθρώπινη επιθυμία να κάνει διορθωτικές κινήσεις (Σ5,Κ6,Δ2). Η τέχνη δείχνει μία άλλη οπτική, μία άλλη διάσταση (Σ5,Κ6,Δ3). Η προσέγγιση του θέματος δεν μπορεί να γίνει

μόνο με τη συμβολή της τέχνης ωστόσο η τέχνη προσφέρει τη δυνατότητα προσέγγισης του θέματος από διαφορετικές σκοπιές (Σ5,Κ6,Δ4,5) με την εκδήλωση του βιωματικού χαρακτήρα της (Σ5,Κ6,ΚΦ1). Η τέχνη μπορεί να ενθαρρύνει τον άνθρωπο να πάρει και αυτός ευθύνη (Σ2,Κ6,Γ15), γιατί οπτικοποιεί τα φαινόμενα, γι' αυτό έχει και εκπαιδευτικό χαρακτήρα (Σ2,Κ6,Δ1,Δ2,Δ3). Μπορεί να ευαισθητοποιήσει με οργανωμένες δράσεις (Σ2,Κ6,Δ5) γιατί έχει το βιωματικό στοιχείο που μπορεί να προτείνει διαφορετικές μεθόδους συνειδητής αλλαγής στάσης (Σ2,Κ6,Δ6). Καθώς οι οπτικές τέχνες είναι σπουδαίο μέσο για να κινητοποιείς ανθρώπους (Σ2,Κ6,Δ14), γιατί μπορούν να ενθαρρύνουν τη δράση για το περιβάλλον με μία ακολουθία παρεμβάσεων και εκπαιδευτικών πρακτικών (Σ2,Κ6,Δ15). Για να είναι λειτουργική και αποτελεσματική η παρέμβαση μίας δράσης πρέπει να εμπεριέχει την έννοια του παραδείγματος, τα χαρακτηριστικά εκδήλωσης του προβλήματος και να βγει στο δημόσιο χώρο (Κ7,Κ7.Γ4,5,6,7)

12.7. Η φωνή του έργου τέχνης, από του Λούόμενους του Cezanne, στους Λούόμενους στο Lithuanian Venice Biennale Pavilion 2019

Στη διοργάνωση της Biennale της Βενετίας 2019 η Λιθουανία με μία ομαδική εκπροσώπηση με το έργο Sun & Sea (Marina) των Rugilė Barzdžiukaitė, Vaiva Grainytė, and Lina Lapelytė άγγιξε θέματα που αφορούν το περιβάλλον σε σχέση με την ανθρώπινη ύπαρξη. Οι τρεις καλλιτέχνες επέλεξαν να χωρίσουν αφηγήσεις σχετικές με την αλλαγή του κλίματος, την εκμετάλλευση των φυσικών πόρων και την οικολογία, σε ένα κομμάτι στο οποίο η λατρεία της ανθρώπινης ομορφιάς και η μεταλλαξιμότητα του σώματος συσχετίζονται με τον πόνο και την ευθραυστότητα της Γης (Sadauskaite A. 2018).

Το κοινό αντίκρουσε από ψηλά μια τυπική ομάδα παραθεριστών, διαφόρων ηλικιών, από διαφορετικά κοινωνικά στρώματα, με πολύχρωμα κολυμβητικά ρούχα να κάνουν ηλιοθεραπεία υπό την πλήρη λάμψη του ήλιου πάνω από ένα μωσαϊκό με πετσέτες. Μελετώντας αυτή τη ζωηρόχρωμη και ηλιόλουστη εικόνα οι θεατές διέκριναν την αδυναμία της ανθρώπινης κατάστασης. Καθώς αποκαλύπτονται ιδιωτικές ασήμαντες ανησυχίες για ηλιακά εγκαύματα και σχέδια για μελλοντικές διακοπές παράλληλα αναπτύσσονται φόβοι περιβαλλοντικής καταστροφής στα βάθη της ταραγμένης συνείδησης των χαρακτήρων, στους οποίους μετέχουν και οι θεατές. Μία ανθρώπινη χορωδία που ασχολείται με θέματα πλανητικής κλίμακας,

κουρασμένα σώματα που μεταφέρουν μηνύματα για έναν κουρασμένο πλανήτη. (<https://blokmagazine.com> 2019).

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας το θέμα των Λουόμενων ξεκίνησε με έναν παραλληλισμό του στιγμιότυπου των έργων του Cezanne σε σχέση με τις φωτογραφίες του σύγχρονου φωτορεπορτάζ που απεικονίζουν στιγμές καταστροφών στον Ελλαδικό χώρο. Το έργο της Βενετίας επικοινωνεί με το συγκεκριμένο σκεπτικό αναπτύσσοντας μία διαλεκτική σχέση. Όπως οι «Λουόμενοι» του Cezanne συνδιαλλάχθηκαν και επηρέασαν μετέπειτα τον Matisse για τα έργα «Χαρά της ζωής» και «Χορός» και τον Picasso για τις «Δεσποινίδες της Αβινιόν». Το σχόλιο του Picasso για τον Cezanne «η αγωνία του μας αφορά» θα μπορούσε να αναστραφεί στην περίπτωση του Matisse αφού αυτό που διακρίνει το εύρος της δουλειάς του είναι η έλλειψη αγωνίας. Η οξυδέρκεια, η φαντασία, και η κατανόηση του τρόπου της οπτικής του Cezanne ήταν αυτό που επηρέασε και τους δύο ζωγράφους. Οι οποίοι φαίνεται να απολάμβαναν να ανατρέπουν την ορθόδοξη αίσθηση της πραγματικότητας και να παίζουν με την ευπιστία του θεατή (Whitfield S.1994). Ωστόσο η έκφραση του Πικάσο «η αγωνία του μας αφορά» ισχύει και στην περίπτωση του έργου της Βενετίας, έργο το οποίο ανακαλεί αγωνίες που αφορούν την παγκόσμια κοινότητα.

Η θέση του καλλιτέχνη όπως διαμορφώθηκε από τον 18^ο αιώνα έως σήμερα εξετάζει τη θέση του ως ειδικό τύπο ατόμου που εξασφαλίζει την πρόσβαση στην αλήθεια της ανθρώπινης φύσης. Επίσης προσεγγίζει τη ρύθμιση ή την απορρύθμιση της σεξουαλικότητας και της σεξουαλικής φαντασίας στις πατριαρχικές κοινωνίες (Στάγκος Ν. 2015). Ξεκινώντας από την έννοια του τόπου ως τόπου ιδεατού, πολλές φορές χαρακτηριζόμενου ως τόπου παρθένου και ανέγγιχτου, προκύπτει το ερώτημα αν θα μπορούσε να σχετιστεί η έννοια της εκμετάλλευσης του ανέγγιχτου τόπου με το φαινόμενο της πατριαρχίας. Στη Σ2,Κ3,Κ.Φ.6 δίνονται τέτοια στοιχεία που συνδέονται με την καταστροφή του περιβάλλοντος και τη σύνδεση της με το πατριαρχικό εξουσιαστικό σύστημα. Επίσης στη Σ2,Κ3,Γ12 αναφέρεται ότι το πατριαρχικό σύστημα ευθύνεται για την κατάσταση. Ακόμα στη Σ2,Κ3,Γ9,Γ10 αναφέρεται ότι ο άνδρας αν δεν μπορεί να καταφέρει κάτι θα το καταστρέψει. Η γυναίκα είναι πιο κοντά στη φύση γι' αυτό θέλει οι καταστάσεις να παραμένουν λειτουργικές (Σ2,Κ3,Δ13).

Πολλοί κινηματογραφιστές όπως ο I. Bergman ή ο L. Bunuel, κι ο A. Kurosawa κάνουν αναφορά στις ταινίες τους την έννοια της παρθένας φύσης ως οντότητας με τη σκηνή της «θυσίας», μίας μικρής σε ηλικία “παρθένας” μέσα σε δάσος. Σε ένα από τα πιο αινιγματικά έργα

του M. Duchamp με τίτλο «The waterfall» αναπαρίσταται με μία λάμπα υγραερίου στο χέρι μία γυμνή γυναίκα, με έναν πυρήνα κλαδιών και φύλλων στο πρόσωπο, ενώ δίπλα της περιγράφεται ένα τοπίο δασώδες με μία μικρή λίμνη και έναν καταρράκτη στην άκρη δεξιά, βλέποντας τη σύνθεση από μία μικρή οπή που υπάρχει και η οποία κάνει τον θεατή συνένοχο σε μία σκηνή που είναι προσωπική και ταυτόχρονα δημόσια. Ερωτισμός και ειρωνική αιτιότητα ταυτόχρονα, έρχονται μαζί και να χωριστούν σύμφωνα με αυστηρούς και εκκεντρικούς νόμους. Το έργο αυτό αναπαριστά τη φύση στον περιβάλλοντα χώρο του στιγμιότυπου, ως απαραίτητο συστατικό της σκηνής. Θεωρείται γενικά ότι το νερό είναι ένα θηλυκό σύμβολο, αλλά μόλις μεταβληθεί σε νερό καταρράκτη, ποτάμι, ρεύμα, βροχή παίρνει αρσενικά χαρακτηριστικά διεισδύει στο έδαφος ή εξέρχεται από αυτό. Το ίδιο συμβαίνει και με τον αέρα (λάμπα υγραερίου) παρόλο που είναι κατ' εξοχήν η αρσενική αρχή, ο αέρας που βγαίνει από τα ανοίγματα (γεννητικά όργανα, στόμα), η μετάβαση είναι το σύννεφο το οποίο προσδιορίζεται ως αναποφάσιστο, μεταξύ νερού και αέρα, εκφράζει θαυμάσια την αμφιλεγόμενη φύση των σημάτων και των συμβόλων. Η φωτιά, επίσης είναι σύμβολο αρσενικό ή θηλυκό όπως ο κεραυνός του Δία και ο θηλυκός φούρνος, η μήτρα όπου μαγειρεύονται οι άντρες, σύμφωνα με το μύθο του Ναχουάτλ. Το στοιχείο της μετουσίωσης υπάρχει διάχυτο στη φύση η σημασία των συμβόλων αλλάζει θέση και ανάλογα με το πλαίσιο μεταβάλλεται και η οπτική (Paz O. 2011).

Η φύση αναπαρίσταται από τη σκοπιά της βίας ή από τη μεριά της μνήμης. Ο Tarkovsky αναφέρει: με ρωτάνε επανειλημμένα τι σημαίνει η βροχή στις ταινίες μου γιατί εμφανίζεται σε όλες και γιατί υπάρχουν συνεχώς εικόνες με αέρα, φωτιά, νερό... Η βροχή είναι χαρακτηριστικό στοιχείο του τοπίου όπου μεγάλωσα... Η βροχή, η φωτιά, το νερό, το χιόνι, οι δροσοσταλίδες, οι σπηλιές, είναι μέρος της υλικής τοπιογραφίας του τόπου μου (Ταρκόφσκι Α. 1987). Τα μεγάλα έργα του Eliasson ενεργοποιούν την ενθύμηση των στοιχείων της φύσης μέσα στο αστικό περιβάλλον (Σ2,Κ6,Δ1) ενώ τα έργα "The Bathers" του Cezanne σχετίζονται με την καταπιεσμένη σεξουαλικότητα του 19ου αιώνα (Σ2,Κ8,Γ8). Η οικολογία της ψυχής που αναφέρεται στη Σ2,Κ8,Δ2 είναι η θέαση ολόκληρης της εικόνας που αντικατοπτρίζει τις ανθρώπινες σκέψεις από τις οποίες πηγάζουν όλες οι αλλαγές στη φαινομενική εικόνα του περιβάλλοντος. Η σύγκριση των φωτογραφιών του σύγχρονου φωτορεπορτάζ στη Μάνδρα και στο Μάτι Αττικής και ο συσχετισμός τους με έργα του Cezanne οδηγεί σε μία οριζόντια διαδρομή της ανθρώπινης σκέψης. Η χαρά της ζωής και της φύσης που αναδεικνύει ο Cezanne στα έργα του έρχεται σε αντιπαράθεση με τις φωτογραφίες των αποτελεσμάτων του σύγχρονου

ανθρώπινου βίου (Σ5,Κ8,Γ2). Τα ανέμελα στιγμιότυπα του Cezanne αναδεικνύουν μία εξιδανικευμένη εικόνα του ανθρώπου ο οποίος με την πάροδο του χρόνου δημιουργεί την προβληματική εικόνα της σχέσης του με το περιβάλλον (Σ5,Κ8,Δ2). Η αγωνία του σύγχρονου ανθρώπου λείπει από τα έργα του Cezanne (Σ6,Κ8,Γ4) τα οποία παραπέμπουν σε μία ειδυλλιακή εικόνα Αρκαδικής γης (Σ7,Κ8,Γ1).

Κεφάλαιο 13: Προτάσεις

Η αποίκηση του ανθρώπου σε πρώην φυσικές περιοχές προϋποθέτει κρατικό σχεδιασμό (Σ1,Κ2,Δ19) και η παραγωγική διαδικασία πρέπει να αξιολογηθεί και να επαναπροσδιοριστεί με στόχο την ελαχιστοποίηση του ανθρώπινου αποτυπώματος στο περιβάλλον. Στόχος που οφείλει να προσεγγίσει η ανθρωπότητα και σε μικρό - κοινωνικό επίπεδο με την ελαχιστοποίηση φαινομένων όπως η παραγωγή σκουπιδιών της τάξης 2 σακούλες μικτά υλικά ημερησίως σε κάθε νοικοκυριό. Όστε να μειωθεί η υπερκατανάλωση με υπεύθυνο σχεδιασμό, με ενημέρωση και με στόχο την κατανόηση της κοινωνικής συνύπαρξης με το περιβάλλον. Με αιτήματα ουσιαστικής και συλλογικής δράσης, θα πρέπει να γίνουν πράξη οι προτάσεις της επιστημονικής κοινότητας (Σ1,Κ7,Δ20). Με στόχο την αλλαγή νοοτροπιών, επανασχεδιάζοντας τα πάντα (παραγωγή προϊόντα εκπαίδευση, αξίες), με γνώμονα την μηδενική επίπτωση στο περιβάλλον (Σ1,Κ7,Δ21).

Τα άτομα που ευαισθητοποιούνται για μία θεματική δράση, θα πρέπει να ευαισθητοποιηθούν και για τη μεγάλη εικόνα με ένα ή περισσότερα στοιχεία δράσης (Σ1,Κ7,Δ11). Ο τρόπος σκέψης είναι αυτός που πρέπει να αλλάξει (Σ1,Κ2,Δ11). Η vegan διατροφή έχει το μικρότερο οικολογικό αποτύπωμα από όλες τις άλλες, έχει τα μεγαλύτερα οφέλη στην δημόσια υγεία, 11 εκ. ανθρώπινες ζωές θα γλυτώνουν τον θάνατο το χρόνο, σύμφωνα με την ομάδα της Οξφόρδης, 70% λιγότερες εκπομπές αερίων θερμοκηπίου, (σύμφωνα με τον ιστότοπο <https://www.pnas.org/content/113/15/4146>) κι αυτή είναι μία από πολλές επιστημονικές μελέτες που καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα (Σ1,Κ7,Γ19). Θα πρέπει να σχεδιαστούν υλικά και προϊόντα φιλικότερα προς το περιβάλλον με οικολογικό πλαστικό, biodegradable, με αντικατάσταση του πλαστικού με καλαμάκια από σιτάρι, τσάντες από καλαμπόκι, ή συσκευασίες που είναι φιλικές προς το περιβάλλον που να έχουν μέσα σπόρους που όταν τις πετάξεις να μπορούν να φυτρώσουν δέντρα και άλλα φυτά (Σ2,Κ7,Γ2). Η επιστροφή σε παρελθοντικές πρακτικές όπως η επανάχρηση των γυάλινων συσκευασιών και η επιστροφή τους

στην πηγή παραγωγής αποτελεί μία πολύ ενδιαφέρουσα πρόταση (Σ7,Κ3,Γ5,Δ3). Υπάρχουν ακόμα φυσικού κάλλους περιοχές (Σ3,Κ1,ΚΦ7) που μπορούν να προστατευτούν. Καθημερινές οικολογικές πρακτικές μπορεί να φέρουν αποτελέσματα στην εξοικονόμηση ενέργειας (Σ3,Κ2,ΚΦ5). Η νέα γενιά μπορεί να αναπτύξει μία διαφορετική σχέση με το περιβάλλον (Σ3,Κ2,Δ15) αρχικά με την εφαρμογή καθημερινών πρακτικών με μηδενικό αποτύπωμα (Σ3,Κ6,ΚΦ1). Η διαδήλωση 30.000 παιδιών στη Γερμανία αποτελεί παράδειγμα καλής πρακτικής διαμαρτυρίας κατά της κλιματικής αλλαγής γιατί τα παιδιά είναι η γενιά που θα αντιμετωπίσει τα προβλήματα της κλιματικής αλλαγής (Σ7,Κ6,Γ1,Κ7,Γ9). Μικρά βήματα μπορούν να γίνουν με εργαλείο την εκπαίδευση (Σ3,Κ6,Δ2) με μία πιο ήρεμη αντιμετώπιση της ζωής (Σ3,Κ6,Δ4), ο βιωματικός τρόπος προσέγγισης μίας ενέργειας εκδηλώνει ταυτόχρονα και τα προβλήματα της (Σ3,Κ6,Δ5). Ο άνθρωπος πρέπει να γίνει το μέσον και όχι ο σκοπός, με μία ανταποδοτική σχέση για τη φύση (Σ3,Κ6,Δ7). Υπάρχει η ανάγκη ενός πολιτικού θεσμικού φορέα που θα στηρίζει τέτοιες δράσεις (Σ3,Κ7,Δ8), γιατί μια άλλη προσέγγιση εύρεσης λύσης είναι η επανεκκίνηση (Σ3,Κ7,Δ9). Επανασχεδιάζοντας τα πάντα (παραγωγή, προϊόντα, εκπαίδευση, αξίες) με γνώμονα όχι την ευχαρίστηση ή την άμεση ικανοποίηση των αναγκών, αλλά με γνώμονα την μηδενική επίπτωσή στο περιβάλλον (Σ3,Κ7,Γ20). Ο στόχος είναι κάποια στιγμή στην Ελλάδα να φτάσει στο επίπεδο του Σαν Φρανσίσκο, που μιλάμε για 86% με 90% επαναχρησιμοποίηση και ανακύκλωση που σημαίνει καθόλου waste (Σ4,Κ2,Γ1) έτσι δεν χρειάζεται να χρησιμοποιείται η καύση, η οποία έχει τεράστιο περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Ωστόσο υπάρχουν παραδείγματα καλών πρακτικών τα οποία λειτούργησαν στην Ελλάδα όπως η χρέωση της σακούλας με 4 ή 10 λεπτά του ευρώ (Σ4,Κ2,Δ5) ή το παράδειγμα της Δονούσας η οποία είναι το πρώτο νησί χωρίς πλαστικά μιας χρήσης δημιουργώντας εναλλακτική θετική προβολή του τουριστικού προορισμού (Σ4,Κ2,Δ8). Η διαλογή στην πηγή είναι το πιο σημαντικό που πρέπει να γίνεται και η κομποστοποίηση γιατί τα μισά από τα απορρίμματά μας είναι οργανικά και όταν πέφτουν όλα μαζί σ' έναν κάδο καταστρέφονται και τα μεν και τα δε (Σ4,Κ7,Γ8). Η δημιουργία professional κινημάτων για συμμετοχή στη προστασία του περιβάλλοντος από το Μεξικό, την Ισπανία, την Ιταλία, τη Σλοβενία κ.α., δημιουργούν δίκτυα και παρουσιάζουν τις δράσεις τους (Σ4,Κ5,Γ4,ΚΦ3). Αυτό που πρέπει να πιέσει η ανθρωπότητα είναι σίγουρα ότι ο κάθε άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να μην αγοράζει πλαστικά ή να προσπαθεί να κάνει καλή ανακύκλωση, αλλά το σημαντικό είναι να μην δημιουργούνται όλα αυτά πρέπει να γίνει λιγότερο καταναλωτικός, λιγότερο απορριμματίας (Σ4,Κ7,Γ3,Γ4). Η

πολυεπίπεδη και διαθεματική δράση μπορεί να φέρει την αλλαγή στον τρόπο σκέψης και δράσης (Σ5,Κ7,Γ1). Η παρέμβαση στη Νήσο Φλέβες αυτό που πρέπει να αφήσει πίσω της είναι ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της δράσης (Σ5,Κ7,Γ2). Δεν αρκεί μόνο ο θεωρητικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης αλλά και ο βιοματικός ο οποίος μπορεί να προσφερθεί αν ενεργοποιηθούν παρόμοιες δράσεις (Σ5,Κ7,Γ2). Θα μπορούσε να γίνει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα - εργαστήριο που να εφαρμόζεται σε περιοχές που έχουν οικολογικά προβλήματα και έχουν στιγματιστεί από αυτά (Σ5,Κ7,Γ3,Δ3). Σε παραθαλάσσιες περιοχές όπως αυτές της Νήσου Φλέβες μπορεί να εφαρμοστεί η δράση από την εικαστική ομάδα παρέμβασης (Σ5,Κ8,Δ3). Στόχος αποτελεί το παράδειγμα καλών και αποτελεσματικών πρακτικών για το περιβάλλον (Σ7,Κ6,ΚΦ1), όπως το γεγονός του αποτελεσματικού αντιτίμου για τις πλαστικές σακούλες στα σούπερ μάρκετ, το παράδειγμα της Γερμανίας και στην Ελλάδα του Δήμου Βριλησίων με τα τέλη απορριμμάτων ως ρύθμιση πίεσης για τη μείωση τους (Σ7,Κ6,Γ4,Γ5), την παραγωγή φιλικότερων υλικών προς το περιβάλλον (Σ7,Κ6,Γ3), την ένταξη της επανάχρησης (ρούχων, γυάλινων συσκευασιών ή το λιώσιμο πλαστικών προϊόντων για τη δημιουργία νέων) στην αγορά ως απαραίτητο συστατικό επένδυσης του Οικονομικού Κεφαλαίου (Σ7,Κ7,Δ6), παραδείγματα Πράσινου Σχολείου και Πράσινης Εκπαίδευσης από μικρές ηλικίες (Σ7,Κ7,Δ5,Γ9), την κατάργηση πλαστικών συσκευασιών ή πλαστικών μίας χρήσης όπως το παράδειγμα της Δονούσας (Σ7,Κ6,Γ1).

Βιβλιογραφία

- Γραικός Ν., Πουρκός Μ. (2015). *Βίωμα και βασισμένες στην Τέχνη Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας. Τέχνες. Εκπαίδευση και Γνώση: Το ερώτημα της Επιστημολογικής - Μεθοδολογικής συνέργειας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη.
- Ζιώγας Γ. (2015). *Εικαστική πορεία προς τις Πρέσπες 2007-2014. Μία διαδικασία βίωσης του τοπίου*. ΚΜΣΤ, Θεσσαλονίκη.
- Ζιώγας Γ. (2018). *Κλινική κοινωνιολογία και τέχνη. Δενδροπόταμος*. p.p.
- Ζήκα Φ. (2013). *Απορία Τέχνες και Σκέψεις Κατεργάζεται. Φιλοσοφικές έρευνες στη Σύγχρονη Τέχνη*. Άγρα, Αθήνα.
- Ζήση Α. (2017). *Αστικοί χώροι κατοίκησης, δίκτυα κοινωνικών σχέσεων και ποιότητα ζωής*. p.p.
- ΚΜΣΤ (2017). *6th Thessaloniki biennale of contemporary art. Imagined homes*. ΚΜΣΤ, Θεσσαλονίκη.
- Πουρκός Μ. (2015). *Βίωμα και βασισμένες στην τέχνη ποιοτικές μέθοδοι έρευνας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη .
- Μουμτζίδου Φ. (2009). *Η Προσέγγιση της Φύσης στον Ρουσσώ και στην Ευρωπαϊκή Ζωγραφική του 18^{ου} αιώνα*. Διεύθυνση Δευτ. Εκπ/σης Αν. Αττικής και Ίδρυμα Ευγενίδου, Αθήνα.
- Ντάφλος Κ.(2015). *Τελέσεις - επιτελεστικές πρακτικές*. EPUB - Κάλλιπος.
- Ντάφλος Κ.(2015). *Συνεργασία - Διάδραση- Διάλογος [κοινός χώρος]*. EPUB - Κάλλιπος.
- Ξεπαπαδάκου Α., Ζιώγας Γ. (2012-2013), *Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας Γραμματισμός: Πολιτισμική και Αισθητική Αγωγή Οδηγός Σπουδών – Καλές Πρακτικές – Εκπαιδευτικό Υλικό*, Αθήνα.
- Ρηγοπούλου Π. (2003). *Το σώμα. Από την ικεσία και στην απειλή*. Πλέθρον, Αθήνα.
- Ρίκου Ε., Πουρκός Μ. (2015). *Βίωμα και βασισμένες στην Τέχνη Ποιοτικές Μέθοδοι Έρευνας. Τέχνες. Εκπαίδευση και Γνώση: Το ερώτημα της Επιστημολογικής - Μεθοδολογικής συνέργειας*. Νησίδες, Θεσσαλονίκη.
- Χτούρης Σ., Ζήση Α., Ζιώγας Γ. (2017). *Εφαρμοσμένη Κλινική Κοινωνιολογία και Τέχνη*. p.p.

- Χτούρης Σ. (2018). *Θεωρία και Μεθοδολογία της Κοινωνικής Έρευνας. II: Τεκμηρίωση και Ανάλυση*. p.p.
- Χτούρης Σ. (2018). *Κλινική Κοινωνιολογία ως δίκτυο δράσης*. p.p.
- Χτούρης Σ. Ζήση Α. (2018). *Δημιουργική Αλληλεγγύη και παραγωγική Κοινωνική Δικαιοσύνη Δράση της Κοινωνιολογίας και της Τέχνης για την Κοινωνική Αλλαγή: Συλλογικότητες, Ενδυνάμωση, Συνηγορία, Συμβουλευτική*. p.p.
- Χτούρης Σ. (2017). *Το τοπίο και η πολιτισμική περιοχή III*. p.p.
- Χτούρης Σ. (2017). *Η αισθητική της κριτικής θεωρίας. Η αισθητική του T. Αντόρνο*. Θεσσαλονίκη ΑΜΘ.
- Χτούρης Σ. (2018). *Εφαρμογή του υποδείγματος ανάλυσης συνέντευξης στην πολιτιστική έρευνα. Στοιχεία από τη διδακτορική διατριβή της Α.Μιχελή*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου. (Επιβλέπων καθηγητής Σωτήρης Χτούρης).
- Χτούρης Σ. (2018). *Ανάλυση των συνεντεύξεων 19-5-2018*. p.p.
- Χτούρης Σ. (2017). *Οπτικός Διαλεκτικός Ρεαλισμός (Caravaggio, Kavafis, Frida Kahlo)*. CultureLab, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Μυτιλήνη.
- Χτούρης Σ. (2017). *Κριτικές Αναγνώσεις*, ΠΜΣ, 12/11/2017.

Ξενόγλωσση

- Adorno T. W. (2000). *Αισθητική Θεωρία*. (μτφ. Λευτέρης Αναγνώστου). Αλεξάνδρεια, Αθήνα.
- Ades D. (2015). *Έννοιες της Μοντέρνας Τέχνης από τον Φωβισμό στον Μεταμοντερνισμό*. (επιμ.) Στάγκος Π.. Αθήνα, ΜΙΕΤ.
- Bourdieu P., Chamboredon J.C., Passeron J. C. (2007). *Η τέχνη του κοινωνιολόγου*. Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Bafra Ç., Colombo P. (2016). *TILL IT'S GONE*. Exhibition book of Istanbul Modern Museum, Istanbul.
- Bonduel Ch., Fressoz J.-B. (2016). *The shock of the Antropocene. The Earth History and Us*. Translated by David Fernbach. Verso, London.

- Simmel G., Ritter J., Gombrich E. H. (2004). *To Τοπίο*. Ποταμός, Αθήνα.
- CCCB (2010). *ATOPIA Art i ciutat al segle XXI*. Barcelona, Deputacio Barcelona, CCCB.
- Catalogue (2007), Documenta Kassel.
- Chesky S., Heather S. (2014). *Images of America. Black Mountain College*. Charleston, South Carolina, Arcadia Publishing.
- Gilbert B., Cox A. (2019). *Arts programming for the Anthropocene. Art in Community and Enviroment*. NY, Routledge Environmental Humanities series.
- Golding J. (2015). *Έννοιες της Μοντέρνας Τέχνης από τον Φοβισμό στον Μεταμοντερνισμό*. (επιμ.) Στάγκος Π.. Αθήνα, MIET.
- Heidegger M. (2006). *Η τέχνη και ο χώρος*. Αθήνα, Ίνδικτος.
- Kendra P.-L. (2017). *Climate change contributes to mental illness*. NY, Popular science issue.
- Kovtun E. (1975). *Russian Avant – Garde*. NY, Parkstone Press International.
- Matilisky C. B. (1992). *Fragile ecologies. Contemporary Artist's Interpretations and Solutions*. NY, Queens Museum of Art.
- Moscovici S. (1999). *Η ψυχανάλυση η εικόνα της και το κοινό της*. Αθήνα, Οδυσσέας.
- De Micheli M. (1998). *Οι πρωτοπορίες της τέχνης του εικοστού αιώνα*. Χατζηνικολάου Τ. (επιμ.), Παπαματθαϊάκη Λ. (μτφ.). Αθήνα, Οδυσσέας.
- Paz O. (2011). *Marcel Duchamp: Appearance Stripped Bare*. Phillips R. and Gardner D. (transl.). N. Y., Arcade Publishing.
- Prigogine I., Stengers I. (2017). *Man's New Dialogue with Nature*. London, Verso.
- Prigogine I. (2003). *Το τέλος της βεβαιότητας, Χρόνος, Χάος και Νόμοι της Φύσης*. Αθήνα, Κάτοπτρο.
- Robson C. (2010). *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου. Ένα μέσον για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*. Αθήνα, Gutenberg.
- (Scharf A. 2015). *Έννοιες της Μοντέρνας Τέχνης από τον Φοβισμό στον Μεταμοντερνισμό*. (επιμ.) Στάγκος Π.. Αθήνα, MIET.

Schlanger Z. (2017) We need to talk about "ecoanxiety": Climate change is causing PTSD, anxiety and depression on a mass scale.

Weintraub Linda (2012). *To Life! Eco Art in Pursuit of Sustainable Planet*. California, University of California Press.

Weiss S. R. (1994). *Learning from Strangers. The art and method of qualitative interview studies*. The free press, N.Y.

Whitfield S. (2015). *Εννοιες της Μοντέρνας Τέχνης από τον Φοβισμό στον Μεταμοντερνισμό*. (επιμ.) Στάγκος Π.. Αθήνα, MIET.

Διαδικτυακές πηγές.

Παπαϊωάννου, Σκεύος, et al. “ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΑΞΗ. Το Παράδειγμα Των Κατοίκων Της Επαρχίας Κυδωνιάς Δυτικής Κρήτης.” Ejournals, ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7316/7036.pdf.

Ackroyd, Heather, and Dan Harvey. “Ackroyd & Harvey.” Ackroyd & Harvey | Artists Heather Ackroyd and Dan Harvey, 2004, www.ackroydandharvey.com/.

Ackroyd, Heather, and Dan Harvey. “Heather Ackroyd & Dan Harvey: Green Brick, Green Back.” Rice Gallery, 2004, www.ricegallery.org/ackroyd-harvey/.

“Arts Council England Environmental Report 2017/18.” Julie's Bicycle, www.juliesbicycle.com/resource-acereport1718.

“Arts-Based Environmental Education.” Nature Art Education, www.naturearteducation.org/Participate.htm.

“The Best Central European Pavilions at Venice Biennale 2019.” BLOK MAGAZINE, 5 June 2019, blokmagazine.com/the-best-central-european-pavilions-at-venice-biennale-2019/.

Bridgetmck. “The Learning Planet.” The Learning Planet, thelearningplanet.wordpress.com/.

“Coptimism.” Julie's Bicycle, www.juliesbicycle.com/coptimism.

Dion, Mark. “Projects 82: Mark Dion-Rescue Archaeology, A Project for The Museum of Modern Art.” The Museum of Modern Art, 20 Nov. 2004, www.moma.org/calendar/exhibitions/120.

Eliasson, Olafur. “Ice Watch London.” Ice Watch London, 2018, icewatchlondon.com/.

“Global Footprint Network.” Global Footprint Network, www.footprintnetwork.org/.

Haapoja , Terike. “TERIKE HAAPOJA.” Self Potraits, Dec. 2011, www.terikehaapoja.net/exhibitions/selfpotraits.htm.

“Mission & Method.” Holes in the Wall Collective, www.holesinthewallcollective.org/mission-method.

“OMG Partners with UpGyres.” UPGYRES, 2014, upgyres.org/2016/11/11/omg/.

“The OneLessStraw Pledge Campaign.” 1 Less Straw, 2016, onelessstraw.org/.

Ottaviani, Jacopo. “Waste Republic.” E, interactive.aljazeera.com/aje/2015/ewaste/index.html.

“The Problem.” UPGYRES, 2014, upgyres.org/recover-ocean-plastic/.

Sadauskaitė, Agnė. “Signs of the Apocalypse on the Beach. An Interview with Artists Vaiva Grainytė, Lina Lapelytė and Rugilė Barzdžiukaitė.” Echo Gone Wrong, 9 Nov. 2018, echogonewrong.com/signs-apocalypse-beach-interview-artists-vaiva-grainyte-lina-lapelyte-rugile-barzdziukaite/.

Schmieder, Laura. “Plastic Footprints In The Thames.” Recycling Technologies, 6 Sept. 2017, recyclingtechnologies.co.uk/2017/08/plastic-footprints-in-the-thames/.

Sorenstuen, Jan-Erik. Dancing Flowers - to Discover Nature through Art and Art through Nature. home.uia.no/janes/Dancing-ny.pdf.

Spiliotis, Spilios. “«Autotomy», Τα Εγκαίνια Της Πρώτης Υποβρύχιας Έκθεσης Τέχνης Στο Βλυσό Της Ύδρας.” Hydra News, 5 Aug. 2016, www.hydranews.gr/27796/autotomy-ta-egkenia-tis-protis-ipovrichias-ekthesis-technis-sto-vlichos-tis-idras/.

“Tidal Flow Art.” Tidal Flow Art, 2017, tidalflowart.com/about-us/.

Traverso, Vittoria. “We're All Citizens of the Garbage Patch State.” Atlas Obscura, Atlas Obscura, 17 Nov. 2017, www.atlasobscura.com/articles/greetings-garbage-patch-state.

Ureliasso, Olaf. “Studio Olafur Eliasson.” Studio Olafur Eliasson, www.olafureliasson.net/.

Weintraub, Linda. “Linda Weintraub’s Eye for Activism.” LINDA WEINTRAUB, 11 Aug. 2018, lindaweintraub.com/artist-index/item/tomas-saraceno.

Weintraub, Linda. “TO LIFE! Eco Art in Pursuit of a Sustainable Planet.” Choice Reviews Online, 2018. www.academia.edu/5378329/TO_LIFE_Eco_Art_in_Pursuit_of_a_Sustainable_Planet?auto=download.

Ziogas, Yiannis, et al. “Walking Art / Walking Aesthetics.” Editors' Note | YANNIS ZIOGAS, STELLA SYLAIYOU, HERMAN BASHIRON MENDOLICCHIO | Walking Art / Walking Aesthetics, walkingart.interartive.org/2018/12/walking-editorial.

Zoldnere, Astra. “The Apocalyptic Face of Capitalism · MTR.” MTR, 22 Feb. 2019, www.moderntimes.review/the-apocalyptic-face-of-capitalism/.